

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

НЕЂО Г. ЈОШИЋ

ВОЋАРСКА ЛЕКСИКА И
ТЕРМИНОЛОГИЈА У СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ

Докторска дисертација

Београд, 2013

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

NEDO G. JOŠIĆ

ORCHARDING LEXIS AND
TERMINOLOGY IN THE SERBIAN
LANGUAGE

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2013

Ментор:

Др Рајна Драгићевић, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Чланови комисије:

Др Мирослав Николић, редовни професор
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Др Стана Ристић, научни саветник
Институт за српски језик САНУ у Београду

Датум одбране: _____

ВОЋАРСКА ЛЕКСИКА И ТЕРМИНОЛОГИЈА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Резиме

У нашој средини, у српском етничком и језичком поднебљу, упоредо са гајењем и подизањем воћака и воћара, развијала се и уопштуивала општа воћарска лексика и терминологија. Српска народна воћарска лексика и терминологија као дио лекичког фонда српског језика нису до данас представљале предмет лексиколошке анализе.

Лексиколошка анализа српске воћарске терминологије у овом раду заснована је на корпусу од 1.254 лексичке јединице, сачињеном на основу најзначајнијих једнојезичких рјечника српског (српскохрватског) језика, воћарских приручника, важнијих етнографских и дијалектолошких дјела итд. Корпус дакле обухвата воћарску лексику штокавског дијалекатског подручја и временски се протеже на цио XIX и XX вијек.

Базични дио воћарског лексикона чини лексика домаћег, словенског поријекла; знатнији удио у њему заузима једино лексика оријенталног поријекла (која је посредством турског језика инкорпорирана у наш лексички систем).

Рад је имао за циљ да се српска народна воћарска лексика и терминологија (уз осврте културолошке, каткад и друге природе) у првом реду освијетли са творбено-семантичког аспекта на прегледан и јасан начин. Таквом циљу подређена је и његова концепција. Уз уводни и закључни дио, рад обухвата следећа три поглавља:

- I. Преглед српске воћарске лексике (на материјалу воћака стаблашица из фамилије Rosaceae);
- II. Појединачни називи воћака: лексичко-семантички приступ;
- III. Појединачни називи воћака: творбени преглед.

Творбено-семантичкој анализи народне воћарске терминологије (као главном предмету овога рада), претходио је општи преглед воћарске лексике.

У првом поглављу представљене су наше воћке стаблашице: *јабука*, *крушка*, *шљива*, *трешња*, *вишња*, *бадем (бајам)*, *бресква*, *кајсија*, *зерделија* (*Prunus cerasifera*), *дуња (гуња)*, *мушмула*, указано је на њихов значај у животу

заједнице, освијетљена је њихова улога у култу, обреду и предању. Језички аспект односи се на развој значења наведених лексема, на њихову улогу у фразологији, ономастици и деривацији. Утврђено је да се значај воћке у свакодневном животу, предању и култу непосредно одражава на језичком плану: лексеме које означавају важније воћке (*јабука, крушка, шљива*), имају развијенију полисемантичку структуру, снажнији деривациони потенцијал, значајније мјесто у ономастикону и фразеолошком систему српског језика.

Друго поглавље посвећено је семантици народних назива бројних врста и варијетета наших воћака. Појединачни називи посматрани су као тематска група ријечи. У жижи лексичко-семантичке анализе је воћни плод као средишњи и главни индуктор номинације. Појава исте или сродне особине плода (нпр. боје, укуса, мириса итд.) уочена код воћака ботанички различитих родова, налазила је свој израз на лексичком плану. Теорија компоненцијалне анализе у проучавању природе лексичког значења нашла је своју праву примјену у семантичком приступу овој врсти лексике. Посматрајући цјелокупну тематску групу кроз призму њених поставки, могуће је сагледати заједничке семантичке критерије којима подлијежу називи ботанички различитих родова. То су: боја, облик и/или величина, укус, мирис, структура и вријеме сазријевања. Већи спектар варијетета плодова у природи (какав познају јабука, крушка, бресква), имплицира ширу заступљеност семантичких критерија; ужи спектар варијетета (какав имају нпр. бадем или маслина), имплицира њихову ужу заступљеност. За све критерије семантичког рашчлањивања карактеристичан је двојак начин мотивисања, непосредни и посредни. Удио међу непосредно мотивисаним и посредно мотивисаним лексемама варира идући од једне семантичке категорије до друге.

Поред воћног плода као главног индуктора именована, знатнији удио у обликовању профила српске воћарске терминологије имале су и ономастичке, посебно топонимијске основе. Топонимијске основе односе се на имена држава или ширих области и имена градова (наших и страних), на елементе рељефа и имена села. За разлику од антропонимијских основа, оне су се дубоко уткале у српски воћарски именослов.

Треће поглавље посвећено је творби. Што се творбених начина тиче, изведене лексеме запремају готово читав корпус; сложенице и двочлани синтагматски називи углавном се свде на појединачне случајеве. Велик број

изведеница и знатно ужи спектар лексема у улози основинских ријечи, показатељ је да су се за исту основу везивали различити суфикси. У улози основинских лексема јављају се углавном именице и придјевски; именичке основе су знатно бројније у односу на придјевске, али су придјевске основе (оне важније), испољиле већи деривациони потенцијал од именичких.

Уз све проблеме који се јављају при творбеној анализи обимне грађе (у којој се неријетко одсликавају дијалекатске особине изворног поднебља), творбеном анализом је утврђено да је инвентар суфикса необично велик. Инвентар обухвата 82 суфикса, што упућује на чињеницу да је њихова дјелотворност у обликовању народне воћарске терминологије крајње неуједначена. Према учесталости могуће их је класификовати на продуктивне суфиксе (-ка, -ача/-јача, -ица), продуктивније суфиксе (-ара/-јара, -ика/-јика, -ајка/-јајка, -уша, -(а)и, -лија, -уља, -њача; мање продуктивне и непродуктивне суфиксе (који се јављају — бар ови последњи — као творбени елементи занемарљивог бораја деривираних лексема).

Плодотворност једних суфикса и неплодотворност других, условило је појаву продуктивних, мање продуктивних и непродуктивних творбених типова. Они најпродуктивнији творбени обрасци, нпр. придјевска осн. + суфикс -ка: *бѣлка* (јабука, Врање итд.); именичка осн. + суфикс -ача/-јача: *тањирача* (јабука) итд., опредјелјивали су процес именовања наших воћака и давали му печат. Мање продуктивни су у номинацију уносили особеност и у творбеном погледу били чинилац њене ширине.

Кључне речи: *воћарска лексика, српска народна воћарска терминологија, семантички аспект, компоненцијална анализа, творба и творбени типови, српски језик.*

Научна област: *лингвистика, србистика.*

Ужа научна област: *лексикологија, терминологија, творба речи.*

Summary

In our region, in Serbian ethnic and linguistic area, together with the cultivation of fruits, there developed general lexis and terminology related to orcharding. Serbian folk orcharding lexis and terminology as part of the Serbian lexical stock has not so far been subjected to a lexicological analysis.

The lexicological analysis of Serbian orcharding terminology presented in this dissertation is based on a corpus comprising 1,254 lexical units, excerpted from the most representative monolingual Serbian (or Serbo-Croat) dictionaries, manuals of orcharding, pertinent ethnographic and dialectological reference works, etc. Furthermore, the corpus includes the orcharding lexis of Štokavian region spanning the whole of the 19th and the 20th century.

The core of the orcharding lexicon is made up of the lexis of domestic, Slav origin; apart from that, a considerable part of it is taken up by the lexis of Oriental origin (which had been incorporated into our lexical system via the Turkish language).

This dissertation aims, in the first place, to shed light on Serbian folk orcharding lexis and terminology from a word-formation and semantic aspect by presenting it in a clear and systematic fashion. The conceptual organization of the dissertation serves to meet this goal. Apart from the introductory and the concluding sections, the dissertation consists of the following three chapters:

- I. Overview of the Serbian orcharding lexis (based on the fruit trees of Rosaceae family);
- II. Specific terms for fruit trees: lexico-semantic approach;
- III. Specific terms for fruit trees: word-formation overview.

Word-formation and semantic analysis of folk orcharding terminology (representing the main subject of this dissertation) is preceded by a general overview of orcharding lexis.

The First Chapter presents our fruit trees: *apple, pear, plum, cherry, sour cherry, almond, peach, apricot, cherry plum, quince, medlar*. We have drawn attention to their significance in the life of the community, and elaborated on their role in cult,

ritual and oral tradition. The linguistic aspect includes the development of meaning of the analyzed lexemes, as well as their role in phraseology, onomastics and derivation. We have established that the significance of a fruit tree in the daily life, tradition and cult is directly reflected on the linguistic plane: lexemes signifying more important fruit trees (such as *apple*, *pear*, *plum*, etc.), have more complex polysemic structure, greater derivational potential, and a higher rank in the onomasticon and the phraseological system of the Serbian language.

The Second Chapter is dedicated to the semantics of folk terms for various types and varieties of our fruit trees. Specific terms were viewed as a thematic word group. Our lexico-semantic analysis focuses on the edible fruit as the main inductor of nominalization. The occurrence of an equivalent or similar characteristic of a fruit, (e.g. colour, taste, smell, etc.) noted among fruit trees of botanically different genera, has found adequate expression on the lexical plane. Theory of componential analysis in the study of lexical meaning has found its true application in the semantic approach to this kind of lexis. By examining the entire thematic group within the above-mentioned theoretical framework, we could derive the common semantic criteria underlying the terms of various botanical genera. They are the following: colour, shape and/or size, taste, smell, composition and ripening time. Greater range of fruit varieties in nature (typical of the apple, pear and peach), implies broader distribution of semantic criteria; smaller range of varieties (such as that of an almond or olive) entails their narrower distribution. All the criteria of semantic decomposition are characterized by a two-fold manner of motivation – direct and indirect. The proportion between the directly and indirectly motivated lexemes varies among the different semantic categories involved.

Aside from the edible fruit as the main inductor of nominalization, a significant role in the profiling of Serbian orcharding terminology is played by onomastic, and especially toponymic bases. Toponymic bases represent the names of countries or wider regions, as well as the names of towns (domestic and foreign), elements of relief and names of villages. Unlike anthroponymic bases, they are deeply rooted in the Serbian orcharding nomenclature.

The Third Chapter deals with word-formation. Concerning the word-formation types, derived lexemes are prevalent in practically the entire corpus; compound words and bipartite phrases are reduced to the level of isolated cases. A great number of

derivatives and a much smaller range of lexemes acting as base words indicate that one base word attracts various suffixes. Lexemes acting as base words are mostly nouns and adjectives; nominal bases are significantly more numerous than the adjectival ones, but the latter exhibit a greater derivational potential than the former.

Notwithstanding all the usual problems occurring in the course of a word-formation analysis of massive data (which often reflects dialectal features of the respective region), we have established that the inventory of suffixes is surprisingly large. The inventory comprises 82 suffixes, which points to the fact that their productivity in the shaping of the folk orcharding terminology is extremely uneven. We can classify them according to frequency into productive suffixes (-*ka*, -*ača/-jača*, -*ica*), more productive suffixes (-*ara/-jara*, -*ika/-jika*, -*ānka/-jānka*, -*uša*, -(*a*)*c*, -*lija*, -*ulja*, -*njača*); less productive and non-productive suffixes, occurring – the latter, at the least – as the word-formation elements of a negligably small number of derived lexemes.

The productiveness of one type of suffix and the unproductiveness of others led to the division of productive, less productive and unproductive word-formation types. The most productive word-formation patterns, e.g. adjectival base + suffix -*ka*: *belka* (a kind of apple, the region of Vranje), etc.; nominal base + suffix: -*ača/-jača*: *tanjirača* (a kind of apple), etc., represent the key element in the process of naming our fruit trees. The less productive types contributed their idiosyncratic properties to the process of nominalization, representing a factor of its width.

Keywords: *orcharding lexis, Serbian folk orcharding terminology, semantic aspect, componential analysis, word-formation and word-formation types, Serbian.*

Scientific fields of interest: *linguistics, Serbian science of language.*

Scientific fields of special interest: *lexicology, terminology, word-formation.*

Садржај:

УВОД

<i>Опште напомене</i>	1
<i>Воћарска лексика и терминологија у Вуковом СРПСКОМ РЈЕЧНИКУ</i>	3
<i>Корпус и опис грађе</i>	6
<i>Циљеви анализе и теоријско-меодолошке поставке</i>	7

Прво поглавље

ПРЕГЛЕД СРПСКЕ ВОЋАРСКЕ ЛЕКСИКЕ (НА МАТЕРИЈАЛУ ВОЋАКА СТАБЛАШИЦА ИЗ ФАМИЛИЈЕ ROSACEAE)

<i>Уводне напомене</i>	10
А. ЈАБУКА (<i>Malus pomila</i>)	14
Б. КРУШКА (<i>Pirus communis</i>)	22
В. ШЉИВА	29
Г. ТРЕШЊА (<i>Prunus avium</i>)	35
Д. ВИШЊА (<i>Prunus cerasis</i>).....	38
Ђ. БАДЕМ (<i>Prunus communis</i>)	42
Е. БРЕСКВА (<i>Prunus persica</i>).....	45
Ж. КАЈСИЈА (<i>Prunus armeniaca</i>)	47
З. ЗЕРДЕЛИЈА (<i>Prunus cerasifera</i>).....	51
И. ДУЊА (<i>Cydonia oblonga</i>)	52
Ј. МУШМУЛА (<i>Mespilus germanica</i>)	57

Друго поглавље

ПОЈЕДИНАЧНИ НАЗИВИ ВОЋАКА:

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКИ ПРИСТУП

<i>Уводне напомене</i>	59
------------------------------	----

І ВОЋНИ ПЛОД И ЊЕГОВА ОБИЉЕЖЈА

А. Боја pokožице (меса).....	65
Б. Облик и величина плода.....	82
В. Укус плода.....	93
Г. Мирис плода	99
Д. Структура плода	103

Ћ. Вријеме сазријевања	115
Е. Остала спорадична обиљежја плода.....	125
II ОНОМАСТИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ У НАЗИВИМА ВОЋАКА	
А. АНТРОПОНИМИ	131
Б. ТИТУЛЕ ИЛИ ЗВАЊА.....	134
В. ТОПОНИМИ	137
III ЛЕКСЕМЕ БЕЗ ЈАСНЕ МОТИВИСАНОСТИ.....	
146	
Треће поглавље	
ПОЈЕДИНАЧНИ НАЗИВИ ВОЋАКА: ТВОРБЕНИ ПРЕГЛЕД	
А. УВОД	
<i>Опште напомене</i>	156
<i>Гласовне промјене у творбеној основи или суфиксу</i>	159
<i>Скраћивање или крњење основе</i>	160
Б. ПРЕГЛЕД ИЗВЕДЕНИХ ЛЕКСЕМА ПО СУФИКСИМА	162
В. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА	
<i>Просте ријечи у воћарској терминологији</i>	176
<i>Семантичко варирање</i>	176
<i>Двојаке могућности творбе</i>	177
<i>Други степен деривације</i>	178
<i>Универбизација</i>	179
ЗАКЉУЧАК	
<i>Опита воћарска лексика</i>	181
<i>Појединачни називи воћака и њихова семантика</i>	186
<i>Воћни плод и његова обиљежја</i>	187
<i>Ономастичке основе у именовану</i>	191
<i>Творба и творбени типови.....</i>	193
ЛИТЕРАТУРА	201
ИНДЕКС НАРОДНИХ НАЗИВА ВОЋАКА (с лок. и примјерима).....	213
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	293

УВОД

Опште напомене

Народни термини из појединих области живота и стваралаштва, материјалне и духовне културе нашега народа, чине замашан дио лексичког фонда српског језика. Они потпадају под тзв. народну лексику, а прикупљани су дуги низ деценија упоредо са другом лексиком, с циљем да се обједини и презентује свеколико лексичко благо српског језика. Вуков *Српски рјечник* чини основ, а могло би да се каже и сам образац таквих стремљења. Народна терминологија се данас обједињује и презентује у *Речнику САНУ*. Уклопљена у осталу лексику према методолошким поставкама овога рјечника, она тако чини дио општег лексичког фонда српског језика.

Народна терминологија је ријетко бивала предмет засебних лингвистичких истраживања. Још у другој половини 19. вијека било је покушаја да се лексика једне термилошке области сагледа и представи у виду рјечника прагматичне намјене (нпр. Ј. Живановић, *Српски рјечник за кованџије*, Нови Сад 1877). Плодних настојања сличне природе било је и касније, међу њима као широко засновано и веома систематично (а недовршено) дјело *Народна ветеринарска терминологија* (Вуковић А. 1939). У новије вријеме прибирању народне лексике (ове или оне области) приступа се живље. Поједини прилози о таквој лексици задржавају се углавном на номенклатури, нпр. *Пастирска терминологија Пећког Подгора* (Јашовић 1997), али има и монографија које су пажљиво и студиозно рађене, радова у којима су примијењене савремене методе у приступу, анализи и објашњењу лексике одређене термилошке области. У првом реду мислимо на обимне и цјеловите студије (у којима је грађа презентована и анализирана у духу теорије семантичких поља), студије с мноштвом карата и других пратећих прилога развијане у новосадској средини: *Војвођанска коларска терминологија* (Вуковић и др. 1984), *Пастирска терминологија Срема* (Бошњаковић 1985), *Терминологија куће и покућства у Војводини* (Вуковић 1988), *Ратарска и повртарска терминологија Шајкашке* (Драгин 1991), *Архаична пчеларска терминологија у Војводини* (Недељков 2009). У овим студијама терминологија се обрађује лингвистичким методама, испитује се статус термина у оквирима уже струке, њихове варијантне, дијалекатске форме, однос према лексици општег лексичког фонда. Таквих стремљења има и у нишкој средини; уз низ других радова мањег обима објављених

у зборнику Прлози из фитолингвистике (I—IV), поменимо монографију Јордане Марковић *Јужноморавска повртарска лексика* (Марковић 1997), дјело углавном сведено на попис повртарске лексике, без дубље и темељније анализе.

Српска народна воћарска терминологија на удару је времена (бројне старе сорте наших воћака полако се губе а с њиховим губљењем повлачи се и узмиче и лексика која је доскора, служећи за њихово именовање, била у живој употреби), на удару је наглих промјена што прате савремени приступ воћарству. Као таква, воћарска терминологија до данас није представљала предмет каквог ширег и цјеловитијег лингвистичког описа, иако се ради о веома богатој лексичкој грађи. Оно што је бивало као предмет, махом су појединачне лексеме освијетљене с етимолошког аспекта, нпр. у Скоковом *Етимолошком рјечнику хрватскога или српскога језика* (Skok) или у првим свескама *Етимолошког речника српског језика* (ЕРСЈ), те лексика разасута по језичким приручницима који се баве творбом ријечи (старијим и новијим).

Предмет овога рада јесте народно воћарство. Ближе речено, предмет чини језички, а не било који други аспект ове дјелатности. Крајње широко посматрање воћарске народне лексике неминовно би увлачило истраживача и у њене периферне дијелове, у анализу ботаничке лексике која се односи на морфологију плода, у болести воћака (исп. нпр.: *опала* или *вучац*, *рак*, *скорбут* или *жива рана*, *смолоток* или *смолоточина* итд.),¹ окретало ка радњама карактеристичним за воћарску праксу итд. Такав приступ неминовно би нас водио у поље гдје се воћарска терминологија преклапа са каквом другом термилошком облашћу, у анализу оних сегмената општег лексикона који се тек употребом приклањају воћарској терминологији (каткад и каквој другој), у поље без прецизнијих лингвистичких критерија. Бавећи се културом воћарства код Срба, жељели смо да се усредсредимо на само језгро српске народне воћарске терминологије, да уз примјену одређених језичких критерија средишњи, творачки најзанимљивији дио воћарске терминологије освијетлимо изнутра. Зато ћемо се у првом реду занимати лексемама из лексичко-семантичке групе *врста воћке*, те лексичким јединицама које имају статус термина (исп. Šipka 1998, 127), тј. чија се функција у лексичком систему своди на именовање појединачних сорти воћака, али не именовање било које природе, већ она што је

¹ Ове болести воћака описао је Б. Тодоровић (1899, 412—423) у једној лијепој, за XX вијек изузетно важној књизи о воћу.

потекло, развило се и усталило у народној воћарској пракси широм српског језичког простора.

Воћарска лексика и терминологија у Вуковом СРПСКОМ РЈЕЧНИКУ

Најцјеловитији преглед српске народне воћарске лексике до данас дао је Вук. И поред тога што је воћарска лексика засвједочена у Вуковом *Српском рјечнику* (с обзиром на опсег и замисао дјела), узимана несистематично, у инвентару појединих воћних врста, оном инвентару који је садржан у нашем најобимнијем и најпотпунијем рјечнику — *Речнику САНУ*, Вуков *Рјечник* је једини извор за називе појединих воћака, као што су јабуке *хамáјлија* (*амáјлија*), *будíмлија*, *мèкача*, *памúклија* итд. Лексикографи послѣ Вука махом су преузимали воћарску терминологију из *Српског рјечника*, о чему свједоче одреднице којим се именују поједине воћке у *Рјечнику хрватског језика* (аутори Ф. Ивековић и И. Броз) или у великом *Речнику српскохрватског и немачког језика* (аутори С. Ристић и Ј. Кангра).

Оно што налазимо у Вуковом *Рјечнику*, а што се подводи под воћарску лексику (било да је ријеч о једнозначним лексемама с термилошким значењем, било да се ради о вишезначним лексемама које у спектру својих значења имају и неко од значења термилошке вриједности), никако не може представљати цјеловит пресјек воћарске терминологије или заокружен збир воћарских термина на почетку 19. вијека, нити може указивати на потпунији инвентар воћарске лексике једне уже области каква је нпр. околина Ужица (Ужичка нахија), одакле потиче највише назива за поједине врсте воћака. Интересантно је питање, откуда то да се Вуков родни Тршић, који се у *Српском рјечнику* толико пута наводи при лоцирању какве ријечи или каквог појединог значења, сасвим спорадично помиње код ријечи које спадају у домен воћарске лексике и терминологије. С обзиром на то да је Вук показивао живо интересовање за овај вид лексике, што свједочи обиље термина из Ужичке нахије,²

² Чињеница је да је Вук при прикупљању грађе за *Српски рјечник* највећи дио посла обавио сам, али је нешто лексичке грађе ипак приспјело и „из друге руке“. Упоредјујући савремену лексику из околине Ужица и ону из Ужичке нахије која је посвједочена у Вуковом *Рјечнику*, проф. М. Николић мисли да Вук није боравио у овом дијелу Србије, „а јужно од Ђетиње готово сигурно“, већ да је грађа до њега доспјела посредством помагача (који се једино занимао за називе воћака). Као аргумент он наводи чињеницу да се лексика из Ужичке нахије готово искључиво односи на помологију: „Не би, наравно, било некога великог разлога да се посебно говори о лексци из овог краја да се она не одликује једном занимљивом специфичношћу — потпуном тематском ограниченошћу. Наиме, све апелативне ријечи (односно значења) уз које стоји ознака ‚у Ужичкој нахији‘ тичу се назива воћака“ (Николић 1987,

али и грађа из других крајева, смислено је претпоставити да је он размишљао о употпуњавању грађе барем из шире околине Тршића (нпр. из Рађевине и Јадра), ако је већ није имао прибрану, те је она из овог или оног разлога испуштена.

Што се опште воћарске терминологије тиче, Вук је увијек уносио оно што је основно, темељно у лексичком погледу, али, ако му је расположива грађа давала за повод, уносио је и оно што је по његовом личном поимању необично или посве ријетко, али и као такво представља језички или етнолингвистички факат. Илустрације ради, у Вуковом *Рјечнику* има 12 одредница које у основи имају ријеч *јабука*: *ја̀буко* (као именица ср. рода: *Што ј' јабуко крвав' у њедрима?*), *ја̀буков*, *ја̀буковац*, *ја̀буковача*, *ја̀букòвѝк*, *ја̀буковина*, *ја̀буча̀р*, *ја̀буча̀рев*, *ја̀буча̀ров*, *Јабучило* (име коњу Момчилову: *Момчил има коња Јабучила, / Јабучила коња крилатога*), *ја̀бучић*, *ја̀бучица*. Оне главне, темељне ријечи (*ја̀бука*, *ја̀буча̀р*, *ја̀бучица*), имају лијепо разрађену семантику која се каткад шири и на неку другу терминолошку област.³ Значења су махом илустрована примјерима из живог народног говора или из народних умотворина, и они знају, сходно Вуковом маниру при презентацији грађе, да увелико премаше оквир илустрација које се срећу нпр. у рјечницима описног типа.

Воћарска народна терминологија у Вуковом *Рјечнику* не чини цјеловит систем, али на оно што је унесено и презентовано, ваља сматрати основом која би захтијевала даље употпуњавање и обликовање. Што се поријекла тиче, овдје је махом ријеч о лексици домаћег (словенског) поријекла. Није безначајан ни удио форми турског поријекла поодавно адаптираних у нашем лексичком систему.⁴ У том погледу, интересантно је да у Шкаљићевом рјечнику турцизама (Škaljić) нема лексеме *аршл̀ама*, нити каквог другог фонетског лика с истом основом, а да Вук, поред сложенице *карашл̀ама* (*Карашлеме у меду куване*), наводи и ликове *арашл̀ама*, *аршл̀ама*, *ршл̀ама* (у Шумадији), који су, без сумње, турског поријекла.⁵

288—289). Каснији пописивачи ужичке лексике (какав је Ј. Моловић) — показује даље Николић — донијели су још подоста назива из ове терминолошке области.

³ Вук под одр. *јабучица* (зн. под тачком 2) као илустрацију наводи читаво једно мало предање: „У нас се приповиједа да Адам ону јабуку што му је Јева дала да изије, није прождро, него је сажватао па му стала у грлу, и отуда у људи да је постала *јабучица* које жене немају“.

⁴ Чињеница је да се Вук итекако бринуо о језичком чистунству, те да је, истовремено, био отворен према терминологији страног поријекла. Међутим, не би се рекло да су посве утемељене тврдње да се у Вуковом *Рјечнику* (из 1818) нашло мање од 1/5 домаће терминологије, као што то једни тврде (исп. Сичонска 1990, 24).

⁵ Ове ликове П. Скок своди на тур. *aşlama* = калемљење, оплемењивање (Скок, под одр. ашлама).

Вук је не само јасно разграничавао, већ и често посебно истицао термилошко значење какве вишезначне ријечи из општег лексичког фонда. О народној терминологији (воћарској и свакој другој), Вук је итекако водио рачуна. Тако је (да се парафразира мало), под ријечју *ја̀бучица* навео: 1. деминутивна форма (према основној лексеми *јабука*), 2. анатомски термин (*Адамова јабучица*), 3. ботанички термин (*јабучица црљена*, с знаком да се говори у Дубровнику). Под ријечју *жу̀тица*, међу осталим (термилошким) значењима, два су из круга воћарске лексике: 1. жутица наранча (*Моли Бога Новкиња ђевојка / Да јој роди жутица наранча*), 2. врста крушке (с знаком да се говори у Ужичкој нахији). За лексему *на̀ранџа* (лат. *Citrus aurantium*), чија се форма у савременом српском језику данас јавља као једина (или готово једина), Вук је у *Српском рјечнику* навео четири лика: *нѐра̑нџа*, *нѐра̑нџа* (*Заспала госпођа / Под жутом неранџом*), *на̀ра̑нџа* (с знаком да се говори у југозападним крајевима: *Цв'јетак паде од наранџе*), *на̀ра̑нџа* (*У авлији жутица наранџа*). С друге стране, код ријечи *нѐроткиња*, изостао је поступак семантичког разграничења, али из назнаке за оквир употребе (нпр. жена, јабука, крушка), види се да је значење рашчлањиво и да се односи на јединке (без рода) из различите класе.⁶

Сврсисходним се чини да се овдје укаже и на поступке које је Вук користио при обради народних назива за појединачне врсте воћака. Напоменимо одмах да сваки појединачни назив, поред ознаке за род (у граматичком смислу), ознаке за множински облик ако га има (нпр. *ба̀баје* f. pl.), садржи и њемачки и латински еквивалент (појаснимо: еквивалент опште природе), изузимајући називе упућене на друге одреднице (оне што слове као познатије и сл.), нпр. *је̑чме̑њаџа* f. v. *је̑чмаџа*; *му̀даџа* f. v. јајара; *се̑на̀бија* f. v. *си̑набија*. На основу прегледа цјелокупног инвентара одредница, могла би да се издвоје (уз покоје прелазно рјешење) три методолошка поступака које је Вук користио при обради воћарске терминологије:

1. Поступак с опширнијим знацима (обично с знаком локације, каткад попраћен синонимијом), за који би се могло рећи да је, по лежерности у приступу, највише у духу Вукових етнолингвистичких погледа: *мѝгавац*, -г̑вца m (у Смедер.) *округла шљива*, која се у нахији Рудничкој зове *пискор*, а у Јадру *џанарика*.

⁶ Оно што је у Вуковом Рјечнику само сугерисано, у Речнику САНУ је то исто обично подлијегало поступку семантичке диференцијације. Тако се под одредницом *нероткиња*, овамо (међу осталим) наводи: 1. жена која је стерилна, неспособна за рађање, јаловица; 2. воћка која не даје рода, плода (с потврдама из Вуковог Рјечника и из Славоније).

2. Поступак с ужим назнакама (најчешће с знаком локације), веома често без праве идентификације, што би могло да упућује на помисао како одређена врста воћке Вуку није била позната, или је за њу имао крајње оскудне податке: *ба̀баје* f. pl. (у Мостару) *некаке трешиње које се зову и рскавице*.

3. Поступак без назнака о особинама, поријеклу и сл. То је поступак који се у *Рјечнику* сасвим ријетко среће, а изгледа да га је Вук користио у случајевима када би оцијенио да је назив широко распрострањен или да је код Срба општепознат: *ка̀ра̀ма̀нка* f. eine Art Birn, riri genus; *мѐдѐња̀ча* f. Art Aepfel, romi genus [значење под т. 2].

Горенаведене воћке су воћке из реалног свијета, у једном крају познате под једним именом (у другом можда под неким другим), воћке које су се калемиле и подизале. У исхрани, уопште у животу заједнице, оне су имале изузетан значај. Неке од њих, какве су нпр. јабуке, наши су преци пружали дјетету или болеснику, куму или пријатељу, младићи их вадили из њедара и давали дјевојкама, користили у обредима и гатњама, проносили их кроз пјесме или предања. Уз друге етнографске списе, Вуков *Рјечник* је својеврстно свједочанство о практичном, култном и практичном односу наших људи према појединим воћкама. А ипак, има у њему и имена воћака која су изгледа само творевина духа, имена за нешто непостојеће, пред којим се отварају врата иреалног, фантастичног, бајковитог свијета — али ни она Вуку нису могла промаћи: *Ја ћу теби понуде донети: / С јаблан' дрва јаблански јабука* (под одр. јаблански); *Ја бих, синко, са букве јабука / Из велике воде калаџинске* (под одр. калаџинска вода).

Корпус и опис грађе

Како се из претходних опаски могло да закључи, српска народна воћарска лексика и термнологија разасута је по поменутиим рјечницима у којим је углавном засвједочена с најнужнијим семантичким назнакама. Обимна лексика из области воћарства и воћа с цјелокупног српског језичког простора унесена је у Речник *САНУ* захваљујући труду сакупљача народних ријечи. Одмах да кажемо, изгледа да ни такав труд није био посве довољан како би се обухватила свеколика жива воћарска лексика, јер се од сакупљача није могло очекивати да буду јединствени и исцрпни до краја (многи су лексиком сакупљали по сопственом нахођењу или на основу личних интересовања). Да би се корпус заокружио, били смо принуђени да ексцерпиремо још двадесетак извора (међу њима: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књ. 1—6,

Матица српска, Нови Сад 1967—1973, Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1971—1974), старијих и новијих публикација, етнографских, дијалекатских и других радова (списак извора дат је на почетку **индекса народних назива**). А ево зашто: старији стручни воћарски приручници или брошуре намијењене воћарима доносили су углавном народну терминологију. Таква терминологија махом је карактеристична и за монографије у којима је засвједочена лексика са терена. Новији воћарски приручници или енциклопедијски чланци пружали су грађу упоредо (са знатном превагом терминологије страног поријекла која се тамо јавља у адаптираној или у изворној форми). Како то у наведеним радовима изгледа, посве илустративно показује сљедећи примјер: *Најраније крушке: мостарска мушкателка („мишћетин“), шарена јулска и Жифарова масловка* (Bubić 1948, 23). Управо су овакви примјери свједочанство које показује у коликој мјери се народна воћарска терминологија данас задржала у стручним круговима, како се она осипа, које се воћке намећу данас и каква их именованја прате. Користећи се усменим потврдама (посебно потврдама појединих сарадника на изради *Речника САНУ*), прикупили смо знатан број народних термина из различитих крајева, посебно из Врховине, околине Ужица и околине Сребренице, те нешто грађе из Алексинца и Славоније. Тек тако употпуњена грађа омогућавала је систематичан приступ, поређење и укрштање лингвистичких чињеница, али и оних што излазе из оквира лингвистичке струке а служе као средство за освјетљавање језичких факата.

Циљеви анализе и теоријско-методолошке поставке

Приступајући култури народног воћарства код Срба, жељели смо да се усредсредимо на воћке стаблашице из фамилије **Rosaceae** (као најобухватније и најшире фамилије која обухвата готово све важније воћке континенталног поднебља српске етничке територије). Одређујући мјесто појединих воћака у животу заједнице, улогу у фолклору, обредним радњама и предању, усредили бисмо се потом на њихов језички аспект. Како лексичке јединице из лексичко-семантичке групе *врста воћке* (*јабуска, крушка* итд.) чине дио општег лексичког фонда, истовремено и основни дио воћарске терминологије, жељели смо да освјетлимо њихову семантичку структуру, механизме полисемије које развијају и функцију тих механизма, жељели смо да укажемо на њихову улогу у деривацији, мјесто у фразеологији или ономастици. На

тај начин бисмо одредили њихов значај и њихову улогу у нашем лексичком систему — и то би представљало **први циљ** нашега рада.

Већ и овлашан поглед на појединачне називе воћака какви су *бѐловача* (јабука), *дугуља* (крушка), *бљутавац* (крушка), *тамјаника* (јабука), *погачарка* (јабука), *зимјаја* (јабука), *дамасцѐнка* (шљива), указује на различите видове номинације. Код лексема *бѐловача*, *дугуља*, *бљутавац*, цјелокупан семантички садржај, тј. иста појмовна вриједност основинских лексема (лексема *бео*, *дуг*, *бљутав*) преноси се у деривирану лексему. Код лексема *тамјаника* и *погачарка*, дакле изведеница мотивисаних ријечју *тамјан* и *погача*, из мотивне ријечи у дериват се преносе семантичке компоненте нижег ранга, и то не било које, већ оне што се односе на мирис односно на структуру. Код лексема *зимјаја* семантичка веза с основинском ријечју (*зима*) заснована је на односу (временском оријентиру у погледу зрења); код лексема *дамасцѐнка* на релацији којом се, према основи *Дамаск*, указује на поријекло. Ми, дакле, полазимо од гледишта да је значење једне лексема рашчлањиво, да оно подразумијева постојање надређене семе и сема нижег ранга, те да се из мотивне ријечи у њен дериват каткад преноси цио семантички садржај, каткад само одређене семе нижега ранга. Овакав приступ лексици у науци о језику познат је под називом **компоненцијална анализа**. Теоријске и методолошке поставке компоненцијалне анализе имају своје коријене у структурализму из којег су на овај или онај начин преузимане и развијане у Европи, Америци, Русији, али и нашој средини (исп. Драгићевић 2007, 66—67).

На горе наведене лексичке јединице гледамо као на чланове једне **тематске групе**. Као изведене лексема оне су на непосредан или посредан начин мотивисане особинама плода: бојом, обликом или величином, укусом, мирисом, структуром, временом сазријевања (рјеђе и каквим другим семантичким садржајем). Зато и сматрамо да техника компоненцијалне анализе и њене методолошке поставке представљају најцјелисходније средство при њеном рашчлањавању и анализи. „Компоненцијална анализа се, као и многе друге научне теорије, може тумачити и као теорија, скуп уопштавајућих дескриптивних поставки о природи значења (конкретно, полазиште да се значења лексема могу разложити на коначан број сема), али и као метода или техника (поступак рашчлањавања комплекснијих значења на простија)“ (Драгићевић 2007, 89).

Народну воћарску терминологију не чини издвојена скупина лексема лишена могућности да успоставља односе (семантичке, творбене или парадигматске природе)

с другим лексемама; воћарски термини као својеврсне јединице лексичког система ступају у лексичко-семантичке односе с другим лексемама општег лексичког фонда, каткад и са терминима какве друге термилошке области. Користећи се методолошким поставкама компоненцијалне анализе, жељели смо да цјелокупну тематску групу систематизујемо, да је разврстамо у низ семантичких поткатегорија, да такве поткатегорије лексиколошки представимо и опишемо на прегледан начин. Ово би био **други и основни циљ** нашега рада.

Трећи циљ тицао би се творбе. Већ и летимичним прегледом индекса народних воћарских термина схватамо да изведене ријечи (изведенице) употпуњавају готово читав индекс. Други творбени начини као што је слагање (а посебно синтагматско повезивање), чине маргиналну творбену појаву. Свакако, ријеч је о изведеницама које у основи имају именицу или придјев (сасвим ријетко и глагол). На такве основе везивали су се одређени суфикси чији је инвентар (као што ће да се види у поглављу о творби), неочекивано разнолик и широк.

Појава великог броја суфикса као творбених елемената у именованима различитих врста воћака, појава ријетких покрајинских ријечи (из различитих дијалекатских зона), недоумице које се јављају при утврђивању њихове семантике, гласовне промјене у основи или коријенском дијелу мотивних ријечи, неријетка могућност двојаког извођења — творбену анализу чине посве сложеном, али истовремено и истраживачки инспиративном. „Давно је констатовано да је у творби речи мотивисаност комплексна појава и да укључује и форму и значење: изведена реч је мотивисана и формом и значењем неке друге речи“ (Ћорић 2008, 25). Имајући наведене потешкоће у виду, схватајући да је мотивисаност „комплексна појава“, одлучили смо се да овај дио рада дамо у виду прегледа по суфиксима. Оваквим приступом не заобилазе се потешкоће при творбено-семантичком рашчлањавању деривираних лексема (њих предочавамо и илуструјемо у уводном дијелу поглавља посвећеног творбеној анализи), а тако осмишљен преглед пружа јасну представу о творбеним средствима и творбеним типовима, на упадљив и прегледан начин износи на видело творбене резултате посматране тематске групе.

Прво поглавље:

ПРЕГЛЕД СРПСКЕ ВОЋАРСКЕ ЛЕКСИКЕ (НА МАТЕРИЈАЛУ ВОЋАКА СТАБЛАШИЦА ИЗ ФАМИЛИЈЕ ROSACEAE)

Уводне напомене

Све наше воћке (међу чијим врстама и варијететима засигурно има и оних аутохтоних, познатих само на каквом ужем локалитету),⁷ сврстане су према начелима ботаничке класификације у 24 врсте (изузимајући оне самоникле, у народу познате као *дивљаке*, нпр. *дивља јабука*, лат. *Malus communis*). На вишем хијерархијском нивоу ове воћне врсте улазе у 9 родова (међу којим је најшири род **Prunus** = **шљиве**), а родови, опет, чине чланове 5 ботаничких фамилија (с фамилијом **Rosaceae** = **руже** као главном и најширом). Шематски приказ стаблашица нашега поднебља (дакле, вишегодишњих калемљених и његованих воћака), изгледа овако:⁸

фамилија **Rosaceae**

род **Malus**

Malus communis *дивља јабука*

Malus pomila *јабука*

род **Pirus**

Pirus piraster *дивља крушка*

Prunus silvestris *дивља крушка*

Pirus communis *крушка*

Prunus amygdaliformis *крушка трновача* или *сланопађа*

род **Prunus**

Prunus persica *бресква*

Prunus armeniaca *кајсија*

Prunus cerasifera *арделија*

⁷ Таква испитивања, колико је нама познато, нико није предузимао, а лијепо би и корисно било утврдити које су сорте воћака (нпр. јабука или крушака) аутохтоне, а које су опет познате каквој широј, нпр. јужнословенској заједници.

⁸ Преглед воћака дат је према приручнику Драгутина Симоновића *Ботанички речник (имена биљака)* (Симоновић 1959).

Prunus communis бадем
Prunus avium трешња
Prunus fruticosa дивља вишња или вишањ
Prunus cerasis вишња
Prunus divaricata ранка
Prunus domestica маџарка или пожегача
Prunus insititia трновача или трношљива
Prunus italica џанарика

род **Cydonia**

дуња (*Cydonia oblonga*)

род **Mespilus**

Mespilus germanica мушмула

фамилија **Rutaceae**

род **Citrus**

наранџа (*Citrus aurantium*)

мандарина (*Citrus nobilis*)

лимун (*Citrus limonum*)

четруна или *лимун* (*Citrus medica*)

фамилија **Oleaceae**

род **Olea**

дивља маслина (*Olea oleaster*)

маслина (*Olea europaea*)

фамилија **Moraceae**

род **Ficus**

глушица (*Ficus carica silvestris*)

смоква (*Ficus carica*)

фамилија **Juglandaceae**

род **Juglans**

орех (*Juglans regia*)

црни орех (*Juglans nigra*)

Не би требало да се посебно наглашава како у сумарном прегледу постоје и одређене празнине. Јасно је да нпр. фамилија **Rosaceae**, поред наведених, обухвата и

друге родове, да нпр. род **Prunus** из ове фамилије, поред ових, обухвата (бар што се нашег поднебља тиче) *дивљу вишњу* или *магриву* (*Prunus mahaleb*), *сремзу* (*Prunus padus*), *трњину* (*Prunus spinosa*) итд., али с обзиром на то да је предмет нашега рада воћарска лексика (управо она лексика која се односи на гајене воћке стаблашице), прегледности ради наведене су само оне лексичке јединице (и њихови латински корелативи) којим се именују поједине биљне јединке из домена воћарства и воћа.

И сам горе успостављени шематски приказ с фамилијама, родовима и врстама или варијететима сугерише (бар што се латинске номенклатуре тиче) на хијерархијски устројене релације, на однос надређених и подређених појмова. Хијерархијско устројство се у лексичком погледу испољава и међу лексемама које именују такве појмове. Позивајући се на мишљење Ц. Лајонса, Р. Драгићевић указује да хипонимија „представља један од фундаменталних лексичких односа у језику“, те да је за устројство лексичког система значајнија од синонимије (Драгићевић 2007, 290). Однос субординације, лијепо изражен у латинској номенклатури, постоји и у нашој ботаничкој номенклатури. Задржимо ли се на нивоу фамилије, рода и врсте (схваћених у ботаничком смислу), запазићемо да се хијерархијско устројство одражава и на језичком, тј. лексичком плану. Лексеме код којих постоји однос хипонимије,⁹ подразумевају постојање надређене лексеме (тзв. хиперонима) и хијерархијски подређених лексема (тзв. хипонима). Тако, латинској фамилији **Rosaceae** одгова наш термин **руже** = биљна породица двосупница, дикотиледона којој припадају дрвета, грмови и зељасте биљке с наизменично поређаним непарно перастим листовима Rosaceae (Речник МС, под одр. ружа, зн. 1в); латинском термину за род **Prunus** паралелно је наше **шљиве** (у најопштијем ботаничком смислу); латински називи за поједине врсте овога рода имају своје еквиваленте у српском језику: *Prunus persica* = *бресква*, *Prunus avium* = *трешња*, *Prunus domestica* = *маџарка* или *пожегача*, *Prunus insititia* = *трновача* или *трношљива*, *Prunus italica* = *џанарика* итд.

При изучавању народних назива биљака, наглашавао је Н. И. Толстој, у основ плана садржаја ставља се ботаничка класификација, а лексеме као што су *бреза*, *липа*, *мак* итд., ваља сматрати неразложивим. У вези с тим, оне су немаркиране, па сходно

⁹ Позивајући се на гледишта представнике англосаксонске семантике (Е. Најда и др.), Т. Прћић, међу осталим, наводи и ово: „О хипонимији се може говорити уколико најмање две лексеме — и то кроз своје релевантне семеме деле сва заједничка дијагностичка обележја (ДГО), али се разликују по томе што хипоним садржи бар још једно“ (Prčić 1997, 95).

томе и неспособне да улазе у опозиције са другим лексемама (Толстой 1969, 362—364). Методологија описа конкретних микропоља примјењива је у оној сфери конкретне лексике гдје је семантички систем ближи систему реалема, односно гдје су везе и односи језичких јединица условљени блискошћу с означеним реалијма (Толстой 1963, 38—39). Код неких категорија ријечи, какве су зооними и фитоними, обједињење се заснива на постојању заједничке теме у њиховим значењима (у овом случају теме: животиња, биљка). Различита обиљежја појединих врста дрвећа у начелу се не могу представљати као конструктивна обиљежја значења одређених дендронима (Шмелев 1973, 148 и даље). Управо су ово разлози да се општи називи за воћке у српском језику (и њихови латински корелати) укратко прикажу у духу теорије лексичких поља.

Воћарска лексика, односно лексика из лексичко-семантичке групе *врста воћке*, биће приказана у виду општег прегледа. Чињеница да је фамилија **Rosaceae** најшира, да обухвата све важније воћке континенталног поднебља (изузев ораха), представљала је одлучујући аргумент да се бројне лексеме из окриља фамилије **Rosaceae**, лексиколошки прикажу и опишу. Сваки други избор био би мањкав, а приказивање цјелокупне воћарске лексике неприкладно и нецјелиходно.

Именослов појединих врста воћака које обитавају на нашем тлу (нпр. јабука̄, крушак̄), посматраћемо као тематску групу са својим поткатегоријама, приказивати их и описивати у духу методолошких поставки на којима се темељи компоненцијална анализа.¹⁰

¹⁰ С обзиром на то да је овдје ријеч о именицама са конкретним значењем, компоненцијална анализа ће у овом раду првенствено да буде примјењивана као истраживачка техника. На основи замашног броја теоријских и других радова, искристалисало се гледиште о примјењивости појединих теорисјко-методолошких приступа у проучавању и анализи лексике: „Компоненцијална анализа је погодна за истраживање конкретне лексике (посебно именица), теорија прототипа је подесна за проучавање тематских група лексема, а концептуална анализа је најприкладнија за проучавање апстрактне лексике“ (Драгићевић 2007, 89).

A. ЈАБУКА (*Malus pomila*)

Јабука (дивља јабука) лат. *Malus communis* је самоникла воћка ситнијих киселкастих и опорих плодова из ф. **Rosaceae** која је калемљењем (а дјелимице, изгледа, и природном селекцијом) изњедрила пар стотина различитих домаћих његованих јабука само на нашем тлу. Гајена јабука (лат. *Malus pomila*) је воћка из истоимене фамилије с мноштвом врста и варијетета, чији се плодови међу собом разликују по времену сазријевања, по боји покожице, по мирису или укусу, облику или структури плода итд.

Ријеч *јабука* је прасловенског поријекла. Не помињући рус. *яблоня*, П. Скок ову ријеч наводи као прасловенску изведеницу, указујући, на основу паралела у чеш. *jablko*, пољ. *jablko*, те македонском топониму *Јаболце*, да је глас у сонантског поријекла (Скок, под одр. јаблан). Наводећи индоевропске паралеле (како словенске, тако и балтичке, германске, али и друге), М. Фасмер ријеч *јабука* (Фасмер, под одр. *яблоко*) изводи из прасловенског **abьlko* (а ово из **ablu-*), помињући као лингвистички факат и латински град *Abella* у Кампанији, који је негда био чувен по својим јабукама

У српском језику *јабука* је именица женског рода, а лик *јабуко* (дакле, као именица средњег рода), није, како извори посвједочавају, позната у живом говору, већ је везана само за одређени жанр, за десетерачки епски стих.¹¹

У воћарству код Срба јабука заузима централно мјесто. Богатство витамина у њеним плодовима, минералних материја, скроба, пектинских киселина и др.,¹² те чињеница да поједине врсте јабука сазријевају веома рано, уз Видовдан и Петровдан (*вїдѡвка* и *пѣтровача*), да бројне јабуке по овим празницима сазријевају до Крстовдана, да оне веома позне јесење јабуке знају да дочекају снијег на гранама, те да се неке у природним условима, у подрумима и траповима, чувају до Ђурђевдана

¹¹ У стиховима из Вукових народних пјесама: *Што је јабуко крвав' у њедрима* (нар. пјесма, Вук); *Из њедара јабук' извадила, / ал' јабуко сво у крв облито* (нар. пјесма, Вук, Рјећник ЈАЗУ) — изгледа да се ријеч *јабуко* (уз коју је у *Речнику САНУ* наведен квалификатив заст. и дате исте потврде), наметнула како се не би реметила десетерачка структура стиха, ако већ не постоје какви дубљи разлози, на што упућује црквенословенски лик *яблѣко*, који наводи М. Фасмер као паралелу при утврђивању етимологије ријечи *яблоко* (Фасмер, под одр. *яблоко*).

¹² „Да је јабука од велике користи види се и отуда, што народ носи њу болеснику као милошту“ (Пелагић 1903, 692).

(нпр. *пѡгачѡрка* и *бѡдѡмкa*) — одлучујуће су утицали на то да јабука у исхрани нашега народа има посебан значај.

Упоредо с њеним прагматичном важношћу, јабука по своме мјесту у митолошком свијету, по значају у култним представама, по својој симболици у народном животу (ослањајући се на стару пантеистичку религију и заједнички индоевропски култ, или се самосвојно развијајући на нашем етничком тлу), далеко надилази остале наше воћке. Јабука је веома важна у обредним радњама везаним за мртвачки култ,¹³ за култ Св. Петра (или за култ Перуна, бога грома),¹⁴ у односима између момка и дјевојке, односима међу младенцима, у љубавним враџбинама и другим видовима гатања. Тако се, нпр. у Срему (према грађи коју наводи В. Чајкановић) по томе да ли је *домаћа* или *бадњиданска јабука* црвљива или здрава, гата о здрављу домаћина и домаћице (Чајкановић 1994, 97).

У народним умотворинама ријеч *јабука* се често користи у обраћању каквој особи, обично у настојању да се створи жива и сугестивна представа о њој — да ли као младој и незрелој: *Брате Гојко! Зелена јабуко! / Ал' ти нејак ти погибе, брате* (нар. пјесма, Вук, I—V), да ли као посебно вриједној и сл.: *Дано сине, јабуко од злата, / брзо си се к мени потежио, / ком остави твоје Црногорце?* (нар. пјесма, Вук, I—V). У умотворинама, па и у живом говору, јабука је објекат поређења, а представа о јабуци се користи како би се истакла љепота, једрина или здравље (особине које су махом у веома тијесној вези): *Да би знала Будимска краљица, / да добави биље и биљежје, / одмах би се она набрећала / и родила ка' јабука сина* (нар. пјесма, I—V), или: *Цура је ко јабука!* (Врховина, Јошић Н.).

У пословицама и перифрастичним конструкцијама како би се посебно истакло оно што не може бити (оно што не може да се деси и сл.), плодови јабуке везују се за дрво *јавор*: *Кад врба грожђем роди, суви јавор јабукама* (нар. посл. Вук), за *букву*: *Ја бих, синко, са букве јабуку / из велике воде Калаџијнске* (нар. пјесма, Вук, I—V), за *јаблан*: *Ја ћу теби понуде донети: / ... с јаблан' дрва јабланских јабука* (нар. пјесма, Вук), а према грађи В. Чајкановића уз ова и за *јоху* или *јову*, *врбу* (Чајкановић 1994, 97). Па ипак, бар у овом последњем примјеру, изгледа да *јабланске јабуке* имају

¹³ Илустрације ради, наведимо само ово: „Прве плодове јабука, по општем српском обичају, дају, као мртвачку жртву, мајке којима је умрло једно или више деце (то се зове „давање из руке“), и тек се после те жртве јабуке смеју јести“ (Чајкановић 1994, 94).

¹⁴ „Пре [Св. Петра] можда је јабука припадала громовнику Перуну: тако се може разумети забрана да се пре Петровдана не сме нико играти с јабукама, „јер ће иначе бити града““ (Чајкановић 1994, 94).

дубљу митолошку позадину, да нису шаљива представа о нечему немогућем или само пука игра ријечи као фолклорни *adynaton*: помињући називе за врсту јабуке *jǎblān* (Поморавље) и *jǎblānka* (Шумадија), А. Лома указује да би се изворно значење ријечи *јаблан* могло да чува у горепоменутом називима (Лома 1996, 23). У вези с тим, поменути аутор бога Аполона означава као бога јабука.¹⁵

Без намјере да се детаљно бавимо семантичком структуром ријечи *јабука*, овом приликом бисмо хтјели да, ослањајући се на лексикографски опис представљен у Речнику САНУ, укажемо на правац развоја секундарних значења, посебно оних значења насталих дјеловањем лексичке метафоре и лексичке метонимије као механизма полисемије.

Уз основно значење ријечи *јабука*, оно које се односи на воћку стаблашицу као биљну јединку (*Malus pomila*) и на њен плод (у Речнику САНУ датим под тачком 1), даље семантичко гранање могло би да се идентификује као производ дјеловања одређених језичких механизма. Осврћући се на горепоменуто поглавита значења лексеме *јабука*, Д. Г. Премк између осталог наводи и ово: „Које је од ових значења примарно, посебно историјски примарно, а које секундарно — посигурно не знамо. Знамо само то да готово све лексеме из лексичко-семантичке групе речи са архисемом *воћка* имају и значење плод те воћке“ (Премк 1997, 97). За наше гледиште најбитнија су она значења, оне семантичке реализације које улазе у сферу других термилошких области. Уопште узевши, то је један од начина карактеристичних за употпуњавање фонда термилошке лексике.¹⁶ Једни од њих као механизам настајања нових значења у основи имају метафору (лексичку метафору).¹⁷

¹⁵ Одбацујући гледиште П. Скока да су јужни Словени због сличне боје коре дрвета црну топољу (јагњед) „преименовали у јабуку“, А. Лома, посежући за аргументима старогрчког лексикографа Хесихија, између осталог истиче ово: „За нас је овде посебно интересантно да је реч *apellón* гласовно доста блиска имену бога Аполона, посебно његовој северногрчкој варијанти *Apéllōn*“ (Лома 1996, 23). Извјесну блискост с гледиштем А. Ломе о вези међу *јабланским јабукама* и јабланом као митским „неплодним“ дрветом, какву улогу он има у грчкој митологији и нашој фразеологији, налазимо и у расправи Д. Мршевић посвећеној неким питањима алогичних фразеолошких модела у нашем језику (Мршевић 2008, 65—66).

¹⁶ „Постоји више начина попуњавања фонда термилошке лексике. Као један од познатих је и лексичко-семантички. То је начин при коме речи општеупотребне лексике добијају статус речи-термина“ (Радић-Дугоњић 1990, 105).

¹⁷ Говорећи о лексичкој метафори у поглављу о механизмима полисемије Р. Драгићевић као најбитније наводи ово: „Као ни појмовна метафора, тако ни лексичка метафора није стилска фигура. То је језички

Из искуства знамо да су плодови јабуке округласти, заобљени; управо су семе засноване на облику (*округласт, заобљен*) у поступку семантичке трансформације послужиле за пренос номинације на предмете који по облику подсећају на плод јабуке. Отуда, *плод воћке Malus* → *лоптаст предмет или лоптасти део, завршетак неког предмета ...* → *предњи, лучни део седла, ункаш* (као што то илуструје и Речник САНУ, значења под 2а и 2б).¹⁸ Обличке семе биле су кључне и за појаву термилошких значења, нпр. оних што спадају у домен анатомске лексике: *Намештач ... ишчашено парче дотле вуче ... док не зачује ... како јабука угануте кости ускочи опет у своју чашицу* (Ђорђевић Вл., Речник САНУ, зн. под т. 3б).

За разлику од наведеног начина, гдје семантичко помјерање има у жижи обличке семе као семе нижега ранга, фокус метонимије усредсређен је на мутацију архисеме (Премк 1997, 67). Има ли се у виду да јабука у народним обичајима има симболички значај, да се „врло често даје као дар, као понуда, или као доказ љубави и пријатељства“ (Чајкановић 1994, 92), ријеч *јабука* се у појединим народним говорима поодавно почела да употребљава са значењем *дар, поклон (обично као награда, надокнада за нешто)*,¹⁹ те као *прстеновање девојке, веридба* (као што се то наводи у Речнику САНУ, тачке 4а и 5а). С обзиром на то да се јабука код Срба редовито пружала дјевојци при прстеновању, да је плод јабуке обавезно пратио такав чин, касније је и сам чин вјеридбе или давања прстена именован ријечју *јабука*. Чин прстеновања или вјеридбе дјевојке (праћен обредним давањем јабуке), исходиште је израза **правити јабуку**. Овај израз нема општеупотребну вриједност у српском језику, већ је, као што грађа указује на то, везан за „планинце“ под Фрушком гором: *Отац девојчин, мати и браћа иду да гледају момкову кућу ... Кад се гледа кућа, уговоре кад ће се правити „јабука“ или „прстен“* (Шкарић М., Речник САНУ).

механизам који настаје из потребе за номинацијом, а не из жеље за живописним изражавањем“ (Драгићевић 2007, 149).

¹⁸ Напоменимо узгред, уколико би се инистирало на подробнијој конкретизацији, јабука би била и округласт заобљен део непосредно испод врха копља: *Развиј дер ми свилена барјака, / окрвави на копљу јабуку* (нар. пјесма, Вук, I—V), у оном смислу као што се то сугерише у Речнику САНУ за *лучни део седла*.

¹⁹ Изгледа да се јабука не мора да схвати само као материјално давање, већ и као какво добро дјело, пожртвован поступак и сл.: *Него дај ми ту књигу да ... тражим, ко је то писао радећи мени о глави; а твоја јабука код мене неће погинути* (Вук, Речник САНУ, под одр. јабука, зн. под тачком 4а).

Бројне су двочлане термилошке синтагме с лексемом *јабука* као управном ријечју. Оне махом припадају кругу ботаничке терминологије (таквих у Речнику САНУ има десетак, а међу њима и оних вишезначних, као нпр. **вучја јабука**), а покоја синтагма и кругу какве друге термилошке области. Оно што се у живом говору именује ријечју *јабучица* (лексема из круга анатомске лексике), у српском језику има и свој двочлани назив — **Адамова јабука**. Предање о рајском врту, о **јабуци сазнања**, о Еви и Адаму (коме је јабука у страху застала у грлу кад је угледао Бога),²⁰ творачко је ткиво за настанак горепомнутих израза.

У нашим лексикографским дјелима обухваћени су бројни изрази с лексемом *јабука* као компонентом фразеолошке структуре. Замашан број израза у складу је са значајем јабуке у исхрани и лијечењу, с њеном симболиком, с мјестом у предању, у обреду и култним радњама као битним претпоставкама за развој фразеологије. У свим изразима (Речник МС наводи 13 таквих израза, Матешићев Фразеолошки рјечник 16, Речник САНУ 12), заступљено је само оно значење које се односи на плод воћке *Malus pomila* (исп. нпр. **када роди јавор јабукама**). Једни од њих, као **јабука раздора** (Речник САНУ; Матешић 1982), потичу из старогрчке митологије и у различитим језицима (махом у литерарном стилу) чувају се као древно митолошко наслијеђе.²¹ Други, као нпр. **забрањена јабука** (Речник САНУ; Матешић 1982), **јабука сазнања** или **јабука спознаје** (Речник МС), дио су библијског предања и опет везани за књижевни (књижевно-публицистички) стил.

Ријеч *јабука* као члан среће се и у пословицама (а оне по својој структури представљају цјеловите реченичне комплексе): **јабука не пада далеко од стабла** (Речник САНУ, Речник МС), а посебно у изразима поредбенога типа, о којима је већ било ријечи. Узгред речено, у појединим рјечницима наводе се изрази с поредбеном рјечцом *као* (нпр. **као јабука** (црвена, румена, златна) (Речник МС), **као црвена (златна, румена) јабука** (Матешић 1982, под одр. јабука). Услјед непотпуног сагледавања поредбеног односа испуштен је глаголски дио, па фразеолошке јединице

²⁰ У Славонији се зна за рану слатку јабуку која се зове *адамџка*. Изгледа да исту јабуку у Самобору зову *адамчица*: „Прича [се], да је то она врста јабуке, што ју је Ева ... дала Адаму, и од онда се на њој види оних пет бразда од Евиних прста“ (Lang 1911, 40). Јабука је, очито, ребраста, а ово објашњење у цјелини прихвата и В. Чајкановић: „Постоји и једна врста јабуке која се зове адамчица. И она је постала од јабуке коју је Ева дала Адаму“ (Чајкановић 1994, 98).

²¹ Исп. нпр. рус. **яблоко раздора** (ФСРЯ); њем. **Apfel der Eris** (Mrazović—Primorac 1991, под одр. Apfel). Јабуку је Парис упутио Афродити („најљепшој“). Такав избор погодио је богињу Херу, те је јабука била, као што се из грчке митологије зна, узрок тешког вишегодишњег крвопролића.

овога типа у поменутиим рјечницима некако „висе“. Када поредимо неког са јабуком, цјелисходније је да се успостави потпуна поредбена конструкција: **бити као јабука**, те да се тако, у једној пунијој форми, истакну оне особине које красе плод зреле јабуке.

За разлику од женских личних имена *Вишиња* и *Дуња*, и данас веома актуелних (Грковић 1977, 232 и 246), лично име *Јабука* тек је спорадично посвједочено у прошлости (Гласник Српског ученог друштва, св. 49, Речник САНУ), а данас се јавља махом у источним дијеловима српске језичке територије, у Зајечару, Књажевцу, Нишу и Призрену (Грковић 1977, 258). Избором оваквог имена или његове деминутивне форме *Јабучица*, посвједочене у Црној Гори (Шоћ П., Речник САНУ), на метафорички начин успоставља се веза између особе и плода јабуке, с циљем да се тако на симболичан начин изрази љепота, једрина и сл., тј. оне особине које красе узрео плод воћке *Malus pomila*.

Јабука се, као топоним, помиње у народној поезији: *Ти прегази четири планине / ... и прегази Јабуку планину* (нар. пјесма, Вук, И—Б), али је тешко да се планина *Јабука* у географском смислу, на географској мапи недвосмислено лоцира.²² У функцији топонима (обично као ојконим) махом се јавља у источном дијелу штокавског подручја: *Јабука* је нпр. назив мјеста у околини Београда, у Подрињу или у околини Ваљева (Рјечник JAZU). Осврнемо ли се наново на семантичку структуру лексеме *јабука*, није тешко запазити да се семантички садржај *лоптаст предмет или лоптасти део, завршетак неког предмета ...*, па и значења која се наслањају на ово (Речник САНУ, тачка 2), у земљишној конфигурацији унеколико модификован, односи на сличне објекте, те да се ријечју *јабука* у топонимији именују брда или планине са заобљеним врхом (чији обриси подсећају на плод јабуке). Подстрекач за ширење значења у назначеном правцу, за обједињавање реалија које у цјелини (или неким својим дијелом) подсећају на плод јабуке — чине обличке семе као семе нижега ранга. У том смислу мањи географски објекти као што је нпр. *Јабучица* (брдо у околини Ужица, Рјечник JAZU), именују се деминутивном формом.

²² *Јабука* је нпр. мјесто југозападно од Пријепоља непосредно испод оронима *Јабучко присоје*. То је „туристичко место у општини Пријепоље и ... пл. површ (развође Теотине и Лима)“ (ЕСН, под одр. Јабука).

С друге стране, за деривате који у основи имају ријеч *јабука*, рекло би се да су, готово без сумње, мотивисани значењем које се односи на биљну јединку *Malus pomila* (или *Malus communis*), те да се таквим дериватима именују мјеста као *Јабучар*: (Милићевић М. Ђ., Рјечник JAZU), *Јабучје* или *Јабучњак* (Рјечник JAZU), која на неки начин карактеришу калеме питоме или стабла дивље јабуке.

Речник САНУ као општи и најобимнији рјечник српског језика обухватио је 40-ак лексема (изузимајући имена и презимена), којима је *јабука* основна, мотивна ријеч. Рјечници мањег обима усмјерени на књижевну или стандардну лексичку обухватили су знатно мањи број лексема (Речник МС 25, Речник СЈ 10), а Вуков Рјечник 12 лексема. А како деривати упућују на важне информације о статусу лексеме која им стоји у основи (Драгићевић 2007, 189), на основу грађе презентоване у Речнику САНУ, да се закључити како *јабука* у српском лексичком систему има статус базичне ријечи те да између *јабуке* као основинске ријечи и њених деривата (а и међу дериватима самим), постоји сплет разгранатих семантичко-деривационих односа.

Лексема *јабука*, као што поменути рјечници показују, има веома разгранато деривационо гнијездо. Око основе *јабук*- окупљају се узајамно повезане ријечи, именице и придјиви (уз глагол *јабуквати*, у Речнику САНУ маркиран квалификативом етн.). Такве изведенице ослањају се (рекло би се у подједнакој мјери) на једно од два главна значења основинске лексеме. Па ипак, како се из лексичког значења дају издвојити семантичке компоненте (надређена сема и сме нижег ранга), значења појединих деривата у семантичкој су спрези са одређеним лексичким значењем,²³ или са појединим семама датог значења, оним која дјелотворно учествују у семантичком уобличавању деривираних форме.

Индуктор настајања нових лексема чини:

а. воћна јединка *Malus pomila*: *јабучњак* (јабуков воћњак), *јабуквина* (јабуково дрво као грађа), *јабуквача* (грана, штап);

б. плод воћке *Malus pomila*: *јабуквача* или *јабуквац* (ракија или вино од јабука);

в. плод воћке *Malus pomila* (обличке семе): *јабукши* (врста ораха), *јабукши* (врста шаре у везу).

²³ Лексичко значење се овдје поима као значење које се испољава у комуникацијском акту дате језичке заједнице (Исп. Драгићевић 2007, 190).

А када смо код сема нижега ранга, код семантичких компоненти које мотивишу значење деривата и у садејству са референцијалном вриједношћу творбеног форманта реализују одређен семантички садржај (Премк 1997, 129), осврнимо се укратко и на лексему *јабучило* или *јабучило*. У народним пјесмама *Јабучило* је име коњу Војводе Момчила: *Момчил има коња Јабучила, / Јабучила, коња крилатога* (Вук). Без сумње: име Момчилова коња мотивисано ријечју *јабuka*, а да ли је то шарен или једнобојан коњ (или је у народу именован на основу какве друге особине!) — тешко је рећи. Грађа из других извора указује на посве различит колорит — *јабучило* је или шарен коњ, или коњ зелене, зеленкасте, сивкасте боје. Ако је посриједи шарен коњ, коњ са округластим шарама (на што указују једни извори у Речнику САНУ), плод јабуке, односно семе које се односе на облик плода, послужиле су као семантички подстицај за његово именовање. Ако ли је *јабучило* зелен коњ или зеленко (Драгољуб 1867, Речник САНУ), именован је на основу боје коре биљне јединке *Malus pomila* (а то је сива, сивкаста или сивкастозеленкаста боја).²⁴ Ово потврђује и придјев *јабучаст* (Рјечник JAZU), као атрибут за коња бијеле или сиве боје.²⁵

²⁴ У том погледу М. Ивић, ослањајући се на староримске паралеле које указују на боју коњске длаке: лат. *color viridis* = боја зелене плесни (Ивић М. 1995, 88), те бугарске паралеле: „Бугари зеленим називају коња који је светле боје са тамним мрљама“ (Ивић М. 1995, 89), имајући у виду зеленог коња у српском фолклору, закључује следеће: „Боју *зеленог коња*, односно *зеленка* оличава собом претежно сивкаст тон, чему својеврсно сведочанство даје чињеница да се и неке друге животиње, управо таквог колорита, у народу ближе одређују као *зелене* — пас, на пример, или вук. У погледу отворености/затворености тог сивкастог тона не уочавају се никаква посебна ограничења“ (Ивић М. 1995, 95—96). Њене закључке потврђују и савремени подаци, нпр. у Пећком Подгору: *Зекан је зелен коњ, имао сам, али сам продо* (Јашовић 1997, 148).

²⁵ Одређење дато у Рјечнику JAZU: „о коњу бијеломе или сивоме по којему су љаге црне боје (као јабуке)“, попратним дијелом дефиниције (којим се љаге. тј мрље пореде са јабукама), уноси забуну и нарушава компактан смисао лексичког значења. Придјевом *јабучаст* заправо се изражава само основни тон оног што по боји наликује кори јабукова стабла (а мрље се могу поредити са плодовима јабуке само у духу народне етимологије).

Б. КРУШКА (*Pirus communis*)

У ботаничкој номенклатури разликују се двије врсте самониклих крушака. Једно је *Pirus piraster*, у нашем народу именована као *дивља крушка*, *дивљака*, *дивљакиња* или *трновача*, друго *Pirus silvestris*, опет у народу позната као *дивља крушка*, *дивљака*, *дивљакиња*, *такуша* или *такиша* (Симоновић 1959, 359—360). Ове двије врсте дивљих воћака ситнијих, махом округластих и опорих јестивних плодова из рода *Pirus* (мада род *Pirus* познаје и друге врсте, као нпр. *Pirus amygdaliformis*, или *сланџа*), служиле су за размножавање гајених крушака. Гајене крушке у ботаничкој номенклатури обједињене су термином *Pirus communis*. Наш народ познаје пар стотина питомих крушака, а именовано их је обично на основу какве доминантне особине као што је боја плода (нпр. *жутица*, *риђуша*, *карџум*), мирис (*мирисџка* и *тамњаника*), укус (*бљџтавац* и *медунац*), вријеме сазријевања (*жџтвџнка* и *крџтџвка*) и др. Ако би се домаће врсте *Pirus communis* описивале и поредиле, испоставило би се да се оне, колико год да их има, заправо разликују једна од друге цјелокупним збиром или дијелом збира својих особина, које чланови уже или шире заједнице везују за сваку понаособ.

Ријеч *крушка* има своје паралеле у већини словенских језика и дијалеката, али се у њима, како то показује М. Фасмер, уочава колебање гласова у иницијалној позицији (укр. *груша*, словен. *grûška*, чеш. *hruška*, пољск. *grusza*, а упоредо с овим буг. *круша*, срп. *крушка*, чак. *krûšva* итд.), што судећи по другим, несловенским паралелама, упућује на древну позајмљеницу (Фасмер, под одр. *груша*). Ово колебање видно је и на нашем јужнословенском тлу, а посебно је изражено у топонимији. Поводећи се за грађом П. Скока (Skok, под одр. *крушка*), као илустрацију наводимо само топониме са штокавског терена који у основи имају ријч *крушка* (*круша*): *Кручица* (околина Дубровника), *Крушар* (Србија), *Крушево* (Космет) итд., те *Хрушево* (Славонија), *Рушковац* (Гарешница). Нема сумње да су бар поједини међу овим топонимима именовани по каквој сасвим одређеној крушци, а она је, да употријебимо темрин В. Чајкановића, могла да буде демонска или „сеновита“ крушка (Чајкановић 1994, 126).

У народној религији код Срба крушка се сматра злим дрветом или дрветом злих демона. У народним скаскама и приповијеткама под крушку се сакупљају ђаволи

(Чајкановић 1994, 124). Плод крушке код Срба приноси се као жртва душама предака, или, такође као жртва, демону или демонима болести. Да крушка у демоноском свијету може имати привлачну снагу, показује и једна славонска формула коју вјештице изговарају мажући се машћу да би полетјеле: *У вече [вјештица] намаже испод пазуха [маст] ... и говори за себе: ,Ни о кладу ни о пањ, ни о дрво ни о камен, ни о крушку Тодорову‘ ... па одлети на метли на Клек* (Беговић 1887, 199). А да је крушка у старој религији имала бољи углед „и чак уживала извештан култ“ (Чајкановић 1994, 125), указује и један ускршњи обред причешћивања крушке у околини Ђевђелије,²⁶ који је „по свој прилици, жртва крушки“ (Чајкановић 1994, 125).

Лексема *крушка* има два основна значења — прво је (како то стоји у Речнику САНУ), оно термилошке природе и односи се на род **Pirus** (односно на биљну јединку из тога рода); друго значење стоји у суодносу са овим или проистиче из њега и њиме се именује плод такве биљне јединке. У поменутом рјечнику наведена значења су (мада одвојена тачком и зарезом) дата у оквиру једне дефиниције. Да овакав начин лексикографског представљања лексема из лексичко-семантичке групе са значењем *врста воћке*, није најсрећнији, показује различит однос према устројству основних значења и примјери којима се таква значења аргументују управо код лексема *крушка* у Речнику САНУ и Речнику МС.²⁷

Лексема *крушка* има знатно ужи спектар значења од нпр. лексема *јабука*. Разлог овом свакако ваља изнлазити у чињеници да крушка као биљна јединка и њен плод немају толики значај у животу заједнице, у њеним обредним и културним

²⁶ „Крушку оклопе иконама ... и онда свештеник очита јеванђеље ... после тога ... зареже кору ножем ... и испод коре метне причешће“ (Тановић С., *Српски народни обичаји у Ђевђелијској Кази*, Српски етнографски зборник, књ. 40, Београд 1927, стр. 63).

²⁷ У овим рјечницима главна значења лексема из лексичко-семантичке групе *врста воћке* представљена су на посве сличан начин (у Речнику САНУ само нешто обухватнијом и прецизнијом дефиницијом). Од такве, рекли бисмо, матрице, одступило се у Речнику МС, гдје је значење *плод таквог дрвета* дат под тачком 1б. Одступање је, изгледа, било подстакнуто цитатом из дјела Лазе Костића који, као примјер фигуративне употребе лексема *крушка*: *Ја ваше јабуке не требама колико ни црнијех крушака из турскијех пушака*, никако није био прикладан да буде подведен под дефиницију што на неки начин обједињује оба основна значења. Замка се није избјегла у Речнику САНУ. Стихови из друге Вукове збирке: *Па се сташе даривати даром, / А њинијем даром немилујем: / Из пушака црнијех крушака* (који су можда подстакли Лазу Костића да се изрази на пословичан начин), имају, као цјелина, фигуративно рухо, те представљају очигледан примјер фигуративне употребе лексема *крушка* (тј. плод биљне јединке *Pirus communis*), а не потврду за значење: *предмет крушкастог облика ...* (Речник САНУ, зн. 2а).

радњама, нити толики симболички смисао као нпр. јабука. Па ипак, и међу њеним не баш тако бројним значењима прикрива се дјеловање лексичке метафоре и лексичке метонимије као основних механизма полисемије.

Из искуства знамо да су плодови крушака, бар они најустаљенији, сужени и издужени при петелци, да плодови различитих крушака махом подсјећају једни на друге у обличком смислу. У вези с тим, у процесу семантичке трансформације семе засноване на облику биле су кључне при преносу номинације на предмете који по облику подсјећају на плод крушке. Отуда: *плод воћке Pirus* → *предмет крушкастог облика, одн. крушкаст завршетак, део неког предмета или направе и сл.: О зиду магазе ... кантар са крушком од туча* (Ђуричић Ст. М., Речник САНУ, примјер под т. 2а).

Овим се и завршавају значења која припадају слоју стандардне лексике, док су остала значења (у Речнику САНУ она под тачкама 2б, 3, 4 и 5), регионално маркирана и опет везана за кавкву термилошку област.

Ако је посриједи народни вез (мотив у народном везу), извезени плодови крушака, а они као орнамент у везу имају и своју симболику: „Крушке, рl., везилачки орнамент. Симболички значе: опростење“ (Речник САНУ), опет подразумијевају метафоричке асоцијације засноване на облику.

Крајње је нејасан развој значења у Речнику САНУ дат под тачком 5: *врста народне игре, кола*. Прилично замућеним нам се чини и развој значења *грета на којој стоји вретено за покретање воденице* (у Речнику САНУ дато под тачком 2б и упућено на лексему *кобила*). При разматрању смисаоних веза и односа са ванјезичком стварношћу, упутно је да се овдје задржимо само у оквирима претпоставки. Ако је грета истесана од дрвета дивље крушке, нпр. *Pirus silvestris* (а чињеница је да такво дрво у води није подложно труљењу),²⁸ ово значење могло би да буде производ дјеловања лексичке метонимије, што би, заправо, подразумијевало однос: *крушка* (као биљна јединка) → *крушка* (предмет израђен од дрвета такве биљне јединке). Лексеме *кобила* и *крушка*, мада регионално диференциране, имале би синонимијску вриједност у воденичарској терминологији, али су, изгледа, настале као производ

²⁸ У Тамнави се и данас као темељ у дну бунара (на који се ослања доњи ред цигала) користи тесано дрво дивље крушке. Темељ од крушковине сматра се поузданим и вјерује се да се такав бунар временом неће урушити (податак ауторов).

дјеловања различитих механизма полисемије:²⁹ *кòбила* као производ дјеловања лексичке метафоре, *крѹшка* као производ лексичке метонимије.

У примјеру: *Пића су ова: ракија, шљива и шпиритуса, крушка, сагрдан (рум)* (Карацић 1903, Речник САНУ, зн. под 3), рекло би се да је овдје посриједи друга лексема: *крѹшка*. Међутим, данас није необично (ако нам неко понуди ракију од крушке), да се каже: *Сипај ми крѹшку*. У оваквом контексту именица *крѹшка* уз метонимијску трансформацију: *плод воћке Pirus* → *врста ракије од таквих плодова*, трпјела је и граматичку трансформацију, сврставајући се на овај начин у ред градивних именица (Опширније о овом исп. Премк 1997, 72).

У нашим лексикографским дјелима обухваћен је већи борој израза с лексемом *крушка* као компонентом фразеолошке структуре. Не бавећи се лексикографским приступом у њиховом успостављању и опису (у Речнику МС дати су само голи изрази, у Матешићевом рјечнику половина их је без примјера као живог посвједочења израза, а тек Речник САНУ доноси ваљану и потпуну аргументацију), нагласимо да је половина њих (ако не и који више), утемељена на стварном искуству, на запажању појава из реалног свијета: **као (гњилих) крушака; пасти као гњила (зрела) крушка; прогутати крушку; скакати с крушке на јабуку**. Сви наведени изрази имају лексему *крушка* (плод биљне јединке из рода *Pirus*) као лексему на којој почива семантичко тежиште цијелога израза. На основу примјера који такође садржи ријеч *крушка* у поменутом значењу: *Треба да се с њим нагодимо и да узмемо, што се може, не чекајући крушке на врби* (Бенешкић Ј., Матешић 1982, Речник МС, Речник САНУ) у нашим рјечницима успостављен је израз **чекати крушке на врби**. Сходно критеријима на основу којих се у лексикографским дјелима утврђује шта је израз (између осталих да је такав склоп поновљив, да се јавља у различитим контекстима),³⁰ рекло би се да је поменути склоп значењски ослоњен на израз (иначе незасвједочен у горепоменутом рјечницима) **кад врба крушку роди**: *Платиће ти, кад врба крушку*

²⁹ О механизмима полисемије, опширно и аргументовано, в. нпр. Премк 1997; Драгићевић 2007.

³⁰ Међу осталим А. И. Молотков наводи и ове: „возможность структурных вариантов, или новообразований, воспроизводимость, непереводимость на другие языки“ (Молотков 1987, 7).

роди (Богишић 1874, 463), да представља његову слободну варијацију у изворима потврђену само код једног писца.³¹

За разлику од поменутих и сасвим прозирних израза (изузев изр. **кад врба крушку роди**) проистеклих на основу сагледавања појава и дешавања из реалног свијета, без сумње је да фразеологизми **као да је пао с крушке** (често као појачање речи ‚сметен‘, ‚смушен‘ итд. *веома сметен, смушен, неразборит и сл.: Будала ... Као да је с крушке пао* (Чиплић Б., Речник САНУ) или **није пао (пала и сл.) с крушке није глуп, наиван, будала и сл.: Ни она није пала с крушке да не би видјела да се његова присутност тиче само ње** (Калев В., Речник САНУ), имају своје дубље упориште, такво упориште које задире у древни култ или древно митолошко искуство. Кључно питање које би ваљало поставити при покушају да се открију и утврде стварни мотивациони подстицаји, дакле оно што је послужило као мотивациона основа из које су у процесу фразеологизације произашли овакви изрази је: зашто баш *крушка* као биљна јединка, а не каква друга воћка (нпр. јабука, орах) или какво друго шумско дрво? Да би се дао колико-толико поуздан одговор на такво питање, неопходно би било претражити сродне појаве у фразеолошком систему или нпр. народним пословицама словенских (али и других) језика, паганским вјеровањима и култу, па се тек на основу такве грађе упустити у изналажење стварне мотивисаности. Оно што би у први мах могло да послужи као путоказ у разјашњењу горепоменутих фразеологизама јесте вјеровање код Срба да је крушка дрво злих демона. На дивљу крушку оставља се жртва за чуму како би се одагнала из села.³² Чума (куга) и није ништа друго већ помор, смрт (Чајкановић 1994, 124). Страх од куге оличен је нпр. у Вуковој нар. пословици: **бјежи као од куге** (Речник САНУ, под одр. куга) или изразу **бојати се (кога) као куге** (Речник САНУ), који несумњиво, посредно или непосредно, указује на паничан, суманут страх.

³¹ У раду *Фразеолошке јединице са значењем „никад“*, Д. Мршевић наводи да код других, несловенских народа *јабуку* каткад замјењује *крушка*: „Каткад *јабуку* замјењује *крушка*, уп. код Теокрита оморика (бор) рађа крушкама, у румунском тополе рађају крушкама или јабукама“ (Мршевић 2008, 66).

³² „У вече спреме торбу, у коју метну погачу ... труд и буклију ракије, па је однесу далеко ван села и окаче о дивљу крушку“ (Милосављевић С., *Српски народни обичаји из среза хомољског*, Српски етнографски зборник, књ. 19, 234).

У Речнику САНУ засвједочено је 30-ак лексема (изузимајући презимена с основом *крушк-*, нпр.: *Крушкових*, *Крушкоња*, *Крушкоњић* и сл.), којима је *крушка* основна, мотивна ријеч. Неке, посве малобројне, у основи имају *крушв-* (*крушвић*, *крушвица*). Напоменимо укратко да ове лексеме потичу са чакавског тла (исп. изворе у Речнику САНУ), да представљају изведенице које као основинску, мотивну ријеч имају чак. *krišva* (Фасмер, под одр. *груша*), те да им и није мјесто у рјечнику који се бави лексиком штокавског дијалекта.

На основу грађе уобличене и презентоване у Речнику САНУ, могуће је показати да између *крушке* као мотивне ријечи и изведеница с осовом *круш-*, *крушк-* (такође и међу изведеницама самим), постоји сплет веома разноликих семантичко-деривационих веза и односа.

Индуктор настајања нових лексема чини:

а. воћна јединка *Pirus communis*: *крушић* (крушков воћњак), *крушковина* (крушково дрво, као грађа), *крушковача* (крушкова грана), *крушковец* (грна, штап) итд.;

б. плод воћке *Pirus communis*: *крушковача* (ракија од крушака), *крушковац* (пиће, ликер од крушака) итд.

в. плод воћке *Pirus communis* (семе нижег ранга): *крушковача* (неплодна земља), *крушкарлица* (врста старинске пушке).

Око основе *крушк-*, формира се, дакле, веома разгранато творбено гнијездо. Одбацујући изведенице чије се основе само гласовно поклапају, остајемо у кругу изведених лексема које стоје у непосредној семантичкој и творбеној вези с ријечју *крушка*. Груписање ријечи око истога коријена, каткад, са синхроног гледишта, ствара веома озбиљне потешкоће. У том погледу називи за крушков воћњак: *крушић*, *крушчић*, *крушњак* стоје у непосредној вези с мотивном ријечју *крушка* (воћна јединка *Pirus communis*), али то никако није случај с двозначним ботаничким термином *крушчика* (у Речнику САНУ упућен на ријеч *калужњарка* = биљка из пор. орхидеја, односно на ријеч *комоника* = љековита биљка *Artemisia vulgaris*).³³

У Речнику САНУ наведено је десетак лексема којима се именује засад с гајеним крушкама. То су лексеме изведене од крње *круш-* или од пуне основе *крушк-*,

³³ Имајући у виду идентичност гласовног сегмента у основи, Б. Ћорић посебно наглашава следеће: „Дакле, творбено гнездо представља скупину деривата са истим кореном међусобно повезаних односом мотивације“ (Ћорић 2008, 35).

а њихов индуктор је биљна јединка *Pirus communis*. Из слоја су стандардне лексике (*крѹшӣк, крѹшӣк̄ар, крѹшӣкара, крѹшӣња̄к*), или су то покрајинизми (*крѹшӣч̄а̄к, крѹшӣч̄а̄ње*). Неке од њин (нпр. *крѹшӣј̄а̄к* и *крѹшӣје*) у Речник САНУ ушле су из грађе М. Московљевића, мада је он и сам недвосмислено укзео да се овим малочас поменути, али и неким другим, не именује крушков воћњак, воћ оне „значе или име неком селу или њиви“ (Московљевић 1936, 199).

Лексеме што именују пиће или ракију справљену од плодова крушке: *крѹшӣковац, крѹшӣковача, крѹшӣковица, крушкóвња́ча*, очито имају индуктор: плод биљне јединке *Pirus communis*. Несумњиво је да су наведени деривати постали од структурно сложенијих, двочланих назива (придјевско-именичких синтагми) примјеном рационалнијег творбеног модела,³⁴ нпр.: *крушков напиток* → *крѹшӣковац, крушкова ракија* → *крѹшӣковача* итд. Творбени модел (*крушк-* + *-ов-* + *-ача*) веома је плодотворан при именовању пића насталих прерадом воћа: *дудовача, јабуквача* итд. (исп. Бабић 1986, 78). Упоредо с овим и идентично у творбеном смислу, у народу се стварају аналогни ликови и за ракију која се пече од плодова какве друге биљке, нпр. *кѹрузовача* (Банија, податак ауторов), те шалјиви називи засновани на метафори: *грѹмовача* (Николић 2000), или *дасковача*,³⁵ код којих се суфикс *-овача* осјећа као самосталан творачки елеменат.

Вратимо ли се семантици лексеме *крѹшӣковача* (како је она презентована у Речнику САНУ), видјећемо да ово значење није и једио. Ријечју *крѹшӣковача* именује се (нпр. на Банији) и *крушкова грана или штап*. И у овој семантичкој реализацији препознатљива је иста творбена структура, док се у значењу *врста неплодног, посног земљишта*, суфикс *-овача* осјећа као самосталан творбени елеменат везан за именичку основу *крушк-*. Увјерени смо да су метафоричке асоцијације засноване на боји (плодови појединих врста крушака имају веома често риђ нанос на покожици, посебно са осунчане стране плода),³⁶ чиниле мотивациони подстицај за настапак овог деривата.

³⁴ Овакав творбени модел, а ријеч је о моделу сификсалног типа, у новије вријеме познат је под називом универбизација или универбација (исп. нпр. Ћорић 2008, 161).

³⁵ Ову лексему, а она се чује махом у жаргону, нпр. у Београду, наводи једино И. Клајн (Клајн 2003, 67).

³⁶ *Крушковача је црвенкасто-мрка, брдска и посна земља* (Петровић П. Ж., Речник САНУ). У Тамнави једну врсту земље која је по боји негдје између „црнице и беловаче“ такође зову „крушковача“ (податак ауторов).

Међу секундарним значењем лексеме *крушка* (= предмет крушкастог облика, Речник САНУ, зн. под т. 2а): *Другу [руку] ослонио о бедро тамо где му иза појаса вири жута крушка кубуре* (Шубић З., Речник САНУ, зн. под 2а) и дериватом *крушка̀рица* (= врста старинске пушке): *И у Мујка пушка крушка̀рица / Што му ждере триест драма праха, / Седам, осам од олова зрна* (нар. пјесма, Речник САНУ), постоје тијесне семантичке везе. Лексема *крушка̀рица* је термин којим се у народу некад именовала једна врста кратке пушке или кубуре. Рукохват јој је би проширен и украшен, обликован као плод крушке.³⁷ Иако је наведени примјер усамљен у грађи, рекло бисмо да се термин *крушка̀рица* једино може да јави „у контексту са заданим детерминатором“ (Премк 1997, 53), односно у синтагми с управном ријечју *пушка* (што је и назначено у Речнику САНУ).

В. ШЉИВА

Шљива је код Срба, а и код других балканских народа (и не само балканских), најраширенија воћка. Успијева на свакој земљи изузев подбарне, у равници и брдовитом терену, па и на приличној висини.

Ракија *шљивовица* (као главни производ који настаје прерадом шљиве), неизоставна је о Божићу и Ускрсу, о слави и свадби, о покладама и задушницама — једном ријечју, она прати човјека од рођења и крштења до смрти и обредног просипања ракије „за покој душе“. На распрострањеност шљиве код нашег народа, поред прагматичне важности, пресудно је утицала и лакоћа њеног размножавања. Шљива се лако укорјењава, с лакоћом се размножава из коштица или из изданака без калемљења (што је незамисливо за нпр. питому јабуку, крушку или трешњу), а даје идентичне плодове какви су плодови воћке од које је нова јединка потекла.³⁸

³⁷ Да су такви мотиви у украшавању дијелова оружја (пушака, пиштоља) некад заиста били актуелни, свједочи и једно од секундарних значења ријечи *тепелук* (= украшена јабука на врху кундака у мале пушке): *своје мрке објесио брке, / покрили му пушкам' тепелуке* (нар. пјесма, Шкалjić, зн. под тачком 3).

³⁸ Ово се односи углавном на шљиве у сеоским засадима (*пожегачу, трновачу, бјелицу* и *џанерику*), али су од давнина познате и врсте које се на окућницама (данас махом као појединачна стабла), нису могле подићи без калемљења, као нпр. *ра̂нка* и *ја̀јара* у Врховини (податак ауторов). Тек у новије вријеме и претежно у плантажној производњи приступа се калемљењу и других шљива. Калемљење има за циљ

Ријеч *шљива* је секундарни штокавски облик „према примарном *слива*“, карактеристичном нпр. за Космет, Дубровник (Skok).³⁹ Ријеч је прасловенског поријекла, позната у свим словенским језицима, нпр. цсл. *слива*, буг. *слива*, укр. *слива*, чеш. *slíva*, пољ. *śliwa*, горњолуж. *slowka*, итд. (Фасмер, под одр. слива). Словенске паралеле доводе се у везу с лат. **livos* „синеватый“, *liveō*, -еге „иметь синеватый цвет“, итд., а првобитно су означвале „окраску“ (Фасмер), што значи да су то по поријеклу поименичени придјиви.

Шљива као биљна јединка у древној српској религији, у култним радњама, у симболици уопште, има своје запажено мјесто, али не тако угледно као што га има нпр. јабука или орах. Из прилично богате етнографске грађе коју наводи В. Чајкановић, илустрације ради, издвојимо само оно што указује на дубоку старину: У источној Србији (у Крајини код повлашених Срба) под шљивом се на Ускрс обавља обред причешћа хљебом и копривом.⁴⁰ У појединим крајевима она се сади по гробовима уврх покојникове главе (као нпр. у Бољевцима), што значи да шљива има улогу „сеновитог дрвета“ или обитавалишта каквог демона или божанства (Чајкановић 1994, 217).

У врацбнама и гатањима шљива се јавља као пратећи објекат. Тако се нпр. у Левчу дијете провлачи кроз процјеп младе шљиве ради исцељења;⁴¹ за младу шљиву дјевојке привезују власи које им опадну, како би им „коса боље расла“.⁴²

да се уведу и рашире шљиве страног поријекла (као нпр. *стѐнлѣјка*, *талијѧнка*), или оплемењене шљиве домаћег поријекла (као нпр. *чѧчанскѧ лепѧтица* и сл.).

³⁹ Такође, према подацима који су се нашли у грађи Д. Симоновића за југ Србије (Врање, Лесковац), за шљиву *Prunus institia* у народу се користи назив *сливка*, *црнослива*, а за шљиву *P. italica* *магарешка слива* (Симоновић 1959, 382).

⁴⁰ Такво причешћивање поменути аурор (Чајкановић 1994, 217) самтра „јак старинским“: *Домаћин надроби хлеба и мало зелене коприве ... Причест врше под неком зеленом шљивом или другим зеленим дрветом* (Крајина, Стевановић Ж., Српски етнографски зборник, књ. 32, 399).

⁴¹ *Процепе младицу шљиву ... Кроз тај процеп једна жена протне болесно дете [или пресмакче], а друга га прихвати* [па то понове и бјежећи га однесу кући] (Левач, Бушетић Т., Српски етнографски зборник, књ. 17, 512).

⁴² Опширније о овом в. Чајкановић 1994, 217. Острижену дјечју косу у Врховини (податак ауторов), задијевају међу рашље какве младе воћке (нпр. јабучице или шљивице) како би дјечја коса, симболички, била лијепа и бујна (попут крошње младих воћака).

У народној ботаничкој терминологији *шљива* је махом општи назив за повећи број биљних јединки из рода **Prunus**. Обични људи овај термин готово редовно употребљавају у најопштитејм смислу (*садити шљиве, подбирати шљиве*), сасвим ријетко посежући за прецизнијим именовањем усмјеравајући тако пажњу на врсте или на варијетете овога рода. Врсте и варијетети јесу ствар ботаничке номенклатуре (о којој обичан човјек има посве магловиту представу), али у практичном животу итекако прави разлику међу појединим врстама шљива именујући их народним називима устаљеним или одомаћеним у датој средини. На основу ботаничких својстава и особина плода, у ботаничкој литератури се разликују четири врсте шљива, а свака од њих има своје народне корелате.⁴³ Овдје ћемо поменути, прегледности ради, само оне народне називе који припадају фонду стандардне лексике или су раширени на већем дијелу штокавског терена:

- а. *Prunus divaricata* (у народу позната коа *рџанка* или *рџануша*);
- б. *Prunus domestica* (у народу позната као *маџарка, пожешкача* или *џепача*);
- в. *Prunus institia* (у народу позната као *трновача* или *трношљива*);
- г. *Prunus italica* (у народу позната као *глоџа, тургуња, џанарика*).⁴⁴

Управо ова последња (*Prunus italica*) у природи познаје мноштво варијетета. Само се нпр. *џанарике* међу собом разликују по времену сазријевања, по боји (колорит зрелих плодова, уз мноштво прелазних нијанси, креће се од свијетложуте до тамнољубичасте), по крупоћи, а каткад и по укусу. Обједињује их начин размножавања (*џанарике* расту дивље), имају мало воћног шећера и месо им се тешко одваја од коштице.

Остала појединачна имена, махом она ужег регионалног значаја (нпр. за врсту *Prunus domestica*: *бистрица, мџдрица, читлџвка*, или за поједине варијетете шљиве *Prunus italica*: *пџндара, јџјара, стџмбџлка*), биће разматрана у другом дијелу овога

⁴³ Вук Караџић је имао прилично јасну представу о разнородности међу појединим врстама шљивама. У Српском рјечнику назначен је само род (*Prunum*), а о њиховим специфичностима изразио се овако: „Шљива има од много руку, н. п. *маџаруше* или *пожешкиње*, којијех има најивше; *ране шљиве*, које нијесу плаветне него зелене или жућкасте и крупније су од пожешкиња; *тургуње*, које такођер доспијевају прије пожешкиња, ни оне нијесу врло плаветне као пожешкиње, него црвене и не могу се цијепати, *трноваче*, које су округле“ (Вук).

⁴⁴ *Prunus italica* се у стручној литератури обично води као самостална врста, али се помиње и као *sub specie* (подврста) шљиве *Prunus institia* (Симоновић 1959, 382).

рада у оквиру одређених одјељака посвећених лексичко-семантичкој и творбеној анализи.

Лексема *шљива* има (бар како је то лексикографски интерпретирано у Речнику МС) два значења. Прво је термилошке природе и односи се на биљну јединку (воћку) из рода *Prunus*.⁴⁵ Друго значење је плод воћке *Prunus* (у Речнику МС назначене као *Prunus domestica*). Овдје се наново намеће питање које је од наведених значења примарно, које секундарно. У ранијим одјељцима (нпр. о јабуци) назначено је само да се таква значења налазе у суодносу, да подразумијевају однос релације.⁴⁶ Па ипак, етимологија ријечи *шљива* даје нам нешто више аргумената за тврдњу да *плод воћке (шљиве)* представља примарно значење, а да се, посредством метонимијске трансформације, такво значење касније уопштило проширивши се и на саму *биљну (воћну) јединку*. Ако се, да поновимо, горепоменуте словенске паралеле у етимолошком погледу ослањају на лат. **livos* „синеватый“, *livor*, -ōris „синеватая окраска“ итд. (Фасмер, под одр. *слива*), прије поименачавања оне су морале да означавају боју (плаву, модру или модрикасту као типичну боју зрелих плодова шљиве). Овдје је, дакле, ријеч о придјевској основи. Таквог придјева као самосталне лексеме у српском језику данас нема, али на извјесни континуитет с лат. **livos* итд. упућује придјев *sliv* „coluber“ у дјелу чакавског писца Ф. Вранчића, или слов. *sliv* „плавкаст“ (Исп. Skok, под одр. шљива).

Као што се види, семантика ријечи *шљива* свела се на два основна значења, а да ли ће обимнија грађа (какву доноси Речник САНУ) посвједочити још које значење секундарне природе — тешко је рећи. У жаргону су се, како свједочи Андрићев Речник жаргона (Андрић 2005), развила значење *женски полни орган* (ослоњено на метафоричке асоцијације по облику), *масница*, *модрица*, *модар оток* (облик и боја у садејству), те значење *зима*, *хладноћа*, *мраз* (које нам је остало некако нејасно).

⁴⁵ У наведеном рјечнику она је поистовијеђена с једном врстом тога рода, с шљивом *Prunus domestica*. Друге врсте нису наведене, а чињеница је да род *Prunus* обједињује још три врсте шљива нашега поднебља (*Prunus divaricata*, *Prunus institia*, *Prunus italica*). Вјерујемо да јо ово потекло отуд што се *маџарка* или *пожјега* (лат. *Prunus domestica*), свакако најраширенија и најквалитетнија шљива код нас, наметнула као општи назив, као синоним за сваку шљиву.

⁴⁶ У руском језику (бар како показују лексеме *яблона* и *яблоко*), такав однос успостављен је на деривационом плану (Исп. Премк 1997, 97).

Упоредо с уском семантиком ријетка је и појава ове лексеме у фразеолошким јединицама. У рјечницима који садрже фразеолошку грађу наводи се само израз **враћати шљиве за брашно** = *узвраћати истом мером, на исти начин и сл.: Што је ко био према њој безобразнији, и она му је оштрије враћала шљиве за брашно* (Адамов Марковић П., Речник МС) (исти примјер, Матешић 1982). Уз ово, постоји још која глаголско-именичка фразеолошка синтагма с именицом *шљива* као семантичким тежиштем, али оне потичу из других, необјављених извора. Нпр. **набити шљиву** = *нанијети повреду (песницом) у виду велике модре натеклине: Они му љубачки ајдуци набили шљиву под оком колик гушчије јаје* (Врховина, Јошић Н.); **нацртати шљиву** (с истим значењем, у београдском жаргону): *Је ли ти то Цица нацртала шљиву!?*

Значај шљиве у животу нашег народа, лакоћа у размножавању и подизању шљивика,⁴⁷ па и њен запажен култни значај, пресудно су утицали на постанак великог броја топонима с мотивном ријечју *шљива*. Тако је у Рјечнику JAZU (да не набрајамо вишестепене деривате као што је *Шљивовац*, село код Пожаревца, или презиме *Шљиварић* итд.), посвједочен велики број земљишних имена и ојконима изведених од основе *шљив-*: *Шљиваци* (: шљивак), *Шљиванци*, *Шљивање*, *Шљивар*, *Шљивара* (њива у Шљивари), *Шљиве*, *Шљиветине*, *Шљивица*, *Шљивице*, *Шљивик*, *Шљивици*, *Шљивно*, *Шљивњак*, *Шљивне*. Ове изведенице мотивисане су биљном јединком *Prunus* (*P. domestica*, *P. institia*), што се не би могло да тврди нпр. за надимак *Шљиво* (Рјечник JAZU), за сарајевско презимена *Шљиво* (податак ауторов) или за презиме *Шљивић*: *Мијајло Шљивић, редов из рудничког округа у Србији* (Рјечник JAZU).

Упоредо с овим, од основе *слив-* такође је изведен замашан број топографских назива. Илустрације ради, наведимо само да се *Сливје* (поред Истре, Хвара и Хрватског Загорја), према грађи из различитих извора инкорпорираној у Рјечнику JAZU, помиње као село код Никшића, код Књажевца и код Сврљига, а *Сливље* као село код Никшића и код Невесиња.⁴⁸ Ове и бројне друге топономатичке изведенице

⁴⁷ У источној Босни постоји велики број земљишних имена каква су *Растило*, *Растила*. То су мјеста на којим су некада били торови гдје су овцама даване зреле шљиве. Торине би се преријале па би у прољеће из коштица ницале шљивице које су се касније преносиле на сталано мјесто (М. Симић, усмена потврда).

⁴⁸ Интересантно је да се у Вуковим нар. пјесмама упоредо јављају обилици *Сливје* и *Сливље*: *Хајде с војском у Сливје Никшићко, / те ми Сливје од грађана чувај* (нар. пјесма, 4, 417); *Силини Турци наћерали рају / ... да ћерају из Сливља камење, / а да граде на Никшића кулу* (нар. пјесма, Вук 4, 43).

које у основи имају ријеч *слива*, свједоче да је тај облик (прије промјене *сл-* → *шљ-*) егзистирао на цијелом штокавском терену.

Речник МС уз основну ријеч *шљива* (поред сложеница: *трндшљива*, *шљивастоплџ*, *шљивоточ*) обухватио је и лексикографски презентовао још 30-ак лексема које стоје у семантичкој и творбеној вези са њом. Уз малобројне придјеве (*шљиваст*, *шљивин* итд.), 25 изведеница чине именице. Углавном су то првостепени деривати (уз покоји другостепени: нпр. *шљивовац*, *шљивовача*, *шљивовић*) без развијене семантичке структуре, ослоњени на једно од главних значења ријечи у основи.

У творбеном процесу индуктор је (да се задржимо само на именицама презентованим у Речнику МС) могао да буде:

а. воћна јединка (из рода *Prunus*): *шљивџ*, *шљивџр*, *шљивџк*, *шљивџић*, *шљивџњак*, *шљивџче* (= шљивов воћњак). Извори који поткрепљују наведене лексеме чине савремену грађу, па је очигледно да је ријеч о конкуренцији истозначних форманата (*-џк*, *-џр*, *-џк*, *-џњак* итд.).⁴⁹ Чини се да је најобичнија и најраспрострањенија лексема *шљивџк*, на што у поступку обраде ових лексема сугерише и Речник МС.

б. плод воћке (из рода *Prunus*): шљивовица, *шљивка* (ракија од шљиве), *шљивош* (остатак шљивове комине) итд.

в. плод воћке (из рода *Prunus*) (семе нижег ранга): *шљивџр* (врста слатководне рибе, скобаљ, подуст).

Међу првостепеним дериватима има и оних с развијенијом смантичком структуром. Тако је нпр. лексема *шљивџр* развила (бар како то показује Речник МС) четири значења. Уз основна значења: *трговац шљивама* и *одгајивач шљива* (зн. под 1а и 1б), лексема је развила и два терминолошка значења — једно засновано на метонимијском уопштавању: *хрватски сеоски мали племић* (зн. под 2),⁵⁰ друго на метафоричким асоцијацијама: *врста слатководне рибе*, *скобаљ*, *подуст* (зн. под 3). Да би ово последње било посве јасно, наводимо примјер који несумњиво показује о

⁴⁹ Лексичке парове код којих су активна сва значења творбених форманата Б. Ћорић (позивајући се на гледишта чешког лингвисте М. Докулила) подводи под тзв. пуну конкуренцију (Ћорић 2008, 221—222).

⁵⁰ Такво значење није идентификовано у Рјечнику JAZU, а Рјечник НЈ везује га за разговорни жаргон.

каквим је асоцијацијама ријеч: *Задњи се [међу рибама] појављују уски шљивари с тамномодром њушком напријед* (Симић Н., Речник МС). Семантичка компонента која се односи на боју плода (по свој прилици у садејству са обличким семама), представљала је мотивациону основу да се риба *скобаљ* или *подуст*, чији је дио главе налик на зрелу модру шљиву, негдје у народу именује и ријечју *шљивѡр*.

Г. ТРЕШЊА (*Prunus avium*)

Трешња је воћка ситнијих плодова (у латинској номенклатури позната као *Prunus avium*), која се слободно размножава и расте по ријетким шумама, пропланцима и ливадама, или је то калемљена воћка стаблашица крупнијих сочних плодова која се гаји на окућницама, по међама или уз путеве. Прва је у народу позната као *дивља трешња*, а она се код Срба, нпр. у Подрињу именује и ријечју *трешањ* (мн. трешњеви): *Трешања има: белица, трешњева, хрштаваца, и арилама* (Милићевић 1876, 567), а понегдје, као нпр. у Боки Которској, и ријечју *тријесла* (Вук).⁵¹

Лексема *трешња* је опште име које се у нашем народу користи за сваку питому или гајену јединку (у ботаничкој номенклатури означену као и дивља трешња: *Prunus avium*), без обзира на то што и међу њима самим има мноштво различитих сорти које имају и своја специфична, ужа имена⁵² — већ према томе да ли је јединка мотивисана временом сазријевање (*видѡвка*), бојом (*белица*), или каквом другом особином (нпр. *дреновача*, *рушит*). Широм штокавске територије гајена или калемљена трешња именује се и ријечју *арилама* (Славонија, Подриње), *шлама*

⁵¹ Поједини аутори ријечју *тресла* (Ђ. Поповић) или *тресловина* (Ж. Јуришић) именују и дивљу вишњу *Prunus fruticosa* (исп. Симоновић 1959, 380).

⁵² Тако се нпр. у Врховини прави разлика између оног што се у латинској номенклатури подводи под термин *Prunus avium*: *трешња* = самоникла некалемљена јединка, *шлама* = свака калемљена трешња (изузев рушта), *рушит* = калемљена хрсквичава трешња тамноцрвене (мрке) боје.

(Врховина) *ашлама* или *арашлама*: *Зготовили господске понуде: / Булбаклаву у златној тенсији / ... Арашламе у меду куване* (нар. пјесма, Вук, Речник САНУ).

Четири последње наведене лексеме имају у основи тур. *aşlama* = калем (Škaljić, под одр. ашлама),⁵³

Негдје се *Prunus avium* именује и као *крѝјеш* (Дубровник, Вук), *кријеша* (Вук, Симоновић Д.), *крѝјешва* (Дубровник, Вук), па и (према подацима које наводи нпр. Б. Шулек или Ж. Јуришић) *чрешња* (Симоновић Д., 379).

Ријеч *трешња* је општесловенског поријекла о чему свједоче словенске паралеле, нпр. црквенослов. **чр шњя**, буг. *черџша*, рус. *черешня*, пољ. *trześnia* итд. (Фасмер), која је као посуђеница доспјела у словенске језике, било посредством старобаварског, „или непосредствено из народнолат. ,потому что речь идет о культурной римской вишне‘ ...“ (Фасмер). Анализирајући поријекло ријечи *трешња*, П. Скок посредством топономастичке грађе махом из Србије и Црне Горе: *Кришевина*, *Прецрешња*, *Трешњево* итд., али и друге грађе и унеколико сагласно са М. Фасмером, наводи да она припада балканском латинитету (Скок, под одр. криша).

У старој религији „трешња има известан религијски значај, и у добром и у рђавом смислу“ (Чајкановић 1994, 199). Према подацима које наводи овај аутор, јени вјерују да је трешњево дрво проклето, други као нпр. муслимани у Босни — да је свето.⁵⁴ У Хомољу се, уз разне церемоније, сади трешња на гробу момка и дјевојке (Чајкановић 1994, 199), а у Тамнави дивље се трешње саде по гробљима (податак ауторов), што недвосмислено упућује на мртвачки култ, на везу трешњевог дрвета с душама мртвих, с душама почивших предака.

Семантичка структура ријечи *трешња* свела се на два значења:

⁵³ Наводећи Вукове стихове А. Шкалајић је лексему *ашлама* (*аршлама*) семантички поуздано одредио, али је направио грешку при латинској идентификацији: упутио ју је на *Allium fistulosum*, а то није трешња, већ врста озимог лука (Škaljić).

⁵⁴ Напоменимо само да се овакво вјеровање муслимана у Босни не везује за исламску, већ за хришћанску традицију. На то указује једна легенда о спаљивању Аврама у којој зелембаћ и јасика имају негативну улогу а трешња не, те се зато и сматра светим дрветом (Исп. Софрић 1990, 212; Чајкановић 1994, 199).

а. листопадна дрвенаста биљка *Prunus avium* из ф. Rosaceae, воћка са слатким округлим коштичавим плодом (како је то најприкладније дефинисано у Речнику СЈ);

б. плод биљке *Prunus avium*.

У богатијој грађи (каква је она припремљена за Речник САНУ), могло би се очекивати још које секундарно значење проистекло из семантичке транспозиције (следствено значењима других лексема из лексичко-семантичке групе *врста воћке*, нпр. лексемама *јабука* или *крушка* и др., о којима је било ријечи).

Лексема *трешња* управни је члан двочланих терминолошких синтагми: *дивљом трешњом* се друкчије именује *магрива* или *рашељка*, лат. *Prunus mahaleb* — уколико није посриједи каква омашка (исп. Симоновић 1959, 382); *вучје трешње* су ботанички термин у народу познатије као *јеремичак* (лат. *Daphne blagayana*), а оне са горе наведеном *дивљом трешњом* у ботаничком смислу немају никакве везе.

Чињеница је да велик број народних пословица на сажет начин изражава оно што се на основу народног искуства искристалисало као непобитна стварност, као поука која се не доводи у питање. Многе од њих чине извориште и смисаоно утемељење за настанак израза као специфичних лексичких јединица. Веза између пословице као мале фолклорне форме и израза који се смисаоно ослања на њу, некад је посве видљива, некад замагљена или тешко прозирна. Изрази с лексемом *трешња* као чланом фразеолошке структуре у нашим лексикографским дјелима: **зобати трешње (с ким)** = излагати се опасностима и неугодностима (Речник МС, без потврда), **није добро с ким трешње јести (зобати)** (Matešić 1982, с примјерима из дјела А. Шеное и Е. Цара) — смисаоно су произашли из народне пословице: *Није добро с великом господом из једнога чанка трешње јести* (Даничић 1871, 214).⁵⁵ Као резултат преосмишљавања и невезано с претходним изразима (у настојању да се на супротан начин изрази осјећање карактеристично за субјекат), у жаргону је настао израз: **уживати као чворак на трешњи** = лоше се осећати; бити опхрван бригама (Андрић 2005, под одр. *трешња*).

⁵⁵ Засад знамо да су наведени изрази карактеристични за литерарни стил, а да ли су се проширили и на говорни језик — тешко је рећи.

Као ријеч општег лексичког фонда и као народни ботанички термин, *трешња* је као мотивна ријеч, упркос оскудној семантичкој структури, у основи позамашног броја изведених лексема. Око основе *трешњ-* окупљају се (према стању презентованом у Речнику МС) узајамно повезане ријечи, махом именице (уз покоји придјев: *трешњаст*, *трешњев*, *трешњин*, *трешњов*). Међу 17 изведених именица (у Речнику СЈ лексикографски је презентовано 10 именица) има првостепених и другостепених деривата.

Индуктор мотивације је могао да буде:

а. воћна јединка *Prunus avium*: *трешњак* (трешњев засад), *трешњевина* (трешњево дрво), *трешњевача* (трешњева грана), *трешњевац* (врста старинског топа);⁵⁶

б. плод воћке *Prunus avium*: *трешњевача* (ракија од трешања);

в. плод воћке *Prunus avium* (семе боје): *трешњевац* (врста шареног пасуља).

Д. ВИШЊА (*Prunus cerasus*)

Род **Prunus** обједињује већи борој сродних врста, како оних дивљих, самониклих, тако и оних гајених и подизаних на окућницама или већим засадама. Међу њима је *гајена вишња* *Prunus cerasus*, воћка генетски најсроднија трешњи. Гајење домаће, аутохтоне вишње није богзна колико захтјевно — она се размножава из коштице или из изданака, како је то својствено *дивљој вишњи*, у лат. номенклатури познатој под називом *Prunus fruticosa*.

Значај вишње у исхрани код Срба релативно је мали. Плодови свих домаћих вишања готово да су једнолични (тамноцрвени, ситни, наглашено кисели). Такво

⁵⁶ Првобитни топови српских устаника ручно су рађени и ништа гвоздено нису имали. Били су од дрвета, а каквог — то сама ријеч најбоље казује: *Тобџија принесе витиљ, и трешњевац рикну* (Веселиновић Ј., Речник МС).

стање плода одразило се и на лексичком плану: вишња као воћна врста има посве мали деривациони потенцијал. На терену се једино зна за *врџит* (Бачка), чији се назив, изгледа, укрстио с истоименом трешњом (исп. Речник САНУ), или за прилично хетерогену популацију вишања која се у савременијој воћарској производњи јавља под именом *облачинска вишња* (према имену села Облачине у Меровини). У интензивнијој воћарској производњи данас и у савременијим условима, доминирају сорте вишања страног поријекла: *краљевска амарела*, *амарела* (дијал. *малера*, Крушевац), *мараска* (Приморје), *остхајмка*.

Ријеч *вишња* (дијал. *вишина*, Босна, Речник САНУ) општесловенског је поријекла (позната у све три скупине словенских језика, нпр.: рус. *вишня*, буг. *вишня* чеш. *višně* итд.). На основу словенских (и не само словенских паралела), већина најзначајнијих етимолога доводи је у везу с лат. *viscum* = птичји лијепак, „потому что вишневыи клей и ягоды омелы применяются как птичий клей“ (Фасмер, под одр. *вишня*).⁵⁷

У српском језику, на нивоу општег лексикона, биљна јединка *Prunus fruticosa* се именује ријечју *тресла* (Ђ. Поповић) или *тресловина* (Ж. Јуришић) (исп. Симоновић 1959, 380), а она је у Боци, по посвједочењу Вука Караџића, позната као *тријесла* (Вук).⁵⁸ За исту јединку, дакле за *дивљу вишњу*, у Војводини су у употреби ријечи синонимичне вриједности — *вишњац* (Банат, Речник САНУ) или *вишањ* (мн. *вишњеви*): *Вишњева има у Сријему гдјешто по међама око винограда* (Срем, Вук).⁵⁹ У старијој литератури јавља се и још покоја синонимична форма, нпр. *магрива*, *сремза* или *цремжа*: *Магрива, сремза, цремжа, дивља вишња ... цвеће [јој је] миришљиво ... род ситан, црн, опор, па и горак* (Тодоровић 1899, 68).

⁵⁷ Свакако, има и других и другачијих гледишта. Нпр. А. Шкаљић везује је за тур. *vişne* = вишња, наводећи даље перс. *wešni* = црвен, црвеноћа, те тур. *vişnab* = слатко пиће од вишања итд. (Škaljić) — што на неки начин упућује на закључак да је ова лексема у наш (и не само наш) лексички систем ушла посредством турског језика.

⁵⁸ Користећи Вуков податак, П. Скок ријеч *тријесла* наводи као изоловану ријеч и с доста резерве доводи је у везу с **ceresula* (Скок, под одр. криша).

⁵⁹ С истим творбеним обрасцем је и лексема *трешањ* (мн. *трешњеви*) = дивља трешња (Подриње, Милићевић 1876, 567).

Вишња нема неки посебан култни значај, али „има важну улогу у врачањима и гатањима, нарочито љубавним“ (исп. податке наведене у Чајкановић 1994, 58). Она би могла да (попут трешње која се сади на гробљима) има улогу сеновитог дрвета. Данас је упадљиво да се вишње (нарочито у урбним срединама) саде уз гробове.

Поред основних значења (воћка *Prunus cerasus*; плод такве воћке), лексема *вишња* (вар. *вишина*) није развила још које значење (бар како то показује Речник САНУ). Оскудна семантичка структура, структура сведена на основна значења, у тијесној је вези са значајем вишње у свакодневном животу, са њеном скрајнутом улогом у предању, култу и народном фолклору.

Лексема *вишња* као лексема општег лексичког фонда и као ботанички (агрономски) термин, упркос слабо развијеној семантичкој структури, у основи је великог броја изведених лексема. Око основе *вишњ-* окупљају се узајамно повезане ријечи, именице и придјиви. Ниједна лексема из лексичко-семантичке групе *врста воћке*, па ни лексема *вишња*, не учествује у извођењу глаголских деривата.⁶⁰ Придјиви су бројни, а именице још бројније. Неке од њих (настали вјероватно универбизацијом од двочланих форми), знају за полисемију: *вишњевац*, *вишњевѿк*.

Укратко, индуктори мотивације могли су да буду:

а. воћна јединка *Prunus cerasis*: *вишњѿк*, *вишњѿк* (вишњев засад), *вишњевина* (вишњево дрво), *вишњовача* (вишњева грана) итд.;

б. плод воћке *Prunus cerasis*: *вишњевача* (вишњева ракија или ликер), *вишњовѿк* (вино од вишања);

в. плод воћке *Prunus cerasis* (семе боје): *вишњѿк* (врста псуља) *вишњевка* (марама вишњево боје), *вишњило* (средство за бојење) итд.

Поједини деривати с основинском лексемом *вишња* развили су семантику боје, али не засебно и мимо свих других лексема из ове лексичко-семантичке групе. Иако је семантику боје могуће пратити и код неких изведеница с основинским ријечима *лимун*, *наранџа*, *бадем*, семантика боје никако не представља системску лексичку појаву: деривати с основинском лексемом *крушка* итд. развијају друга значења, али не и она која би се односила на боју.

⁶⁰ Изузетак чини лексема јабука с глаголом *јабуковати* (Исп. Речник САНУ).

У лексичком гнијезду с *вишњом* као стожерном ријечју постоји (према стању презентованом у Речнику САНУ) десетак изведеница, придјева и именица, које означавају боју или именују предмете најналичитије боји зрела вишњева плода. Ако се у савременом српском језику жели да предочи колористичка вриједност (тканине, хаљине, мараме) једнака или посве приближна боји плода зреле или презреле вишње, она се обично предочава синтагомом *боја труле вишње* (лексема *вишња* јавља се, дакле, у колокацији с лексемама *боја* и *трули*). Поред уобичајених придјевских форми *вишњаст*, *вишњев*, *вишњикаст*, развиле су се и индеклинабилне форме (у Речнику САНУ маркиране квалификатором заст.) — *вишњевли*: *Купи ми мараму, али нека буде вишњевли* (Дучаловићи, Ковачевић Р., Речник САНУ), *вишњевли*: *Он обуче вишњевли чакшире* (нар. пјесма, Речник САНУ).⁶¹ У народним говорима уз индеклинабилне придјеве развиле су се и деривати за именовање тканине: *вишњевија* (чоха вишњеве боје), или за именовање одевних предмета горепоменуте боје: *вишњевка* (марама вишњеве боје), па и дериват *вишњило* као назив средства за бојење: *Редаре ... обоје руке вишњилом (вишњилом се боји и крстача)* (Тројановић С., Речник САНУ). На лексичке јединице *вишњевија*, *вишњевка*, *вишњило*, гледамо као на лексеме настале посредним или метафоричким путем. Сема боје карактеристична за плод зреле *вишње* (до које би се дошло при рашчлањавању значења: плод воћке *Prunus cerasus*), једина је сема која се преноси у поменуте деривате.

⁶¹ Придјев *вишњевли* М. Николић не наводи, али наводи придјев *вишњевли* (Николић 1996б, 36).

Ђ. БАДЕМ (*Prunus communis*)

Бадем (*Prunus amygdalus*) је воћка топлијег медитеранског појаса. У континенталним дијеловима, дубље у копну гдје се спорадично среће, углавном не успијева да одржи плод до пуне зрелости. Иако припада роду *Prunus* (попут брескве и кајсије, шљиве и зерделије, трешње и вишње), јестиви дио није месо плода, већ повелика сјеменка смјештена у тврдој љусци — и та га кардинална особина издваја од најближих сродника у роду. Сухе бадемове сјеменке користе се у исхрани, за припремање колача, за израду ароматичног бадемовог уља што се у козметици и медицини посебно цијени. С обзиром на то да је плод бадема устаљених генетских особина, у природи се разликују тек малобројне сорте.⁶² Оне су у појасу гдје бадем успијева именоване на основу какве изразитије особине као што је мекоћа љуске: *мекушац* или *мекушица*, укус јестивог дијела плода: *гòркѝш* (Симоновић Д.), *г̀ркѝш* (Дубровник), *гòрчица* (Брач).⁶³

Ријеч *ба́дем* преузета је из турског језика: тур. *badem* (Škaljić), а у нашем лексичком систему, у његовом основном фонду, укоријенила се без морфолошке адаптације. *Prunus amygdalus* се на југу, у Црној Гори (Вук), Херцеговини и Буковици или у народној поезији именује и варијантном лексемом: *бајам*: *У Мостару процвали бајами*, / *У Благају сумбул и ружица* (нар. пјесма, Речник САНУ), или лексемом *бајама* (Пољица, Речник САНУ). Дублетни облици познати су и у другим балканским језицима, нпр. у арбанашком: *bajate* и *badam* или *badem* (Исп. Skok, под одр. бадем). Уколико се сагледа територијална распрострањеност, рекло би се да се *ба́дем* јавља у источним и централним дијеловима штокавске територије и код српских писаца, а *мѐндула* или *мѐндула* на југу и западу штокавске територије и махом код хрватских писаца. Лексема *мѐндула* је адаптација тал.

⁶² Половином прошлога вијека, а можда и нешто раније, отпочело се са подизањем засада са страним сортама. О томе најбоље свједочи Ш. Бубић: „У Државној виноградарској и воћарској станици има неколико страних сорти бадема, међу којима се нарочито истичу: принцепа, смоквички, чарски и неколико типова бадема из Италије“ (Бубић 1948, 41).

⁶³ У мотивационом погледу има основа да се и бадем супротних особина именује: *Везак везле три лепе девојке / у градини под слатким бадемом* (нар. пјесма, I—V, под одр. градина), али термин с придјевом сладак као основинском ријечју, нама једноставно није познат.

mandorlo, mandorla или *mandola*.⁶⁴ У народним говорима и код поједних писаца она живи у мноштву својих варијанти као што су: *мáндала, мǎндула* и *мáндула, мендол*, у Дубровнику (према грађи презентованој у Вуковом Рјечнику и Речнику САНУ) као *мѐндео, мѐндуо, мѐндаљ*.

Лексеме *ба́дем* и *мѐндула* развиле су (према стању представљеном у Речнику САНУ) поред основних значења **а. дрво** *Prunus amygdalus*, **б. плод дрвета** *Prunus amygdalus*, још покоје секундарно значење. Као плод метафоричких асоцијација настало је значење *крајник tonsilla*, које обје лексеме уводи у подсистем анатомске лексике: *Дубоко у устима види се ... да има с обе стране по две боре — предњи и задњи непчани лук и да су међу њиховим крацима крајници (бадеми, мендуле)* (Батут, Речник САНУ). Све догде синонимичне лексеме *ба́дем* и *мѐндула* значењски се у потпуности поклапају. Надаље се оне развиле: исп. *ба́дем* = кожа с лисичјег бута (Босна, Речник САНУ, значење под тачком 3). Лексема *мѐндула* тобоже има још два значења, која би ваљало везивати за другу и другачију основу.⁶⁵

Лексема *ба́дем* у основи је већег броја изведених ријечи (именица и придјева) које се, бар како то показује стање презентовано у Речнику САНУ, јављају углавном у српским изворима. Изведенице су настале везивањем именичких или придјевских суфикса за пуну творбену основу. Тако су настале изведене именице: *ба́демић, баде́мчић* и *ба́демчић* (деминутиви с двојаким значењем: или означавају младу биљку *Prunus amygdalus*, или мали плод те биљке); придјеви *ба́демов, ба́демаст, ба́демски* и *баде́мли*.⁶⁶

Дерувату с основинском ријечју бадем (да се задржимо на именицама), показују да је индуктор мотивације могао да буде:

а. јединка *Prunus communis*: *ба́демовина* (бадемово дрво);

⁶⁴ Исп. Речник САНУ, под одр. мендула; Klaić, под одр. мандула.

⁶⁵ Нпр. лексему *мѐндула* = *морска риба Smaris alcedo* (Речник САНУ, значење под тачком 3), ваљало би посматрати као хомоним (лат. назива за њену фамилију је *Maenidae*). Следствено томе, лексикографска пракса налаже да се у оваквим случајевима етимолошки разнородне лексеме обрађују као засебне одреднице.

⁶⁶ Ријетке су лексеме из лексичко-семантичке групе *врста воћке* за које се везивао придјевски суфикс -*ли* и сл., творећи тако непромјењиве придјеве. М. Николић (1996б, 36) наводи само два таква орјентализма, придјеве: *баде́мли* и *вишњевли*, и они без сумње означавају нијансу одређене боје: *баде́мли* — зелене, *вишњевли* — бордо боје.

б. плод воћке *Prunus communis*: *бадемовача* (торта с бадемима), *бадемовица* (бадемово млијеко).

Топоними с основинском ријечју *бадем*, *бајам* нису потврђени (нема их у Рјечнику JAZU као најзначајнијем извору који међу осталим доноси обимну топонимијску грађу), али се лексема *бадем* (односно непотврђена лексема **бадемлија*), налази у основи презимена *Бадемлић* (Речник САНУ, Рјечник JAZU).⁶⁷

Као лексема синонимичне вриједности с ријечју *бадем* (синонимичне на нивоу општег лексикона), *мѣндула* је у основи изведене ријечи *мендулица* са којом чини најелементарније лексичко гнијездо.⁶⁸ У Речнику САНУ *мендулица* је одређена двојако: као деминутивна форма према значењу осовне лексеме, те као синоним за *брѣскву*.⁶⁹

⁶⁷ Такво породично име (ако је презиме или породично име из књижевног дјела релевантно за лексичка или друга језичка питања), посвједочено је у књижевном дјелу И. Андрића: *Све што се рађало и живјело у Бадемлића кући било је весело, лакомислено и насмијано* (Речник МС).

⁶⁸ Да би лексему *мѣндула* = морска риба *Smaris alcedo*, ваљало сматрати засебном, хомонимичном лексемом, указаује и њен дериват *мендулашица* = рибарска мрежа за хватање мендула (Речник САНУ).

⁶⁹ Овај податак у Речнику САНУ без назнаке за мјесто, преузет је из студије М. Решетара *Der stokavishe Dialekt*, Wien 1907, стр. 251, гдје се наводи Прчањ као мјесто одакле потиче наведена лексема.

Е. БРЕСКВА (*Prunus persica*)

Бресква (*Prunus persica*) је воћка топлијих крајева, воћка крупних маљавих или голих сочних, слатких и углавном ароматичних плодова који садрже овећу коштицу. Поједине старије врсте међу собом се разликују по боји (*кр̑в̑авка*), по мирису (*мушкателица*) или по каквој другој особини меса плода (*зл̑д̑ђара*).⁷⁰ То је воћка што доспијева љети, плодови јој брзо пролазе и постају подложни труљењу, немогуће ју је дуже чувати у примитивним условима, па према томе за сеоску средину и није била од велике користи.

У предању, вјеровањима и култно бресква нама неки посебан значај, а у народној медицини има одређен значај, мада и у њој не баш посебно наглашен.

Сагледавајући романске и друге паралеле и стање у топонимији на штокавском терену: *Праска* (Сарајевско поље), *Прасково*, *Прасквице* (Шабац), *Прасвица* (околина Сарајева), П. Скок сматра да су лексеме *бр̑сква*, *пр̑сква* (и њихове варијанте: *бр̑ска*, *пр̑ска*, *просква*)⁷¹ на Балканско полуострво доспјела веома рано. Оне воде поријекло од поимениченог придјева *persica* (Скок, под одр. бресква), а придјев, опет, указује на Персију као земљу одакле се ова воћка ширила према западу.

Најширу употребну вриједност у српском књижевном језику данас има лексема *бр̑сква*, а остале варијантне форме припадају лексици народних говора разасртних по јадранским острвима и дуж приморског појаса (*пр̑сква* и *пр̑ска*), или лексици западних дијелова штокавске територије (*бр̑ска*): *Пошта су ти, људино, бреске?* (Врховина, Јошић Н.). Међутим, судећи према топономастичким подацима, према топонимији, па и оној у централном дијелу штокавске територије (исп. горе наведене топониме), рекло би се да је такво стање новијег поријекла.

Друга у књижевном језику општеприхваћена лексема *шефтелија*: *Доцкан прођох шефтели сокаком, / гдје дјевојке беру шефтелије* (из севдалинке, Škaljić, под

⁷⁰ Данас се на територији бивше Југославије подижу засади у којима претежу америчке сорте брескви, у стручној помолошкој литератури познате као: *амзден*, *блејк*, *елберта*, *кардинал*, *мајски цвет* (енгл. *May Flower*) итд. (Флора Србије, том IV, 182—186).

⁷¹ Ријеч *просква* забиљежио је Живојин Јуришић, по свој прилици у јужној Србији или Старој Србији (опширније податке о овом научнику и познаваоцу народних назива биља в. Симоновић 1959, XX и XXI).

одр. шефтелија), води поријекло од тур. *şeftali* (Škaljić).⁷² Остале форме имају измијењену гласовну структуру у основи и заједнички суфикс –ија: *шевтѐлија*, *шентѐлија*, *шентѐлија*, *шѐтелија*.⁷³ То су гласовне адаптације једне те исте лексеме, адаптације карактеристичне за народне говоре (мада се јављају и у књижевним дјелима покојег писца). Њима се у народу углавном именује *виноградарска бресква*, воћка која успијева и на већој надморској висини (до 500 м, што је за калемљену брескву крупних плодова готово незамисливо). По свом гласовном склопу неке су се међу њима прилично измијениле у односу на основну и изворном језику најближу лексему *шефтѐлија*, као нпр. *шантѐлија* у Врховини и Колубари.⁷⁴ Па ипак, на основу паралела из других крајева, није их тешко повезати с тур. основом *şeftali*.

Лексема *брѐсква* и њен синонимијски парњак *шефтѐлија* развиле су само основна значења: **а.** *воћка* *Prunus persica*, **б.** *плод воћке* *Prunus persica*. Међутим, у неким крајевима (нпр. у Славонији, Вук), термини *шевтѐлија* и *шентѐлија* служе за означавање и воћке *Prunus armeniaca*, тј. кајсије. Не би се рекло да су поменуте лексеме шириле своју семантику у назначеном правцу означавајући и једно и друго, већ да се један појам донесен однекуд са биљном јединком у одређену средину, једноставно наметнуо као име за нешто тек пристигло и посве ријетко, а што је и у природи (посебно када је ријеч о плодовима биљних јединки *Prunus persica* и *Prunus armeniaca*), теже разликовати. Лексема *шефтѐлија* (бар како то показује Речник МС) није послужила као мотивациона ријеч за грађење нових деривираних форми. Науспрот ове, око *брѐскве* као основинске ријечи окупља се (према Речнику САНУ) још 7 изведених ријечи (именица и придјева): *брѐсквара*, *брѐсквѐрство*, *брѐсквѐк*, *брѐсквица*, *брѐсковача*, *брѐскваст*, *брѐсквѐн*. Како је основни критеријум формирања творбеног гнијезда истовјетност коријена (Ћорић 2008, 35), при утврђивању припадности одређене лексеме овом или оном гнијезду на синхронном плану,

⁷² Интересантно је да овај аутор наводи и индеклинабилне облике *шефтѐли* и *шевтѐли*, али у обимној грађи нисмо успјели да пронађемо и вјеродостојне примјере за њих.

⁷³ Оне најобичније још давно је забиљежио Вук: *шевтѐлија* (Славонија); *шентѐлија*: *Нит се гризе шентелија*, / *Нит се пије ладна вода* (нар. пјесма, Вук, Škaljić).

⁷⁴ У Врховини постоји надимак *Шантѐлија* (Врховина, Јошић Н., савремени податак). Надимак се није развио метафоричким путем, јер међу народним темином *шантѐлија* (= виноградарска бресква) и надимком *Шантѐлија* постоји хомонимни однос: надимак као мотивациону ријеч има придјев *шантав* (исп. нпр. презиме *Шантић*).

смисаоне везе представљају пресудни фактор. Народни ботанички термини *бресквица* (Шулек Б., Симоновић 1959, 244), *брешчица* (Срем, Речник САНУ) у Ресави и Срему познатији као *брѣсквичица* или *бресквичица* = *лепи човек* *Impatiens balsamina* (Речник САНУ) итд., не би могли да чине чланове горепоменутог творбеног гнијезда. Иако попут лексеме *брѣсква* имају исту основинску ријеч (*persica*) и мотивационо се ослањају на Персију као земљу њиховог поријекла, њима се у биљном свијету именују посве различите јединке — прва из фамилије Rosaceae, други из фамилије Balsaminaceae (Исп. Симоновић 1959, 378 и 244).

Што се именица тиче, индуктори за настанак нових деривата могли су да буду:

а. воћка *Prunus persica*: *брѣсквић* (бресков воћњак), *брѣсковина* (бресково дрво);

б. плод воћке *Prunus persica*: *брѣсковача* (ракија од бресака) итд.

Ж. КАЈСИЈА (*Prunus armeniaca*)

Кајсија (лат. *Prunus armeniaca*) је воћка топлијег или умјереног климата, лијепе заобљене крошње, сјајних глатких листова и сламнатожутих или руменкастих плодова, те на окућницама дјелује као украсно стабло. Њено латинско име указује да би могла бити поријеклом из Јерменије. Код нас се као *домаћа кајсија* гајила спорадично, а тек у новије вријеме и у већим засадима гдје преовлађују стране, европске сорте.⁷⁵

⁷⁵ У савременим условима гајења води се рачуна да сорте буду помијешане, како би се, усљед помањкања пчелињака, воћке боље опрашивале. Избор се углавном своди на *амброзију*, *бреду*, *кечекметску ружу*, аустријску сорту *раковски* итд. (Исп. Флора Србије, том. IV, 189—190).

У етнографској литератури кајсија готово да се и не помиње. Такво импозантно дрво морало би да има и свој култ, а разлоге што га нема ваљало би налазити у чињеници да је као воћка касно пренесена на наше (словенско) тле, те су је народна вјеровања или предања једноставно заобишла.

Ријеч *кајсија* је изведеница, а потиче од тур. *kaysi* (Škaljić).⁷⁶ Као стандардна лексема у српском лексичком систему *кајсија* има своје синониме у народној ботаничкој (воћарској) терминологији. Другим ријечима, *Prunus armeniaca* се у појединим крајевима српске језичке територије именује и другим лексемама које имају синонимичну вриједност на нивоу општег лексикона. То су турцизми *зердџлија* (у Босни, Вук) или *зрдџлија* (каталог САНУ, Симоновић 1959, 379), *шептџлија* или *шептџлија* (Славонија, Вук), *ђемула* (Г. Елезовић, Симоновић 1959, 379).⁷⁷ Народни воћарски термини за именовање појединих врста из рода *Prunus* изукрштали су се у приличној мјери. За разлику од лексеме *зердџлија* и њених варијанти којим се именују различитие јединке из рода *Prunus*,⁷⁸ оvdје је стање посве обрнуто: синонимичним народним називима (идући од краја до краја) именује се једна воћка стаблашица — *Prunus armeniaca*.

Такво лексичко шаренило употпуњују и друге лексеме које су се (саобразивши се у морфолошком и акценатском погледу) развиле на нашем тлу, у овом или оном крају, а у основи садрже ријечи из других (западноевропских) језика: *натунџерка* (Дубровник, Вук), (у другим изворима као *натунџерка*, *натунџерка*, *натунџерка*),⁷⁹ *марџлица* или *марџлица* у Хрватској (њем. *Marelle*), *априкџзла* (Бачка, В. Павковић).⁸⁰ Њима се с горепоменутих лексемама турског поријекла шири синонимијски низ.

⁷⁶ А. Шкалајић уз ријеч *кајсија* не наводи преводни еквивалент, а уз основну одредницу наводи и њену варијанту: *кајсија* с истим (само ужим) примјером из народне пјесме какав је онај дат у Речнику САНУ, гдје је *кајсија* маркирана као дијалектизам: *Нису аге медене баклаве ... / А ашчије хошаф кајсије*.

⁷⁷ Иако Д. Симоновић као извор за ријеч *ђемула* наводи *Речник косовско-метохијског дијалекта* Г. Елезовића, тамо нисмо пронашли ову ријеч. У Речнику САНУ је забиљежена и она, али без акцента (извор је, изгледа, исти).

⁷⁸ Исп. одјељак посвећен зерделији.

⁷⁹ Разматрајући ове и још покоји облик код старијих хрватских писаца, П. Скок сматра да они, без сумње, иду заједно с тал. *pospersico* — те додаје: „што се своди на лат. синтагму *nux persica*, свагдје више мање изопачено и рјеђе према фонетским нормама“ (Скок, под одр. натиперка).

⁸⁰ В. Павковић тврди да је *априкџзла* био општи назив за кајсију у Бачкој. Ријеч је још као дјечак чуо, а памти је по оном „злом завршетку“. Избјегавајући да се изјаснимо о поријеклу ове ријечи и о језику даваоцу, указали бисмо само на заједнички суфикс (-ла), на исти творбени модел уочен код чланова

Ријеч *кајсија* је развила два основна значења (то се, дакако, подразумејива и за лексеме нижег лексичког статуса, за лексеме *зердџија*, *натипџерка*, *марџица* итд.): **а.** *воћка* *Prunus armeniaca*, **б.** *плод воћке* *Prunus armeniaca*. Остала малобројна значења лексеме *кајсија* регионалног су значаја. Једно од њих је *врста шљиве* (Речник САНУ).⁸¹ Треће значење, *врста боје* (Космај, у Речнику САНУ дато под тачком 3), за нас је са семантичке тачке гледишта најинтересантније. Малобројне лексеме из лексичко-семантичке групе *врста воћке* развиле су семантику боје као једно од својих секундарних значења. У живом говору данас ми се увјеравамо да има и таквих. Ријеч је о воћкама чији зрели плодови имају посве тичичну боју, те као такву и погодну за упоређивање и идентификацију. Такву семантику развиле су лексеме *вишња: боја труле вишње* (општераспрострањено), *кајсија: боја кајсије* (назначени извор и у живом говору), *шљива: масница, модрица, модар оток* (у жаргону, Андрић 2005).

Као основинска ријеч *кајсија* се јавља (како је то засвједочено у Речнику САНУ) у малом броју изведених лексема, именица и придјева. Када се све сведе, испоставља се да *кајсија* на плану књижевног језика стоји у основи четирију лексема: *кајсијица, кајсијовча, кајсијаст, кајсијин*. Остале су или ужег, регионалног значаја: *кајсијара, кајсијача, кајсиче*, или су карактеристичне за језик једног писца (дакле, посве ограничене употребне вриједности): *кајсијски*. Лексему *кајсијски* употребио је Ј. Косор у збирци приповиједака објављених под насловом *Миме: Са усана јој цвао кајсијски росан смијешак* (Загреб 1916, 11, потврда преузета из грађе Речника САНУ). Из прмјера се види да се тако скован придјев (са суфиксом *-ски*, попут придјева *бадемски* из исте лексичко-семантичке групе) опире дефинисању и тешко уклапа у лексички систем.⁸² Код првостепеног деривата *кајсијача*, семантички садржај ријечи

једне лексичко-семантичке групе, на начин како се ријечи страног поријекла посрбљавају и уклапају у наш лексички систем, нпр. *рибизла* (лат. *Ribes rubrum*), *огрозла* (= огроз, огрозд, лат. *Ribes grossularia*), *априкџзла*.

⁸¹ У *Српским новинама* из 1887. наводи се *кајсијара* као врста шљиве. Ако је податак из Реника САНУ поуздан, *кајсија* и *кајсијара* би могле да буду једно те исто — врста шљиве чији плод по укусу подсећа на плод воћке *Prunus armeniaca*.

⁸² Ако бисмо жељели да схватимо какав је то „кајсијски росан смијешак“, морали би читаву конструкцију да преведемо на разумљивији језик (нпр.: смијешак који одаје свјежину попут росног плода кајсије, и сл).

у творбеној основи (*кајсиј-*) чини једну од референцијалних вриједности. Уз референцијалну вриједност творбеног горманта (*-ача*), успоставља се нови, рашчлањив семантички садржај. Како показује стање презентовано у Речнику САНУ, значење лексеме *кајсијача* двојачко је и терминолошке је природе. Њом се у народу именује *врста ракије* справљене од плодова воћке *Prunus armeniaca* (Славонија),⁸³ али и једна *врста јестиве гљиве* *Santarellus cibarius*. Из примјера: *С именима „змијино око“ ... објављено је и име „кајсијача“ за једну врсту гљиве, која је жута, једе се и има је у Фрушкој гори* (Медић М., Речник САНУ, значење под тачком 2), јасно се види да је семантичка компонента која се односе на боју плода воћке *Prunus armeniaca* (можда у садејству са још којом), пренијета у дериват.

Индуктор номинације, дакле, могао је да буде:

- а. воћка *Prunus armeniaca*: —;⁸⁴
- б. плод воћке *Prunus armeniaca*: *кајсијовача* (ракија од кајсија);
- в. плод воћке *Prunus armeniaca* (семе нижег ранга): *кајсијара* (врста шљиве), *кајсијача* (врста гљиве).

Остале лексеме синонимичне вриједности (посматране на нивоу општег лексикона): *зердѐлија*, *марѐлица*, *априкòдзла*, нису учествовале у творби нових ријечи (изузев лексеме *натипѐрка*: *натипѐрковина*).⁸⁵ Творбене могућности и творбени модели за извођење таквих именица постоје (исп. нпр. *јабуковина* = јабуково дрво као грађа, *крѹшковина* итд.), али је то у непосредној вези с лексичком позицијом посматраних ријечи у лексичком систему као цјелини.

⁸³ У књижевном језику уобичајен је модел са суфиксом *-(ев)ача* или *-(ов)ача*: *трѐшњевача*, *вишњевача*, *јабуковача*, *крѹшковача* итд. (Клајн 2003, 66; Николић 2000).

⁸⁴ Лексичка моућност за образовање деривата попут *јабуковина*, *крѹшковина*, *шљивовина* (са значењем дрвета као грађе и сл.), и овдје несумњиво постоји.

⁸⁵ Лексема *натипѐрковина* засвједочена у Збирци ријечи из Далмације и Босне Ђ. Николајевића (Речник САНУ); гласовну варијанту *натипјерковина* = *lignum ex malo armeniaca*, Рјечник JAZU је преузео из *Rječosložja ... Illir.-ital.-lat.* Joakima Stulli Dubrovčanina.

3. ЗЕРДЕЛИЈА (*Prunus cerasifera*)

Као биљна јединка из рода **Prunus**, *зердѐлија* (*зѐрделија*) је (у свом основном значењу: шљива *Prunus cerasifera*) прилично ријетка самоникла воћка која има извјесну сличност по боји, величини и укусу са раном жутом ценериком или самониклом кајсијом. Оно што се посредним путем дало закључити на основу шкртих података изнсених у *Пољопривредној енциклопедији*, казује да је то воћка стаблашица (*Prunus cerasifera* или *Prunus myrobalana*) округлих жућкастих плодова, у стручној литератури позната као *нансијска мирабелка*.⁸⁶

Лексема *зердѐлија* примљена је из турског језика: тур. *zerdali* = жута шљива (Škaljić), гдје је, изгледа, могла да означава и *Prunus cerasifera*, али и посве сродну биљку. На српском простору у различитим крајевима у процесу гласовне адаптације и творбеном процесу, настале су изведенице код којих је више или мање видна веза са горепоменутом турском основном: *ардѐлија*, *зердѐлија*, *зердѐнлија*, *зердѐулија*, *зрдѐлија*, *раздѐлија*.⁸⁷ Идентификација с реалијама, са стварни биљним свијетом из рода *Prunus* (ако је идентификација с латинском номенклатуром у преузетим изворима поуздана), веома је проблематична. Лексемама с основном *zerdali*- у зависности од краја до краја (и од извора до извора), именују се различите јединке у природи:

Prunus cerasifera (= *Prunus myrobalanus*): *ардѐлија* (Пољица), *зердѐлија*, *зердѐнлија*, *раздѐлија* (Санџак);

Prunus italica: *зердѐлија* (Винковци), *зердѐнлија*, *зердѐулија*;

Prunus pseudoarmeniaca: *зердѐлија*, *зердѐнлија*, *раздѐлија*;

⁸⁶ Исп. Polj. енс., том III, стр. 296 и прилог у боји иза те стр. Мисли се да је изведена од *Prunus divaricata* (исп. нпр. Симоновић 1959, 381). Према тврдњи М. Симића (село Обади код Сребренице, усмена потврда), то је обла округла воћка, „ко нека врста ценерике“, само много слађа: *Двије су зерделије у селу биле, или је била једна ... не бих знао, али сам јео, брао*. М. Симић мисли да је зерделија калемљена воћка, доспјела овамо однекуд са истока још за вријеме Турака.

⁸⁷ Турско *zerd-* се данас јавља у основи малобројних придјева локалног значаја (*зѐрдаст* = жут, жућкаст, нажут) или у именицама као што је *зѐрде* (= врста слатког јела зачињеног шафраном или циметом): *Зготовила господсе понуде: / Ђул-баклаву у златној тепсији, / Жуто зерде у сребрном са'ну* (нар. пјесма, Вук, Речник САНУ). *Зерде, врста слатког јела које се гради од пиринча коме шафран даје жуту боју* (Елезовић Г., Речник САНУ).

Prunus armeniaca: *зердѐлија* (нпр. Левач и Темнић, Босна), *зрдѐлија* (нпр. Босна, Лесковац);

Prunus persica: *раздѐлија* (Санџак).

Ова општа несигурност у употреби термина *зердѐлија* (да поменемо само основну лексему) проузрокована је, између осталог, и незнатним значајем ове воћке код нашег народа (колико би нас данас могло да идентификује ову воћку међу осталим врстана шљива!?). То су пресудни разлози што се термин *зердѐлија* није учврстио у лексичком систему српског језика, а како се није учврстио у њему — није могао ни да послужи као основа за извођење нових ријечи. Тако лексеме *ардѐлија*, *зердѐлија*, *раздѐлија* итд. данас живе као гласовне варијанте једне те исте ријечи, као својеврсни реликти у српској народној воћарској терминологији.

II. ДУЊА (*Cydonia oblonga*)

У воћарству код Срба дуња има некако скрајнуто, рекло би се и унеколико запостављено мјесто. То је биљка стаблашица (или жбунаста биљка уколико се не подгаја да расте као стабло) која махом редовно и добро рађа, воћка округластих средње крупних или, већ према врсти, издужених крупних „дуњоликих“ плодова у зрелости наглашено жуте боје. Размножава се из изданака или калемљењем на подлогу дуње, глога или крушке, мада се у погледу врста разликује свега неколико јединки чије се особине нешто наглашеније разликују. То је биљка устаљених генетских особина (жута, ароматична, у непотпуној зрелости опора плода), те се, по свој прилици, у народу термин *дѹња* (*гѹња* или *тѹња*) употребљава у оном најопштијем смислу, чак и када се на основу искуства прави разлика међу малобројним врстама за које се зна да се међусобно различито именују.

Дуња, лат. *Cydonia oblonga*, је из рода *Cydonia* (фам. *Rosaceae*),⁸⁸ без ближих сродника у роду (Симоновић 1959, 156). По свој прилици, поријеклом је из Персије. Као ријеч грчкога поријекла, позната и у другим словенским језицима у које је ушла као тзв. балкански латинитет,⁸⁹ код нас се као *гдуња* (у западном дијелу штокавске територије) помиње у рукописној грађи из 14. или 15. вијека (Skok, под одр. *гдуња*).

У топонимији, широм штокавске језичке територије, има назива за мјеста мотивисаних ријечју *дуња* (*гуња*, *туња*),⁹⁰ али је тешко рећи да ли се основе горе поменутих ријечи укрштају у топонимији, те докле сежу једне, а докле друге.

Иако у народној религији има далеко мањи значај од јабуке, улога дуње се у вјеровањима код Срба често преклапа с улогом јабуке. Њен значај нпр. у врацбинама је махом симболичке (еротске) природе (Чајкановић 1994, 72); у народној поезији она има симболичну улогу, која се каткад испољава у ширим перифрастичким конструкцијама.⁹¹

Пође ли се од форме *гдуња* (да ли као најстарије на штокавском терену?), развитак осталих ликова посљедица је помијерања и промјена на нивоу гласовне структуре. С обзиром на то да се лексичка варијанта *дгуња* могла да чује и на терену (нпр. у Бачкој), није чудо што је налазимо и у дјелу покојег угледног писца: *Вене и губи се сирота као дгуња на шифоњеру* (Сремац С., Речник МС). Лексема *дуња* припада (махом) слоју стандардног језика, а у народним говорима претежу варијанте *гуња* (источни дио штокавске територије) или *туња* (западни дио).⁹² Па ипак, има

⁸⁸ У литератури се наводи да лат. *cydonia* потиче од старогрчког *kydon*, што се, изгледа, односило на негдашњи град Кидон на Криту (Симоновић 1959, 156).

⁸⁹ „Словени су примали поједине речи из такозваног балканског латинитета. Дobar део тих речи се односи на биљни свет, тако, нпр. *босиљак* (лат. *basilicum*), *броћ* (лат. *bractea*), *цер* (лат. *cerus*), *туња/дуња* (лат. *cydoneus*), *ловор* (лат. *laugus*) ...“ (Ивић П. 1998, 9).

⁹⁰ У Рјеснику JAZU се (уз још понешто) наводи: *Дуња̋к* (земљиште у околини Београда, змљиште у околини Крушевца); *Гуња̋к* (околина Београда), *Гуњице* (село, околина Ваљева); *Туњица* (топоним код Дубровника, топоним код Костајнице), *Туњик* (Маглај). Уз ово и: *Туњице* (данашње предграђе Бање Луке, податак ауторов).

⁹¹ Нпр. када се, како то показује десетерачка народна пјесма из Лужнице и Нишаве, на прикривен, метафорички начин настоји да изрази оно што се не може да деси: *Т(а)г че Груја од војску да дојде, / Кад огреју три слнца наспоред, / И кад роди сува врба гројзе, / И раћита теја жлте дуње / ... И бел јасен преситни ораси* (Српски етнографски зборник, књ. 15, 353).

⁹² Напомињући да **ktunja* није потврђено са сугласничком групом *kt* у иницијалном положају, облик *туња* П. Скок доводи у везу с тал. *cotògna*: „Облике који су посуђени у јадранској зони карактеризира

индиција које показују да се поједине варијанте јављају упоредо у каквој широј области.⁹³

Лексеме *дуња*, *гуња* развиле су два основна значења (треће, секундарно значење, иначе неидентификовано у описним рјечницима, уводи наведене лексеме у сферу градивних именица означавајући напитака справљен од плода такве биљке):

а. *биљка* *Cydonia oblonga*;

б. *плод биљке* *Cydonia oblonga*.

Семантичко варирање које подразумејева метонимијски однос: *биљка* → *плод такве биљке* (а оно је заједничко за многе лексеме из нпр. лексичко-семантичке групе ријечи које означавају какво воће),⁹⁴ спада у ред тзв. регуларне полисемије.⁹⁵

Око основа *гуњ-* и *дуњ-*, формира се, како то показује Речник САНУ, прилично разгранато лексичко гнијездо. Нешто шире гнијездо (према стању датом у Речнику САНУ), окупља се око основе *дуњ-* (: *дуња*),⁹⁶ Одбацујући изведенице чије се основе само гласовно поклапају, водећи дакле рачуна о јасним смисаоним везама (што каткада чини веома приметан и проблематичан поступак због потешкоћа у утврђивању општег значење творбене основе), несумњиво је да се око основе *гуњ-* (: *гуња*), *дуњ-* (: *дуња*)⁹⁷ окупљају узајамно повезане ријечи, именице и придјиви, изведене према значењима основне ријечи.

t мјесто *д*⁴ (Skok, под одр. *гдуња*). Тал. *cotogna* се доводи у везу и с лексемама *кџта*, *кџтина*, *кџтиња* (које се, поред Шулекове грађе, наводе и у неким српским изворима, нпр. у дјелу Ђорђа Поповића *Речник српског и немачког језика* из 1886. год.).

⁹³ Нпр. *гуња* и *туња* у Славонији: *Пекмез праве од шљива, гуња, шипка* (Оток, Ловретић Ј., РСА); *Кад се добро двори, море бит туња и висока* (Варош, Лукић 1919, 183).

⁹⁴ Д. Г. Премк не инсистира на утврђивању надређеног значења и оног што је проистекло у процесу метонимијског ширења, већ овакав однос констатује тек као релацију (Премк 1997, 71—72).

⁹⁵ О регуларној полисемији, опширно: Ивић М. 1982; Шмелев 1982.

⁹⁶ Чини се да примјер дат под одредницом *дуњка* (хипокористик: *дуња*) није увјерљив. Биће да је стиховима из народне пјесме: *Покрај Дунав дуњке насадити / Кој је жедан воду нека пије / Кој је гладан дуњке нека једе* (нар. пјесма, Тимок, Речник САНУ, под. одр. *дуњка*), прије мјесто под одредницом *дуњац*, а не под одредницом *дуњка*.

⁹⁷ „Иако је — како то наглашава Б. Ћорић — основни критеријум формирања творбеног гнезда истоветност корена, не сме се, кад је синхрони план у питању, схватити да апсолутно све речи са истим кореном иду у исто творбено гнездо“ (Ћорић 2008, 35). Неке лексеме које означавају траве као нпр. *гуњица* или *гуњица* (Речник САНУ; у Врховини *гуњица*, податак ауторов), и поред истог гласовног склопа, не би припадале творбеном гнијезду с основом *гуњ-* (: *гуња*, *Cydonia oblonga*). Оне би се с

Индуктори номинације (да се задржимо на именицама), могли су да буду:

а. воћка *Cydonia oblonga*: *гљњевина*, *дљњовина* (дрво као грађа), *дљњак* (воћњак засађен дуњама) итд.;

б. плод воћке *Cydonia oblonga*: *гљњовача*, *дљњевача* (ракија од дуња), *гљњевљк* (вино од гуња) итд.;

в. плод воћке *Cydonia oblonga* (семе нижег ранга): *гљњљрка* (врста јабуке, Поцерина), *гљњача* (врста смокве, Далмација; врста крушке), *дљњарица* (врста мушмуле) итд.

Наша лексикографска дјела (Речник САНУ, Речник МС, Матешић 1882) не потврђују изразе с лексемама *гљња*, *дљња* као једном од својих фразеолошких компоненти. Разлоге за то ваљало би налазити у мањем значају дуње као воћке уопште, у њеном рекло би се периферном значају у пословицама и предањима, обреду и култу (Чајкановић 1994, 72), као најважнијим извориштима за развој фразеологије. Па ипак, уколико се конструкције поредбеног типа могу сматрати својеврсним изразима, у дјелима покојег писца нашло би се понешто што *гљњу*, *дљњу* или *тљњу* (уз нпр. јабуку, крушку или орах), сврстава у ред ријечи које имају своје „фразеолошко рухо“. Као илустрацију наведимо оно што се на другим мјестима (тј. ван одреднице) нашло у Речнику МС: **бити ружан као рутава туња**: *Мештар Никола био је ... ружан као рутава туња* (Шеноа А., Речник МС); **венути као дуња**: *Вене и губи се сирота, као дуња на шифоњеру* (Сремац С., Речник МС), **пожутети** (ужутети и сл.) **као гуња (туња)**: *Пожутјела сирота као гуња* (Ивакић Ј., Речник МС); *Побољела се јадна [дјевојка]— ужућела ко туња* (Врховина, Јошић Н.).

Облици потврђени у приморском појасу или на јадранским острвима какви су *мерка̀туња*, *мрка̀туља* (Дубровник), *мрка̀туња* (Дубровник, Шибеник, али и код неких аутора), те *марга̀дуња* (Пељешац), *мрта̀куља* (Пељешац), оправдано се доводе у везу с тал. *mela cotogna* (Речник САНУ, нпр. под одр. *мрка̀туња*). Улазећи на штокавско подручје као романски лексички нанос тал. термин *mela cotogna* је у процесу адаптације трпио гласовне промјене које су неке ликове у погледу гласовног

другим семантички сродним ријечима окупљале око друге, само у гласовном погледу идентичне основе.

склопа (нпр. *мртàкуља* на Пељешцу) учиниле толико различитим да је првобитна двочлана посуђеница у њима данас готово непрепознатљива.

Ужег, регионално ограниченог значаја су лексеме настале од наше основе *жyт-*, као што је *жyтац* (Херцеговина) или *жyтица* (Лесковац). Боја је иначе чест мотив именовања у народној ботаничкој терминологији,⁹⁸ а наведене лексеме само су потврда да и међу општим воћарским терминима особина плода (изражена општим значењем придјевске основе), зна да буде семантички подстицај за стварање таквих изведеница.

Као један од народних назива за дуњу у ботаничкој литератури наводи се и *тyрyнца* (Симоновић 1959, 156). Ова лексема се у нашим лексикографским дјелима одређује само као врста наранџе.⁹⁹ Али, с обзиром на то да је горепоменути податак усамљен,¹⁰⁰ те да се лексема *тyрyнца* у народним пјесмама појављује махом као стереотип с ријечју *туња* или *дуња*,¹⁰¹ ваљано би било претпоставити да је овдје ријеч о замјени значења једног појма значењем другог појма.

⁹⁸ У Речнику САНУ под одредницом *жyтица* (тачка 2) наводи се осам народних ботаничких термина од којих су једни упућени на своје синонимијске парњаке (нпр. *шàфран*, *Crosus*), а други на варијантне лексеме којима се даје предност у лексикографској обради (као нпр. *жyтика*, биљка са бодљама и малим жутим цвјетовима, *Berberis vulgaris*). Рекло би се да *жyтац* и *жyтица* (у Речнику САНУ дати као народни агрономски називи) прије припадају кругу народне ботаничке терминологије.

⁹⁹ Тако је нпр. у Речнику МС. А. Шкаљић је, дајући двојак акценат (*тyрунца* и *тyрyнца*) и одређујући је као врсту наранџе, изводи из тур. *turunc* (Škaljić).

¹⁰⁰ Д. Симоновић је наведени податак преузео из прилога Живојина Јуришића, кога наводи као изразитог следбеника Панчићеве школе (Симоновић 1959, XX).

¹⁰¹ Исп. нпр.: *Расла туња и турунца / више Терчице* (нар. пјесма, Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини, Сарајево 1907, 243); *Шта ти расте у њедрима?, / ал' су дуње ал' турунце?* (нар. пјесма, I—V).

J. МУШМУЛА (*Mespilus germanica*)

Мушмула (лат. *Mespilus germanica*) је стаблашица или жбунаста воћка из породице ружа.¹⁰²

У воћарству код Срба има посве мали значај, гаји се спорадично, на окућници, углавном као појединачна стабла. Касно цвјета и редовно рађа, а плодови су јој тврди и трпки све до појаве првих мразева. У вјеровањима, предању и култу готово да се и не помиње, а у народној медицини спорадично: понегдје је користе жене да би уредиле менструацију (Чајкановић 1994, 152).

Поред ријечи *мушмула* (*мушмула*, Речник СЈ) као стандардне лексеме у српском језику раширене готово свуда гдје ова воћка успијева, на штокавском терену могуће је у народу данас срести још покоју варијанту као нпр. *мушмуља* или *мушмуљика* (Дубица, Речник САНУ), или *мушмуш*. Све ове лексеме воде поријекло од тур. *muşmula*.¹⁰³ Као што се види, ријеч турског поријекла у српски језик ушла је без адаптације. Проблематичним се чини једино облик *мушмуш*. Код њега као да се осјећа слабљење везе с основном ријечју, с тур. *muşmula*, необичан је у погледу гласовног склопа и рекло би се да га је тешко извести гласовним путем: прије ће бити да је овај облик настао удвостручавањем крње основе (*муш-*), него гласовном адаптацијом (ако није примљен као готов облик из којег турског дијалекта). Према грађи коју наводи Д. Симоновић (1959, 152), синонимичну вриједност на општем термилошком нивоу имају лексеме *гуњица* и *дуњарица*.

Лексема мушмула развила је два основна значења: **а.** *жбунаста воћка* *Mespilus germanica*, **б.** *плод воћке* *Mespilus germanica*: *С временом и са сламом и мушмуле зрену* (Вук). Треће, секундарно значење: *повећи камен, каменица* (у Речнику САНУ оквалификовано као покр. и наведено под тачком 2): *Мушмула [је] повећи камен* (Црна Гора, Јовићевић А.), настало је на основу метафоричких асоцијација

¹⁰² Иако припада роду **Mespilus**, мушмула се понегдје у народу доводи у везу с родом **Cydonia** (исп. *гуњица* (Вук); *дуњарица* (Симоновић 1959, 144) или с родом **Prunus** (тј. шљивама), што недвосмислено показује да је ову воћку перцептуално прилично тешко одредити: *Муш-муш је врста воћке, која није ни слива ни кајсија; кад сазри, врло је укусна* (Врање, Влајинац М., Речник САНУ).

¹⁰³ У турском језику *muşmula* је изгледа адаптација грч. *méspilon* (Škaljić).

(асоцијације засноване на величини, по свој прилици у садејству са асоцијацијама које се односе на облик).

Уз поменуте лексеме с основом *мушмул-* у Речнику САНУ наведене су још именице: *мушмулача* (у упућена на лексему *дуњарица*), *мушмулица* (с двојаким значењем) и *мушмуловина*, и то су, уз придјеве *мушмуласт* и *мушмулов*, сви чланови лексичког гнијезда. *Мушмуловина* је у Речнику САНУ маркирана квалитативом *нераспр.* (нераспрострањено). И код ове лексеме се показало како недостаци у грађи знају да утичу на одређивање статуса лексема у лексичком фонду. Укратко: ако је мушмула прилично распрострањена воћка, а јесте — тамо гдје је има, има и *мушмуловине*. Лексема *мушмуловина* спада у групу ријечи за именовање *дрвета као грађе или материјала*, а лексеме из те групе граде се по устаљеном творбеном обрасцу и с лакоћом се изводе од основне лексеме (нпр. *ораховина*, *брестовина*, *храстовина*, *јабуковина*, *крушковина* итд.).

Што се именица тиче, индуктор номинације могао је да буде:

- а.** воћка *Mespilus germanica*: *мушмуловина* (дрво као грађа);
- б.** плод воћке *Mespilus germanica*: —;
- в.** плод воћке *Mespilus germanica* (семе нижег ранга): —.

Лексему *мушмуласт* налазимо једино у дјелу А. Вуча: *Човек у цивили, полућелав, мушмуласт ... направио је ... неколико корака* (Речник САНУ; исти примјер наведен је и у Речнику МС). Овај примјер послужио је као илустрација за значење макирано као фиг.: *који нема чврстине, млитав*, а опет, на основу њега (дакле, без друге ваљане потврде) успостављено је и значење из сфере реалне употребе: *који је као мушмула, сличан мушмули*. Ми лексему *мушмуласт* сматрамо хапаксом. У српском језику мало је придјева који означавају какву општу људску особину а да им је мотивна именица из лексичко-семантичке групе ријечи што именују дрвеће уопште.¹⁰⁴ Чешће су то придјеви који у творбеном-семантичком погледу стоје у односу с именицама из лексичко-семантичке групе ријечи за именовање животиња.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Па ипак, има и таквих: исп. нпр. у Речнику САНУ придјеве са тла Црне Горе *кошћелав* и *кошћеласт* (: *кошћела* = дрво медитеранских крајева *Celtis australis*).

¹⁰⁵ Р. Драгићевић (2001, 110) указујући на пут њиховог семантичког уопштавања, као такве наводи придјеве *срнаст*, *ћуркаст* итд.

Друго поглавље

ПОЈЕДИНАЧНИ НАЗИВИ ВОЋАКА: ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКИ ПРИСТУП

Уводне напомене

На самом почетку излагања посвећеном нашим воћкама стаблашицама дат је шематски приказ њихових врста, родова и фамилија паралелно са њиховим латинским корелатима. Осврнемо ли се овамо начасак, запазићемо да је ријеч о лексичком пољу чије устројство почива на хијерархијским односима почев од општег (општијег) ка појединачном, нпр.

Фамилија: **Rosaceae**, срп. **руже**

Род: **Malus**, срп. **јабукe**

Врста: *Malus pomila*, срп. *гајена јабука*

Подврста (варијетет): *будимка*.

Појединачне врсте воћака, или боље речено њихов именованост, биће посматране као **тематска група**. А да би неки скуп лексема представљао тематску групу, од пресудног је значаја да међу таквим лексемама постоје и одређене језичке везе, исти модели граматичког или творбеног понашања, а не само везе с ентитетом у природи или појавом у стварности (исп. Драгићевић 2007, 236—237). Као илустрацију наводимо дио грађе за лексему *будимка* (за коју у српском народу постоје истокорени синоними: *будимлија* и *будимњача*) — јабука позната у готово цијелој Србији: *Јабукe: ... госпођинке, будимке* (СН 1902, 691). *Кад сам Ере из предела ариљског запитао за једну јабуку — плод како је зову, рекоше: ми је зовемо будимка а негде је зову сенабија* (СН 1890, Речник САНУ).

Из претходна два примјера види се да лексема *будимка* зна за облик множине: *будимке*, те да иста лексема ступа у парадигматски синонимијски однос с ријечју *сенабија*. Ове се лексеме јављају махом у везаној семантичкој позицији гдје је централни члан лексема *јабука*: нпр. *јабука будимка, јабукe сенабије* и сл., а ако ли у реченици (или контексту) нема управног члана, он се обично подразумејева. Ово су већ параметри што омогућавају да се лексеме којим се именују сорте воћака посматрају као тематска група. Додамо ли овом и

могућност формирања деминутива и аугментатива, који готово да нису потврђени у грађи, али постоје као лексички потенцијал: **Уберем оне три-четири будимчице*; **Дала му оне три-четири труле будимчетине* — представа о тематској групи је знатно потпунија. Посматрамо ли ове лексеме као чланове тематске грпе, односно чланове њених поткатегорија, оно што се намеће као централни проблем и прави предмет анализе јесте откривање мотивационих основа за настанак појединачних лексема (или група лексема с истом основом) и успостављање семантичких веза с другим значењски блиским лексемама, те творба и творбени односи међу таквим лексема у деривационом гнијезду и деривационом систему уопште. Укратко речено, средишњи предмет наше анализе биће семантика и творба.

Прије преласка на детаљнију семантичку анализу, жељели смо да нагласимо како су појединачни називи за воћке превасходно у Речник САНУ, а на неки начин и у наш корпус (који је поред наведеног рјечника обухватио знатан број других извора), доспијевали махом из трију различита извора. Први и најважнији извор чине збирке народних ријечи из различитих крајева српске језичке територије. Неке од њих, као нпр. збирка Јована Борјановића из Босне, Херцеговине, Срема и Хрватске,¹⁰⁶ поред друге грађе доноси и изузетно велик број имена за сорте воћака. Други извор чини лексика из различитих рјечника, посебно из Вуковог *Српског рјечника* (чија је грађа аутентична и ничим се не може да доводи у питање), или из Ристић—Кангриног *Речника српскохрватског и немачког језика*. Трећи извор чини лексика из писаних извора, приручника, зборника, листова и литерарних дјела, у чију аутентичност такође не би требало сумњати.

Узгред, напоменимо и ово: појединачни називи воћних сорти страног поријекла (наведени махом у стручним приручницима), који су доспјели овамо заједно с увођењем или покушајем ширења воћке произведене у расадницима неких европских земаља или Америке, с обзиром на то да нису заживјели или се нису на ваљан начин адаптирали у нашем језику, углавном нису представљали предмет анализе, нпр. врста крушке *мадам верте*: *Мадам Верте (француски madame Verte) ...*

¹⁰⁶ Упоредном прегледом лексике ове термилошке области у Борјановићевој збирци ријечи и Шулековом *Jugoslavenskom imeniku bilja* (Šulek 1879), намеће се утисак да је Ј. Борјановић имао детаљан увид у поменути именик и понешто преузимао из њега, без претходне провјере на терену.

је код нас позната под именом „домаћица“ (Vubić 1948, 29), или *грени смит*, енгл. *Granny Smith*. Уколико су се термини страног поријекла адаптирали и ушли у живу употребу код нашег народа (као нпр. *наполђнка*, врста крушке, *батулђнка* ← *Batulnapfel*, врста јабуке итд.), они су ушли у корпус и представљају предмет анализе. Код једних термина у новије вријеме видан је процес посрбљавања (посрбљавање се испољава у погледу акцнта, рода и парадигме). Тако они знају за двојаку употребу — једну у приручницима и стручним круговима, другу у народним говорима. Тако се нпр. америчка сорта јабуке *Idared* у приручницима исписује у оригиналу или у транскрибованој форми *ајдаред*, а у народу као *ајдара*; њемачка сорта *Voikenapfel* као *бојкиња*, *боланица*, *булђнка*, *бујина* или *бђиња*: *Боиње су [јабуке] ко шака крупне, полак црљене* (Варош, Славонија, Lukić 1919, 179).

Бројне сорте воћака аутохтоног поријекла, па самим тим и њихови називи, ушли су у стручне приручнике. Пореди ли се грађа у старијим воћарским приручницима, нпр. оним с краја 19. или с почетка 20. вијека, каква је нр. драгоцјена књига Б. Тодоровића *Воће и воће* (Тодоровић 1899), с грађом у новијим приручницима или брошурама — запазиће се да аутохтоне воћне врсте (уопште оне карактеристичне за подручје Балкана) доминирају у старијим приручницима, а да су у новијим посве спорадично заступљене. Овакав однос прати и стање у терминологији: старији приручници пружају обиље народних назива, нови терминологију страног поријекла и то углавном преузету без адаптације. Иако су помолози утврдили да неке аутохтоне воће по својим особинама заслужују да се и надаље шире нпр. на окућницама или плантажним воћним засадима, видна је брзина осипања воћака домаћег поријекла. Уколико се штогод значајно не промијени у догледној будућности, могло би се десити да се наше старе добре сорте јабука, крушака итд. убрзо сведу на ријетка или појединачна стабла, а термини којим су оне именоване у народу, на усамљене језичке реликте као пуко свједочанство о њиховом постојању.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Како ствари данас стоје, њихово очување се углавном своди на прегнуће истинских љубитеља наших воћака и занесењака, а и њих је из године у годину све мање. Поједини стручњаци (нпр. проф. Евица Мратинић с Пољопривредног факултета у Београду) траже да се у савремену воћарску производњу уведу бар најквалитетније и најотпорије врсте воћака, нпр. јабуке *будимка*, *крстовача* и *шуматовка*. Једини покушај вриједан пажње предузет у правцу спасавања и ширења аутохтоних сорти јесте испитивање помолошких особина мањег броја домаћих сорти јабука колекционисних у Институту за воћарство у Новом Саду: *будимка*, *зеленика*, *ђулица*, *кабларка*, *кисељаја*, *кожара*, *колачара*, *муслимка*, *стрекиња*, *шарунка*, *шуматовка* итд. Пројекат се води под руководством проф. Слободана Миленковића.

Семантички приступ обимној грађи подразумијева груписање лексичких јединица према одређеним семантичким критеријима. Разврставање српске народне воћарске терминологије (посматране у ужем смислу) на одређене скупине лексема сродне семантике, омогућује нам да тако обимну грађу сагледамо пажљивије, сређеније, дубље. Самим тим, овакав аналитички приступ омогућује истраживачу да прегледније успостави и аргументовано представи уже цјелине, да пажљивије сагледа лексичко-семантичке односе међу лексемама једне тематске гурпе, те да касније успостави и опише односе међу тако представљеним подгрупама или поткатегоријама дате тематске гурпе ријечи.

При разматрању грађе на лексичко-семантичком нивоу искрсавали су и неки проблеми. Они се углавном могу да сведу на два основна питања: 1) на који начин да се обухвати и опише цјелокупна грађа а да се превише не цјепка; 2) како да се избјегну понављања с обзиром на чињеницу да се једном истом лексемом неријетко именује два или више ентитета, нпр. ријечју *дреновача* (трешња, шљива, јабука) или ријечју *крџавица* (маслина, бресква, смоква).

Преглед по појединачним врстама боћака био би некако механички, неподесан да се одговори на кључно питање: који су то семантички параметри у народу били активни у процесу номинације сорти воћака које не припадају истом роду, каткад ни истој фамилији, нпр. *крџавица* (маслина, фам. **Oleaceae**; бресква, фам. **Rosaceae**; смоква, фам. **Moraceae**). Умјесто таквог, више формалистичког приступа, сматрали смо да видове мотивисаности ваља ставити у први план, јер је мотивисаност (бојом, укусом итд.) веома често једини обједињујући фактор за посве разнородне воћне врсте.

Као посебан (истина не тако чест) проблем је сама идентификација појединачних сорти воћака. Из неразјашњених односа међу јединкама у помолошком смислу, произашли су језички проблеми везани за синонимију и синонимност. Тај проблем је видан и код помолога, иако су они бољи познаваоци воћних сорти од нас. Укратко, стање је помало хаотично, што најбоље илуструје чланак посвећен јабуци у *Пољопривредној енциклопедији*. У овом приручнику одомаћене малоазијске сорте *сенабија* и *ђула* јесу синоними (Пољ. енс., књ. 1, стр. 529). Јабука *будимка* се даје као посебна сорта. Уз ово име у загради се наводи још пет њених синонима: *тафетица*, *сенабија*, *ђула* (*ваљевска ђула*), *ружичарка*, *стамболка* (Пољ. енс., књ. 1, стр. 528). Нема сумње да би поједини од ових народних термина заиста могли да представљају апсолутне синониме, али је питање да ли их заиста и представљају. Нама је из

искуства познато да међу *будимком* и *сенабијом* (нпр. у Колубари и Подрињу) не постоји толика сличност да би се могле сматрати истовјетним јединкама. Па ипак, на лексичком плану нпр. међу *ђулом* и *ружичарком* постоји обједињујућа семантичка компонента, а то је боја. Зато ћемо се и ми управљати према језичким елементима, а утврђивање сличности и разлика међу појединим сортама препустићемо помолозима, воћарима и калемарима. Уз једнокорене синониме¹⁰⁸ (а они су посве бројни, обично карактеристични за исто шире или уже подручје), какви су међу бројним другим нпр. јабуке *буди́мка* *буди́млија*, *буди́мњача* (Поцерица), или јабуке *сла́ја* и *слачина*: *Јабуке: ... слаје или слачине* (Оток, Lovretić 1897, 280), постоје и прави синоними. Истина, прави синонимни су ријеткост (можда и нису, али је немогуће, у помањкању друге грађе, утврдити њихов синонимијски однос само на основу језичких факата). Апсолутни су синоними нпр. *колàчара* и *тањирача*: *Јабуке ... колачаре (тањираче)* (СН 1902, 691); крушке *лѝмѹнка* и *сòлѹнка*.

У ријетким случајевима лексеме којим се означавају поједини елементи морфолошке структуре биљне јединке, чине семантичко полазиште за настанак појединих народних назива. Ријеч је о малобројним основинским лексемама као што су *ашла́ма* (тур. *aşlama* = калемљена трешња, Škaljić) и њеним број ним фонетским варијантама,¹⁰⁹ *калем* (тур. *kalem*, *kalam*): *калѝмка* (јабука, Мачва),¹¹⁰ *парадис* (воћна подлога из рода *Malus*): *пара̀дија* (јабука, Славонија), *трн*: *тр̀новача* (шљива, Ужице итд.; крушка), *тр̀но̀слива* (шљива, Космет), *тр̀но̀шљива* (шљива, Алексинац итд.),

¹⁰⁸ Термин једнокорени синоними се одомаћио у нашој лингвистици (исп. нпр. Матијашевић 1982, 121; Драгићевић 2007, 246; Ћорић 2008, 34) и ми ћемо у даљој анализи (гдје год је то нужно), правити разлику између ријечи истог коријена и ријечи исте творбене основе.

¹⁰⁹ Ријечју *ашла́ма* упочетку се, сходно значењу изворне ријечи, означавала свака калемљена трешња; касније се основно значење унеколико спецификовало те се овом ријечју понегдје (нпр. у Врховини, податак ауторов) означава и одређена врста калемљене трешње.

¹¹⁰ У мноштву калемљених јабука нпр. на једном ужем или ширем подручју — питамо се — откуда то да се једна зове *калѝмком*, а све су или махом све подвргаване калемљењу као поступку који има за циљ да се произведе жељена воћка. Можда би се могла изнаћи још која претпоставка, али за сада се јединим оправданим чини претпоставка да је посриједи веома стара сорта јабуке, која потиче из времена када се калемило ријетко, а ова се међу мноштвом дивљих јабука препознавала по томе што је једина (или једна од ријетких) била калемљена. Једном дато име мотивисано на овај начин остало је као трајни биљеги, иако оно својом семантиком једва да исказује шта (у погледу њених других особина), осим пуког податка да је ријеч о калемљеној воћци. Па ипак, и то је било довољно да се у народу таква јабука задржи, па и да се надаље калем и разноси под истим именом. Да *калем* или *калемљена воћка* може бити инспиративна и у неким другим доменима именослова, свједочи податак из Врховине (ближе, из села Јаворана), гдје се једна њива назива *Калемић*.

трњака (шљива, Подриње), *цвијет: цвјетѐњача* (смоква, Пољица), *цвјетуница* (смоква),¹¹¹ и можда још покојој основинској лексеми.

Попут свих осталих, и ови називи развијају основна значења (нпр. *трновача а. шљива Prunus insititia; б. плод шљиве Prunus insititia*), а чињеница да се елементи морфолошке структуре као индуктор именовања јавља крајње спорадично (у цјелокупном инвентару он би могао да запрема једва 1%), да изузев морфолошке структуре једва да постоји још који подстрекач именовања¹¹² — усмјеравала је истражвачку пажњу ка воћном плоду и његовим особинама као главном индуктору номинације.

Због свег горенаведеног а имајући у виду одређене семантичке критерије, цјелокупну тематску групу подијелићемо у два разреда (лексема без јасне мотивисаности биће дате на засебном мјесту као III група):

I Воћни плод и његова обиљежја;

II Ономастички елементи у називима воћака.

¹¹¹ За разрјешење ове мале семантичке загонетке о наведеним именима смокава, ослонац се може тражити у *прикривеним цвјетовима* (цвјетови су карактеристични за рани период вегетације свке воћке, па према томе представљају обиљежје биљне јединке а не обиљежје самога плода). Међутим, природа је изњедрила и такву врсту смокве чији су цвјетови видни (или једва видни). Такво обиљежје било је повод да се смоква с оваквим цвјетним одликама именује на посве необичан начин: *Смоква је пољарица, цвитењача, капучарица, озимица* (Пољица, Иванишевић Ф., Речник САНУ, под одр. капучарица).

¹¹² Усамљена имена воћака *самђниклица* (јабука, Подриње), *самђликва* (јабука, Сребреница), *самолушница* (крушка), својом творбено-семантичком структуром указују на општу представу о њиховом настанку.

I VOЋНИ ПЛОД И ЊЕГОВА ОБИЉЕЖЈА

A. БОЈА ПОКОЖИЦЕ (МЕСА) ПЛОДА

С обзиром на чињеницу да се боја цвијета (или листа) биљке, боја плода воћке, боја длаке животиње, намећу као најупадљивије карактеристике јединке, те да се и јединке међу собом веома често разликују (између осталог) на основу колористичког обиљежја (боје, нијансе неке одређене боје, комбинацији боја и сл.) — сасвим је природно и логично што боја игра веома значајну улогу у народној ботаничкој, зоонимијској и воћарској терминологији. Као потврду указујемо нпр. на лексеме *бѣлица*, *жүтица*, *зѣлѣнка* (дакле деривате с творбеним основама *бел-*, *жүт-*, *зелен-*), које, како је то презентовано у Речнику САНУ, у својој семантичкој структури (свака наособ), имају бројна значења термилошке природе управо из круга наведених термилошких области.¹¹³

Незрели плодови свих (или готово свих) воћака су зелене или тамнозелене боје, која се тек касније, у процесу зрења, развија у неку другу боју (нпр. жуту, жућкасту, нажуту и сл.). Зато су појединачне сорте воћака, за разлику од имена у зоонимији која се по правилу дају младунчету „на основу идентификованих одлика које оно на том узрсту посједује“ (Пижурица 1997, 31), именоване према боји (или каквој другој особини) зрелог плода. Па ипак ту, као и у другим појавама у природи када је боја посриједи, настаје проблем: између запаженог, перципираног и оног израженг језичким средствима, не постоји савршен склад.¹¹⁴

Боја зрелих плодова по којој су одређене сорте воћака именоване, уједначена је и обухвата цио плод, а изразитију биљну пигментацију плод може да има једино са осунчане стране. То су, да их тако назовемо, једнобојне воћке (нпр. *вѣсковача*,

¹¹³ Занимљиви подаци о боји као мотивационом обиљежју коровске флоре дати су у раду *Фитонимија југозападне Бачке (коровска флора)* (исп. Шпис-Ђулум 1995, 411—412).

¹¹⁴ Ослањајући се нпр. на гледишта руског лексиколога В. Г. Гак, М. Ивић дефинише оно што је у науци подавно запажено: „Само се хемијским путем добијају увек идентично хроматски уобличени, свима савршено препознатљиви колористички ентитети; у природи је друкчије. О конкретном виду сваке боје одлучује, у ствари, фактура оне појаве у оквиру које се дата боја остварује“ (Ивић М. 1995, 13).

црвѐника итд.) и оне се супротстављају шареним воћкама (*прутаја, стрекаја* итд.), за које је карактеристична комбинација различитих боја.

Шематски приказ воћака мотивисаних бојом плода:

боја	народни назив	врста воћке (и локација)	
ал	<i>а̀лица</i>	трешња	
	<i>а̀ница</i>	трешња	
(Арап)	<i>арапка</i>	крушка, јабука, шљива	
(Арапин)	<i>арапѝнка</i>	крушка	
бео/бијел	<i>бѐлача/бјѐлача</i>	бресква, шљива	
	<i>бѐлвица</i>	јабука, Врање; шљива, Врање	
	<i>бѐлија/бјѐлија</i>	крушка, шљива	
	<i>бѐлика/бјѐлика</i>	јабука, трешња	
	<i>бѐлица/бјѐлица</i>	шљива, трешња, јабука, крушка, бресква, смоква, маслина	
	<i>бѐличка</i>	шљива, Тимок	
	<i>бѐличнѝк</i>	јабука, Славонија	
	<i>бѐлка/бѝјелка</i>	крушка, шљива	
	<i>бѐловача</i>	јабука	
	<i>белòјабука</i>	јабука	
	<i>б(ј)елòшљива</i>	шљива	
	<i>бѐљица</i>	шљива	
	<i>билина</i>	јабука	
	<i>бјелијѝнка</i>	крушка, Горобиље	
	<i>бјѐлина</i>	јабука, шљива	
	<i>бјѐлуша</i>	шљива	
	<i>бјѐљача</i>	смоква, брескв	
	(бостан)	<i>бòстѝнка</i>	крушка, Драгачево, Ужице
	(вез)	<i>вѐзѝнка</i>	јабука, Врање
	(восак)	<i>вòсјѝнка</i>	јабука
<i>вòсковача</i>		јабука Чачак, Ужице; шљива	
<i>вòскòвка</i>		јабука	
<i>воштѝница</i>		јабука, Славнонија; крушка, Славонија	

вран	<i>врандишљива</i>	шљива, Сарајево
(гак)	<i>гáкуша</i>	шљива, Сомбор
гал	<i>гáлица</i>	бресква
гар	<i>гáрãнка</i>	јабука, Врњци
голубаст	<i>голубíњка</i>	крушка
грахораст	<i>грãхорача</i>	јабука, Банија
(грнчара)	<i>грнчара</i>	крушка
gülabi	<i>ђу̀л или ђу̀л</i>	јабука
	<i>ђу̀ла</i>	јабука
	<i>ђу̀лабија</i>	јабука
	<i>ђу̀лаби́ца</i>	јабука, Колубара
	<i>ђу̀лавлија</i>	јабука, Шабац
	<i>ђу̀лица</i>	јабука, Топлица
	<i>ђу̀лка</i>	јабука
жут	<i>жу̀тара</i>	шљива; крушка Славонија
	<i>жу̀тарáц</i>	крушка, Књажевац итд.
	<i>жу̀тáрка</i>	крушка Тимок
	<i>жу̀тац</i>	крушка, Врање, Морача итд.
	<i>жу̀тáча</i>	шљива, Славонија
	<i>жу̀тика</i>	крушка, трешња
	<i>жу̀тина</i>	крушка, Славонија
	<i>жу̀тица</i>	крушка, трешња, шљива итд.
	<i>жу̀тка</i>	бресква, Церник, Далмација
	<i>жу̀тљика</i>	крушка; шљива; трешња, Ваљево
	<i>жу̀торéпњача</i>	крушка, Сарајево
	<i>жу̀туља</i>	крушка, Славонија; смоква, Далм.
	<i>жу̀ту̀нац</i>	крушка, Лесковац
	<i>жу̀ту̀рак</i>	крушка, Тимок
зекаст	<i>зéка</i>	јабука, Банија
	<i>зéкица</i>	смоква, Книн
зелен	<i>зелèника</i>	јабука, крушка
	<i>шећер зелèника</i>	крушка, Крагујевац
	<i>зелèница</i>	јабука, маслина, смоква
	<i>зèлèнка</i>	маслина; смоква; јабука, Тимок;

		крушка Тимок итд.
зечаст	<i>зѣчица</i>	крушка, Рудник
злато	<i>зл̀атара</i>	јабука
	<i>зл̀атача</i>	јабука, крушка
	<i>зл̀атка</i>	јабука
	<i>л̀атунка</i>	јабука
	<i>зл̀атуша</i>	јабука
*јазавичаст	<i>ј̀азавич̀арка</i>	крушка
кара-	<i>ка̀рамут</i>	крушка, Врховина, Зеница
	<i>ка̀рашл̀ама</i>	трешња
кићен	<i>кић̀енка</i>	јабука, Славонија
(колајна)	<i>кол̀ајнача</i>	јабука, Крагујевац
коласт	<i>кол̀ајка</i>	јабука, Топлица; крушка, Лесковац
	<i>кол̀анка</i>	крушка, Лесковац
(коло)	<i>кол̀ка</i>	крушка, Алексинац
(крв)	<i>кр̀вѣвка</i>	крушка
кулатаст	<i>кол̀атуша</i>	крушка, Поуње итд.; јабука, Бос. крајина
	<i>кул̀атуш</i>	крушка, Поуње
(Латинка)	<i>лат̀инка</i>	смоква, јабука
лахáни	<i>лак̀ња</i>	јабука
лисичаст	<i>лѝсич̀арка</i>	крушка
(лимон)	<i>лим̀уника</i>	јабука
	<i>лѝмунка</i>	крушка, јабука
	<i>лим̀уњача</i>	јабука
(лубеница)	<i>луб̀енич̀арка</i>	крушка, Славонија, Мачва итд.
	<i>луб̀еничка</i>	крушка, Сарајево
	<i>луб̀ењача</i>	крушка, Ужице
(љубеница)	<i>љуб̀енич̀арка</i>	крушка, Славонија
(луг)	<i>лу̀гуља</i>	смоква
(луна)	<i>лу̀нка</i>	јабука
(малина)	<i>м̀алинка</i>	јабука, Ваљево
	<i>м̀алинѣвка</i>	крушка, Славонија
	<i>м̀алињача</i>	јабука
мацаст	<i>ма̀цуља</i>	јабука

модар	<i>мòдрица</i>	шљива
	<i>мòдруља</i>	шљива; смоква, Брач
	<i>модра слива</i>	шљива
мор	<i>мòрица</i>	смоква, Ријека
мрк	<i>мркàљуша</i>	крушка, Фоча
	<i>мркица</i>	трешња, Ужице
	<i>м̀ркā шљйва</i>	шљива
мургаст	<i>м̀ургуља</i>	маслина, смоква
(пастрмка)	<i>п̀аст̀рмка</i>	крушка
пегав	<i>п̀егавица</i>	крушка, Срем
(пепео)	<i>п̀епелњача</i>	крушка, Славонија
пераст	<i>п̀ерајка</i>	јабука
	<i>п̀еруша</i>	јабука
(поморанца)	<i>п̀омòрāнџица</i>	крушка
(прапор)	<i>п̀рāпòрка</i>	шљва, Алексинац
плав	<i>п̀лāvка</i>	шљива
	<i>п̀лāvуша</i>	шљива Драгачево
пругаст	<i>п̀ругача</i>	јабука
прутаст	<i>п̀ру̀таја</i>	јабука
	<i>п̀ру̀тара</i>	јабука
	<i>п̀ру̀тика</i>	јабука
	<i>п̀ру̀товача</i>	јабука
	<i>п̀ру̀туља</i>	јабука
	<i>п̀ру̀таја</i>	јабука
	<i>п̀ру̀тара</i>	јабука
	<i>п̀ру̀тика</i>	јабука, Славонија
	<i>п̀ру̀товача</i>	јабука, Ужице
	<i>п̀ру̀туља</i>	јабука
риђ	<i>риђуша</i>	крушка, Врховина
руд	<i>ру̀дача</i>	јабука
	<i>зàрудак</i>	шљива, Херцеговина
(ружа)	<i>ру̀жица</i>	јабука
ружичаст	<i>ру̀жичāрка</i>	јабука
румен	<i>рум̀еника</i>	јабука, Врховина

	<i>р̀умѐнка</i>	јабука
(сељанка)	<i>сељанчица</i>	јабука
сив	<i>сѝвѐнка</i>	крушка
сијер	<i>сијѐрак</i>	крушка Ужице, Драгачево
	<i>сијерка</i>	крушка, Јагодина
	<i>сирац</i>	крушка, Алексинац
	<i>сјерак</i>	крушка, Јагодина
(стрека)	<i>стрѐкаја</i>	јабука, Колубара
	<i>стрѐкиња</i>	јабука
	<i>стрѐкња</i>	јабука, Рудник
	<i>стѐкња</i>	јабука
сур	<i>сурица</i>	трешња, Мостар
	<i>с̀ур̀унка</i>	шљива, Алексинац
(циганка)	<i>циганлија</i>	јабука
	<i>циганчица</i>	јабука, Тамнава
црвен	<i>црвѐника</i>	јабука Мачва, Колубара
	<i>црвѐница</i>	јабука
	<i>цр̀вѐнка</i>	шљива; крушка Славонија
	<i>црвѐњајка</i>	јабука Левач и Темнић, Јагодина,
	<i>црвѐњача</i>	шљива Шумадија; јабука Шумадија; крушка
	<i>цр̀љѐнгуза</i>	шљива, западна Босна
	<i>цр̀љѐника</i>	јабука, Врховина
	<i>цр̀љѐнка</i>	крушка, Славонија; јабука (у нар. пј.)
црн	<i>цр̀ница</i>	трешња, Љештанско; шљива; маслина; смоква
	<i>цр̀нд̀к̀брка</i>	крушка, Славонија
	<i>цр̀нд̀слива</i>	шљива, Космет
	<i>цр̀нд̀шљива</i>	шљива, Драгачево
	<i>цр̀њака</i>	маслина, Паштровићи
	<i>цр̀њача</i>	смоква
	<i>цр̀н̄а шљѝва</i>	шљива
цемурли	<i>цем̀ур̀лијка</i>	јабука
шарен	<i>шара</i>	шљива

<i>шарѐника</i>	јабука, крушка
<i>шаруља</i>	јабука, Шабац
<i>шару̀нка</i>	јабука, Топлица

Воћке бјеличастих плодова

Бијелој и црној боји (као антиподима), у српској народној воћарској терминологији припада специфично мјесто. Јабука *бјелијанка* није јабука чији су плодови бијеле боје (попут снијега или млијека), већ која има плодове *свијетле боје*. У спектру значења датом за одреднице које означавају основне боје, реализације овог типа у Речнику САНУ махом су аргументоване и досљедно спроведене, као што то показује одредница *бео*: *Садила Мара виноград, / б'јелу лозу винову* (нар. пјесма, Вук, Речник САНУ, зн. под 2в). Бјеличасти плодови воћака (нпр. јабуке, крушке, шљиве) подразумијевају и неку основну хроматску вриједност. Из перцептуалног искуства знамо да је њихова основна боја *жута* или *зелена*, али не било која, већ она што нагиње ка отвореној или свијетлој нијанси.¹¹⁵

Када је посриједи бјеличаста боја плодова који су у процесу именовања служили као мотивациони основ, приложени преглед пружа могућност да се изнесе и покоје запажање. Све наведене лексеме непосредно су мотивисане бојом (у основи имају *бел-/бијел-* или *бјел-*). Посредном, метафоричком путу као да није било мјеста. Ипак, изузетак чини лексема *лати́нка* (смоква, Требиње; јабука, Обади), асоцијативним путем везана за жену свијетле пути (исп. поређење **бијела као Латинка**).¹¹⁶ Бјеличасти зрели плодови карактеристични су за јабуку, шљив и смокву, те се и највећи удио изведеница с основом *бел-* и сл. односи управо на њих; код осталих врста воћака (трешња, крушка, бресква, маслина), бјелина се спорадично испољава, што се, изгледа сразмјерно, одразило и на учесталост таквих изведеница.

¹¹⁵ У значењском погледу посве слично стоје стври и са *бијелом кафом* или *бијелим вином*: „Испоставља се, једном речју, да назив за ‚бело‘ не именује искључиво белу боју, него служи и за ознаку чињенице да се, од свих колористичких нијанси које може имати појава ... у овом конкретном случају остварила она најсветлија“ (Ивић М. 1995, 15).

¹¹⁶ Ово запажање дијелимо са М. Пижурцом: биљежећи име *лати́нка* за бијелу овцу у Ровцима, и он наводи да је *Латинка* у народној традицији симбол бјелине (Пижурица 1977, 39). Запажање оснажују и подаци са терена: у Обадима (источна Босна) *лати́нка* је „слатка јабука округлих бјеличастих плодова“ (М. Симић, усмени податак).

Воћке жутих (жућкастих) и плодова

Жута боја као мотив именовања прилично је раширена. Сâмб основно одређење придјева *жут*: који је боје лимуна, жуманцета, сламе (Речник САНУ, зн. под 1), до кога се дошло поредбеним путем, поред тога што указује на чињеницу колико је боју тешко одредити и дефинисати, указује и на то да се под *жути* подразумева спектар који се креће од боје лимунове коре до боје стабљике зрелог жита. Свакако, боју лимуна и боју сламе овдје не би требало схватити као граничне нијансе у спектру, јер — жуто није једино то, већ и нешто шире.

Приликом сагледавања природних појава, па према томе и боје, неријетко се намеће потреба за идентификацијом и издвајањем једне јединке у већем броју сличних јединки. Критериј за издвајање може да буде и нијанса неке основне боје. Некад је основна боја мотивациони подстрекач за именовање, некад нијанса те исте боје. Као прикладан примјер намеће се шљива *жутица* (варијетет шљиве *Prunus italica*), у народу раширенија под називом *бџелица/бјџелица*. Спорадично обиљежје (да су њени плодови бјеличасти), наметнуло се у већем дијелу штокавске територије као мотивациони основ. Засад нам остаје непознато који је узрочник појави да се при номинацији једне те исте јединке у једним крајевима јавља основна боја као подстрекач, у другим нијанса те исте боје (као мање-више неупадљив детаљ).

Знамо да мотивна ријеч посредством значења творбене основе учествује у творбено-семантичком уобличавању мотивисане ријечи. „Занимљиво је, међутим, да значењско пресликавање мотивне речи у мотивисану није дословно и да ту постоји мноштво могућности, односно нијанси“ (Драгићевић 2007, 192). Примјени ли се наведено гледиште на изведенице што у српској воћарској терминологији именују воћке жутих (жућкастих) плодова, запазићемо да се под њега могу подвести двије скупине изведених ријечи. Код једних се семантички садржај мотивне ријечи преноси у цјелости: *жутица*, *жутка* итд.; код других: *вџскџка*, *златунка* итд., само поједине семе из основне семантичке реализације мотивне ријечи (лексема *восак*, *злато*). Овакве семе махом су експлицитне,¹¹⁷ мада оне могу бити прикривене, потенцијалне и сл. Задатак лексикографа није да наведе све могуће семе нижег ранга, али је задатак истраживача да разоткрије природу везе на основу које је успостављен однос између

¹¹⁷ У Речнику САНУ, нпр. за *злато* се указује да је то метал жуте боје, за *восак* да је то жућкаста материја итд.

двају ентитета. Уочена сличност међу бојом *воска* и међу зрелим плодовим неких воћака била је плодотворан основ за настанак нових деривата: *вѡсјѧнка*, *вѡсковача*, *вѡскѡвка*. Њих (за разлику од лексема *жутица*, *жутка* итд.), сматрамо посредно изведеним лексемама, а везу између полазног и циљног семантичког садржаја (између основне и изведене лексеме), чиниле су метафоричке асоцијације фокусиране на боју.

Већ је поменуто да се *жудо* идентификује, између осталог, и са бојом зрелог жита. Основно лексичко средство којим се такво колористичко одређење исказује данас, јесте придјев *жут*. Такво колористичко својство у ранијој фази развитка српског језика могло је да буде означено и другом одредбом — лексемом *плав*.¹¹⁸ Ово нас води до прасл. **полвъ* (у чији се континуант убраја и српски придјев *плав*) и његових индоевропских паралела. Главно својство ових представљало је исказивање „сасвим бледих, неизразитих хроматских датости (у распону од беличасто жуте до плавичасто беличасте ...)“ (Ивић М., 1995, 71). Претходне назнаке овдје се користе како би се изразила недоумица о боји јабуке зване *лунка*, посвједочене у Српским новинама из 1887. године. Могло би се претпоставити да она и није (попут нпр. јабуке *лимунѧче*) типично жуте боје на коју најчешће указују одредбе за *луну*, тј. мјесец: жути мјесец,¹¹⁹ већ би могла да буде оличена и у свјетлијој, блиједожућкастој нијанси — таквој хроматској вриједности какву сугерише атрибут *плав* у синтагми „плава луна“: *Плава луна ведрим зраком у прелести дивно тече / испод поља звјезданије у прољећну тиху вече* (Петр II Петровић Његош, Целокупна дела, књ. прва, Београд 1984, 168). Атрибут *плав* уз именицу *луна* у Његошевим стиховима не бисмо смјели да схватамо као пјесничку слободу, јер то питање задире знатно дубље и тиче се поимања *плагог* као колективне експресије код Срба, и не само код њих.¹²⁰

¹¹⁸ Разјашњавајући значење *плавих њива* пред жетву (у синтагми посвједоченој у Зографском јеванђењу: Видите нивы ... плавы), М. Ивић (1995, 72) закључује да је таквим њивама „својствена боја сламе, тј. изразито светао колорит, оличен у бледо жућкастој нијанси“.

¹¹⁹ Исп. нпр. стихове: *Чуј, плаче Месеѧ млад и жут. / Слушај ме, драга, последњи пут* (Милош Црњански, *Песме*, Изабрана дела, књ. права, Београд 1983, 43).

¹²⁰ Подаци о овом су бројни. Блиједожућкаст тон посебно је изражен у имеима домаћих животиња, поглавито говеда, широм штокавске територије. Исп. нпр. *плавуша* — крава плаве длаке (Елезовић, под одр. *плавуша*); *О плавоња, о дикоња!* — обраћање воловима у запрези, каткад без обзира на боју (Врховина, податак ауторов).

Воћке плавичастих плодова

Изузев шљива, плава боја плодова међу воћкама је ријеткост. Придјев *плав* (или *тамноплав*) у свијести представника нашег језика везује се за плод шљиве. И одмах да се каже (мада то говорним представницима не мора да буде познато), не било које шљиве, већ *Prunus domestica*, најквалитетније и доскора најраспространије шљиве код нас.¹²¹ У појединим крајевима наше језичке територије ова шљива именована је као *плавка*, *плавуша* (нпр. Драгачево) *модра слива* (источна Србија), *модрица*, *модруља*, па и као *црнослива*, *црна шљива*, *црношљива*, а то указује на чињеницу да је за једну ужу заједницу подстрекач при номинацији чинила основна боја (*плавка*, *плавуша*), за другу нијанса те боје (*модрица*, *модруља*), док је за трећу пресудан био посве загасит тон основне боје (*црнослива*, *црна шљива*, *црношљива*). Као што *бјелијанка* није јабука чији су плодови бијеле боје, тако ни *црношљива* није шљива црних већ загаситоплавих плодова. Оно што је посве интересантно за шљиву *Prunus domestica* и њену номинацију, јесте чињеница да је боја њених плодова представљала мотивациони основ за поједине крајеве, али не и за све. Тако се, према топониму *Белосава*, она у Драгачеву зове *бѐросѧвка*, а у Врховини упрошћено: *сѧвка*.

Воћке зелених плодова

У заметку плодови свих (или готово свих) воћака зелене су боје. У процесу развоја и сазријевања, плодови попримају обично неку другу боју (најчешће жуту или жућкасту, црвену или црвенкасту). Зеленило плода је карактеристика за најранији период његовог развоја, а невелики број воћака ту боју, у бити зелену, сачува и у периоду зрења. Основна семантичка вриједност придјева *зелен*: који је боје лишћа, траве итд. (Речник САНУ), садржана је у лексичким јединицама (углавном изведеницама) којим се именују различите сорте воћака: *зелѧника* (јабука, крушка), *зелѧнка* (јабука, крушка, маслина, смоква), *зелѧча* (јабука) итд.

Употребна вриједност придјева *зекаст* (њим се у српском језику заправо означава нијанса зелене боје што перцептуално нагиње ка сивом или

¹²¹ Додуше, у *Ботаничком речнику* један тип шљиве ценерике (тј. *Prunus italica*) именује се као црношљива (исп. Симоновић 1959, 382).

сивкастозеленом), махом је скопчана са бојом животињске длаке.¹²² Око основа *зек-* (: *зекаст*) и *зеч-* (: *зечаст*) окупљен је мали број деривата: *зѐка* (јабука, Банија), *зѐкица* (смоква, Книн), *зѐчица* (крушка, Рудник). Придјев *зекаст* и *зечаст* као мотивне ријечи поменутих изведеница могу да се поспматрају једино као варијантне лексеме. Изведена од придјева *вучаст*,¹²³ исту или посве сличну боју могла би да има и смоква *вучица*.

Мургаста или тамномаслинаста боја карактеристична је само за маслину или смокву: *мургуља*. Придјев од ког је ова лексема изведена у лексикографским приручницима јавља се у више варијаната: *мургав*, *мургаст*,¹²⁴ *мургат* (Исп. Речник САНУ).

Стиче се утисак да се у нашем народу за зеленом бојом при именовању посезало онда када је ваљало именовати воћке чији се плодови упадљиво зелене боје, сивкастозелене или маслинастозелене боје. Рекло би се да су то и најчешће колористичке вриједности зрелих плодова. Одступања су ријеткост (како у природи, тако и у лексичком систему), која, како се неко давно и домишљато изразио, потврђују правило. Тако нпр. у Дечанима постоји јабука *лакња* (: *лаханѝ*). Придјев *лаханѝ* спада у ред непромјењивих придјева. Ријечју *lâhana* у турском језику именовао се купус (Škaljić, 431), а у српском језику од ње је изведен придјев којим се идентификује блиједозелена боја (попут боје купусног лишћа).¹²⁵

¹²² Да изузетака има показује грађа Речника САНУ: *Зекица је мала риба зекаста* (Медић М., под одр. зекаст).

¹²³ Употребна вриједност придјева *вучаст* сведена је на боју животињске (коњске) длаке: *Ждребе длаке ... мрко вучасте* (СН 1877, Речник САНУ).

¹²⁴ У појединим крајевима, нпр. у Срему, постоји и упрошћена варијанта: *мураст* (Речник САНУ); биће да називи за вола *муроња* и краву *мурица* у Пећком Подгору имају управо овај придјев као мотивну ријеч (Исп. Јашовић 1997, 159).

¹²⁵ Речник САНУ не наводи потврде које би свједочиле о употребној вриједности придјева *лаханѝ*. Стихови из народне пјесме указују да је служио за идентификацију боје одјеће: *И на њему ляхани ћурдија* (Škaljić, 431).

Воћке сивкастих плодова

Сиве боје међу плодовима воћака готово да и нема. Нема је у оном класичном смислу како придјев *сив* одређују и дефинишу наши описни рјечници, нпр. који је боје пепела, боје која је мешавина црне и беле (Речник СЈ, значење под 1а). Па ипак, у природи постоје плодови различитих воћака (претежно крушака) са сивкастом нијансом. Одмах да се каже, то је зеленкаста или зеленкастоплавичаста боја која унеколико „вуче“ на боју пепела. Таква перцептуална сличност представљала је подстрек да се у српској народној воћарској терминологији различити придјевни с истим или посве сродним примарним значењем нађу у основи појединих изведеница. То су придјевни *сив*: *сивѣнка*; *сијер*: *сијѣрак* (крушка, Драгачево итд.), *сијерка* (крушка, Ужице итд.), *сирац* (крушка, Алексинац), *сјерак* (крушка, Јагодина);¹²⁶ *сур*: *сурица* (трешња, Мостар), *сурѣнка* (шљива, Алексинац);¹²⁷ *грахораст*: *грахорача* (јабука, Банија); *кулатаст*: *колатуша* (крушка или јабука, Босанска крајина), *кулатуша* (крушка, Поуње);¹²⁸ *мацаст*: *мацуља* (јабука).¹²⁹

Посредним, метафоричким путем (на основу колористичке сличности међу ентитетима), према именицама *луг* и *пепео*, настале су изведенице *лугуља* (смоква), *пепелњача* (крушка, Оток). Стиче се утисак да су горенаведене изведенице настале везивањем суфикса за именичку основу. Међутим, могућ је и творбени образац с придјевском основом, нпр. *лугуља* (: *лугаст*). Као што то илуструје Речник САНУ, придјев *лугаст* наводи се као синоним придјевима *сив* и *пепељаст*, дакле, с доста широким могућностима замјене.

¹²⁶ Значење придјева *сијер*, *сијера*, *сијеро* данас се своди на боју очију (Речник МС) или на боју вуне (Речник СЈ).

¹²⁷ Упоредно с овим, у Пећком Подгору за краву сиве, пепељасте боје длаке забиљежен је назив *сурѣца* (исп. Јашовић 1997, 175).

¹²⁸ Данас се значење придјева *кулатаст* и *кулашаст* углавном своди на пепељасту или жућкастосиву боју коњске длаке: *кулатаст* ат, *кулашаста* кобила (Исп. Речник САНУ).

¹²⁹ М. Пижурица наводи податке који указују на чињеницу да се придјев *маџас(т)* у Ровцима везује „искључиво за боју говечета и само се тамо потврђује у именима (*Маџуља*, *Маџоња*)“ (Пижурица 1977, 38).

Воћке црвених (румених) плодова

Међу бојама плода, црвена боја заузима централно мјесто, посебно када су боје јабука посриједи. У природи заиста и претежу јабуке црвених плодова, а њихово црвенило обухвата или цио плод, или је плод црвенкаст, румен само са осунчане стране. Каткада се црвенило попут пруга протеже дуж цијелог плода или се јавља у наносима у комбинацији са другим бојама, те такве јабуке дјелују као извезене. Јабуке црвених плодова дјелују најимпозантније на грани, а такве јабуке имају и своју симболику у народном животу и обредним радњама (здрава црвена јабука бира се за болесника или пријатеља, црвена се јабука ставља у уста божићне печенице).

Црвенило плодова испољава се у више нијанси. Отуда у нашој грађи и постоји већи број основа које ближе указују на одређену нијансу црвене боје. Махом су то придјевске основе, али има и именичких. Везивањем суфикса за придјевску основу настали су непосредно мотивисани термини. И при латиничном прегледу (не упуштајући се посебно у проблем синонимије и синонимичности из разлога наведених у уводном дијелу овог поглавља), лако се да закључити да су придјеви *црвен* (*црљен*) најфреквентнији у нашој грађи: *црвѐника* (јабука), *црвѐнка* (шљива, крушка), *црљѐника* (јабука). Остале основинске лексеме иако се спорадично јављају, значајно употпуњују представу о овој боји и њеним нијансама. Које су то основинске лексеме? Тос су *ал* (тур. ал):¹³⁰ *алица* (трешња, Мостар); *gülabi*: *ђул* или *ђул*, *ђула* (јабука), *риђ*: *риђуша* (крушка, Врховина; јабука); *руд*: *рудача* (јабука); *ружичаст*: *ружича̀рка* (јабука); *румен*: *румѐника* (јабука, Врховина).

Везивањем суфикса за именичку основу настале су посредно мотивисане лексеме, нпр. *ружича* (јабука), *малѝнка* (јабука), *сељанчица* (јабука), *цигѝнчица* (јабука) итд.

Како лексиколошка анализа одређене грађе подразумијева разматрање и синонимијских односа, с обзиром на чињеницу да нам то у овом случају допушта познавање и неких ванјезичких факата, овдје ћемо указати на један занимљив случај. На општем лексичком плану термини *црљѐника*, *цигѝнчица*, *сељанчица* и *шуматѝвка*, спадају у ред правих синонима јер је ријеч о истовјетној тврдој на киселој ситнијој јабуци тамноцрвене боје која доспијева око Крстовдана а одржава се до Ускрса или

¹³⁰ У појединим крајевима придјев *ал* и данас се налази у живој употреби: *Ал вуну више немамо, ваља да бојадишемо* (Призрен, Петровић Сн. 2012, 40).

Ђурђевдана (опис: Н. Јошић). Јабука је позната на готово цијелом српском етничком простору, а мотиви именовања самосвојни и посве различити идући од краја до краја: *црљеника* (јабука, Врховина) је непосредно мотивсана према боји, *циганчица* (јабука, Тамнава)¹³¹ и *сељанчица* посредно (на основу метафоричких асоцијација ослоњених на тамну пут лица особа ромске народности, односно на тен жене са села), *шуматџка* (јабука, Косово) према топониму Шуматовац.

Ријетки су називи воћака мотивисани бојом меса плода. Посриједи је црвена (црвенкаста) боја, која настаје дејством биљних пигмената што се шире кроз влакнаста ткива плода. Месо у мањој или већој мјери проткано црвенилом, омогућавало је да се плодови тих воћака на основу метафоричких асоцијација доведу у поредбену везу с *крвљу* (као материјом типично црвене боје): *кр̀вавица* (маслина, Далмација; бресква, Славонија; смоква), *кр̀вајка* (bresква; крушка), *кр̀вавуша* (bresква, Вировитица), или са другим биљним јединкама чије је месо плода изразито црвене боје: *бостан*: *бостанчица* (јабука), *бостанка* (крушка, Драгачево и Ужице),¹³² *лубеница*: *лубеничарка* (крушка, Славонија, Мачва итд.), *љубеница*: *љубењача* (јабука, Славонија). Разложимо ли основно значење лексеме лубеница (*Citrullus vulgaris*), нпр. оно презентовано у Речнику САНУ, открићемо постојање сема што указују на боју меса (та боја је црвена, ријетко жута). Код наведених крушака црвена (црвенкаста) боја меса зрелог плода, асоцијативно је доведена у везу с бојом меса зрелог бостана, зреле лубенице. Да је ријеч о категорији лексема живе и јасне мотивације, свједочи опис меса једне (неименоване) крушке у прозном дјелу српског реалисте Јанка Веселиновића. Опис може да се схвати као упориште, полазна тачка за осмишљавање и настанак овако мотивисаних назива: *А она крушка онде, видиш! Кад је загризеш црвени јој се месо као лубеница!* (Ј. Веселиновић, Српски писци, Целокупна дела, књ. IX, Београд, стр. 31). По

¹³¹ Ово запажање, изнесено за коровску биљку *циганске бубе* (*Bidens tripartitus*) дијелимо с М. Шпис-Ћулум: „Црна боја плодова ове биљке доводи је ... у везу с црнопутим Циганкама“ (Шпис-Ћулум 1995, 417).

¹³² За *бостанчицу* се на самом почетку XIX вијека тврдило да је веома цијњена у народу (исп. Тодоровић Ч. 1901, 37).

природи успостављене везе та крушка (неименована у поменутом дјелу) могла би да буде *лубѣничѣрка*.¹³³

Воћке тамних (загаситих) плодова

У природи нема воћака с црном бојом покожице (а тешко их је и замислити). Изведеницама које у основи садрже придјев *црн* не именује се воћка црних плодова, већ воћка чији су плодови, када је о колористичкој детерминацији ријеч, најближи „црном“.¹³⁴ Отуда се у нашој терминологији поред придјева *црн*, јављају и други придјев, нпр. *мрк*, *вран*, *гал* итд., и њима се спецификује боја плодова појединих воћака. Та боја је или је *тамнозелена*: *црндѣрка* (крушка, Славонија), или *тамноцрвена*: *мрѣца* (трешња у Љештанском), или *тамноплава*: *црнѣ шљива* (шљива, Славонија). Из табеларног прегледа се види да постоји читава лепеза придјева чији се цјелокупни семантички садржај преноси у дериват. Доминантно мјесто заузима придјев *црн*, а остли придјев (*мрк*, *вран*, *гал*, *гарав*, *кара-*, *мор*, *цемурли*) спорадично се јављају.¹³⁵

Остали, мање бројни називи воћака тамних плодова метафоричке су природе. Представа о црној боји перја какве јединке из свијета птица, нпр. птице *гак* (= гавран, *Сорџих согах*; *врана*, *Срџих сорџих*), чинила је подстрек да се, на основу метафоричких асоцијација, *гѣкуша* (шљив, Сомбор), доведе у везу с њом. Шљива *гѣкуша* би могла да буде тамноплава, а не црна, али поређења по боји, као што се и раније видјело, не почивају на истовјетности већ на упоредивом колористичком домену.¹³⁶

¹³³ Међу осталим мјестима *лубѣничѣрка* је заиста потврђена у Мачви, родном крају приповједача Јанка Веселиновића (потврду наводи Берислав Николић, *Мачвански говор*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XVI, Београд 1966, у рјечнику).

¹³⁴ „Када се о вину ради, неки језици ту другу, тамну нијансу називају црном (нпр. наш језик: *црно вино/бело вино*), а остали црвеном (нпр. немачки: *Rotwein/Weißwein*)“ (Ивић М. 1995, 15, у фусноти).

¹³⁵ Неки од њих, нпр. придјев *мор*, тур. *mor*), познати су само из народне пјесме или из дјела покојег писца, а потиснути су из живе употребе, ако су у такој употреби уопште и били (*Удара се руком по кољену*, / *Мор му чоја на кољену пукла*, нар. пјесма, Даница 1868, Речник САНУ). У народној терминологији овај турцизам се (поред назива за смокву: *мѣрица*), јавља као основинска лексема и у именима домаћих животиња, овце и кучке: *мѣрица* (Речник САНУ, зн. под 1).

¹³⁶ Да се заиста ради о упоредивом домену, потврђује и назив за врсту грожђа у Крагујевцу: *гак* (Речник САНУ, зн. под 3); у Врховини се и данас чује поређење: **црн ко гак** (податак ауторов), иако лексема *гак* у свом основном, зоонимијском значењу, овамо није у употреби.

У том погледу метафоричког су поријекла и лексеме *àrapka* (крушка, Јагодина; јабука, Ужице итд., шљива, Тузла), *àrapĩnka* (крушка). Ван сваког је спора да етноним *Arap* (*Arapin*) „заслужује квалификацију *црн*“ (Ивић М. 1995, 17). Представници народа о коме је ријеч имају лице (очи и косу) црне боје,¹³⁷ те се и горенаведени воћарски термини у семантичком погледу ослањају управо на овакву колористичку вриједност.

Воћке шарених плодова

Воћке шарених плодова (поглавито јабуке), нису шарене у оном класичном смислу, већ двобојне, а међу бојама претеже жућкастозеленкаста и црвена боја. Боје међусобно нису оштро одијељене, већ међу њима постоји поступан прелаз, а оне се међусобно смјењују попут пера или прутака који се протежу од цвјетног завршетка ка петелци. У појединим крајевима тако компоновани колористички детаљи перцептуално су доживљавани као пера: *пèруша* (јабука), у једним као пруге: *пругача* (јабука), у трећим као прutowи *пругика* (јабука, Славонија) или *пруговача* (јабука, Ужице).

За разлику од плодова чији се колористички детаљи смјењују у мање-више правилним наносима, постоје и воћке (опет углавном јабуке) чије се боје неправилно смјењују. Ближе речено — воћке с неком основном бојом (жутом или жућкастозеленом) карактеристичном за цио плод, а ту боју употпуњује раштркани нанос неке друге боје (румене, рићкасте и сл.) са осунчане стране, нпр. *стрèкаја* (јабука, Колубара), или је употпуњују кружне шаре нанесене по ободу, нпр. *кòлāјка* (јабука, Топлица).¹³⁸ Те воћке дјелују као да су извезене, што се у појединачним случајевима на директан начин одразило и на лексичком плану. Тако је према лексеми *вез* изведено *вèзèнка* (јабука, Врање), према лексеми *кићен*: *кйћèнка* (јабука, Славонија), а ове су изведенице данас, међу бројним другим терминима, својеврсно

¹³⁷ Исто тако, ријечју *àrapka* (*Raphanus sativus*, субв. *niger*), посредним путем се исказује колористичка вриједност, а не њено поријекло или штогод слично: *Црна ротква, друкчије звана „àrapka“, у народној медицини се употребљава за чишћење бубрега* (Пелагић В., Речник САНУ, под одр. *àrapka*, зн. 3б); исп. и Симоновић 1959, 394.

¹³⁸ Није баш најјаснија представа о дјевојци упоређеној са коластом јабуком (у нар. пјесми из Бољеваца): *О, девојко, коласта јабуко* (Речник САНУ, под одр. коласт, зн. б).

свједочанство о творачкој снази српскога језика и тананом осјећању при изналажењу визуелних детаља међу његовим носиоцима.

Овако ствари углавном стоје када су посриједи упечатљиви колористички детаљи. Уопштено гледано, ликовни мотиви изражени значењем творбене основе горепоменутих лексема крећу се између *пера*, *пруге* и *прутка* (ријечи које се преклапају у појединим значењским сегментима), између *стреке*, *кола*, *веза* и *ките*. Па ипак, има и таквих лексичких јединица које својим значењским садржајем пружају једну уопштену представу, такву представу која би неупућеном указивала једино да њени референти (у природи) нису једнобојни. То су називи за воћке шарених плодова: *шареника* (јабука, Врховина; крушка, Ужице), *шарунка* (јабука, Топлица) итд., а у којем виду се њихово шаренило испољава, знају становници поменутих крајева. Рекло би се да се њихово шаренило испољава у виду пера или прутака, као што је то нпр. карактеристично за јабуку *шаренику* у Врховини (податак ауторов), али одређен колористички детаљ који визуелно подсјећа на перо или прутак, није се у Врховини наметнуо у процесу именовања, већ се као мотивациони основ наметнуло њено шаренило као општија особина.¹³⁹

¹³⁹ У народној ботничкој терминологији биљак се веома ријетко именују на основу шаренила: *шаренбубац*, *Orphrus Bertoloni* (исп. Симоновић 1959, 326), али међу домаћим животињама, без обзира на какав се начин шаренило испољавало, оно чини веома чест мотивациони основ у различитим дијеловима штокавске територије. О овом свједоче нпр. имена домаћих животиња у Пећком Подгору: *шара*, *шарка*, *шаруља* итд. (Јашовић 1997, 182).

Б. ОБЛИК И ВЕЛИЧИНА ПЛОДА

Облик и величина предмета, материјалних објеката итд. (као дио видљивог свијета) запажају се и откривају чулом вида. Као што се из искуства зна, плодови појединих воћака су округли или шиљасти, овални или дугуљасти. Ако се задржимо само на оваквом уопштеном одређењу, већ се налазимо међу координатама које угрубо одређују облик плодова највећег броја воћака. Ипак, овако сагледна основна обличка одређења чине преузак оквир за именовање замашног броја воћака које је на неки начин лексички ваљало издиференцирати.

Обличке семе и семе које се односе на величину као елементи семантичког садржаја мотивне ријечи, веома се често обједињено преносе у мотивисану ријеч.¹⁴⁰ Овакав пренос дијелова семске структуре основинских лексема у деривирани лексеме махом је карактеристичан код именовања метафоричке природе. Та појава се јавља код доброг дијела посредно изведених лексема мотивисаних предметима (дијеловима предмета) или дијеловима тијела (анатомским лексемама). Нема сумње да је нпр. *тањирача* овећа јабука налик на тањир, *вџмуља* крупна крушка што поподсећа на виме, *чапњња* ситна крушка налик на *чапоњак* (тј. папак). Здружено дејство семантичких копонената изискивало је потребу да се деривати ове природе посматрају од случаја до случаја те да се понаособ утврђује која би компонента на неки начин имала примат.

Облик плода

Облик плода какве воћке у свијести говорних представика веома се често јавља као посебни распознајни знак. Обличке семе најактивније су биле при именовању куршка, јабука, шљива и смокава, а сасвим ријетко и при именовању других воћака. Такво стање произилази из чињенице што плодови различитих сорти ових воћака (посебно крушака) имају широк спектар форми које се каткад веома упадљиво разликују једна од друге.

¹⁴⁰ „Метафоричне асоцијације по облику веома су чест индуктор нових семантичких реализација, и доста често у садејству са неком другом мотивационом везом. А то значи да не мора само једна сема учествовати у метафоричком процесу, већ то могу бити и две семе, или ређе више њих“ (Премк 1997, 90).

Изведенице мотивисане придјевима чине само мањи дио народних термина. Из круга стандардне лексике то су придјиви: *дуг*, *крив*, *обао*, *округао* — *дуг*: *дугајлија* (јабука, Крагујевац), *крив*: *криваја* (јабука, Босна), *обао*: *облица* (маслина, Паштровићи и Дубровник), *округао*: *округлица* (крушка, Пожаревац, Горобиле и Славонија); остали придјиви (у Речнику САНУ маркирани квалитативом покр.), карактеристични за поједине крајеве — *ваљуваст*: *ваљувџка* (шљива, Неготин и Књажевац),¹⁴¹ *кругао*: *круглица* (јабука, Ваљево), *округљаст*: *округљача* (крушка, Сребреница).

Облик се (бар што се аутохтоне терминологије тиче), готово редовно односио на плод, сасвим ријетко на *дрику* или *петелку*, нпр. *криводршка* (крушка, Лесковац), *кривопетљка* (јабука)¹⁴²

Поједине воћке издужене петелке или чији је плод сужен при петелци одају утисак као да висе: *висуља* (шљива, Херцеговина), *висуљак* (крушка), *висуљка* (крушка, Подриње, Колубара и Тамнава).¹⁴³ С друге стране *тројка* (смоква, Бока, Ријечка нахија) подразумијева тројединство, и ако би се творбено могла везивати за било коју основинску лексему, онда би то био глагол *тројити се*.¹⁴⁴

Шематски приказ назива мотивисаних обликом плода:

облик	народни назив	врста воћке (и локација)
(амајлија)	<i>амајлија</i>	јабука
	<i>хамјлија</i>	јабука, Ужице
(баба)	<i>бабаја</i>	трешња
	<i>бабајка</i>	јабука
	<i>бабљача</i>	јабука

¹⁴¹ Исти, пуни облик придјева у основи је лексеме *ваљувџка* (шљива, Неготин и Књажевац), *ваљупке* (шљиве), а крњи у основи *ваљка* (шљива), *ваљуга* (шљива, Далмација), *вањуга* (шиљва, Хрватска). Наведени деривати без сумње чине круг истокорених синонима.

¹⁴² Називи воћака поријеклом из других земаља у старијим воћарским приручницима посрбљавани су изгледа у истом духу. Исп. нпр. *лајнцишка репача* (крушка) (Тодоровић 1899, 259), *краљева краткопетљка* (јабука).

¹⁴³ И именица *висуљак* (= оно што је обешено, што виси или што се опустило наниже (о украсима, сталактитима, леденицама) (Речник САНУ, зн. под т. 1), изведа је ријеч.

¹⁴⁴ У Шајкашкој се руда која се посебно додаје за трећег коња назива *тројац* или *тројак* (Драгин 1991, 637).

	<i>ба̀бовача</i>	јабука
(бајам)	<i>бајама</i>	бресква
(балун)	<i>балу̀нача</i>	смоква, Дубровник
	<i>балу̀ница</i>	шљива, Лика
(боздован)	<i>боздо̀вџанка</i>	крушка, Призрен
	<i>боздо̀вџанка</i>	крушка, Призрен
(буздован)	<i>буздо̀вајлија</i>	крушка, Славонија
	<i>буздо̀вџија</i>	крушка, Славонија
	<i>буздо̀вџанка</i>	крушка
	<i>буздо̀вџлија</i>	крушка; јабука, Славонија
ваљуваст	<i>ваљка</i>	шљива
	<i>ваљу̀пка</i>	шљива
	<i>ваљу̀вајка</i>	шљива, Неготин, Књажевац
	<i>ваљу̀вџанка</i>	шљива, Неготин, Књажевац
	<i>ваљу̀га</i>	шљива, Далмација
	<i>вању̀га</i>	шиљва, Хрватска
(висуљак)	<i>ви́суља</i>	шљива, Херцеговина
	<i>вису̀љак</i>	крушка
	<i>вису̀љка</i>	крушка, Подриње, Колубара
(граотак)	<i>гра̀отџка</i>	јабука, Врање
(грба)	<i>гр̀бавица</i>	крушка, Славонија
(гуз)	<i>гу̀зара</i>	крушка, Вировитица
гука	<i>гу̀кавац</i>	крушка, Врање
	<i>гу̀гача</i>	крушка, Пирот
дуг	<i>ду̀гајлија</i>	јабука, Крагуј.; смоква, Далмација
	<i>ду̀гача</i>	смоква, Крк
	<i>ду̀гуља</i>	јабука, Подравина
	<i>ду̀жица</i>	крушка, Градачац
	<i>ду̀го̀дршка</i>	смоква, Котор
	<i>ду̀го̀патљица</i>	крушка, Србија
	<i>ду̀го̀петџка</i>	крушка, Зеница
	<i>ду̀го̀петља</i>	јабука
	<i>ду̀го̀репњача</i>	крушка
	<i>ду̀го̀репњача</i>	јабука, Сарајево

(звон)	<i>звòнaчa</i>	крушка
(јаје)	<i>jàјaрa</i>	шљива, Врховина
	<i>jàјaчa</i>	шљива, крушка
	<i>jàјњaчa</i>	шљива, Бос. Крајина
(кантар)	<i>кàнтàркa</i>	крушка
	<i>кàнтàрлија</i>	крушка, Шумадија
	<i>кàнтàрушa</i>	крушка, Драгачево
(капула)	<i>кaпyлaчa</i>	смоква
(капуч)	<i>кaпyчàрицa</i>	смоква, Пољица
	<i>кaпyшицa</i>	смоква, Сарајево
(каргија)	<i>кàргиња</i>	смоква, Дубровник, Херц.
(кврга)	<i>квр̀гaјa</i>	крушка, Шумадија
(коба)	<i>кòбa</i>	јабука, Поцерина
(коврљ)	<i>кoвр̀љaчa</i>	јабука, Љештанско
(коврт)	<i>кoвр̀тãљкa</i>	јабука, Левач
(колач)	<i>кoлãчaрa</i>	јабука
	<i>кoлãчãркa</i>	јабука; крушка, Темнић
	<i>кoлãчушa</i>	крушка, Високо; смоква, Херцег.
(коло)	<i>кòнкa</i>	крушка, Лесковац
(колут)	<i>кoлyтaрa</i>	јабука, Ужице
	<i>кoлyтaчa</i>	јабука, Ваљево, Сарајево
(копље)	<i>кòпљãркa</i>	јабука, Шабац
(котур)	<i>кoтyрaчa</i>	јабука, Тимок; крушка, Лесковац
	<i>кyтyрaчa</i>	јабука, Подравина
кратак	<i>краткoпèтãљкa</i>	јабука
крив	<i>кривãјa</i>	јабука, Босна
	<i>кривãчa</i>	шљива, Лесковац
	<i>кривòдршкa</i>	крушка, Лесковац
	<i>кривoпèтãљкa</i>	јабука
	<i>кривyљa</i>	смоква, маслина
кругао	<i>кpyглãјa</i>	јабука
кругао	<i>кpyглãчa</i>	јабука, Ваљево
	<i>кpyглицa</i>	шљива; крушка, Врање
	<i>кyглицa</i>	крушка, Крагујевац

(мудо)	<i>мудаја</i>	шљива
	<i>мудара</i>	шљива, Крагујевац
	<i>мудача</i>	шљива, Славонија
	<i>мудовача</i>	шљива
	<i>мудѡвка</i>	шљива
	<i>мудѡрка</i>	шљива
обао	<i>ѡблица</i>	маслина, Паштровићи итд.; смоква, Приморје
(обруч)	<i>обручњара</i>	крушка, Славонија
(оврљ)	<i>оврљача</i>	јабука, Подриње
округао	<i>округлача</i>	шљива
	<i>округлиа</i>	јабука, Славонија
	<i>округлица</i>	крушка, Пожаревац, Горобиље итд.; шљива, Пожаревац, Босна; јабука, Славонија
округласт	<i>округлача</i>	крушка, Сребреница
	<i>округлаш</i>	крушка, Полимље
ребро/ребраст	<i>рѡбрача</i>	јабука
режањ	<i>рѡжњара</i>	јабука, Славонија
(тањир)	<i>тањирача</i>	јабука
(тиква)	<i>тиквара</i>	крушка
	<i>тиквѡчача</i>	крушка, Славонија
(тиквица)	<i>тиквица</i>	крушка, Поткозарје
	<i>тиквичарка</i>	крушка, Славонија
	<i>тиквичица</i>	шљива, Славонија
(топуз)	<i>топузара</i>	крушка
	<i>топузлија</i>	крушка, Ужице
тројити се	<i>трѡјка</i>	смоква, Бока, Ријечка нахија
(фрчак)	<i>фрчуља</i>	шљива, Славонија
(чапоњак)	<i>чапѡња</i>	крушка
(чапет)	<i>чапетлија</i>	крушка, Славонија
чењ	<i>чењача</i>	јабука, Шумадија
	<i>шења</i>	јабука

Међу непосредно мотивисане лексеме (с обзиром на развој значења мотивних ријечи: *ребро, режањ, чењ*) сврставамо називе: *рёбрача* (јабука), *рижњара* (јабука, Славонија), *чењача* (јабука, Шумадија).¹⁴⁵ Описно и упрошћено речено: то су сорте јабука чији плод карактеришу уздужна испупчења налик на ребра, режњеве или чењеве, и оне се у погледу облика најприближније могу упоредити с главицом бијелог лука.

Све остале изведенице мотивисане су посредним, метафоричким путем. Поједине деривиране лексеме при класификацији представљају извјестан проблем. Код њих семантичке компоненте које се односе на облик здружене су са семама за величину. То се прије свега односи на деривате с анатомским лексемама у основи — *јаје: јајара* (шљива, Врховина), *мудо: мудар* (шљива, Крагујевац) итд., или на лексеме које означавају предмет, оруђе (или дио таквог оруђа), нпр. *боздован: боздѡвѡнка* (крушка, Призрен). Сходно значењу ријечи у творбеној основи, рекло би се да су оне двојачко мотивисане (што унеколико говори о условности овакве класификације). У таквим случајевима обличке семе не сматрамо одлучујућим, али им при класификацији дајемо предност. Такву предност оправдавају и описи давани у појединим изворима.¹⁴⁶

Одређен вид обличке сличности међу изворним доменом (конкретним предметом, дијелом тијела, плодом какве биљке),¹⁴⁷ омогућавао је активност метафоричких асоцијација, а асоцијације такве природе нису ништа друго већ кључ за настанак нових лексичких садржаја. У вези с тим, запажа се да изведенице нису редовно мотивисане лексемама једне тематске групе. Као што се у табеларном прегледу види, међу основинским издвајају се лексеме за именовање:

- а.** предмета или направа (или њихових дијелова);
- б.** дијелова тијела (анатомска лексика);
- в.** плодова воћа или поврћа.

¹⁴⁵ М. Милићевић је негдје у Србији забиљежио и краћи искривљени облик — *шења: Од воћа има: јабука: бедрика ... градињача, шења* (Речник САНУ, под одр. градињача).

¹⁴⁶ Исп. нпр. *буздованлија: Буздованлија, врста крушке, сочне, крупне и квргасте као чвор на буздовану* (Енциклопедија Станојевић, Речник САНУ).

¹⁴⁷ Предочавајући механизам појмовне метафоре Р. Драгићевић наводи следеће: „Типичне изворне домене чине: људско тело, здравље и болест, животиње, биљке, зграде и грађевине, машине и алатке [...]“ (Драгићевић 2007, 90).

Прва поткатегорија лексема чини најбројнију и најзанимљивију групу и она показује какви то предмети, направе или њихови дијелови могу да буду семантички подстрек за именовање појединих воћних врста у народу. Нпр. *амајлија*: *амáјлија* (јабука), *баба*: *ба̀баја* (трешња), *ба̀бајка* (јабука),¹⁴⁸ *боздован*: *боздòвāнка* (крушка, Призрен), *буздован*: *буздовáјлија* (крушка, Славонија), *кантар*: *канта̀рлија* (крушка, Шумадија). Одмах да се рашчисти: *канта̀рлија* не подсјећа на *кантар*, већ на *кантарско јаје*, тј. помични утег јајастог облика: *Око врата му уплетен кантар читав онако са синциром и јајетом* (М. Глишић, Приповетке, књ. II, Београд 1925). Уз претходну, као лексичко-семантичку потврду изражену на почетку да су плодови појединих воћака округли или шиљасти, овдје указујемо још на називе *кòпља̀рка* (јабука, Шабац) и *ка̀ргиња* (смоква, Дубровник и Херцеговина) чији су плодови ушилиени при врху попут *копља* односно *каргије*.¹⁴⁹

Друга група знатно је рјеђе заступљена и она обухвата лексику за именовање дијелова људског или животињског тијела. Анатомска лексика се веома често среће у топонимији,¹⁵⁰ али је своје мјесто нашла и у народној воћарској терминологији. Схватање да плодови неких сорти воћака подсјећају на *грбу*, *јаје* или *мудо*, да су шиљасти и криви попут *чапоњка* (тј. папка),¹⁵¹ пружало је основ за успостављање семантичке везе с наведеним анатомским лексемама, за — ако се тако може да каже — пренос номинације с једног објекта на други. Нпр. *грба*: *г̀рбавица* (крушка, Славонија), *гуз*: *гу̀зара* (крушка, Вировитица), *јаје*: *ја̀јњача* (шљива, Бос. Крајина),¹⁵² *мудо*: *му̀дара* (шљива, Крагујевац), *коба*: *ко̀ба* (јабука, Поцерина), *ребро/ребраст*:

¹⁴⁸ Лексема *ба̀ба* = округао, пљоснат камен за бацање по површини воде у Речник САНУ је, без других потврда, преузета из Вуковог Рјечника. Тамо је дата као члан израза: **превести бабу**, кажу дјеца кад баце малу плочицу од камена преко воде, али је тако баце да одскаче поврх воде (Вук).

¹⁴⁹ Лексема *каргија* или *харгија* не наводи се у нашим описним рјечницима; даје је Škaljić (под одр. каргија, тур. *kargi*) с знаком да је то врста копља.

¹⁵⁰ Бројни су ороними с основском ријечју *глава*, *плеће*, *нога*, *кук*, *ребро*. Исп. нпр. *Ребро* (мјестно име у старој срп. држави, Рјечник JAZU), *Ребровац* (као име за више мјеста или махала у Босни, Рјечник JAZU).

¹⁵¹ Како би значење лексеме *чапоњак* учинили јаснијим, навешћемо један примјер из новије књижевности: *Двапут је видела ту чађаву руку, и била јој је ружнија од козјег чапоњка* (Ћосић Д., Речник МС, под одр. чапоњак).

¹⁵² Такав вид мотивисаности запажен је и раније: нпр. коровска биљка *ја̀јцарица* *Aristolochia clematidis* (карактерише је овалан издужен плод), доводи се у вез с јајетом (Исп. Шпис-Ћулум 1995, 419).

рѣбрача (јабука), *режањ*: *рѣжњара* (јабука, Славонија),¹⁵³ *чапоњак*: *чѣпѣња* (крушка), *чапет*: *чепѣтлија* (крушка, Славонија) итд. Што се семантичког односа тиче, за изведенице мотивисане анатомском лексиком карактеристично је да се само обличке семе преносе у мотивисану ријеч.

Трећу, најмалобројнију групу, чине деривати који као основинску лексему имају плод (назив плода) какве воћке или повртатске биљке. И код њих се у дериват преноси само дио семантичког садржаја мотивне ријечи, онај дио који би се при рашчлањењу њихових значења могао да назове обличким семама. У том погледу *бајама* је врста брескве што својим обликом подсјећа на плод воћке зване *бајам* тј. бадем (*Prunus communis*). Из искуства знамо да су бадемови плодови јајолики, дјелимице спљоштени с једне стране и благо зашиљени при цвјетном завршетку. Изгледа да управо та особина дијели ову врсту брескве од осталих врста с устаљеним округлим или заобљеним плодовима. Исти семантички однос испољава се и код осталих деривата — *капула* (*Allium сера*): *капулача* (смоква), *тиква*: *тиквара* (крушка), *тиквица*: *тиквичарка* (крушка, Славонија).

Деривирани лексеме мотивсане ријечју *тиква* лијеп су примјер који у проучавању народне воћарске терминологије потврђује методолошку оправданост компоненцијалне анализе: јабуке *тиквара* или *тикваја* мотивсане су укусом (као накуселе а прилично безукусне користе се углавном за прављење пите),¹⁵⁴ код крушке зване *тиквара* и сл. биле су активне сасвим друге семантичке компоненте — из семске структуре основинске ријечи *тиква* у дериват су пренесене само семантичке компоненте што се односе на облик.¹⁵⁵ Да је код назива поменуте крушке (или код њеног истокреног синонима: *тиквичарка*) заиста ријеч о обличким семама, потврђује и опис једне од њих: *Тиквичарке [крушке] ... кад су зреле, изгледу ко мала тиквица, која је жућкаста* (Варош, Славонија, Лукић 1919, 176).

¹⁵³ Семантичка реализација лексеме *режањ* = део неког телесног органа који се нечим одваја од осталих (део мозга, плућа, јетре и сл.) у Речнику САНУ маркирана је квалификативом анат. (зн. под т. 2а).

¹⁵⁴ Плодове јабука углавном одликују устаљени облици — они су округли или колачасти (ријетко дугуљасте), али ни код једне врсте нису издужени при петелци тако да би обликом могли да подсјећају на лод тикве (*Cucurbita melo*).

¹⁵⁵ Запажања овакве природе већ су изношена у лексиколошкој литератури (Исп. Премк 1986, 106). Р. Драгићевић (2007, 193) таква запажања развија даље: „У оваквим случајевима, кад из семантичког садржаја мотивне речи тек једна сема прелази у дериват, дешава се да у различите деривате могу прелазити различите семе мотивне речи“.

Величина плода

Ако се нека воћка именује ријечју *крупнаја* (као што се зове једна врста јабуке у Полимљу), атрибутом *крупан* у основи од мноштва њених особина одређује се само једна. Остале особине остају неизразите, мада је за сваку воћку искристалисана представа у народу и о њеним другим особинама (боји, укусу, мирису, структури или каквом другом обиљежју). Особине дочаравају једино потпунији описи, а именом се изражава углавном једна упадљива особина.

У српској воћарској терминологији релативно је мали број деривираних лексема мотивисаних величином. Претпостављамо да је узрок овоме скучен спектар основинских лексема за изражавање величине (крупноће), те се, бар што се непосредно изведених назива тиче, оне окупљају око придјева који на неки начин стоје у опречном односу. То су с једне стране придјеви *велик* и *крупан*: *великача* (јабука, Ужице), *крупнаја* (јабка, Полимље), *крупница* (јабука, Лесковац) итд., а с друге придјеви *дробан*: *дробника* (трешња, Славонија), *ехвен* (тур. *ehven* = лак, незнатан, Škaljić): *џвѣнка* (крушка, Зеница),¹⁵⁶ *мали*: *мала маслина* (маслина, Далмација), *ситан*: *ситница* (шљива, Чачак) итд. Семантички садржај наведених придјева, значењски садржај из њихових примарних семантичких реализација (нпр. *мали* = који је испод нормалног обима, запремине ..., Речник САНУ, зн. под т. 1а), у цјелости се преносио у дериват.

величина	народни назив	врста воћке (и локација)
(бардак)	<i>бардагача</i>	шљива
	<i>бардаклија</i>	шљива, Фрушка гора
	<i>брдаклија</i>	шљива
(бреме)	<i>бременица</i>	крушка, Босна
велик	<i>великача</i>	јабука, Ужице
(виме)	<i>вимкуља</i>	крушка
врапчара	<i>врапчара</i>	трешња, Београд
дробан	<i>дробника</i>	трешња (дивља), Славонија; шљива; крушка

¹⁵⁶ Димитрије Чемерић је у Призрену забиљежио лексему *евенка* = грождје обешено ради сушења и чувања. Она се доводи у везу с тур. дијал. *hevenk* (Петровић Сн. 2012, 131; слично и Skok, под одр. *евенка*). Податак из Зенице немамо; могуће је да се крушка *џвѣнка* користи за сушење — у том случају, мотивација би могла да буде друге природе.

	<i>дрòбница</i>	маслина, Корчула, Крк
	<i>дрòбњача</i>	маслина, Далмација
(дунда)	<i>д̀унда</i>	шљива, Врање
ehven	<i>èjвѐнка</i>	крушка, Зеница
(јабука)	<i>ј̀абукāш</i>	орак Славонија
	<i>ј̀абучāр</i>	орак Босна,
(кабао)	<i>к̀абача</i>	јабука, Сарајево
(котла)	<i>к̀отлāјка</i>	шљива, Лесковац
Крупан	<i>кр̀упнаја</i>	јабка, Полимље
	<i>кр̀упница</i>	јабука, Лесковац; шљива, Лесковац
	<i>кр̀упнāш</i>	орак, Босна
	<i>кр̀упница</i>	јабука, Дарувар; крушка, Славонија;
		шљива, Пирот
	<i>кр̀упњача</i>	шљива
(литра)	<i>литр̀ењача</i>	крушка
	<i>л̀итровњача</i>	крушка, Врховина
(лонац)	<i>л̀ончара</i>	крушка
	<i>л̀ончāрка</i>	крушка
(лопижа)	<i>л̀опиџа</i>	смоква, Сарајево; трешња, Мостар
мали	<i>мала маслина</i>	маслина, Далмација
(мезана)	<i>мезāница</i>	смоква, маслина
	<i>м̀езѐвка</i>	јабука, Славонија
(око)	<i>в̀оловскò ðко</i>	трешња, Босна
(патрице)	<i>патричарка</i>	јабука
ситан	<i>с̀итница</i>	трешња (дивља), Врховина;
		крушка (дивља), Врховина;
	<i>ситношљива</i>	шљива, Чачак
		шљива
(фунта)	<i>ф̀унтара</i>	крушка, Славонија
	<i>ф̀унтāрка</i>	крушка
	<i>фунтāшица</i>	јабука, крушка
(чавољ)	<i>ч̀авољак</i>	јабука
(шака)	<i>ш̀акача</i>	крушка

Што се обима и величине тиче, изгледа да су пажњу нашег народа заокупљале једино воћке чији плодови увелико надмашују просјек или су далеко испод њега, дакле воћке изразито крупних или посве ситних плодова. Придјевни са значењем градуелности (*покрупан, омањи, поситан* итд.), нису активни у процесу настајања нових деривата. Ова обиљежја (наштрб других), препозната су у процесу номинације као творбено-семантички дејствена обиљежја, без обзира на то да ли су новонастали деривати били непосредно или метафорички мотивисани.

При осмишљавању нових деривата мотивисаних крупноћом воћке (величином или тежином), полазило се махом од предмета за свакодневну употребу (посебно судова), али не само њих. Тако су настајали метафорички мотивисани деривати, а изворни домен углавном је могао да буде:

а. суд или посуда, нпр. *бардак*: *бардаклија* (шљива, Фрушка гора), *кабао*: *кабача* (јабука, Сарајево), *котла*: *котлајка* (шљива, Лесковац) итд.;

б. какав други предмет, нпр. *патрице*: *патричка* (јабука);

в. јединица за мјерење тежине или запремине, нпр. *литра*: *литровњача* (крушка, Врховина), *фунта*: *фунтара* (крушка, Славонија), *бреме*: *бременица* (крушка, Босна).

В. УКУС ПЛОДА

Мирис и укус представљају два суштинска обиљежја плода. За разлику од лексема мотивисаних бојом (боја се поима чулом вида, боја воћку чини лијепом, примамљивом, боја је спољашње обиљежје плодова и она веома често има диференцијалну улогу), лексеме мотивисане мирисом или укусом изражавају унутрашње, квалитативне особине плода. Повуцимо одмах паралелу с именима у народној зоонимијској терминологији (на коју смо се у поглављу посвећеном боји веома често позивали): семантика мириса и укуса, по логици ствари (бар што се тиче непосредно мотивисаних имена), у овој терминолошкој области једноставно не игра никакву улогу. У воћарској народној терминологији, поред боје, укус чини најважније значењско обиљежје (а према нашим запажањима, то би се рекло и за општу ботаничку терминологију).¹⁵⁷

Шематски приказ назива мотивисаних укусом:

укус	народни назив	врста воћке (и локација)
(*аува)	<i>авáјлија</i>	јабука
	<i>авáјлика</i>	јабука
	<i>арвáлија</i>	јабука, Лесковац
	<i>вáјлија</i>	јабука, Рудник
	<i>вáјлика</i>	јабука, Ужице
	<i>вáлијáрка</i>	јабука, Шабац
бљутав	<i>бљљтавац</i>	крушка
	<i>Мáртинов бљљтавац</i>	крушка
(бресква)	<i>брèсквача</i>	јабука
(вино)	<i>вìника</i>	шљива, Книн
	<i>вìнљвка</i>	крушка
	<i>вìнāрка</i>	крушка, Топлица
	<i>винска крушка</i>	крушка, Шумадија
горак	<i>гòркуља</i>	крушка, Ваљево

¹⁵⁷ Као илустрацију, наводимо само лексему *кисељак*, која се као управна ријеч јавља у петнаестак двочланих лексичких јединица, нпр.: *велики кисељак*, *водени кисељак*, *дивљи кисељак* итд. (исп. Речник САНУ, под одр. *кисељак*).

	<i>gòrkīsh</i>	бадем
горчив	<i>gòrchīvka</i>	трешња, Пирот
	<i>gòrчица</i>	трешња; бадем, Брач
грк	<i>gr̀kaја</i>	трешња (дивља), Дучаловићи
	<i>gr̀киња</i>	трешња (дивља)
	<i>gr̀kīsh</i>	бадем, Дубровник
(гуња)	<i>gũñāрка</i>	јабука, Поцерица
	<i>gũñача</i>	крушка; смоква, Далмација
дивљи	<i>dīvљара</i>	крушка, Славонија
	<i>dīvљача</i>	јабука
(диња)	<i>dīñāвка</i>	крушка, Врање
	<i>dīñача</i>	крушка, Поуње
(дуња)	<i>dũñица</i>	јабука, Београд
екџи	<i>ek̀sērка</i>	крушка
зукао	<i>zũква</i>	јабука, Ужице, Шабац итд.
	<i>zũкваја</i>	јабука, Шумадија
	<i>zũквара</i>	јабука
	<i>zũквача</i>	јабука, Шумадија
(incir)	<i>inџи́рача</i>	крушка, Ужице
	<i>inџи́рка</i>	крушка, Ужице
	<i>inџи́рика</i>	крушка, Подриње
	<i>inџи́рица</i>	крушка, Ужице
(кајсија)	<i>kaјsijара</i>	шљива
квас	<i>kvásница</i>	крушка, Драгачево
кисео	<i>kīселац</i>	крушка, Врање
	<i>kисèлика</i>	јабука
	<i>kīселица</i>	јабука; крушка, Тимок; шљива, Дарувар
	<i>kīсèлка</i>	јабука, Пирот; крушка, Врање
	<i>kисèљаја</i>	јабука, Тимок, Расина итд.
	<i>kисèљајка</i>	јабука, Шумадија, Расина
	<i>kисèљача</i>	јабука, Ужице, Јагодина итд.; крушка, Рудник
	<i>kисèљачица</i>	крушка

	<i>кѝсѣљка</i>	јабука, Банат, Зајечар
(крпа)	<i>крпуша</i>	смоква
(кутиња)	<i>кутињача</i>	јабука
леден	<i>ледѣница</i>	јабука
	<i>ледѣњака</i>	јабука, Славонија
	<i>ледѣњача</i>	јабука, Колубара
лутав	<i>лутача</i>	јабуке, Полимље
љут	<i>љутача</i>	јабука, Краље
	<i>љутица</i>	јабука, Херцеговина
мед	<i>мѣдѣњака</i>	крушка
	<i>мѣдѣрка</i>	крушка
	<i>мѣднѣк и мѣднѣк</i>	крушка, Драгачево, Ужице итд.
	<i>мѣдница</i>	јабука, Сарајево;
		шљива, Плав и Гусиње
	<i>мѣднѣѣк и мѣднѣѣк</i>	крушка, Тамнава итд.
	<i>мѣдњака</i>	крушка
	<i>мѣдњача</i>	крушка, Зеница, Банија;
		шљива, Славонија
	<i>мѣдѣвка</i>	крушка
	<i>мѣдѣвњача</i>	јабука, Славонија
	<i>мѣдѣнак</i>	крушка, Крагујевац итд.
	<i>мѣдѣнаџ</i>	крушка
	<i>мѣдѣника</i>	шљива, Сиринићка жупа;
		јабука, крушка
	<i>мѣдѣнка</i>	крушка, Левач и Теммић
	<i>мѣдѣњак</i>	крушка
	<i>мѣдѣњика</i>	крушка
медвен	<i>мѣдвача</i>	крушка
меден	<i>мѣдѣника</i>	шљива, Славонија
	<i>мѣдѣница</i>	крушка, Србија, Босна
	<i>мѣдѣнка</i>	крушка; јабука
	<i>мѣдѣнѣѣк</i>	крушка, Врање
	<i>мѣдѣњака</i>	јабука
	<i>мѣдѣњача</i>	јабука, Црна Гора; крушка, ЦГ

папрен	<i>пàпрѐнка</i>	јабука, Славонија
	<i>папрѐњача</i>	крушка
(пелим)	<i>пелимача</i>	јабука, Бастаји
(подрум)	<i>подрумаја</i>	јабука
	<i>подрумача</i>	јабука
пртен	<i>п̀ртача</i>	јабука, Шабац
(слад)	<i>слàдац</i>	крушка, Алексинац
	<i>сладúнац</i>	крушка
	<i>слàдúнка</i>	јабука
сладак	<i>слáја</i>	јабука, Славонија
	<i>слàткача</i>	јабука, Љештанско итд.
	<i>слàткица</i>	трешња
	<i>слачина</i>	јабука, Славонија
(тиква)	<i>тìкваја</i>	јабука
	<i>тìквара</i>	јабука
	<i>тìквача</i>	јабука
(типса)	<i>тìпсара</i>	крушка
(шербет)	<i>шѐрбетка</i>	јабука
	<i>шербѐтлија</i>	јабука, Подриње; крушка, Подриње
(шећер)	<i>шећѐрка</i>	крушка, јабука
	<i>шећѐрлија</i>	јабука, Ужице, Рудник
	<i>шећеровача</i>	крушка

Наши преци су размножавали и подизали воћке пријатног укуса (слатке и на киселе), а избјегавали опоре, горке или бљутаве воћке. Однос између једних и других унеколико је могуће пратити и на лексичком плану: лексеме с основинским ријечима *бљутав*, *горак* (*горчив*, *грк*), *лутав* (= безукусан, бљутав, Речник САНУ), *љут*, *папрен* итд., дакле с придјевима који изражавају одбојан укус, знатно су рјеђе заступљене од лексема чија семантика на овај или онај начин указује на пријемчив укус.

Спектар придјева или именица које се јављају као основинске лексеме у непосредно мотивисаним називима воћака овакве семантике, поприлично је узак. (Изгледа да спектар придјева за изражавање укуса уопште, није богзна колико широк.) Ако се има у виду да у деривациони процес нису улазиле лексеме које

означавају градуелно изражену особину (нпр. придјеви *накисео*, *сладуњав* итд.), тај спектар се своди на мање од двадесет лексема. То су придјеви *бљутав*, *горак*, *горчив*, *грк*, *дивљи*, *екşi*, само у изведеници: *ексёрка* (крушка), *зукао*, *кисео*, *леден*, *љут*, *медвен*,¹⁵⁸ *меден*, *напрен*, *сладак*, те именице: *мед*, *шербет*, *шећер*. Ми сматрамо да су лексеме *медовка* (крушка), *медовњача* (јабука, Славонија), и још неке из истог деривационог гнијезда, значњски ослоњене на примарно значење лексеме *мед* (исп. поређење **сладак као мед**), а не на неко њено секундарно значење, нпр. *сладак лепљив сок неких воћних плодова: Воле мед од смокава — све су им руке лепљиве кад излазе из неког села* (Лалић М., Речник САНУ, зн. под 3а).

Да би се представа о укусу појединих воћака изразила на лексичком плану (а представа о укусу никако не може да се сведе само на бљутавост, горчину, киселост, слаткост итд.), у народу се прибјегавало и другачијим видовима повезивања јединки из реалног свијета. Такве везе могле су да буду једино метафоричке природе. На тај су начин настајали посредно мотивисани називи, а асоцијације су бивале разнородне, каткад и посве неочекиване, нпр. према основинској лексеми *вино*: *вињика* (шљива, Книн), *вињарка* (крушка, Топлица); према *крпа*: *крпуша* (смоква); према *пелим*: *пелимача* (јабука, Бастаји); према *типса* (*стипса*): *типсара* (крушка).¹⁵⁹

Засебно се издвајају малобројне воћке именоване (да се изразимо тако), посредством других воћака. Посредним путем именоване су воћке пријемчива и пријатна укуса, нпр. према ријечи *гуња*: *гуњарка* (јабука, Поцерица), *гуњача* (крушка); *дуња*: *дуњица* (јабука, Београд); *кутиња*: *кутињача* (јабука), *диња*: *дињавка* (крушка, Врање), *дињача* (крушка, Поуње); према тур. *incir*: *инџирача*, *инџирка* или *инџирица* (крушка, Ужице), *инџирика* (крушка, Подриње).¹⁶⁰ Иако нпр.

¹⁵⁸ Према придјеву *медвен* изведено је *медвача* (крушка); рекло би се да је *медведовача* (крушка, Драгачево) настала преосмишљавањем, тј. накнадним довођењем у везу с ријечју *медвед*.

¹⁵⁹ Стезање уста углавном изазивају опоре крушке. Ближих података о укусу ове крушке немано, али, без сумње, крушка *типсара* је мотивисана хемијским термином *типса*, а то је исто што и *стипса* = двоструки алкални сулфат са сулфатима алуминијума, хрома и гвожђа, који се употребљава у индустрији (за штављење коже, у изради хартије и др.) (Речник СЈ).

¹⁶⁰ Наведени синоними с ријечју *incir* у основи изражавају специфичан укус, а податак наведен у рукописној збирци Димитрија Чемерићића из Призрена, дат као објашњење лексеме *инџирка*: ‚врста крушке, мала, слатка, накисела, осећа се мало мирис на стеницу‘ (Исп. Петровић Сн. 2012, 149), укус не доводи у питање. Мирис ове крушке (‚мирис на стеницу‘), само је њено секундарно обиљежје. Лексема *инџирка* (= смоква) у бугарском језику, морала би да буде изведеница од тур. *incir* (исп. Петровић Сн. 2012, 148 и 149).

дуња и дуњица (јабука, Београд) нису истога рода, оно што их обједињује јесте укус, а све друге особине какве су боја, мирис, облик, припадност различитим родовима,¹⁶¹ биле су ирелевантне у процесу именовања. Ако бисмо се у духу компоненцијалне анализе упустили у разлагање семантичких компонената лексичког значења горепоменутих лексема, морали бисмо да дођемо и до сема укуса, а укус поменуте двије јединке узајамно повезује, будући да је посве сличан.

У овом одјелку детаљније ћемо се позабавити лексемама с основом **аува*.

За јабуку познату по имену *авáјлија* (која се, посвједочена у већем броју извора, у Речнику САНУ наводи као врста јабуке „по укусу слична дуњи“, а Вук је помиње као „некака јабука“ и везује је за Ужичку нахију), у српском језику постоји још пет варијанти потврђених у Речнику САНУ и Речнику МС: *авáјлика*, *арвáлија*, *вáјлија*, *вáлијāрка*, *овáјлија*. Све оне, ма колико нам се по гласовном склопу чиниле удаљеним, проистичу из тур. **аува*. Лексему **аува* као синоним за *дуњу* или *гуњу*, не наводе рјечници и приручници који имају за предмет лексикону оријенталног поријекла; придјев *аували* наводи Ђ. Поповић (1884, 8) у објашњењу лексема *авајлија* и *авајлика*. Тај придјев је преузет у Речнику САНУ само у објашњењу лексеме *авáјлија* („сличан дуњи“), гдје такође није наведен као засебна одредница.

Наведене форме представљају показатељ колико је у језичкој свијести наших људи временом блиједио семантички садржај турске основе чије је опште значење послужило као мотив именовања. Између тур. **аува*, руског *айва* и нашег нпр. *вáлијāрка* — постоје морфолошке и значењске везе. Лексема *арвáлија* (са међусонантском замјеном у основи: *j* → *p*) најближа је изворној форми. Остале изведенице настале су додавањем суфикса *-лија* на измијењену основу: *авáјлија*, *арвáлија*, *вáјлија*, *овáјлија* (и њих сматрамо фонетским варијантама), или удвајањем суфикса: *авáјлика* (**аува* + *-лиј* + *-ка*), *вáлијāрка* (**аува* + *-лиј* + *-арка*). Лексеме *авáјлија* (и њене гласовне варијанте), *авáјлика* и *вáлијāрка*, сматрамо истокореним синонимима.¹⁶²

¹⁶¹ Дуња је из рода *Cydonia*, свака дивља и гајена јабука из рода *Malus*).

¹⁶² Позивајући се на мишљење О. С. Ахманове, Б. Тафра истиче: „Варијанте једне ријечи били би облици фонетског и морфолошког варирања ријечи, а синоними облици творбеног варирања ријечи“ (Тафра 1982, 298).

У вези с овим поменимо само да се у руском језику уз лексеме *гунна, гутей* (наше *дуња, гуња*), као синоним јавља *айва* (исп. Толковый словарь),¹⁶³ што унеколико употпуњује слику о правцима ширења лексичких изоглоса поријеклом из турског језика.

Г. МИРИС ПЛОДА

Мирис воћних плодова чини једно од његових најважнијих обиљежја. За поједине воћке, посебно крушке и јабуке, веома се често каже нпр. да лијепо миришу, да имају посебан мирис итд. Мирис плодова се дакле запажа и истиче у свакодневној комуникацији, а ипак се чини да је њихов мирис језички тешко и описно дочарати, а камоли изразити једном ријечју. Скучена лепеза придјева за изражавање мириса у нашем лексичком систему изгледа да чини један од кључних разлога што је у српској народној воћарској терминологији веома мали број назива воћака мотивисаних мирисом. Овакво стање у лексичком систему изгледа да је проузроковано и чињеницом да је мирисе уопште (дакле и мирисе воћних плодова), веома тешко издиференцирати.¹⁶⁴

И поред свега, Ј. Радић је једну гупу крушака ароматичних плодова (према ријечи *миродија*, *Anethum graveolens*) назвао *миродијским крушкама: Крушке су подијелене у 15 скупина или обитељи. Те су обитељи 1. Масленке, 2. Полумасленке ... 10. Маснице, 11. Миродијске* (Радић Ј., Лички календар, год. 1941, 65). У помологији таква подјела крушака није заживјела, иако се не може рећи да је без онова.¹⁶⁵

¹⁶³ Занимљиво је да нпр. *Толковый словарь русского языка* (ред. Д. Н. Ушаков) под одредницом **айва** не наводи поријекло ријечи нити ботаничку идентификацију, већ само прилично неодређено разјашњење: „плод, похожий на яблоко и грушу, жесткий, вяжущего вкуса. || Дерево, на к-ром растет этот плод“.

¹⁶⁴ Од једног угледног савременог пјесника сам својевремено чуо како је наш језик „слаб бојација“; изгледа да с изражавањем мириса ствари стоје још горе.

¹⁶⁵ Сваки темељнији опис које појединачне сорте крушака садржи и податке о мирису (Исп. нпр. преглед новијих сорти крушка дат у *Poljoprivrednoj enciklopediji*, књ. 2, под одр. крушка).

Шематски приказ назива воћака мотивисаних мирисом:

мирис	народни назив	врста воћке (и локација)
(босиљак)	<i>босиљача</i>	крушка, Славонија
	<i>босиљкача</i>	крушка, Војводина
(љубачац)	<i>љубачина</i>	јабука, Славонија
мирис	<i>мери́сѧвка</i>	крушка, Славонија
	<i>мири́сѧвка</i>	крушка, Ужице, Славонија; јабука, Врање; бресква, Херцегов.
	<i>мири́сѧька</i>	крушка, Ужице
миришљав	<i>миришљѧвка</i>	јабука
мискет	<i>мишкѧрица</i>	јабука, Петриња
	<i>мишћѧтѧн</i>	крушка
	<i>мишћѧтѧнка</i>	крушка, Ужице
	<i>мишћѧетка</i>	крушка, Ужице
мишћ	<i>мишћија</i>	крушка
мускател	<i>мускѧтѧлка</i>	крушка
	<i>мушкѧтелица</i>	јабука, бресква
	<i>мушкѧтѧлка</i>	крушка
	<i>мушкѧтѧька</i>	јабука
мушкат	<i>мушкѧлица</i>	јабука, Славонија
	<i>мушкѧтѧн</i>	крушка
	<i>мушкѧтица</i>	јабука
	<i>мушкѧтѧька</i>	крушка, Хрватска
	<i>мушкѧћела</i>	крушка, Дубровник
	<i>мушкиња (мушкиња)</i>	јабука, Банија, Слобоштина
	<i>мушкѧута</i>	јабука
<i>мушкѧутница</i>	јабука	
(оман)	<i>ѧманка</i>	јабука
(рузмарин)	<i>рузмари́нка</i>	јабука
(тамјан)	<i>тамјѧника</i>	јабука, Ужице; крушка
	<i>тамјѧнка</i>	јабука, Ужице; крушка
	<i>тамјѧнуша</i>	крушка
(тамњан)	<i>тамњѧника</i>	крушка, Крагујевац, Јагодина

Плодови свих воћака садрже ароматичне материје, али има оних воћних врста (посебно међу крушкама и јабукама) у чијим се плодовима етерична уља наглашеније осјећају. Потреба да се на лексичком плану изрази миришљавост, у народној воћарској терминологији испољавала се на двојак начин. У првом случају изражавана је само општа особина; у семантичком смислу то су непосредно мотивисане лексеме. Оне се роје око основинске лексеме *мирис* (*мерис*): *мерис̂авка* (крушка, Славонија), *мерис̂авка* (крушка, јабука, бресква), или *миришљив* (*миришљав*): *миришљ̂авка* (јабука), или око лексема насталих посредством којег страног језика. Изворни језик је бивао турски, нпр. *мискет* (тур. *misket*): *мишк̂арица* (јабука, Петриња), *миш̂ет̂инка* или *миш̂етка* (крушка, Ужице); *миш̂* (тур. *misk*): *миш̂ија* (крушка),¹⁶⁶ или неки западноевропски језик, нпр. према тал. *moscatel*: *муск̂ат̂елка* (крушка), *мушк̂ателица* (јабука, бресква); према *мушкат* (тал. *moscato*, њем. *Muskat*):¹⁶⁷ *мушк̂ат̂ин* (крушка), *мушк̂ат̂уљка* (крушка, Хрватска), *мушк̂а̂ћела* (крушка, Дубровник) итд.

Другу групу чини мања скупина лексема. За разлику од претходне и бројније групе лексема (чији чланови исказују општију особину, тј. да плодови поменутих воћака *миришу*, да су *мускатни*, или да посједују *миш̂*), лексичким јединицама друге поткатегорије именују се воћке чији је мирис посве одређен. То је мирис *тамјана* (*тамњана*): *тамј̂аника* или *та̂мј̂анка* (јабука, Ужице; крушка); *тамњ̂аника* (крушка, Крагујевац, Јагодина); *та̂мња̂нка* (јабука; крушка, Рудник), али не само то.¹⁶⁸ Да би се тако особен мирис изразио на лексичком плану, неопходно је постојање поредбеног односа, односно циљног и изворног домена. Изворни домен је мирис појединих биљака (њихових цвјетова или листића, каткад ризома), али не било којих, већ биљака што су на нашем поднебљу познате по свом наглашеном и посве

¹⁶⁶ *Миш̂* је миришљава материја коју луче мошкавци (Исп. Речник САНУ); ту материју су доносиле хаџије из Меке: *Па начини господску вечеру, / што је слано миш̂ем и амбером* (нар. пјесма, Škaljić, под одр. миш̂, миск). Ову крушку је забиљежио и поменути аутор, наводећи да је то „мирисава црвенкаста мала крушка“.

¹⁶⁷ Изворно значење ријечи *мушкат* је врста винове лозе (мирисаво грожђе те лозе, вино од тог грожа) (исп. Речник САНУ).

¹⁶⁸ У народној ботаничкој терминологији има назива за биљке с основинском ријечју *тамјан* нпр. *тамјаника* (= *мајчина душица*, *Thymus serpyllum*) (Симоновић 1959, 468), или с ријечју *тамњан*: *тамњанац* или *тамњаника*, шире познати као *копитњак* (*Asarum europaeum*) (Симоновић 1959, 52).

препознатљивом мирису, те се као такве гаје у баштама и на окућници. То су *босиљак* (*Ocimum basilicum*): *босиљача* (крушка, Славонија), *босиљкача* (крушка, Војводина); *љубачац* (*Levisticum officinale*): *љубачина* (јабука, Славонија);¹⁶⁹ оман: *оманка* (јабука);¹⁷⁰ *рузмарин*: *рузмариња* (јабука).¹⁷¹ Тешко да би овамо ишла *кадуња* (јабука, Ужице) и њене гласовне варијанте (према основинској лексеми *кадуна*, тј. *кадуља*, *Salvia officinalis*);¹⁷² основанијим се чини везивати их за турцизам *кадуна* (тур. *kadin*).

Процес настанка ових лексичких јединица пратио је акт успостављања метафоричких асоцијација из домена мириса. Посредством асоцијација такве природе настале су номинационе јединице живе мотивације, изведенице чији унутрашњи склоп углавном препознају носиоци нашега језика.

¹⁶⁹ *Љубачац* или *љупчац* је биљка која је код Срба познатија као *милодух* или *селен* (исп. Симоновић 1959, 272).

¹⁷⁰ Да је *оманка* заиста изведена од *оман*, свједочи и извор из којег је ова лексема преузета: *Највише се препоручују за ова места: Јабуре: ... михољача, оманка* (*Alant apfel*) (Тодоровић 1899, 257). Лексеми *алант*, *алент* не посвједочује Речник САНУ, а Д. Симоновић (1959, 246) их наводи уз назнаку САН (= Каталог Речника САНУ). Подземни дијелови биљке оман јаког су мириса, садрже инсулин, слузи, уља (исп. Енц. Просв.).

¹⁷¹ Постоје два варијетета ове јабуке: бијела и црвена *рузмаринка* (исп. примјер наведен у индексу), али нам је локација засад остала непозната.

¹⁷² Облик *кадуна* Д. Симоновић (1959, 415) преузео је из књижице о трговачкој роби Ђоке М. Поповића из 1852. године; у Речнику САНУ облик је омашком у презентацији грађе подведен под погрешну одредницу (исп. *кадуна*, зн. под 2).

Д. СТРУКТУРА ПЛОДА

Воћни плодови имају своју морфологију и своју структуру. Морфологија плода подразумијева покожицу, месо плода, овојницу или ендокарп (нпр. код јабука), сјеменке, коштице (код коштуњавог воћа). Месо плода или мезокарп (речено језиком помолошке струке), ткиво је састављено од мноштва ћелија које одређују његове особине. Особине меса плода чиниле су основ за настанак великог броја народних воћарских термина. О неким је већ било ријечи (нпр. о мирису и укусу), а у овом чланку предмет ће да чине структуралне особине плода: чврстоћа (тврдоћа/мекоћа), брашнавоћ, воденост, масленост, гњилавоћ.

Чврстоћа воћних плодова

Чврстоћа воћних плодова у непосредној је вези с њиховом грађом. У начелу, разликују се тврде (обично сувопарне и жилаве) и меке (водене, водњикаве) воћке. На лексичком плану њихова се семантка своди на опозицију изражену придјевима *мек/твр*, нпр. *мекача* (јабука, Ужице), *мекуља* (крушка, Бачка); *тврдаја* (јабука; крушка, Чачак), *тврдојка* (јабука, Алексинац) итд., а веома ријетко на семантику изражену каквим другим придјевом, нпр.: *ведар*: *ведрика* (јабука), *бедриња* (јабука, Босна) итд.,¹⁷³ *коштат*: *коштатка* или *коштаткиња* (крушка, Славонија), или придјевом *крт*: *кртајка* (јабука, Левач). Необично је што се у корпусу није нашла ни једна лексема с придјевом *жилав* као мотивном ријечју.

Мекоћа или тврдоћа карактерише цио плод, а само изузетно поједине дијелове меса плода. Нпр. лексемама *камѣњарка* (крушка), *камѣњача* (крушка, Ужице), не именују се крушке тврде као камен (као што би поређење могло да сугерише), већ крушке које имају камене ћелије у свом ткиву груписане у чвориће (што је иначе карактеристично за неке аутохтоне сорте крушака).

¹⁷³ Лексеме *ведрика*, *бедриња*, *бедрица*, *бедрика* представљају истокорене синониме без сумње. Без сумње је и то да су значењски ослоњене на придјев *ведар*, али не на његово основно значење, већ на оно 'који нама једрине, густоће, чврстине' (у Речнику САНУ дато под *ведар*, тачка 4а).

чврстоћа	народни назив	врста воћке (и локација)
ведар	<i>бèдрика</i>	јабука
	<i>бèдрѝнка</i>	јабука, Босна
	<i>бèдрица</i>	јабука
	<i>вèдрика</i>	јабука
(гвожђе)	<i>гвòжђāрка</i>	јабука, Крушевац
(дрво)	<i>дрвèнац</i>	крушка, Тимок, Врање
	<i>дрвèња̋к</i>	крушка
	<i>дрвèњача</i>	крушка
камен	<i>камèњāрка</i>	крушка
	<i>камèњача</i>	крушка, Ужице
(кождрак)	<i>кòждека</i>	јабука, Врање
коштат	<i>кòштатка</i>	крушка, Славонија
	<i>кòштаткиња</i>	крушка, Славонија
крт	<i>кр̋тāјка</i>	јабука, Левач
мек	<i>мèкача</i>	јабука, Ужице
	<i>мèкуља</i>	крушка, Бачка
	<i>мекúшац</i>	бадем
	<i>мекúшица</i>	бадем, бресква
(памук)	<i>памúклија</i>	јабука, Славонија итд.
	<i>пàмучāрка</i>	bresква
(пурак)	<i>пúркача</i>	шљива
тврд	<i>твр̋даја</i>	јабука; крушка, Чачак
	<i>твр̋дака</i>	крушка, Чачак
	<i>твр̋дија</i>	крушка, Ужице
	<i>твр̋дòјка</i>	јабука, Алексинац

Остале лексеме мотивисане су посредним путем. Па и међу посредно мотивисаним лексемама начелно је могуће успоставити опозицију *мек/тврд*. Разложимо ли значење лексеме *дрво* = најчвршћи део стабла и грана, између лике и сржи ... (Речник САНУ, под тачком 3) на семантичке компоненте, открићемо семе које се односе на тврдоћу. Тврдоћа дрвета представља изворни домен, метафорички подстицај за настанак лексичких јединица *дрвèнац* (крушка, Тимок и Врање), *дрвèња̋к* (крушка), *дрвèњача* (крушка). Представа о тврдоћи ове последње, лијепо је

изражена у примјеру: *Дрвењача ... није за јело јер је дрвенаста као келераба на суши* (СН 1890, Речник САНУ). На исти начин, према лексемама *гвожђе* и *железо* (ако ли наредни називи немају какав топоним у основи), настали су деривати *гвожђарка* (јабука, Крушевац), *железџка* (јабука). Изворни домен не мора да се редовно односи на материјал (дрво, гвожђе), већ и на штогод друго, с тим да семантички потенцијал изворног домена омогућава активност метафоричких асоцијација сличне природе, нпр. *кождрак: кождека* (јабука, Врање),¹⁷⁴ *пурак: пуркача* (шљива).¹⁷⁵

Успоставимо сада однос, илустрације ради, међу непосредно мотивисаним и посредно мотивисаним називима воћкама меких плодова. Воћке меких плодова (па ма о којој је воћци ријеч) обично се у народу уопштено именују ријечју *мекиш*, *мекача*. Ове лексеме у основи имају придјев *мек*. Као што смо видјели, исти придјев имају и неке посебне сорте, нпр. *мекача* (јабука, Ужице). Рекло би се да је код ње мекоћа (изражена општим значењем придјева *мек*), некако неодређена. Воћке меких плодова именоване посредним путем представљају праву ријеткост. А да их има, потврђује лексема *памуклија* (јабука: Славонија, Ужице, Шумадија). Њена мекоћа је изражена на један суптилнији начин: она је посебне мекоће, она је попут *памука* (тј. попут памучних влакана) мека.

Брашнаност плодова

Међу аутохтоним сортама воћака постоји невелик број оних које се у народу називају општим именом *брашнавке*, *брашнаре*, *брашњаре* и сл. То су воћке (јабуке, крушке или шљиве) брашнавих плодова, и то, колико нам је познато, углавном слатких плодова зрнасте структуре. У Врховини би се за

¹⁷⁴ Лексеме с основом *кожд-*, *кождр-* (нпр. *кождер*, *кождрак*) забиљежене су у југоисточном дијелу српске језичке територије, а из овог дијела потиче и податак за јабуку *кождеку*. У Речнику САНУ *кождрак* се одређује као ‚мршаво месо од заклане животиње‘. Такво месо могло би да буде изворни домен за јабуку *кождеку*, па би и она, по логици такве семантичке везе, могла да буде слична таквом месу — тврда и жилава.

¹⁷⁵ Међу значењима датим под одредницом *пурак*, Речник МС наводи и ова: ‚пасуљ, грах слабо кван, прилично тврд‘ (зн. под тачком 2а), ‚тврдо осушена шљива‘ (зн. под тачком 2б). Узгред, да се ово последње прецизира мало — *пурак* је (нпр. у Тамнави) недозрела спурена шљива (која се, тако спурена, дуго задржи на грани).

такву воћку (посебно за јабуку или крушку), рекло да је *прѡспита*, у Тамнави — *троши се*.

брашнаво́ст	народни назив	врста воћке (и локација)
(блато)	<i>блатња́ча</i>	јабука, Славонија
брашно	<i>бра̀шиња́ра</i>	јабука, Славонија
зрнаст, зрнчав	<i>зр̀нка</i>	јабука, Славонија
(кравај)	<i>кра̀вајка</i>	шљива, Лесковац
мела	<i>мѐла̀тија</i>	јабука
мелта	<i>мѐтла́ча</i>	крушка
	<i>мѐтла̀иш</i>	шљива, Горобиље
му́ка	<i>му̀клија</i>	јабука, Ужице
	<i>му̀куља</i>	шљива, Зеница
	<i>му̀чница</i>	јабука, Славонија
(муљ)	<i>му̀љац</i>	шљива, Типужница
	<i>му̀љача</i>	шљива, Тимок
	<i>му̀љаша</i>	шљива, Алексинац
	<i>му̀ља̀иш</i>	шљива, Зајечар
(погача)	<i>по̀га́чара</i>	јабука
	<i>по̀га́ча̀рка</i>	јабука, Врховина
	<i>по̀га́чница</i>	јабука; крушка
(поскура)	<i>по̀ску̀рња́ча</i>	јабука
(прах)	<i>пра̀шиња́ра</i>	крушка, Славонија
сипак	<i>сѝпкуља</i>	крушка, Славонија
taħīn, tihn	<i>та̀киша</i>	крушка, Драгачево итд.
	<i>та̀куша</i>	крушка, Мачва итд.;
	<i>та̀кушац</i>	крушка
(хлеб)	<i>хлиба́ча</i>	јабука, Хрв. приморје

Спектар ријечи које се јављају као основинске лексеме у непосредно мотивисаним називима ове поткатеорије своди се на именице *брашно*: *бра̀шиња́ра* (јабука, Славонија) и *му́ка*, нпр. *му̀клија* (јабука, Ужице), односно на именице страног поријекла које се у лексичком систему српског језика данас чувају углавном као чланови творбене структуре појединих деривата. То је

именица *мела* (њем. Mehl = брашно, исп. Klaić, под одр. меља): *мèлāтија* (јабука), *мелта*: *мèтлача* (крушка), *мèтлāиш* (шљива, Горобилје),¹⁷⁶ те тур. *tahīn*, *tihn* = брашно (Škaljić): *тāкишиа* (крушка: Босна, Драгачево), *тāкушиа* (крушка, Мачва итд.), *тāкушац* (крушка).

Придјеви као основинске лексеме у овој поткатегорији, посве су усамљени. Тако на брашнав у или зрнасту структуру плода упућује придјев *сипак*: *сипкуља* (крушка, Славонија). Како би се представа о зрнастој структури, сипкости воћних плодова изразила и на другачији начин (јер се представа о структури није сводила само на *брашно*, *мука* итд. као изворне домене), у појединим крајевима се прибјегавало и другачијим видовима метафоричког повезивања реалија. Тако су настајали метафорички мотивисани називи, а асоцијативни видови повезивања сипкавих плодова били су усмјерени на производе од брашна (*погачу*, *хљеб*, *кравај* и *поскуру*) с једне стране, те на сипку материју или расквашену земљу (*прах*, *муљ*, *блато*) са друге.

Према основинској лексеми *погача*: *пòгачāрка* (јабука, Врховина); према лексеми *хљеб* (*хлеб*): *хлибача* (јабука, Хрв. Приморје); према *кравај*: *крāвāјка* (шљива, Лесковац);¹⁷⁷ према *поскура*: *поскūрњача* (јабука). Разјаснићемо, илустрације ради, само ову последњу, како би се указало на пут настанка горепоменутих лексема сродне семантике. Наводећи лексему *поскūрњача*, Вук Карацић даје следеће разјашњење: *Она може бити врло велика, на кисела је и кад се устоји просипа се у устима као брашно* (Вук). Особина такве јабуке да се просипа у устима, асоцијативно је доведена у везу с *поскуром* (која се као трошан квасан хљеб узима уз причешће у Православној цркви). На тај начин успостављена је метафоричка веза с *поскуром* као изворним доменом и са јабуком званом *поскūрњача* коју карактерише брашнав плод.

На сличан начин настали су и остали метафорички мотивисани називи. Према именици *прах*: *прāишњара* (крушка, Славонија); према *муљ*: *муљача* (шљива, Тимок); према именици *блато*: *блатњача* (јабука, Славонија). Помисао како би мотивне ријечи унеколико могле да указују и на укус или штогод друго,

¹⁷⁶ Лексема *мелта* води поријекло из њемачког језика (према њем. Mortel, Klaić; Речник САНУ не наводи поријекло ријечи), а на зрнасту структуру крушке *мèтлача*, шљиве *мèтлāиш* (лексема код којих је видна метатеза у основинском дијелу), указује и пријев *мелтав* = сипкав, земљаст, трошан (Речник САНУ).

¹⁷⁷ *Кравај* (*кравалъ*) је некакав обредни хљеб: *Стари сват ... носи ... сватовски тако звани леб или кравај* (Милош Милојевић, *Песме и обичаји укупног народа српског*, књ. II, Београд 1870, стр. 48).

изгледа да је без основа. О овом најбоље свједочи опис дат за врсту шљиве звану *муљац*: *Муљац личи на маџарку, само није тако плаве боје, више је зеленкасто-мрк; мекши је, водникав, много слађи од маџарке и раније зри* (Заглавак, Стефановић Ж., Речник САНУ).

Воћке водених (млијечних или сочних) плодова

Насупрот воћака брашнавих плодова (што се у народу називају општим именом *брашнавке*, *брашнаре*, *брашњаре* итд.), стоје воћке ријетке или рјеђе структуре, воћке *водених* или *водњикавих* плодова. То су изразито сочне воћке, махом крушке или шљиве (уз покоју јабуку, трешњу или смокву) чији плодови, управо због наглашеног присуства воћних сокова, углавном дјелују освјежавајуће. Крушке наведених особина се у народу обично називају *водењаче*, а у старијој стручној литератури ни оне нису чиниле јединствену групу — разликовали су се *водењаци* или *масленке* и *пљускавци*: *Помолог Лукас поделио је и крушке ... на 15 група ... То су групе: водењаци или масленке (Butterbirnen), сипки водењаци ... пљускавци (Schmalzbirnen)* (Тодоровић 1899, 62—63). Овакво гледиште није се искристалисало код нашег народа — напротив, свијет са села уочавао је разлику између водених и маслених крушака, што се (као што ће се видјети), одразило и на лексичком плану. Воденост као особина није карактеристична само за воћке стаблашице, већ (условно речено) и за друго воће, нпр. за лубеницу (*Citrullus vulgaris*) или за дињу (*Cucumis melo*), чије се поједине изразито водене врсте у Босни именују ријечју *вџдџен* (исп. Речник САНУ).

Спектар ријечи које се јављају као основинске лексеме у непосредно мотивисаним називима прилично је узак, а обухвата именице, придјеве и глаголе некако у подједнакој мјери. Међу именицама су *бљузга*: *бљузгача* (крушка, Шабац), *вода*: *водунац* (крушка, Лесковац), *дриска*: *дрискуља* (шљива, Славонија), *млијеч/мљеч*:¹⁷⁸ *млијечница* (крушка), *мљџчица* (крушка), *пљуца*: *пљуцара* (крушка). Међу придјевима *бистар*: *бистрица* (шљива), *воден* или *водењ*: *водењика* (јабука), *водењаја* (крушка, Рудник и Драгачево), *водњикав*: *вџдџикџвка* (крушка). Каткад је, и

¹⁷⁸ Овдје се полази од значења лексеме *млеч* = беличаста течност у плодовима неких воћака и сл. (у Речнику САНУ дато под т. 2).

поред јасне семантике, тешко утврдити природу основинске ријечи, па према томе и сам формални склоп изведенице. Ако се то дешава, нпр. код лексеме *бљузгавац* или још које, чини се да то не представља велико огрјешење с обзиром на двојаку (или тројаку) могућност творбе.¹⁷⁹

За остале је очигледо да имају глаголску основу. Илустрације ради, наводимо само по једну изведеницу (остале изведене лексеме с истом основом већ се налазе у табеларном прегледу), нпр. *капати*: *ка̀павац* (шљива, Драгачево), *пискати*.¹⁸⁰ *пѝскавац* (шљива, Пожаревац и Чачак), *пљушитити*: *пљѝска* (крушка, Врховина), *прскати*: *п̀рскавица* (шљива), *разбијати се*: *разбијача* (крушка). Претходним лексемама именују се воћке посве житког, водњикавог меса плода, а у дериват се преноси цјелокупни семантички садржај наведених глагола као основинских ријечи.

воденост	народни назив	врста воћке (и локација)
бистар	<i>бѝстрица</i>	шљива
бљузгав	<i>бљѝзгавац</i>	шљива, Србија
бљузга	<i>бљѝзгара</i>	шљива, Славонија
	<i>бљѝзгача</i>	крушка, Шабац
(буза)	<i>бѝзлија</i>	јабука
	<i>бѝслија</i>	јабука, Босна
вода	<i>водѝнац</i>	крушка, Лесковац
воден	<i>водѝника</i>	јабука
	<i>водѝњнка</i>	крушка, Тимок
водењ	<i>водѝња̀к</i>	крушка, Јагодина
	<i>водѝња̀ка</i>	крушка, Ужице, Колубара
	<i>водѝња̀ра</i>	крушка, Славонија
	<i>водѝња̀ја</i>	крушка, Рудник, Драгачево; шљива, Горобиље
	<i>водѝња̀ча</i>	крушка, смоква, трешња
водњикав	<i>водѝникѝвка</i>	крушка

¹⁷⁹ У сваком случају, њено значење је скопчано с значењем глагола *бљузгати*. Као илустрацију за сличну појаву наводимо следећи примјер: *Из овог [младог] дрвета кад се осече бљузга ... вода* (Митровић 1927, 79).

¹⁸⁰ Скок наводи стцслов. *пискати* као глагол прасловенског поријекла (с паралелама у словачком, чешком и руском језику).

дриска	<i>дрѝскавица</i>	шљива
	<i>дрѝскуља</i>	шљива, Славонија
	<i>дрѝцкуља</i>	шљива, Травник, Грахово; трешња, Мостар, Осијек
	<i>дрѝцкуља</i>	шљива, Чајниче; трешња, Босна
дришљив	<i>дрѝшљѝвка</i>	шљива
	<i>дрѝшкуља</i>	шљива
капати	<i>ка̀павац</i>	шљива, Драгачево
	<i>ка̀палица</i>	крушка, Славонија
млијеч/мљеч	<i>млијечница</i>	крушка
	<i>мљѝчица</i>	крушка
(муца)	<i>му̀тавица</i>	шљива, Срем
	<i>му̀цавац</i>	шљива, Фрушка гора
	<i>му̀цавица</i>	шљива
	<i>му̀цалица</i>	шљива, Срем
пискати	<i>пѝскавац</i>	шљива, Пожаревац, Чачак
	<i>пѝскор</i>	шљива, Крагујевац, Рудник
	<i>пискоруша</i>	шљива
пљуштити	<i>пљу̀ска</i>	крушка, Врховина
	<i>пљу̀скацвац</i>	крушка
	<i>пљу̀скавица</i>	шљива
	<i>пљу̀скача (пљу̀скача)</i>	крушка, Мачва
пљуца	<i>пљу̀цавица</i>	шљива
	<i>пљу̀цара</i>	крушка
прскати	<i>пр̀скавица</i>	шљива
	<i>пр̀скāвка</i>	шљива
	<i>пр̀скуља</i>	шљива, Винковци
разбијати се	<i>разбѝјача</i>	крушка

Метафорички мотивисане лексеме којим се именује каква воћка водених, водњикавих плодова посве су ријетка појава. То су деривиране лексема с основинским ријечима *буза* и *муца (муса)*. Једно од основних значења лексеме *буза* је ,сок који цури из засечена дрвета, мезгра‘ (Речник САНУ); *муца (муса)* је ,хранљиви сок који се ствара испод коре дрвећа и струји кроз ткива биљака, мезгра‘ (Речник

САНУ). Изведеницама с наведеним терминима у основи готово се засигурно именују воћке водених плодова (мада, с обзиром на даљи развој значења лексеме *буза* (исп. Речник САНУ, зн. под 4), циљни домен би могао да буде и укус). Хранљиви сок или мезгра појединих дрвета у не тако давној прошлости користили су се у недостатку воде или као напитање.¹⁸¹ О томе прикладно свједочи нпр. Сима Тројановић: *Ту [у пастирска летња пића] долази: муса, брезова буза и буков кајмак. У сва три случаја није ништа друго до жића или гушћа исцеђена мезгра из дрвета* (Тројановић 1896, 113).

Да је према лексеми *буза* именована водена јабука *бузлија* или *буслија* (Босна), на посредан начин свједочи и један поуздан сакупљач народне лексике: *Буслија је мала слатка, скоро сасвим (до семена) провидна и врло скупоцена јабука. Чуо сам да и у Пећи има оваквих јабука* (Босна, Борјановић Ј., Речник САНУ). Податак који казује да је *буслија* готово до сјемена провидна, описно дочарава изразито водену јабуку. Овакво именовање било је могуће само посредством метафоричких асоцијација, односно довођења у везу упоредивих особина карактеристичних за различите реалије. Отуда *буза* (тј. сок који цури из засечена дрвета ...) → *бузлија* или *буслија* (тј. врста попут бузе водене јабуке). Гушћа мезгра буковог дрвета (тј. сок који исцури из засечена буковог стабла) у Херцеговини се називао *буков кајмак* (Тројановић 1896, 113). Управо из ових разлога и јабуку звану *кајмачара* сврставамо међу водене воћке (непојмљиво је да нека воћка својим укусом подсећа на кајмак као производ прокуваног млијека!).

Према лексеми *муца* (*муса*) настале су изведенице *мџтавица* (шљива, Срем), *мџцавац* (шљива, Фрушка гора) итд.; њих такође сматрамо метафорички мотивсаним лексемама. Појава облика *мџтавица* (кога ми сматрамо истокореним синонимом), последица је слабљења семантичке везе с основинском ријечју, прије него било шта друго.

¹⁸¹ Сок који се у прољеће или љети накупи у засеченом дрвету, био је „важна замена за воду, којом се [мезрогм] жеђ може да угаси ... што је нарочито осведочено у црногорско-турским ратовима, када су војници често по недељу дана само о мезгри живели, без капи воде“ (Тројановић 1896, 113).

Воћке маслених плодова

Плодови појединих воћака, махом крушака (а сасвим ријетко и неких јабука) у периоду зрења садрже знатну количину уљаних материја. За разлику од брашнавих или водених плодова њихово месео је топиво попут маслаца. Отуда и име за поједине сорте у нашем народу. Нијемци такве крушке називају ријечју *Butterbirne*. У старијој стручној литератури аутори су их обично именовали као *масловке* или *масленке*, а заједничка особина свих њих (ранијих и познијих), поред пријемчивог укуса, јесте лако разлагање у устима. Маслене крушке одувјек су биле цијењене у свијету, размножаване су и ширене код нас (у старија времена као аутохтоне сорте, у новија углавном као стране оплемењене сорте).¹⁸²

О крушкама ове групе, један аутор је поодавно, а сасвим сажето навео и ово: *Месо у крушака може бити или репи слично (грубо, чврсто) или топиво ... (фино, мекано) ... Највиши ступањ те осебујности [је] ... топивост попут маслаца* (Радић И. 1941, 65).

У српском језику деривирани лексеми ове (посве уске) категорије мотисане су ријечима *масло* (*маслен*), *зејтин*, *јаг* и *кајмак*, или ближе речено — примарним значењима наведених лексеми. Основно значење лексеми *масло* = млечни производ који се издваја из млека ... (Речник САНУ, зн. под т. 1а), чини мотивациони основ за настанак изведеница: *ма̀слара* (крушка, Славонија), *ма̀слинка* (јабука; крушка, Ужице) итд. Према именици *зејтин* (*зејтун*), настали су деривати *зејтинлија* (крушка, Жича), *зејтунлија* (крушка) итд.; према именици *јаг* (тур. *yağ*): *ја̀гма* (јабука, Високо).¹⁸³

¹⁸² Називи сорти страног поријекла углавном су двочлане термиолошке синтагме с именицом *масловка* или *масленка* као управним чланом и именом селекционара као одредбеним чланом: *Дроуарова масловка* (Polj. епс., под одр. крушка), *Блуменбахова масловка* (Речник САНУ, под одр. масловка), *Дилова масленка* (Dieles Butterbirne), *Лигелова зимска масленка* (Речник САНУ, под одр. масленка).

¹⁸³ Миришљиво уље звано *јаг* хаџије су доносиле из арапских земаља; њиме су се мазали за вјерске празнике – мушкарци бркове: *Ћабе јагом нек намажу брке* (нар. пјесма, Škaljić), жене обрве или косу: *Три је сјајна чешља обломилa / Три кутије јага изјагала, / Док је мени перчин одгајила* (нар. пјесма, Речник САНУ). Поводећи се за погрешном етимологијом, у Речнику САНУ наведена јабука обрађена је под одредницом *јагма* (тур. *yağma*). Посматрано из синхронијске перспективе српског језика јабука *ја̀гма* није рашчлањива на творбене форманте. И поред тога што се осјећа присуство тур. основинске лексеми *yağ* (исп. нпр. Škaljić: *јагла* = цицвара, *балуќјаг* = риљбе уље), рекло би се да је она у изворном облику пренесена на српско језичко тле.

масленост	народни назив	врста воћке (и локација)
(зејтин)	<i>зејтинлија</i>	крушка, Жича
	<i>зејтинка</i>	јабука, Србија; крушка
	<i>зејтињача</i>	крушка
(зејтун)	<i>зејтунлија</i>	крушка
(јаг)	<i>јагма</i>	јабука, Високо
(кајмак)	<i>кајмачара</i>	јабука
маслен	<i>маслєњача</i>	крушка, Мостар
масло	<i>маслара</i>	крушка, Славонија
	<i>масларка</i>	крушка
маслен	<i>маслєнка</i>	крушка
	<i>маслика</i>	јабука, Славонија
	<i>маслинка</i>	крушка, Ужице; јабука
	<i>маслѡвка</i>	крушка

Наведени примјери посматрани појединачно (а и примјери из цјелокупне поткатегорије дате у шематском приказу), можда дају повод за груписање изведеница и према ком другом семантичком критеријуму. Несумњиво је нпр. да јабука *јагма* има свој специфичан мирис (рекло би се мирис биљног поријекла), али све горенаведене воћке обједињује изразита масленост — оне су топиве по самој природи своје структуре. Таква структура узета је као повод да се наведене воћке издвоје у посебну семантичку поткатегорију и да се сагледају као цјелина.

Воћке гњилих плодова

Постоји на српском етничком простору повећи број крушака чији су плодови тврди (углавном и опори) све до потпуног узријевања. Њихво сазријевање карактерише прилично брза ферментација (превирање) коју прати промјена боје меса плода. Оно отпочиње да омекшава и тамни, прво око сјеме овојнице; процес се шири изнутра и прилично брзо обухвати готово цио плод. За такву воћку (крушку или мушмулу) обично се у народу каже да је *гњила* или *угњила*. За крушку *сѣдак* (у Шумадији) Вук Карацић наводи да је то „некака крушка која се једе само гњила“

(Вук). Плод је најљепши (најслађи) кад отпочне процес превирања воћних сокова; пред крај врења појављује се воћна трулеж и такви плодови убрзано пропадају.

Из табеларног прегледа могуће је запазити да су деривирани лексеме ове поткатегорије непосредно мотивисане.

гњилавост	народни назив	врста воћке (и локација)
*bъtv-ěti	<i>б̑з̑ва</i>	крушка, Левач и Темнић итд.
	<i>б̑з̑га</i>	крушка, Алексинац, Морача
	<i>б̑ј̑ача</i>	крушка, Босна
	<i>б̑к̑ва</i>	крушка
	<i>б̑к̑вача</i>	крушка
	<i>б̑к̑лача</i>	крушка
	<i>б̑к̑љача</i>	крушка
	<i>б̑т̑ва</i>	крушка, Ужице, Врховина итд.
	<i>б̑т̑вача</i>	крушка
	<i>б̑т̑лача</i>	крушка, Книн
гњио/гњилити	<i>гњ̑й̑лац</i>	крушка, Тимок
	<i>гњ̑й̑лача</i>	крушка, Банија, Комарница
	<i>гњ̑й̑лица</i>	крушка, Лика, Банија
	<i>гњ̑й̑лка</i>	крушка, Врање
огњио/огњилити	<i>огњ̑й̑лача</i>	крушка, Суњ

Оне се окупљају око мотивних ријечи *гњио/гњилити*: *гњ̑й̑лача* (крушка, Банија и Комарница) итд., *огњио/огњилити*: *огњ̑й̑лача* (крушка, Суњ), а највећи број њих у непосредној је творбено-семантичкој вези с глаголом **bъtv-ěti*: *б̑т̑ва* (крушка, Ужице, Сарајево и Врховина), *б̑т̑вача* (крушка), *б̑т̑лача* (крушка, Книн), а упоредо с овим изгледа и *б̑з̑ва*, *б̑з̑га*, *б̑ј̑ача*, *б̑к̑ва*, *б̑к̑вача*, *б̑к̑лача*, *б̑к̑љача* (на које засад гледамо као на гласовне варијанте или истокорене синониме).¹⁸⁴

¹⁸⁴ Ми прихватамо семантичко разјашњење (изнијето у ЕРСЈ, св. 2, 102) које упућује на глагол **bъtv-ěti*. Такво разјашњење у сагласности је и с изнијетим описом ове крушке које је дао М. Медић у Летопису Матице српске, св. 139, 89—90 и њега се држе аутори ЕРСЈ, као и савременим подацима из Врховине за крушку звану *б̑т̑ва* (податак ауторов) и Алексинца за крушку *б̑з̑га* (Марковић С., усмена потврда). Што се хронологије тиче, тамо се (у ЕРСЈ) даје првенство облицима са *-tv-* над оним с гласом *k* у основи.

Постоје и друге крушке код којих је гњилавост типична особина, али типична особина не мора увијек да буде и семантички покретач у процесу номинације. Нпр. *црнā крушка* (Славонија), шире позната као *карàмут* (: тур. *kara armut*), код које је гњилавост типична особина, у оба случаја именована је према боји покожице.

Ћ. ВРИЈЕМЕ САЗРИЈЕВАЊА

Цвјетање и сазријевања два су најбитнија стадијума у годишњем вегетативном периоду сваке воћке. Бројност здравих развијених цвјетова основни је параметар родности воћака. Добро уцвјетала воћка доноси добар род; између цвјетања и родности постоји посљедична веза. У народним пјесмама воћка с пуно цвијета а мало рода експресивно се каткад називала *невојка* (*невоћка*): *Наранџо војко невојко! / Ти пуно цвета цветала, / А мало рода родила* (нар. пјесма, Матица 1869, Речник САНУ). Ипак, у мноштву народних назива за поједине врсте воћака, ниједна није именована према времену цвјетања. Вријеме цвјетања веома се често узима као мотив именовања различитих љековитих, украсних, баштенских или коровских биљака.¹⁸⁵ Стварни разлози овом могли би да буду двојаки: све воћке имају приближно исто вријеме цвјетања (одтуда вријеме цвјетања није могло да буде подстицај при именовању); с друге стране, све битне одлике воћних плодова долазе до изражаја у стадију пуне зрелости — боја, мирис, укус итд., а оне, као што се могло да види, представљају примарне особине, а самим тим и главне мотиве именовања у српској воћарској терминологији.

¹⁸⁵ Лијеп опис биљке *Anagallis arvensis* даје Шпис-Ћлум (1995, 413) и ми га наводимо као илустрацију погодну за успостављање паралела: „Касно с пролећа, у мају или јуну, процвета *Anagallis arvensis*. Овај весник лета у пуном је цвету уочи Видовдана, те му се и име везује за први летњи празник. Биљка се најчешће назива *видовска трава*, а понегде и *видовчица*, *видовица* или *видовка*.“ У српском језику поред уобичајеног назива *видовчица*, постоје и други називи за ову коровску биљку, исп. нпр. *вид*, *вида*, *видац*, *видић*, *видова трава* (Симоновић 1959, 32).

Уколико се називи појединих воћака именованих према времену сазријевања летимично прегледају, рекло би се да је њихова семантика потпуно јасна. Па ипак, поједине од њих, нпр. *мајчица* (крушка, Ужице), не можемо посве поуздано везивати за мјесец *мај* као календарски дио године.¹⁸⁶ Код лексеме *ћурћевка* (куршка, Ужице; трешња, Срем итд.), ми можемо помишљати на црквени и народни празник: *Ђурђев* (= *Ђурђевдан*), али је рано, прерано да такве воћке буду зреле о Ђурђевдану. Прије би се рекло како су поменуте воћке мотивисане називом мјеста, нпр. *Ђурђево* (а мјеста с основом *Ђурђ-* има широм штокавске територије).

Уколико овлаш осмотримо називе *зимњача*, *илијњача*, *јечмача*, запазићемо да су они, и поред тога што значењем своје творбене основе на овај или онај начин откривају вријеме сазријевања воћке, ипак некако несродни, семантички разједињени. Разложимо ли их на творбене форманте, издвојимо ли основинске лексеме: *зима*, *Илија* (= *Илиндан*), *јечам*, открићемо да је ријеч о различитим временским оријентирима. Преглед воћака мотивисаних временом сазријевања допушта могућност да се временски оријентир систематизују. У том погледу, када је посриједи период зрења, могуће је говорити о временским назнакама опште природе, о црквеним празницима, о времену сазријевања појединих пољопривредних култура. Ријеч је, дакле, о систематској и веома раширеној појави. Уколико назив воћке није мотивисан неким примарним обиљежјем (бојом, укусом, мирисом и др.), чињеница да она зри нпр. о Илину дне, већ представља довољно инспиративну основу да се Илиндан прихвати као полазни домен, те да се она, на уштрб других особина, назове према имену светитеља Илије.

Временске назнаке опште природе

Временске назнаке опште природе су прилично хетерогене. Њима се само угрубо одређује период зрења, а такав период могуће је схватити једино као шири оквир. Воћка или рано зри, нпр. *раџац* (крушка, Рудник), или доспијева посве позно:

¹⁸⁶ Прије би се рекло да је ова крушка мотивисана ријечју *маја* (тур. *may*), поготово што на киселе воћке, воћке које укусом подсећају на *квас* нису непознате, нпр. *квасница* (крушка, Драгачево); исп. *мајхош* (тур. *mayhoş* = покисело, киселкасто, слатко које мало киси, Škaljić).

гòрупља (трешња, Врање).¹⁸⁷ Можда би се гдјегдје могао да сретне народни назив за појединачну сорту воћке који у основи има придјев *позни* (*пожњака*, *пожњакиња*, *позница* је свака позна воћка, особито трешња или крушка: *Пожњака [је] воћка н. п. трешња која позно достијева* (Вук), али таква имена засад нам остају непозната.

Код других воћака вријеме сазријевања је на лексичком плану нешто одређеније изражено. Оно је, како указују ријечи у основи, везано за одређено годишње доба — *јесен*, нпр. *јесѣнка* (јабука; крушка, Космет; смоква, Ријечка нахија; бресква, Бока), *јесѣњача* (крушка; смоква Кучи); или *зима*: *зимòвка* (јабука, Тимок; крушка, Лесковац и Тимок), *зимача* (крушка, Ужице; јабука, БиХ).

вријеме сазријевања	народни назив	врста воћке (и локација)
горупаљ (жетва)	<i>гòрупља</i>	трешња, Врање
	<i>жѣтвѣнка</i>	крушка
	<i>жетвѣњача</i>	крушка
зима	<i>жѣтвѣнка</i>	крушка, Славонија
	<i>зимаја</i>	јабука, Шумадија; крушка, Шумад.
	<i>зимака</i>	крушка, Босна
	<i>зимац</i>	крушка, Заглавак
	<i>зимача</i>	јабука; крушка
	<i>зимѣца (зимѣца)</i>	јабука, Херцеговина; крушка, Босна; смоква, Пељешац
	<i>зимка</i>	јабука; крушка
	<i>зимкуља</i>	јабука; крушка, Пожаревац
	<i>зимница (зимница)</i>	смоква
	<i>зимњаја (зимњаја)</i>	јабука, Врњци; крушка, Врњци
	<i>зимњака (зимњака)</i>	јабука; крушка, Колубара
	<i>зимњакуша</i>	јабука, Врање
	<i>зимњара</i>	крушка
<i>зимњача (зимњача)</i>	јабука; крушка; смоква, Далмација	
<i>зимовача</i>	јабука, Шумадија итд.; крушка, Шумадија итд.	

¹⁸⁷ *Горупаљ се каже за ма коју врсту воћа која позније сазрева но воћке исте врсте ...* (Врање, Влајинац М., Речник САНУ).

	<i>зимѡвка</i>	јабука, Тимок; крушка, Лесковац, Тимок
јесен	<i>јесѣнка</i>	јабука крушка, Космет смоква, Ријечка нахија
јесењи	<i>јесѣњача</i> <i>јесѣњка</i>	бресква, Бока смоква, Кучи; крушка смоква куршка, Врање јабука, Врање шљива, Лесковац
озим (озими)	<i>озѡмаја</i> <i>озѡмара</i> <i>озѡмача</i> <i>озѡмија</i> <i>озѡмика</i> <i>озѡмина</i> <i>ѡзимѡца</i>	крушка, Драгачево, Лика крушка, Шаптиновац крушка, Ужице; јабука, БиХ крушка крушка крушка крушка, Бољевац смоква, Далмација
ран (рани)	<i>ѡзѡмка</i> <i>рѡнац</i> <i>рѡнѡк</i> <i>рѡнѡца (рѡница)</i> <i>рѡнка</i> <i>рѡновача</i> <i>рѡњка</i> <i>рѡнуша</i> <i>рѡњуша</i>	јабука, Ужице крушка, Рудник орак трешња јабука; шљива, Горобиље шљива, Колубара итд. шљива шљива, Горобиље шљива

Називи воћака који стоје у семантичкој вези с временом обављања каквих пољских радова, посве су малобројни. Асоцијативним повезивањем с временом жетвених радова, тј. *жетвом*, разоткрива се њихова семантика, нпр. *жетвѣнка* (крушка). Описно изражено, то је крушка чији период зрења доспијева у вријеме жетве. Временом зрења и жетве појединих стрних жита (пшенице, зоби или јечма)

мотивисана је замашнија група воћака (о чему ће бити ријечи у оквиру овога одјелка). Узгред, повезивање периода зрења неке воћке с другим пољским радовима, нпр. *копањем* или *сјетвом*, посве је беспредметно (сви сјетвени радови обављају се прије празника Цвијети, дакле прије него што воћке отпочну са цвјетањем).

Црквени празници

Народни црквени празници чинили су лијеп, у народу радо узиман основ при именовању појединих врста воћака. Свијет на селу, посебно у воћеродним крајевима, зна да се воћке смјењују у зрењу — док једне пролазе, друге тек отпочињу да руде. Вријеме зрења већег броја воћака некако се поклапа с важним црквеним и народним светковинама. Од Видовдана (или од краја мјесеца маја кад пристиже крушка *јãгодњача*), тај период се протеже до Никољдана, тј. до 19. децембра по новом календару; управо у другој половини године падају највећи црквени празници који су чинили семантички основ при именовању замашног броја наших воћака. Црквени празници мањег значаја углавном нису имали такву улогу. За народне називе црквених празника однедавно се (по угледу на руска достигнућа у проучавању сакралне лексике) у нашој лексиколошкој литератури јавио термин еортоним.¹⁸⁸ То је ужи појам од агионима, прикладан за структурно рашчлањивање сакралног ономастикона. Узгред нагласимо и ово: у срединама са српским становништвом у основи ових изведеница јављају се имена светитеља карактеристичних за православни обред; у срединама које насељавају Католици, имена светитеља карактеристичних за римокатолички обред. Код Срба нпр. *Госпођиндан: господђинка* (крушка, Рађевина, Лепеница, Тимок; јабука), *Госпојина: госпојинача* (јабука, Книн); код Хрвата (Католика): *Госпоја: гдспојица* (јабука, Славонија) итд. У народу су у употреби двојаки називи црквених празника, дужи и краћи (краћи су знатно чешћи), нпр. *Илиндан* и *Илин*, а у неким народним говорима и *Илиње (Илијње): Кише је жедно свето Илиње, / а Кнеш поље освете пресвете* (Куленовић С., Речник САНУ, под одр. Илиње).

Истраживачи народног живота (као и сакупљачи народне лексике) углавном су јасно препознавали име црквеног празника у називима овога типа, што недвосмислено указује да је ријеч о лексички јасне, живе мотивисаности,

¹⁸⁸ Исп. Бајић 2007, 17—18.

нпр.: *Илијњаче ... дођу о Илијињу, па су ко ораси крупне, жућкасте и водене* (Варош, Лукић 1919, 181), или: *Крстовка је једна врста крушака ... које зру око Крстовдана* (Лесковац, Требјешанин Р., Речник САНУ).

црквени празник	народни назв	врста воћке (и локација)
Антуново	<i>антуновка</i>	јабука
Бартол/Бартул	<i>б̂артол̂овка</i>	крушка; јабука
	<i>б̂артоловача</i>	крушка, Славонија
	<i>бартулка</i>	крушка
Божих	<i>б̂ожићница</i>	јабука; крушка
Видов	<i>в̂идовача</i>	јабука, Ужице; крушка, Ужице, Јагодина
	<i>в̂ид̂овка</i>	јабука, Левач и Темнић; трешња
	<i>вид̂овњача</i>	јабука
Госпођиндан	<i>госп̂од̂њача</i>	крушка
	<i>госп̂ођ̂инка</i>	крушка, Рађевина итд.; јабука
	<i>госп̂ођ̂ињача</i>	крушка, Злакуса; јабука, Ниш
Госпојина	<i>госп̂ој̂ињача</i>	крушка, Банија, Врховина
	<i>госп̂ој̂ињара</i>	јабука
	<i>госп̂ој̂ињача</i>	крушка
Госпоја	<i>г̂д̂спојица</i>	јабука, Слав.; крушка, Слав.
	<i>г̂д̂сп̂ој̂чица</i>	крушка
Иван/Ивањ	<i>ив̂анлија</i>	јабука, Славонија
	<i>ив̂анчица</i>	јабука, Славонија
	<i>ив̂ањача</i>	јабука, Славонија
	<i>ив̂ањчица</i>	јабука, Славонија
Иво	<i>ив̂ица</i>	јабука, Славонија
	<i>ив̂ичица</i>	јабука
Илин	<i>или̂нача</i>	јабука
Илиње	<i>или̂њача (и̂ли̂њача)</i>	јабука; крушка, Славонија; шљива, Славонија; смоква, Црна Гора
Јакоб	<i>ј̂акоб̂овка</i>	крушка
	<i>јакоп̂аљка</i>	крушка, Славонија

	<i>јакоповка</i>	крушка
	<i>јакòпòљка</i>	крушка, Славонија
	<i>јакòпчица</i>	крушка
Катарина	<i>катàрїнка</i>	шљива
Крстов	<i>кр̀стовача</i>	јабука, Ниш, Банија
	<i>кр̀стòвка</i>	крушка, Лесковац; јабука
Магдалена	<i>магдàлєнка</i>	јабука; крушка
	<i>мандàлєнка</i>	крушка; јабука
	<i>мандàљєнка</i>	јабука
Макарије	<i>мàкарија</i>	крушка, Банија
Мала Меша	<i>малòмешница</i>	крушка; јабука
Маргарета	<i>маргарєтача</i>	крушка
	<i>маргарєтиња</i>	јабука
Мариње	<i>марињача</i>	крушка, Сисак
Мартин	<i>мàртїнка</i>	крушка, Славонија
Маша	<i>мєдмашина</i>	јабука
	<i>мєдмашиница</i>	јабука
	<i>мєђумашиница</i>	јабука, Хрватска
Михољ	<i>мијољача</i>	крушка
	<i>мијòљак</i>	крушка, Ужице
	<i>мијòљка</i>	јабука, крушка, Поуње
	<i>миòљача</i>	јабука, Ужице; крушка, Славонија
	<i>миòљњача</i>	крушка, Славонија
	<i>михољача</i>	крушка; јабука
Митров	<i>мѝтровача</i>	јабука, Лесковац
Николаји	<i>никòлāјка</i>	трешња, Коцелєво
Никољ	<i>нѝкољача</i>	крушка, Врање
Петров	<i>пє̀тровача</i>	јабука, Славонија итд.;
		крушка, Славонија итд.; смоква
	<i>пє̀трòвка</i>	јабука; крушка, Славонија
	<i>пє̀тровњача</i>	крушка, Врхов.; јабука, Врхов.;
		смоква
Томин	<i>томињача</i>	крушка

Уколико се у истој области јавља већи број народних назива с истом основом (или с истим коријенским дијелом), као што је то случај нпр. у Славонији за једну врсту јабуке: *иванлија*, *иванчица*, *ивањача*, *ивањчица*, *ивица*, иако посве поузданих помолошких показатеља нема, засигурно се може тврдити како је овдје ријеч о идентичној сорти јабуке чији је назив варирао идући од краја до краја. Укратко, сви наведени називи имају заједнички коријенски дио а унеколико различит формални склоп (условљен појавом различитих суфикса), те их сматрамо истокореним синонимима. Исто би се могло тврдити и за изведенице с основинском ријечју *Јакоб*, па и неке друге.

У етнографској литератури (колико је нама познато) нема неких посебних аргумената на основу којих би се могло тврдити да поједине воћке назване према именима светитеља имају и посебна љековита дејства каква имају поједине траве.¹⁸⁹ Овдје у првом реду мислимо на оне општепознате, нпр. *Вид: видовчица* (*Anagallis arvensis*) — у српском језику ова се трава зове и *оканце*, а у руском *очный цвет* (исп. Симоновић 1959, 32). Има и оних мање познатих, карактеристичних за поједине крајеве, нпр. *Маргарета: маргарета* (*Leucanthemum vulgare*) — врста траве у говору шокачког становништва југозападне Бачке (исп. Шпис-Ћулум 1995, 423). Воћка *видовача* (јабука, Ужице; крушка, Ужице и Јагодина) и друге воћке назване према имену св. Вида, једноставно пристижу у одређено вријеме — о Видовдану. Па ипак, изгледа да није случајност што се у Тамнави (а изгледа и шире) јабука *петровача* уочи Видовдана потапа у чанак заједно са травом *видовчицом*; том водом из чанка кућна челяд очи испира на Видовдан (податак ауторов).

Вријеме сазријевања пољопривредних култура

¹⁸⁹ Бавећи се фитонимима чија се семантика своди на религијске и сродне садржаје, Нада Вајс указује да фитоними с именима светитеља у основи на посредан начин говоре о љековитим својствима и љековитом дјеловању (Вајс 1989, 259).

Стрна жита, пшеница, зоб, јачам, раж и просо (проја), сазријевају током љета. Период жетве сваког од њих траје петнаестак дана, ријетко да се отегне и нешто дуже. Као што је напријед наведено, управо је *жетва* (тј. вријеме жетве) чинило семантички основ за настанак назива *жѣтвѣнка* (крушка). Зрење и жетва неког стрног жита те упоредно зрење неке воћке, пружали су могућност да се посредним, асоцијативним путем једно с другим доведе у везу. Користећи се запажањем локалног становништва током прикупљања етнографске грађе у Поуњу, М. Карановић се о крушци *јечмењачи*, изразио овако: *Крушке су им: „јечмењача” рана која доспјева кад се јечам жање* (Карановић М., Развитак 1938, Речник САНУ). Вријеме сазријевања као заједничко обиљежје двију култура (нпр. пшенице и неке крушке), омогућавало је да се у творачком акту управо тај дио семантичког садржаја мотивне ријечи прелије у мотивисану ријеч (исп. нпр. Драгићевић 2007, 192—193). Отуда, нпр. *пшеница: шѣничѣрка* (крушка, Шабац, Колубара, Ужице). Већ једном уочен и успостављен однос могао је да се, посредством метафоричке матрице, даље шири као готов творбено-семантички образац. Индекс овако формираних деривата доста је узак (шири и није могао бити јер пољопривредних култура нема богзна колико). Поред *пшенице*, обухватио је *зоб* (*Avena sativa*): *зѣбњача* (крушка, Врховина, Сарајево), *јечам* (*Hordeum vulgare*): *јѣчмача* (крушка, Подриње), *бостак* (врста јечма): *бѣстѣвка* (трешња, Ресава) и *просо* (*Panicum miliaceum*): *прѣсѣнка* (крушка, Шаптиновац), *прѣвњача* (крушка, Врховина), *прѣјара* (јабука, Ужице).

С обзиром на чињеницу да се у неким крајевима српске језичке територије ријеч *жито* јавља као синоним за неке друге ратарске културе (превасходно за пшеницу),¹⁹⁰ индекс изведеница мотивисаних називима стрних жита обухватао би и дериват *жѣтњача* (крушка, Славонија и Мачва).

пољопр. култура	народни назв	врста воћке (и локација)
(бостак)	<i>бѣстѣвка</i>	трешња, Ресава
(виноград)	<i>виноградѣрка</i>	крушка, Тимок
(грожђе)	<i>грожђѣнуша</i> <i>грожђѣлица</i>	шљива, Зеница смоква

¹⁹⁰ Вук Караџић у *Српском рјечнику* под одредницом *жито* наводи и ово: *У војводству (особито по варошима) само шеницу зову житом, у Хрватској само просо (чак се онуда људи највише хране)* (Вук); у другим крајевима опет, под *житом* се подразумијева раж, суражица, кукуруз (исп. Речник САНУ, одр. жито, зн. 1б—ђ).

	<i>грòжђара</i>	крушка, Ужице, Лика
	<i>грозјанац</i>	крушка, Врање
(жито)	<i>житњача</i>	крушка, Славонија итд.
(зоб)	<i>зобеника</i>	крушка; јабука
	<i>зобеница</i>	крушка; јабука
	<i>зобѣнка</i>	јабука
	<i>зобница</i>	крушка
	<i>зобѣњача</i>	крушка
	<i>зобњача (зобњача)</i>	крушка, Врховина, Сарајево
(јагода)	<i>јãгодãља</i>	крушка, Славонија
	<i>јãгодãрка</i>	крушка, Левач и Темнић
	<i>јãгодница</i>	крушка, Славонија
	<i>јãгодњача</i>	крушка; јабука, Славонија
(јачам)	<i>јачмѣника</i>	јабука
	<i>јачменица</i>	јабука
	<i>јачмѣнка</i>	крушка
(јечам)	<i>јѣчмãрка</i>	крушка, Мачва
	<i>јѣчмача</i>	крушка, Подриње
	<i>јѣчмѣника</i>	јабука
	<i>јѣчменица</i>	јабука; крушка
	<i>јѣчмѣнка</i>	крушка, Горобилје; јабука
	<i>јѣчмењака</i>	крушка, Јагодина итд.
	<i>јѣчмењача</i>	крушка, Поуње итд.
(лоза, лозје)	<i>лòзãнка</i>	крушка, Неготин
(конопља)	<i>кòноплѣнка</i>	крушка
(прова)	<i>прòвњача</i>	крушка, Врховина
(прова, проја)	<i>прòњача</i>	крушка, Шумадија
(проја)	<i>прòјара</i>	јабука, Ужице
(просо)	<i>прòсѣнка</i>	крушка, Шаптиновац
	<i>прошјанка</i>	јабука
(пшеница)	<i>шѣничãрка</i>	крушка, Колубара итд.

Изузев стрних жита, временом сазријевања мотивисана је још покоја воћка, нпр. *виноград*: *виноградãрка* (крушка, Тимок), *грожђе*: *грожђãнуша* (шљива, Зеница),

грѡжђара (крушка, Ужице, Лика) итд., *конопља*, *Cannabis sativa*: *кѡнопљѣнка* (крушка), *јагода*, *Fragaria*: *јӑгодњача* (крушка; јабука, Славонија), а ова последња једина остаје ван круга гајених пољопривредних култура.

Е. ОСТАЛА СПОРАДИЧНА ОБИЉЕЖЈА ПЛОДА

Спорадична обиљежја покожице плода

Велики број изведеница које значењем своје творбене основе изражавају колористичко својство, посвједочује да је боја плода једно од главних мотивационих обиљежја у називима наших вођака. Невелик број лексичких јединица изражава и какво друго својство покожице или указује на њега: на дебљину (или тврдоћу) љуске, на посједовање биљеге као специфичног обиљежја плода, на склоност ка пуцању љуске итд.

У основинском дијелу изведеница којим се изражава дебљина или тврдоћа љуске јављају се лексема *кожа*: *кѡжара* (јабука, Славонија итд; крушка, Ужице), *кѡжѣрка* (јабука, Шумадија; крушка), *дебелѡкожа* (крушка, Тимок); *кора*: *кѡровача* (крушка), *дебелѡкѡрка* (крушка, Топлица), *тврѡкѡрка* (крушка, Ужице итд.), *клапина*: *клапѡрњача* (смоква, Црна Гора), и оне спадају у ред непосредно мотивисаних лексема.

Вођке с оваквим својствима љуске каткад су мотивисане и посредним путем. Иако су таква именованја ријеткост, нпр. *ледер*: *лѣдерица* или *лѣдеркиња* (јабука), *ђон*: *ђѡновица* (смоква, Далмација), посве је необично какве све асоцијације може да побуди љуско мишљење и који све елементи материјалног свијета могу на овај начин да ступе у поредбени однос. Вођке *крѡставих* плодова именоване су као *крѡстѡвка* (јабука), *крѡстача* (јабука), *крѡстѡвуша* (крушка, Лесковац), *гѡбѡча* (: *губа* — јабука, Славонија), *шѡгава* (: *шуга* — јабука).

Воћке слабе, танке или попут свиле глатке покожицом, именоване су као *брѣскѡрка* (крушка, Срем), *тѣница* (смоква),¹⁹¹ *свиланица* (крушка, Ужице), *зефирѣнка* (крушка). Воћке (брескве) чији су плодови маљави (обрасли биљним длачицама), као: *маљавица* (бресква), *маљавурда* (бресква, Бачка), *маљавуша* (бресква, Бачка), *рѹњавица* (бресква), а оне голе или голушаве као: *гѡлица* (бресква, кајсија, крушка), *голѹшѣвка* (бресква).

Глагол у основи имају посве ријетке лексеме из наше тематске групе. Њима се указује да љуска у периоду зрења не остаје компактна, већ пуца или се кока. Ријеч је о глаголима *пуцати* и *кокати се*: *пѹцавица* (смоква, шљива), *пѹцавка* (крушка, Славонија), *пѹцалица* (смоква), *пѹцара* (шљива); *кѡкавац* (крушка, Пчиња).

За биљегу као специфично обиљежје плода, лијеп примјер је јабука *јѣлѣпѣнка*. У једном крају је позната под једним, у другом под другим именом: *ѣлѣпѣница*, *ѣлифа* (Полимље), *ѣлифѣлма* (Зеница), *ѣлифѣнка* (Пожешко Поље), *илифѣнка*, *јѣлива* (Злакуса), *јѣлѣпѣнка*, *јѣлѣвка* (Врање), *јѣлѣпѣвна* (Сарајево), *јѣлѣпѣнка* (Врховина), *лифѣњака*. При опису јабуке зване *јѣлива* на такав детаљ указао је један сакупљач народних ријечи из околине Ужица: *Јелива, име [румене] јабуке ... на којој је с једне стране као кончић танка бразда, те изгледа да је јабука расечена* (Злакуса, Павловић Б., Речник САНУ). Захваљујући таквом (рекло би се литерарном опису), *јѣлива* за стварне познаваоце наших домаћих сорти јабука остаје препознатљива засвагда.¹⁹² Из презентоване грађе лако је запазити да су поједине лексеме у деривационом гнијезду окупљене око основе *lif-* (у Речнику САНУ оскудно дефинисане, по свој прилици услед недостатка ваљаних семантичких параметара), или су упућене на лексему *ѣлифа* (Полимље), која има богатије семантичко одређење: *ситна слатка јабука*. Уколико је Шулеков податак дат за јабуку *лифѣњака* (= врста крупне слатке јабуке), поуздан, поново смо у недоумици јесу ли *ѣлифа* и *лифѣњака* једно, јесу ли варијетети (у помолошком смислу) или посебне сорте јабука именоване на основу истог обиљежја плода. Али, једно је несумњиво: у основи ових народних терминина је именица *lif*, ријеч којом се у турском језику између осталог именује биљно влакно,

¹⁹¹ Ми сматрамо да је *тѣница* као назив смокве метафора према основном значењу лексеме *тјеница* (= танка опна око беланцета и сл., Вук); С. Новаковић је у Србији забиљежио облик *тѣница* (исп. Рјесник JAZU).

¹⁹² Из свога искуства скренуо бих пажњу на то да тек сваки десети или петнаести плод ове жуте ситне јесење јабуке (коју одликује једва примјетно руменило са осунчане стране) има такву „бразду“, да она сеже обично до половине плода или нешто више, сасвим ријетко се пењући до цвијетног завршетка.

нит или конач.¹⁹³ У начелу, у срединама с муслиманским живљем очувана је у цјелини турска основа, нпр. *елифа* (Полимље), *елифалма* (Зеница), *илифанка*, док је у другим дијеловима српске језичке територије иста основа трпјела фонетске промјене, дајући у процесу творбе форме тако шаролике гласовне структуре: *елванија*, *јелива*, *јеливанка*, *јеливка*, *јелипавна*, *јелипанка*.

Па ипак, да све у воћарској терминологији (па и у помолгији, тј. у науци о воћарству) не би испало тако једноставно, напоменимо да се *јелипанка* у нашем народу унеколико мијеша са јабуком *пџачарком* (= слатка жута брашнава јесења јабука), која на понеком плоду има неизразиту браонкасту нит, а једна и друга знају да обитавају на истом локалитету, каткад и у истом селу, као што је то случај у селу Јаворанима у Врховини (податак ауторов).

Детаљ на покожици који се на горепоменутом називима јабука манифестује у облику биљног влакна, у каквом другом крају може перцептуално да се доживи као *оживљак*: *оживљавица* (јабука, Славонија), или као *лиса* (тј. биљега):¹⁹⁴ *лисјак* (смоква).

Спорадичне особине морфологије (и структуре) плода

У одјелку о структури плода анализирана је лексичка грађа која се односи на чврстоћу, брашнавост, воденост (сочност), масленост или гњилавост воћних плодова. Укратко речено, претходне особине чине системска обиљежја воћних плодова, а какав су израз на лексичком плану нашла таква обиљежја (шта је недвосмислено утврђено, а шта остало помало недоречено) — видно је из шематских приказа и коментара који су слиједили уз њих.

За крај је преостало да се у виду прегледа каже понешто и о оним скрајнутим морфолошким (структурно-морфолошким) особинама плода што су ипак код појединих сорти воћака нашле свој лексичко-семантички израз.

Неке особине, као што је нпр. хрскавичавост плодова, карактеристичне су само за поједине врсте тврдых трешања. У Мостару се једна врста таквих трешања

¹⁹³ Исп. Ђинђић и др. (зн. под т. 1).

¹⁹⁴ А каква је *лиса* посриједи, не би могло да се наслути из голе лексеми. Лексема *лиса* веома се често среће као мотивна ријеч у именима домаћих животиња (исп. нпр. *лисан*, Речник САНУ, зн. под 1).

зове *рскавица* (или *бабаја*): *Бабаје ... (у Мостару) некаке трешње, које се зову и рскавице* (Вук). Широм штокавске територије скупљачи лексичке грађе забиљежили су повелик број лексема које изражавају наведену особину. Најраспрострањенија лексема је *рѹи*:¹⁹⁵ (трешња, Срем, Славонија итд.). Уз њу се јављају и варијантне форме *врѹит* (трешња, Срем; вишња, Бачка), *хрѹит* (у појединим воћарским приручницима: *Хеделфингеров хрѹит*) и *фрѹит* (нпр. у Ристић—Кангргином *Речнику српскохрватског и немачког језика*). Остале изведенице су у ближој или даљој творбено-семантичкој вези с прасл. **hrust*, нпр. *врускав*: *врѹскавац* (трешња, Левач), *вруштати*: *врѹштавац* (трешња), *хрускав*: *рѹскавац* (трешња, Коцељева), *хрѹскавац* (трешња), *хрѹштавац* (трешња). Уз ове у грађи су се наше и изведенице чија је основа измијењена у приличној мјери, али гласовни склоп и њихова семантика упућују на заједничко деривационо гнијездо: *рушкиња* (трешња), *врѹшкиња* (трешња), *òрушкиња* (трешња).¹⁹⁶

Неке су особине својствене опет само воћкама из рода **Prunus**. За брескве је типично да се дијеле на оне чије се месо лако одваја од коштице, те на *глодавице*, *глоћаре* или *глоћве*: *Покушала да је [брескву] раскола, прстима. Али, видећи да је глоћва загризе похлепно у њу* (Беговић М., *Речник САНУ*), и то је њихова општа и начелана подјела. Према глаголу *глодати/глоћати* није се нашла ниједна изведеница за коју би се поуздано могло тврдити да означава посебну сорту. Брескве таквих особина према мац. *duránczi* (у сјеверозападним дијеловима штокавске територије) именоване су као *дорáнција* (бресква, Славонија), *дорóнција* (бресква, Славонија и Дубица), *дурáнзлија* (бресква), *дурáнцила* (бресква, Бачка), *дурáнцилија* (бресква). Очигледно је да су то варијанте форме једне те исте лексеме, а да ли се њима именује једна сорта брескви, или изражавају заједничку особину сродних врста — засад остаје отворено питање.

За поједине врсте шљива и брескви (дакле воћака из рода **Prunus**), карактеристично је да се њихови узрели плодови цијепају уздуж или се располућују са лакоћом. Отуда према глаголу *цепати*: *цèпача/ијèпача* (шљива), *цèпика/ијèпика* (шљива); према глаголу *калати*: *калàница* (шљива, Славонија; бресква), *калāнка*

¹⁹⁵ Међу словенским паралелама М. Фасмер наводи цел. *хрустъ* те српскохрв. *хрѹст* а паралеле своди на прасл. **hrust* (Фасмер, под одр. *хруст*); Слично чини и П. Скок, а међу изведеницама са штокавског терена наводи, уз још понешто, и врсту гљиве звану *хруставац* (Skok).

¹⁹⁶ Ова последња забиљежена је Ивековић—Брозом рјечнику под одр. *трешња*).

(шљива, Славонија; бресква), *калача* (шљива, Славонија). Уз ове и *калатка* (крушка, Сарајево), као посвједочење да се поменућа особина спорадично може да јави као семантички подстицај за именовање и код које воћке изван рода **Prunus**.

Бујно месо или изразита меснатост такође је спорадична особина различитих врста воћака.¹⁹⁷ То показују малобројне изведенице мотивисане именицом *месо*:¹⁹⁸ *мѣсница* (маслина, смоква), *мѣсуља* (крушка, Славонија), именицом *дунда*: *дунда* (шљива, Врање) или придјевом *дебео* (ст.сл. *дебелъ*): *дебѣлика* (јабука), *дебѣлица* (шљива), *дебѣљара* (шљива, Славонија), *дебѣљача* (шљива Пирот, Тимок и Банија), *дебѣљаш* (орак дебеле комине).

Малобројне лексеме из тематске групе *врста воћке* изражавају намјену воћке, а намјена је, опет, посве уско повезана са структуром плода. Прецизније речено, влакнасти плодови или плодови с доста суве материје, чине природни предуслов за печење, сшушење или за прављење туршије (водени плодови нису погодни за овакву технолошку обраду). Отуда према *пећи*: *пеџара* (крушка, Славонија), према *сушити*: *сушелица* (смоква, Бока), *сушењница* (смоква, Дубровник), према *туршија* (тур. *turşi*): *туршијара* (крушка, Алексинац).¹⁹⁹

Посве мали број изведеница у непосредној је семантичкој вези с морфологијом плода. Воћке из рода **Prunus** имају коштицу (коштичаву сјеменку, остале воћке из фам. **Rosaceae** сјеменку са танком овојницом. Лексемама *брѣзрѣнка* (: *зрно* — јабука, Мачва), *шупљика* (: *шупаљ* — јабука), као да се на сликовит начин дочаравају јабуке закржљалих сјеменки; насупротив ових као да стоји *зрѣнка* (: *зрно* — јабука, Славонија), *пицуља* (: *пица* — маслина, Дубровник), које би могле да означавају воћке крупних или крупнијих сјеменки.

Познато је да плодови појединих врста јабука при дрмању одају звукове сличне звекету, звецкању и сл. Њихове сјеменке (услѣд слабе везаности) испадају из лежишта звецкајући у сјеменој овојници. Такав звучни ефекат представљао је

¹⁹⁷ Изразита меснатост је у тијесној вези са крупноћом воћних плодова. Ипак, иако је такво раздвајање на подгрупе унеколико и проблематично — рекло бисмо да се крупноћа односи на цио плод (нпр. *крупнаја*, јабука у Полимљу), а да се меснатост некако уже и одређеније схвата.

¹⁹⁸ Ближе речено, секундарним значењем лексеме *месо* = мекани делови плода воћа, поврћа и сл.: *Месо (кртина) јој [јабуци канатки] је понешто крупнијег зрна, жућкасте боје* (Лукман Ф., Речник САНУ, зн. под т. 3).

¹⁹⁹ У Речнику МС *туршијара* је означена као ‚паприка која се држи у туршији‘ (као извор наведен је Речник Ристић—Кангрга). Не бисмо жељели да оспоравамо ово, али напоменимо да се у народу (изгледа свугдје) *туршијара* зове једна врста паприке намијењене за туршију.

подстрек за њихово именовање. Отуда према глаголу *звечати*: *звѣчѣлка* (јабука), *звѣчѣлка* (јабука, Поуње и Банија), *звѣчѣрка* (јабука),²⁰⁰ а према именици *грохат*: *гровѣтуша*, *грохѣтуша* (јабука).

Овим последњим, поглед на лексику која на овај или онај начин стоји у семантичкој вези са структуром (и морфологијом) плода, као да је исцрпен у приличној мјери. Недоумице испољене у приступу можда би се могле отклонити да је на располагању било више чињеница, више ближих података за поједине врсте воћака. Без овог, пут је неминовно водио ка преиспитивању суодноса мотивних, основинских ријечи и њихових деривата, ка изналажењу лексема средње семантике, како би се оснажила гледишта заснована на таквим односима.

²⁰⁰ Због звучног ефекта који одају рожнати престенови на крају репа и велика змија отровница *Crotalus horridus* у српском језику именована је ријечју *звечарка* (исп. Рчник САНУ, зн. под т. 1).

II ОНОМАСТИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ У НАЗИВИМА ВОЊАКА

A. АНТРОПОНИМИ

Антропонимијске основе у српској воћарској терминологији су права ријеткост. У страним срединама, превасходно у Њемачкој и Француској, изгледа да су такве основе чиниле чешћу појаву, што унеколико свједоче сорте воћака које су од краја 19. вијека наовамо примане, калемљене и размножаване у нашој средини. Заједно с воћком углавном је прихватан и страни назив у адаптираном облику. Тако се нпр. за крушку *генерал Тотлебен* знало већ крајем 19. вијека: *Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... генерал Тотлебен* (Тодоровић 1899, 257). Аутори новијих приручника често су се старали да уз посрбљено име дају и неко шире објашњење, да назив приближи нашем човјеку. Тако за крушку под називом *Лепенова*, Ш. Бубић наводи кратко: *Лепенова (заправо notair Lepin ... што значи биљезник Лепен) ... подноси најслабију земљу* (Bubić 1948, 29). Воћака с именима страног поријекла има напретек у савременим воћарским приручницима. Не бисмо да их нижемо овдје, већ само да скренемо пажњу на неке чија су се имена (а и оне саме) одавно одомаћила код нас. То су у првом реду *жѐрмѐнка* или *ђѐрмѐнка* (: Saint-Germain, тј. гроф Жермен), *виљамѓвка*, *вилијѓмка*, *вилијѓмѓвка* (крушка) или *наполѓѓнка* (крушка, Ужице; трешња).

Каткад се у основинском дијелу изведеница распознаје име, лично име. Оно може да буде савремено, име какве историјске личности или библијско име. Управо ово последње потврђује основинска лексема *Адам* у деривату *адамѓвка* (јабука, Славонија). Јабука *адамѓвка* морала би да буде исто што и јабука *адамчица*. Ову (јабуку *адамчицу*) је подавно, бавећи се етнографијом Самобора, описао Милан Ланг. Његово објашњење преузео је Веселин Чајкановић (Чајкановић 1994, 98). Ријеч је о ребрастој јабуци и ми, умјесто образложења, преносимо Лангов опис: *Јабука адамчица. Ова јабука нађе се и код нас у гдјекојем воћњаку. Има на плоду на пет мјеста утиснуте браздице, пак се прича, да је то она врста јабуке, што ју је Ева у*

Рају земаљском скунула са стабла и дала Адаму, и од онда се на њој види оних пет бразда од Евиних прста (Lang 1911, 40).

Ми ипак сматрамо да је, у прегледу какав је овај, идентификацију личности најцјелисходније заобићи, посебно у оним случајвима кад немамо поузданих аргумената којим бисмо могли да поткријепимо везу између антропонима и дате личности (иако нас историјске или какве друге околности каткад наводе на то).

име	народни назив	врста воћке (и локација)
Адам	<i>а̀дамѡвка</i>	јабука, Славонија
Вилиам	<i>вѝљамѡвка</i>	крушка
	<i>вѝлијѡмка</i>	крушка
	<i>вѝлијѡмѡвка</i>	крушка
Saint-Germain	<i>ђѐрмѡнка</i>	крушка, Лесковац
	<i>жѐрмѡнка</i>	крушка
Јосиф	<i>јѡсипина</i>	крушка
	<i>јосифка</i>	крушка
Латиф	<i>латифуша</i>	јабука, Ливно
Лазар	<i>ла̀зѡнка</i>	крушка, Славонија
	<i>лазањка</i>	крушка, Ђаковштина
	<i>ла̀зѡрка</i>	крушка, Славонија
Мартин	<i>Ма̀ртинов бљѡтавац</i>	крушка
Матан	<i>ма̀танѡвка</i>	крушка, Славонија
Милица	<i>Мѝличѡн водѐњѡк</i>	крушка, Левач и Темнић
Наполеон	<i>наполѐѡнка</i>	крушка, Ужице; трешња
Хусеинбег	<i>сѐинбеговача</i>	крушка, Тршић
	<i>сѐмбеговача</i>	крушка, Тамнава
	<i>усѐинбеговача</i>	крушка, Јадар
	<i>хусѐинбеговача</i>	крушка

Ипак, у оним случајевима гдје је то несумњиво, име личности даје повод за један мало шири осврт.

У Босни (централној и источној) нпр. постоји крушка именована као *хусѐинбеговача*. Да ли је она пренесена однекуд (нпр. из турских покрајина) или ју је

свијет разносио са посједа Хусеина-бега,²⁰¹ за рад овакве природе маргинална је ствар. О њој један познавалац воћарских прилика у Босни наводи сљедеће: *Добра је крушка звана „Хусеинбеговача“, која се највише гаји у неким крајевима сјевероисточне Босне, нарочито у селу Корају, среза лопарског* (Вубић 1948, 20). Називи за ову крушку варирају од мјеста до мјеста. Име *Хусеин-бег*²⁰² као творачки елеменат деривата углавном је прозирно, без обзира на то колико је жива веза са датом историјском личношћу. Таква веза с именом *Хусеин-бег* видљива је у Вуковој потврди из Јадра: *усеинбеговача*, или у потврди из Тршића: *сеинбеговача*, али се то не би рекло за назив *сеџбеговача* у Тамнави, за коју се само из предања зна: *Нека крушка у Бељину била, звали је сеџбеговача* (податак ауторов). У напријед наведеним варијантама препознатљив је исти творбени модел: *Хусеин-бег* + *-ов* + *-ача*. Дјелимично слабљење мотивационе везе испљено је у термину *сеинбеговача*; то слабљење још је изразитије у термину *сеџбеговача*, за кога би се могло рећи да је у првом свом дијелу (оном што се значењски односи на име *Хусеин*), постао семантички готово непрозиран.

Сасвим ријетко и какав други подстицај, какав други карактеристичан детаљ из воћарске праксе може да послужи као мотив именовања. То се лијепо види из примјера датог за крушку *Миличин водењак*: „*Миличин водењак*” ... је ... *ту накалемила нека Милица из Наупара* (Левач и Темнић, Мијатовић С., Речник САНУ, под одр. водењак). Ни издалека се каткад не може наслутити шта се крије „у позадини“ неких народних назива. П. Скок изведеницу *лазањка* доводи у везу с њем. *Lazarinbirne* (Скок, под одр. Лазар). Да ли је овдје ријеч о васкрслем Лазару из Јудеје (о Лазаревдану свакако не, јер тај празник пада посве ранао, када су воћке тек у заметку), или о неком воћару, одгајивачу, калемару по коме је она именована? На крају, који је то *Мартин* и који је повод некога нагнао да једну крушку назове *Мартинов бљџтавац*?²⁰³ Узгред нагласимо и ово: калемљење, размножавање и брига о воћкама и воћњацима код

²⁰¹ Име Хусеин-бег односи се на Градашчевић Хусеин-бега, тј. на Хусеин-капетана Градашчевића (1802—1833), вођу дијела босанског беговата који се борио за аутономију положај Босне у оквиру Турске царевине (исп. Торковић 1989, књ. III, 72—73).

²⁰² А. Шкалајић наводи двије варијанте овог имена: *Хусејин* и *Хусеин* (Škaljić).

²⁰³ Назив ове крушке представља усамљени податак у приручнику Б. Тодоровића (1899, 259).

нашег народа, искључиво је мушки посао. Оно што је учинила Милица из Наупара, служи јој као спомен.

Б. ТИТУЛЕ ИЛИ ЗВАЊА

На српском етничком простору постоји немали број назива за поједине воћке изведен према титули владара или монарха (*цар, краљ*), према титулама (*наша, бег, везир, бан*),²⁰⁴ према војном чину (*генерал, капетан*), према именицама које означавају припадност црквеном или вјерском реду (*поп, калуђер, дервиш, фратар* итд.), али и лексемама којим се обједињено именују личности угледнијег друштвеног статуса и сл. (*тефтедар, пелегрин, челебија, кадуна*).

Изгледа да је таква традиција подавно постојала у страним срединама те да се она временом преносила и у наше крајеве. Воћка буљутава укуса или некавалитетна воћка уопште, није имала изгледа да буде именована на овакав начин: царском угледу доликовале су само најбоље воћке, нпр. према *кајзер* (њем. *Kaiser*): *кајзѐрка* (крушка), према њем. *Kaiserbirne*: *кајзибѐрка* или *кајзипѐрка* (крушка Славнонија).²⁰⁵

Као потпора увјерењу да воћке именоване на овакав начин знају да буду заједничко добро различитих средина и различитих језика, наводимо примјер крушке *бергамот*. Облик *бергамот* потврдили су Б. Шулек и П. Скок; у другим изворима она се јавља као *бегармут* (Ужице, Речник САНУ) или *бегармута* (Сарајево, Речник САНУ), као *бѐргамка*: *Појешћете коју крушку крустуменку и бергамку ... из мог*

²⁰⁴ Титуле чине предмет ономасичких проучавања. Наводећи поједине титуле (князь, княгиня, граф, принц, барон, герцог итд.), Н. В. Подольская (1998, 126) титулу (рус. титул) дефинише овако: Почетное родовое или жалованное звание лиц привилегированного сословия в феодальном или буржуазном обществе — „термин знатности“.

²⁰⁵ Изгледа да је ова крушка пренесена код нас почетком 20. вијека; њен назив основано је доводити у везу с Вилемом II (Fridrich Wilhelm Viktor Albert fon Hohenzollern), царем њемачким и краљем пруским.

воћњака (Винавер С., Речник САНУ), или као *бергамота* (*Есперенова бергамота*) (Bubić 1948, 25). Интересантно је и то да за крушку звану *бергамот* (ма колико њен назив данас звучео савремено и ново), П. Скок каже да је „једини примјер турцизма који је ушао у наш језик преко талијанскога“ (Скок, под одр. бергамот). При рашчлањењу и трагању за етимологијом поменути аутор је управо и пошао од тур. *beg armūdi* (слободније преведено: бегова крушка), сматрајући да се двочлана форма преузета из турског језика у талијанском рефлектовала као *bergamoto* или *bergamotta*.²⁰⁶

Једном успостављен творбено-семантички модел могао је лако да се шири обухватајући друге титуле нижег ранга. Управо то показују основинске ријечи поријеклом из турског језика — *паша*: *паша̀лма* (јабука), *пашинка* (јабка, Санџак), *везир*: *вези́рка* (јабука), *бег*: *бег̀ница* (крушка), *бег̀рмут* (крушка, Ужице) итд., али и друга звања на рзличитим нивоима друштвене хијерархије. Тако се и десило да ова тематска поткатегорија обједињује именичке основе с општим значењем титуле највишег државног ранга: *цар*: *ца̀рѣвка* (крушка, Драгачево), *цесар*: *цѐсарка* (крушка) — па до звања које је далеко од царског: *тефтедар*: *тептѐдарка* (крушка).²⁰⁷

титула (звање)	народни наз	врста воћке (и локација)
бан	<i>ба̀ника</i>	јабука, Славонија
	<i>ба̀ница</i>	крушка, Хрватска
	<i>ба̀новина</i>	јабука, Славонија
бег	<i>бег̀ница</i>	крушка, Ужице
	<i>бег̀арка</i>	крушка, Космет
	<i>бег̀рмут</i>	крушка, Ужице
	<i>бег̀рмута</i>	крушка, Сарајево
	<i>бег̀гѣмка</i>	крушка
	<i>бергамот</i>	крушка
	<i>бергамота</i>	крушка
везир	<i>вези́рка</i>	јабука

²⁰⁶ Скокову етимологију, поткрепљену паралелама из македонског језика: *бегарма*, *беграма*, потврђује и ЕРСЈ (под одр. бегармут), с тим што се овдје полази од тур. *beğ armudu*.

²⁰⁷ Слична појава могла се уочити и у именованима друге природе: нпр. у Врховини међу именима коња *Цезар* и *Везир* чине честа имена (која се каткад јављају у пару) (податак ауторов).

вратор	<i>врѣторка</i>	крушка
дервиш	<i>дѣрвѣшка</i>	јабука
кадуна	<i>кадѹмака</i>	јабука
	<i>кадѹмама</i>	јабука
	<i>кадѹмана</i>	јабука
	<i>кадѹмѣнка</i>	јабука, Ужице; крушка, Ужице
	<i>кадѹмача</i>	јабука, Ужице
	<i>кадѹнка</i>	јабука, Ужице
кајзер	<i>кајзѣрка</i>	крушка
Kaiserbirne	<i>кајзѣбѣрка</i>	крушка, Славонија
	<i>кајзѣпѣрка</i>	крушка, Славонија
калуђер	<i>калуђерица</i>	крушка, Босна
	<i>калуђѣрка</i>	крушка
капетан	<i>капетѣнѣвка</i>	крушка, Славонија
карабаш	<i>карабаѣша</i>	јабука
краљ	<i>краљѣвка</i>	крушка, Ваљево;
		јабука, Славонија
	<i>краљѣвчица</i>	крушка; јабука
	<i>краљѣвица</i>	јабука, Ужице, Рудник; бресква
	<i>краљѹша</i>	јабука
пастор	<i>пѣстѣрчица</i>	крушка
паша	<i>пѣѣѣлма</i>	јабука
	<i>пѣѣѣнка</i>	јабука, Санѣак
пелегрин	<i>пелѣгрѣнка</i>	смоква
поп	<i>пѣѣѣѣѣ</i>	смоква, Бока
	<i>пѣѣѣѣѣѣѣ</i>	крушка, Мачва; јабука
попадија	<i>пѣѣѣѣѣѣѣѣ</i>	јабука
	<i>пѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣ</i>	јабука
тефтедар	<i>тептедѣѣрка</i>	крушка
цар	<i>ѣарска јабука</i>	јабука
	<i>ѣарска крушка</i>	крушка
	<i>ѣѣрѣвка</i>	крушка, Драгачево
	<i>ѣѣрица</i>	шљива
	<i>ѣѣрѣѣвка</i>	крушка, Славонија

цесар	цѐс̄арка	крушка
челебија	челѐб̄инка	крушка, Славонија

Није баш умјесно тврдити да сваки горенаведени назив воћке у табеларном приказу недвосмислено упућује на друштвени статус, на чланове одређеног реда. Иако се за поједине воћке зна конкретан повод именовња (нпр. крушку која је код Срба углавном позната као *ка̀луђѐрка*, пронашао је један француски калуђер и овамо се ширила из Француске),²⁰⁸ називи различитих воћака као што су *по̀па̀дија* (јабука), *по̀па̀дика* (јабука), *по̀пица* (смоква, Бока), *по̀повача* (крушка, Мачва; јабука), ипак упућују на одређени друштвени статус (статус који у српској средини имају *по̀па̀дија* и *по̀п*).

У појединим случајевима (када су посриједи воћке страног поријекла), прибјегавало се калкирању. То су ријетки случајеви условљени потребом да се воћка именује *ad hoc*. Као илустрацију дајемо примјер из воћарске брошуре Ф. Лукмана за крушку названу *влад̄о̀јла: Регенткиња или владо̀јла ... [је] октобарско-новембарска фина масловка, нешто ситнија и прилично осетљива* (Лукман 1938, 29). Можда је то иста она крушка коју је Б. Тодоровић (полазећи од ријечи *регент* и користећи исто средство преиначавања), четрдесет годна раније назвао ријечју *влад̄арка* (исп. Тодоровић 1899, 257). За наведене калкиране лексеме не може се тврдити да су прихваћене и познате у народу.

В. ТОПОНИМИ

У *Српском рјечнику* Вук Караџић је навео замашан број народних назива за различите врсте воћака. Зачудо, уз назив *бид̄гратка* (крушка, Ужичка нахија), *зворниклија* (трешња, Ужичка нахија), *млѐткиња* („некаке бијеле велике трешње“ у Боци), могао би се наћи тек још понеки народни назив с топонимом у основи. Вуку је морало да буде познато још штогод, али је то изостало из нама

²⁰⁸ У средини с католичким живљем иста крушка се зове *па̀ст̄орчица: Калуђерка или пасторчица, поповача је у нашим крајевима најпознатија страна сорта крушака* (Лукман 1938, 20).

непознатих разлога. Стиче се утисак да је Вук уз називе који изражавају примарне особине воћака (укус, мирис, структуру, облик или боју), настојао да обухвати и оно што скрива какву „егзотику“, нпр. *сѣдак* (у Шумадији, „некака крушка која се једе само гњила“), *рѣдѣт* (у Шумадији, „нека трешња, која се рска“).

Грађа из новијих извора (насупротив слабој заступљености у *Српском рјечнику*), показује да су топонимијски елементи итекако честа појава у народним називима наших воћака (по учесталост упоредиви с основама које означавају боју, облик и величину). Изгледа да је размозавање, калемљење и разношење воћака посебно узело маха од почетка друге половине 19. вијека, када је у српским земљама послје петовјековне потлачености живнуо свеколики привредни и друштвени живот. Симптоматични су разлози за појаву толиког броја топонимијских основа у народним називима наших воћака. Изгледа да је ранији назив воћке бивао напуштен ако је у новом окружењу постојао истовјетан или посве сличан назив за воћку исте врсте. С друге стране, назив мјеста одакле је воћка (калем-гранчица) пренесена могао је да буде творачки толико инспиративан да се једноставно, сам по себи, наметао као мотив именовања. Разлози су могли да буду и другачији, а каткад су произишавали из ширег друштвеноисторијског контекста. О социјалним, емоционално-експресивним компонентама у значењима лексема исп. нпр. Ристић—Радић-Дугоњић 1999, 7—45. Нпр. крушка која се у Тамнави зове *сѣлѣнка* (нешто познатија као *лѣмѣнка*) поријеклом није из Солуна — неко од солунских бораца је при повратку са Солунског фронта калем-гранчице узео у Поцерини — али је у термину *сѣлѣнка* похрањена успомена на њихов повратак.

Шематски приказ назива с топонимом у основи:

топоним	народни назив	врста воћке (и локација)
Алексинач	<i>алексиња̀нка</i>	дуња
Америка	<i>америкѣ̀нка</i>	јабука, Горобилје
Anguleme	<i>ангѣ̀лѣ̀мка</i>	крушка
Арбанашко	<i>арба̀нуша</i>	јабука, Скадар
Баре и сл.	<i>ба̀рња̀ча</i>	јабука
Београд	<i>бѐдѣ̀ратка</i>	крушка
	<i>бѝдѣ̀ратка</i>	крушка, Ужице
Беглуци и сл.	<i>бѐглуша</i>	крушка, Ужице

Белосавци	<i>бѐросѣвка</i>	шљива, Драгачево
	<i>сѣвка</i>	шљива, Врховина
Босна	<i>бòсѣнка</i>	трешња, Славонија; јабука, Сиринић
	<i>босѣнлија</i>	трешња
Бошњаци	<i>бòшњака</i>	јабука
	<i>бошњакиња</i>	јабука, Славонија
Брдари (и сл.)	<i>бр̀дарица</i>	јабука, Качер
	<i>бр̀даруша</i>	шљива, Гружа
	<i>бр̀ђаруша</i>	шљива, Гружа
Брђани	<i>бр̀ђѣнка</i>	јабука, Ваљево
Будимље	<i>б̀удѣмка</i>	јабука
	<i>будѣмлија</i>	јабука
	<i>будѣмњача</i>	јабука, Поцерина
Бугарија	<i>б̀угѣрка</i>	шљива; јабука, Врање
Буково	<i>б̀уковача</i>	јабука, Буково
	<i>б̀ужòвка</i>	јабука
Буна	<i>б̀унка</i>	крушка, хрв. Приморје
Бунарцик	<i>б̀унѣрѣика</i>	јабука
Ваљево	<i>вѣљѣвка</i>	јабука, Врање
Видин	<i>вѣ̀да</i>	крушка, Жича
	<i>видѣнлија</i>	крушка, Ресава
Вијена	<i>вѣ̀јѣнка</i>	крушка
Винковац	<i>вѣ̀нкòвкиња</i>	јабука, Славонија
Влашко	<i>вѣ̀шкиши</i>	орех, хрв. Приморје
Влашко поље	<i>вѣ̀шкòпòљка</i>	крушка, Тимок
Влахиње	<i>вѣ̀ђиња́ча</i>	шљива, Вировитица; јабука, Славонија
	<i>вѣ̀хиња́ча</i>	шљива, Херцеговина
Влах	<i>вѣ̀хиња</i>	јабука; смоква
	<i>вѣ̀х̀ун</i>	крушка
Воденичари	<i>вòдѣничѣрка</i>	крушка, Славонија
Воћин	<i>вòђи́нка</i>	крушка, Славонија
Волујац	<i>вòл̀у́јача</i>	шљива, Рудник
	<i>вòл̀у́јка</i>	јабука, Пожега

Врање	<i>вра̀ња̀нка</i>	дуња
Врхпоље	<i>вр̀х̀п̀а̀ља</i>	крушка, Славонија
Гламоч	<i>гла̀мочкиња</i>	јабука, Фоча
Горјани	<i>гор̀ја̀ника</i>	јабука
Градина	<i>гра̀диња̀ча</i>	јабука, Ужице, Б. Башта
Дамаск	<i>дам̀ас̀о̀нка</i>	јабука
	<i>дам̀ас̀џ̀ѐнка</i>	шљива
Даросава	<i>дар̀ос̀а̀вка</i>	шљива
Демир-капија	<i>дѐмѝрка</i>	крушка, Врање; јабука
Дервен?	<i>дѐрв̀ѐнка</i>	крушка, Врање
Душаново (?)	<i>ду̀ша̀нка</i>	јабука
Ђурђево	<i>ђу̀рђ̀ѐвка</i>	крушка
Ерделъ	<i>ѐрдѐ̀ља</i>	јабука, Ваљево
Загорјани?	<i>загор̀ја̀ника</i>	јабука, Славонија
Зајечар	<i>за̀јеч̀арка</i>	јабука
Закушје	<i>за̀кушка</i>	смоква
Зворник	<i>звор̀нѝклија</i>	трешња, Ужице
Зечево	<i>зѐчѐ̀вка</i>	крушка, Славонија
Ипек	<i>ип̀еклија</i>	јабука
Италија	<i>талѝја̀нка</i>	шљива; крушка
Јастребац	<i>ја̀стрепч̀анка</i>	јабука
Каблар	<i>ка̀бл̀арка</i>	јабука
Казази	<i>каз̀а̀зовача</i>	јабука, Зеница
Казанције и сл.	<i>казанџи́ка</i>	јабука
	<i>казанџи́ница</i>	јабука
Канада	<i>кана̀ђ̀анка</i>	јабука
Караман	<i>ка̀ра̀ба̀нка</i>	крушка, Космет
	<i>ка̀рама̀јлија</i>	крушка, Мачва, Колубара
	<i>ка̀рама̀нка</i>	крушка
	<i>ка̀рама̀ниница</i>	крушка, Сарајево
	<i>ка̀рама̀ча</i>	крушка, Поцерица, Тамнава
Карача	<i>ка̀рач̀анка</i>	шљива, Лесковац
Каури	<i>ка̀ур̀ња̀ча</i>	крушка, Банија
Књажевац	<i>кња̀жѐ̀вч̀анка</i>	јабука

Ковачевац (и сл.)	<i>ковáчѣвка</i>	јабука, Лесковац; крушка, Лесковац
Кожувари	<i>кожувáрка</i>	јабука
Колубара	<i>колубáрка</i>	јабука, Крагујевац
Кошница/Кошнице (?)	<i>кòшничáрка</i>	крушка, Колубара
Куршмлија	<i>курушумача</i>	шљива, Бољевац
Ластово	<i>лáстòвка</i>	маслина; смоква
Ластрица	<i>лáштрица</i>	смоква, Далмација
Левант	<i>левáнтíнка</i>	маслина
Левач	<i>лѐвчáнка</i>	крушка, Врање
Леновац	<i>леновача</i>	јабука
Лерин	<i>лѐрíнка</i>	крушка
Ливадари	<i>ливадáрка</i>	јабука
Лишане	<i>лишáња</i> <i>òлишáња</i>	крушка, Славонија крушка, Славонија
Лесковац	<i>лѐскòвчáнка</i>	крушка
Лумбарда	<i>лубáрдѐшка маслина</i>	маслина, Бока
Луштица	<i>лушчáк</i> <i>лушчиња́к</i>	орех орех
Љештанско	<i>љѐштáнка</i>	крушка, Ужице
Мађарија и сл.	<i>мађарица</i> <i>мáђáрка</i> <i>мађáруша</i>	јабука шљива; кајсија шљива
Маџарија и сл.	<i>маџáрка</i> <i>маџáруша</i> <i>мáшáрка</i>	шљива; јабука, Фоча; крушка, Врање шљива; јабука, Фоча шљива
Маљен	<i>мáљѐнка</i>	јабука, Рудник; крушка, Ужице
Марковац	<i>мáрковача</i>	јабука, Сиринићка жупа
Мехелен	<i>мехѐлѐнка</i> <i>мѐхѐлка</i>	крушка крушка
Млеци	<i>млѐткиња</i>	смоква, Бока, Корчула; трешња, Бока
Морава	<i>моравáц</i>	орех, Љештанско
Мославина	<i>мòслáвка</i> <i>мòслáвкиња</i>	крушка, Славонија крушка, Славонија

Мотике	<i>мòтичāнка</i>	шљива
Ноћај	<i>нòћāјка</i>	јабука, Мачва
Овчар	<i>овчāрица</i> <i>òвчāрка</i>	крушка, Левач јабука; крушка, Јагодина
Оздановац	<i>òзданòвка</i>	крушка, Славонија
Ориовац	<i>òриовача</i>	јабука, Славонија
Пазар	<i>пāзāрка</i>	јабука, Полимље
Паочани	<i>пāочāнка</i>	јабука
Пловдин	<i>д̂инка</i> (скр.)	шљива, бос. Посавина; крушка, Београд, Тамнава
Подриње	<i>пòдр̂инка</i>	јабука
Пожега	<i>пожаса</i> <i>пòжега</i> <i>пòжегача</i> <i>пожегиња</i> <i>пòжешкиња</i>	шљива шљива шљива шљива шљива
Полог	<i>пòлошка</i>	крушка, Јагодина
Поље/Поља	<i>пољāрица</i>	смоква, Далмација
Посавље	<i>пòсавица</i>	шљива, Врховина
Преспа	<i>прèспāнка</i>	јабука
Прокупље	<i>прòкупка</i>	јабука
Пударци (?)	<i>пудāрица</i>	крушка, Славонија
Рајковац	<i>рāјковача</i>	јабука
Рас	<i>рāсòвка</i>	јабука, Полимље Расина
Расина	<i>рāс̂инка</i>	јабука
Ребељ	<i>ребèљуша</i>	јабука, Подриње
Ресава	<i>рèсāвка</i>	јабука
Решетари	<i>решèтāрка</i>	крушка
Хриб	<i>риб̂њача</i>	јабука
Рогозица	<i>рòгожница</i>	смоква
Сарајево	<i>сāрајèвка</i> <i>сāрāјка</i> <i>сарāјлика</i>	шљива, Кремна крушка, Врховина јабука, Ужице
Сегедин	<i>сегедњача</i>	јабука, Славонија

Синоб	<i>санáбија</i>	јабука, зап. Босна, Подриње
	<i>сенáбија</i>	јабука, Мачва, Колубара
	<i>синáбија</i>	јабука, Босна
	<i>срнáбија</i>	јабука, Сребреница
Скопље	<i>скòпљáнка</i>	јабука, Јагодина
Смирна	<i>смíрнскá смòква</i>	смоква
Солун	<i>сòлунка</i>	крушка, Београд, Колубара
Стамбол	<i>стàмбòлка</i>	шљива; јабука
Старчевица и сл.	<i>стáрчевача</i>	крушка, Подриње
Степање	<i>стèпáњка</i>	крушка, Шабац, Ужице
Стенице и сл.	<i>стèничáрка</i>	крушка
Тетово	<i>тèтáнка</i>	јабука
	<i>тèтòвка</i>	јабука
Тимок	<i>тìмочáнка</i>	јабука
Топлица	<i>тòпличáнка</i>	јабука
Турска (турски кр.)	<i>туркиња</i>	јабука, Славонија
франачки кр.	<i>франција</i>	јабука, Брод
Чечава	<i>чéчáвка</i>	крушка, Врховина
Читлук	<i>чìтлòвка</i>	шљива, Хомоље
Шам	<i>шáмáнка</i>	крушка
Швабија (швапски кр.)	<i>швáбуља</i>	јабука, Сребреница
Шумадија	<i>шумàдìнка</i>	крушка
Шуматовац	<i>шуматòвка</i>	јабука

Изведенице с топонимијским основама (с ономастичким основама уопште) семантички су празне (представе о особинама воћака изведених од назива мјеста дио су колективног памћења), а у погледу уже топономастичке спецификације оне се односе на:

а. имена држава, нпр. *Босна*: *бòсáнка* (трешња, Славонија; јабука, Сиринић) итд., *Мађарија* (*Мађарска*): *мађарица* (јабука), *Маџарија* (*Маџарска*): *маџáрка* (шљива; јабука, Фоча; крушка, Врање) итд., *Шам* (тур. Şam, данашња Сирија или Дамаск): *шáмáнка* (крушка) итд.;

б. имена ширих области, нпр. *Караман* (вилајет у централној Турској): *карáбáнка* (крушка, Космет), *карамáлија* (крушка, Мачва и Колубара) итд., *Карача*

(област у Бугарској): *карàчāнка* (шљива, Лесковац), *Рас*: *рāсōвка* (јабука, Полимље), *Расина*: *рāсīнка* (јабука, Ресава и Шумадија) итд.;

в. елементе рељефа (орониме), нпр. *Јастребац*: *јāстрепчāнка* (јабука), *Маљен*: *мāљēнка* (јабука, Рудник; крушка, Ужице) итд.;

г. имена градова (урбанониме), нпр. *Биоград*: *бидōратка* (крушка Ужице),²⁰⁹ *Видин*: *видīнлија*, скраћено *вīда* (крушка, Ресава), *Дамаск*: *дамāсōнка* (јабука), *дамāсцēнка* (шљива), *Синоб* или *Синоп*: *санāбија* (јабка, зап. Босна, Подриње), *сенāбија* (јабука, Мачва и Колубара),²¹⁰ *синāбија* (јабука, Босна), *срнāбија* (јабука, Сребреница) итд.;

д) имена села (ојкониме), нпр.: *Белосавци*: *бēросāвка* (шљива, Драгачево), *сāвка* (скраћени облик, шљива, Врховина), *Бунарџик*: *бунāрџика* (јабука), *Лишањ*: *лишиāнка* или *ōлишиāнка* (крушка, Славонија), *Степање*: *стēпāнка* (крушка, Шабац и Ужице) итд.

Аутори у новијим воћарским приручницима ријетко су давали објашњења за поједине воћке. Ако су таква објашњења давана за новије сорте увезене из других земаља (као што је нпр. јабука *бўкōвка*), у њих не би требало да се сумња: *У Србији су је [јабуку каселку] прозвали буковка, по Пољопривредној школи у Букову* (Лукман Ф., Речник САНУ). Приложници збирки ријечи (па и аутори других писаних извора) при навођењу народних назива за поједине воћке из свога краја углавном нису наводили пратеће податке (нпр. оне у вези с поријеклом). Такви подаци, онамо гдје их је било, били би драгоцјени данас, те нам се не би дешавало да на неке основе гледамо с подозрењем. Тако у Славонији (сјеверно од Ђакова) постоји мјесто *Горјани* и јабука *загорјаника* (Привлака, Речник САНУ). Творбена логика упућивала би на основу **загорјан-* (прије него на топониме *Горјани* или *Загорје*), али назив мјеста с таквом основом не потврђују релевантни извори (Imenik mesta и Rječnik JAZU).

Веза између назива мјеста обично је очигледна, нпр. *Ластрица*: *лāштрица* (смоква, Далмација), *Лишане* (мјесто код Бенковца): *ōлишиāнка* или *лишиāнка* (крушка, Славонија), *Степање* (заселак у Тамнави): *стēпāнка* (крушка, Шабац и Ужице).

²⁰⁹ Изгледа да су *бидōратка* и *бедōратка* једно те исто; прву је забиљежио Вук, другу М. Ђ. Милићевић: *Крушака [има]: јагодњача ... шеничарака, београдака, водењача* (Речник САНУ).

²¹⁰ Наводећи једино облик *сенāбија* и стихове из нар. пјесама: *Род родила сенāбија*, или: *Род родила сенāби-јабука*, А. Шкаљић упућује на тур. придјев *sinobi* ← *Sinob*, *Sinop* = турски град на обали Црног Мора (Škaljić).

Каткад је она логична, нпр. *Полог: пòлошка* (крушка, Јагодина),²¹¹ *Казази* (Казази су дио сарајевске чаршије, исп. Škaljić): *казáзовача* (јабука, Зеница). Сасвим су ријетки случајеви код којих је таква веза посве проблематична, рецимо због могућности двојаког гледања на мотивну ријеч. Нама се чини да у лексеми *ипèклија* (јабука) творбену основу чини *Ипек* (турски назив за град Пећ, тур. *Ирек*, Škaljić), али не бисмо да се одбаци и претпоставка како је овај назив могао да буде мотивисан и тур. *ipekli* = свилен (исп. Škaljić, под одр. ипеклија). Изведена према основинској лексеми *свила*, лексема *свилàица* (јабука, Ужице) у мотивационом погледу потпире ову другу могућност.

Неке деривате, нпр. *каурњача* (крушка, Банија), не би требао доводити у везу с топонимијским основама у правом смилу. *Каури* би овдје морали да буду исто што и Далмација: *Босанци из среза Бос. Граховског називају Далмацију Каурима* (Билбија Ј., Речник САНУ, под одр. каур). Слично се може гледати и на назив *пранџија* (јабука, Брод) који П. Скок објашњава полазећи од придјева *праначки* (исп. Skok, под одр. Frugy).

²¹¹ Приређивачи *Српског рјечника* уз одредницу *полог* (зн. под т. 3) дали су објашњење да је то неко мјесто или кнежина у Старој Србији: *Он покупи Полог Метохију* (нар. пјесма, Вук).

III ЛЕКСЕМЕ БЕЗ ЈАСНЕ МОТИВИСАНОСТИ

Лексеме недовољно јасне мотивисаности

У српској народној воћарској терминологији постоји замашна група изведеница с ботаничким елементом у основи. Оне су семантички махом прозирне и својим општим значењем творбене основе указују на семантику мириса: *босиљача* (крушка, Славонија), *босиљкача* (крушка, Војводина), *рузмариња* (јабука), или на вријеме сазријевања: *зобеника* (крушка; јабука), *јагодњача* (крушка; јабука, Славонија), *кдопљенка* (крушка), а посве ријетко и на штогод друго. Проблем се намеће код уског круга деривираних лексема код којих се какав дендроним, или ближе речено, назив за листопадно дрво типично за наше поднебље, јавља као творбена основа. Приповједач Јанко Веселиновић је нпр. дао опширан опис јабуке чији плодови миришу на липов цвијет, а ту јабуку ипак није именовао: *Ето видиш ову јабуку! Калем сам добио од једног Турчина ... Кад је загризеи, замиришу ти уста на липов цвет и у дугу дану миришу* (Ј. Веселиновић, Српски писци, Целокупна дела, књ. IX, Београд, стр. 31). У српском језику је позната јабука звана *липовача*, али се Веселиновићев опис не може да схвати као поуздан аргумент за тврдњу да је она у народу названа по мирису липовог цвијета. Ипак, корисно би било да се види о којим је то дрветима и о којим изведеницама заправо ријеч.

бреза, *Betula verrucosa*: *брџовача* (крушка, Драгачево);

бријест, *Ulmus campestris*: *брџтовача* (јабука);

рба, *Salix (Salix alba)*: *врбовача* (јабука, Јагодина, Босна, Рашка; крушка, Ужице), *врбџка* (јабука, Косово), *врбџњача* (јабука);

граб, *Carpinus betulus*: *грабовача* (јабука, Ваљево);

дрен, *Cornus mas*: *дрџновача* (трешња, Срем; шљива, Ужице; јабука, Ваљево), *дрџџка* (шљива, Драгачево);

ива, *Salix*: *ивовача* (крушка; јабука, Зеница);

јаблан, *Populus pyramidalis*: *јаблџн* (јабука, Пирот; крушка), *јаблџнка* (јабука, Шумадија; маслина, Далмација; смоква), *јаблен* (јабука, Алекс. Поморавље);

јова или **јоха**, *Alnus glutinosa*: *јешђвка* (јабука), *јђвача* (јабука, Јадар), *јђховача* (јабука), *јђвђнка* (крушка, Драгачево),
кестен, *Castanea sativa*: *кестѐњача* (крушка);
клен (покр. **кун**), *Leuciscus cerhalus*: *кунђвка* (крушка, Лесковац);
леска/лијеска, *Corylus avellana*: *лѐсковача* (јабука, Ваљево; крушка, Коцељева), *лѐсковача* (крушка, Славонија);
липа, *Tilia*: *липовача* (јабука; крушка);
храст, *Quercus*: *растђвка* (крушка, Славонија);
срч (врста храста), *Quercus*: *срђника* (јабука, Славонија);
цер, *Quercus cerris*: *ђђровача* (јабука), *ђђрђвка* (крушка, Славонија).²¹²

На основу расположиве грађе преузете из Речника САНУ и прикупљене из других извора, изгледа, дакле, да би се у трагању за семантиком изведеница које у коријенском дијелу имају народни назив за листопадно дрво, ваљало окретати у другом правцу и тражити другачија рјешења. Да би се такве изведенице семантички поуздано разјасниле, изгледа да су потребна опсежнија трагања која би надилазила оквире језичке анализе. Изостављајући наведене изведенице из творбеног прегледа цјелокупне грађе, сматрали смо да је овдје најцјелисходније назначити само правце у којима би се евентуално могло да трага.

На основу штурих података датих у грађи Речника САНУ и другим изворима и нашег искуства са терена, изгледа да су особине неких врста воћака посредством метафоричких асоцијација довођене су везу с одређеном врстом дрвета. Овдје у првом реду мислимо на изведенице које у коријенском дијелу имају лексему *врба*: *врбовача*, *врбђвка* и *врбђвњача*, или лексему *липа*: *липовача*. У Посавини и Тамнави има и данас покоја јабука *врбовача*. Упитавши једног сељака са Саве каква је то јабука *врбовача* — добио сам посве необичан одговор: „Ма, прњадовита“. Атрибутом *прњадовит*,²¹³ на најбољи начин се илуструје о каквом плоду је ријеч: о плоду лошег укуса који унеколико подсјећа на *прлад*, тј. на труло или натруло дрво. Ријечју *липовина* у сливу ријеке Зрмање (а изгледа и шире) именује се једна врста лоше, неплемените винове лозе (и грожђе те лозе): *За зрмањску долину [писац је] ... навео ... седам врста грожђа, које народ назива: 1. ђрница ... 2. липовина* (Медић М., Речник

²¹² У Шајкашкој (Драгин 1991, 692) *ђђровача* је врста лубенице.

²¹³ Ријеч *прладовит*, *прлад*, *прњадовит* наводи Вук: *Прњадовит ... н. п. пањ* (Вук).

САНУ, зн. под 4). Другачија објашњења за неке воћке, слободно су тумачење засновано на вјеровању како је нешто могуће, нпр. *врбóвњача* (тј. јабука на врби): *Разбираше старац даље: да ли у селу код извора још траје јабука врбовњача (пресада на врби)* (Јовановић А., Караџић 1899, Речник САНУ).²¹⁴

У поглављу посвећеном структури плода поводећи се значењем ријечи *буза* (= сок који цури из засечена дрвета, мезгра, Речник САНУ, зн. под т. 2), изведенице *бўзлија* или *бўслија* (јабука, Босна) означили смо као лексеме мотивисан воденошћу плода. Међутим, сазнање да се *буза* или *муса* (*муца*) клена, граба, цера или сладуна, можда и још којег дрвета, некад користила за тољење жеђи или као напитака: *Чобани код стоке с пролећа пију мусу од кленова, грабова, церова или сладунова дрвета* (Мијатовић С., Речник САНУ, под одр. муса), наводи нас на помисао да су поједине воћке (односно њихови плодови) асоцијативно могли да буду доведени у вези с грабовом, куновом, церовом мезгром или мезгром срча. А ако је тако, метафорички пренос информације о укусу садржане у значењу основинске лексеме, заиста је могућ: нпр. *граб: грабовача* (јабука, Ваљево), *кун: кунбóвка* (крушка, Лесковац), *срч* (врста храста, *Quercus*): *срчка* (јабука, Славонија), *цер: церовача* (јабука), *цербóвка* (крушка, Славонија). По логици ствари, ово би могло да се тврди и за *брёзовачу* (крушка, Драгачево), јер је познато да се мезгра брезе користила у љековите сврхе (исп. Willfort 1989, 99). Остале воћке с горепоменутих фитонимима у коријенском дијелу не бисмо насумце доводили у исти ред.

У расправи посвећеној словенским називима за *црну топоу* (у српском језику *јаблан*, *јагњед* или *јагњеда*), А. Лома, означавајући бога Аполона као бога јабука, тврди да се у називима *јабука јаблен* (Алексиначко Поморавље), *јаблāнка* (Шумадија), чува траг изворног значења ријечи *јаблан*: „али се иначе свест о њему изгубила, па је настала својеврсна игра речи као фолклорни *adynaton*“ (Лома 1996, 23). Лома сугерише „на оно што не може бити“, а што се до данас очувало у фолклору: *Ја ћу теби понуде донети, / С мора смокве, из Мостара грожђе, / С јаблан' дрва јабланских јабука* (нар. пјесма, Вук, Речник САНУ, под одр. *јаблански*). Откуда онда то — питамо се — да се ријечју *јаблāн*, *јаблен*, *јаблāнка* именују различите врсте воћака? Својеврсно објашњење можда дају *јошевије јабуке* (исп. и

²¹⁴ Глишу Елезовића су својевремено његови земљаци увјеравали да се јабука *врбовача* тако зове јер расте на врби; такву јабуку и брескву помиње и Евлија Челебија (исп. Зборник Етнографског музеја, год. 1953, 273).

називе под основинском ријечју *јова* или *јоха*, *Alnus glutinosa*): *Реци да нећеш оздравити док не добијеш јошевијех јабука* (нар. прип., Чајкановић 1927, 213), за које Д. Мршевић у опширном чланку о воћеродном дрвећу тврди да потичу из хришћанских универзалних представа о рају (Мршевић 2008, 63—69).

У поглављу о ономастичким елементима у воћарској терминологији показали смо да је велики број народних назива за поједине сорте настао према називима мјеста. Грађа из Рјечника JAZU или *Imenika mesta* показује да је велики број топонима изведен према називу дрвета (дрвета се у ономастици у новије вријеме називају дендронимима), нпр. *бреза*: *Брезовац*, *Брезовица*; *брест/бријест*: *Брест*, *Брестовац*; *врба*: *Врбова*, *Врбовац*, *Врбово* (*Imenik mesta*). Нема никакве сумње да су називи неких воћака, опет, изведени према именима мјеста која у својој творбеној основи имају неку лексему из тематске групе именица што означавају дрвеће.

Ми овдје желимо да укажемо на поједине називе воћака који би могли да буду у творбено-семантичкој спрези с именима мјеста мотивисаним на горепоменути начи, односно именима која садрже дендроним као основинску лексему. Одмах да кажемо, најцјелисходније је да се за мјестом трага у ближој околини локалитета у којем је потврђен одређени назив (јер су се воћке углавном преузимале из пограничних мјеста, ријетко из удаљених непознатих крајева). Имена мјеста наводимо према *Imeniku mesta*. Овим не тврдимо да назив воћке безусловно стоји у вези с идентификованим именом мјеста у географском смислу.

брѐзовача (крушка, Драгачево) : *Брезова* (Краљево, Ивањица);
брѐтовача (јабука) : *Брестовац* или *Брестово* (шире познато);
врбѐвка (јабука, Косово) : *Врбово* (Владичин Хан, Пријепоље);
врбѐвњача (јабука) : *Врбовно* (Лазаревац);
грабѐвача (јабука, Ваљево) : *Грабовац* (Тамнава);
дрѐновача (трешња, Срем; шљива, Ужице; јабука, Ваљево) : *Дреново* или *Дреновац* (раширено);
дрѐнѐвка (шљива, Драгачево) : *Дреново* (Горњи Милановац);
кунѐвка (крушка, Лесковац) : *Куново* (Владичин Хан);
лѐсковача (јабука, Ваљево; крушка, Коцељева) : *Лесковац* (Лазаревац);
љѐсковача (крушка, Славонија) : *Љесковац* (нпр. Двор код Сиска);
липѐвача (јабука; крушка) : *Липова* (Врњачка Бања) или *Липовац* (раширено);

р̀аст̀б̀вка (крушка, Славонија) : *Растовац* (нпр. Чазма);
ц̀ер̀б̀вка (крушка, Славонија) : *Церово* (раширено) или *Церовац* (раширено).

Успостављајући овакве односе (*Врбово* → *вр̀б̀б̀вка*), жељели смо само да овакав начин творбено-семантичког рашчлањавања (*Врбов-* + *-ка* → *вр̀б̀б̀вка*) назначимо као могућност.

У нашој воћарској терминологији постоји извјестан број народних термина (истина невелик), који као основинску лексему имају име какве домаће животиње (сасвим ријетко и име дивље животиње). По својој семантици они не спадају у исти ред. Према описним придјевима *зечаст*, **јазавичаст*, *лисичаст*,²¹⁵ настале су изведенице: *з̀еч̀ица* (крушка, Рудник), *ј̀аз̀авич̀арка* (крушка, Љештанско), *л̀исич̀арка* (крушка). Њихова се семантика, дакле, своди на боју. Код свих осталих изведеница ријеч је о нечему другом. И одмах да се укратко каже зашто: све су лисице жућкасторуменкасте боје, сви јазавци сиви или сивкасти, а домаће животиње (посебно говеда, коњи, пјетлови и пси) најчешће бојом одударају једни од других. Зато су њихова имена веома често мотивисана бојом длаке као специфичном и посве упадљивом одликом.²¹⁶

Али, најприје да се види који се **зооними** надаље јављају као основинске лексеме:

говедо, *Vos taugus*: *г̀овед̀арка* (шљива, Мали Пожаревац и Алексинац),
г̀овеђача (јабука; шљива);

коза, *Saprahiricus*: *к̀озара* (крушка, Славонија; јабука), *к̀оз̀арица* (јабука, Врање), *к̀озина* (јабука, Славонија), *к̀озјача* (крушка);

коњ, *Equus caballus*: *к̀оњара* (крушка), *к̀оњ̀арица* (шљива), *к̀оњ̀овара* (јабука, Уб), *к̀оњура* (јабука, Сарајево), *к̀оњуха* (јабука), *к̀оњувача* (јабука, Јадар);

²¹⁵ Лексема *јазавичаст* није потврђена у обимној грађи Речника САНУ, али се на основу изведенице *ј̀аз̀авич̀арка* (крушка, Љештанско), те према придјевима сродне семантике, може претпоставити такв лексичка могућност; гљива *лисичарка* или *лисичица*, *Santharellus cibarus* (Речник САНУ) и врста грожђа позната под именом *лисичина* (Речник САНУ), такође су мотивисане су бојом (оном жућкастоцрвенкастом што подсећа на боју лисичије длаке).

²¹⁶ Исп. нпр. имена волова у Врховини: *галоња*, *плавоња*, *зекоња* (подаци ауторови), или имена *зека*, *зекан* за кобилу и коња зеленкасте длаке у Пећком Подгору (Јашовић 1997, 145).

магарац, *Equus assinus*: *магарешка слива* (шљива), *магарица* (шљива);
крмче, род *Sus* (*Sus domestica*): *крмећача* (јабука, Шабац);
медвјед, *Ursus arctos*: *медведовача* (крушка, Драгачево);
осао, *Equus assinus*: *ошљача* (шљива, Славонија);
пас, *Canis familiaris*: *пасјара* (шљива, Славонија), *пасјача* (шљива);
петао, *Gallus* (*Gallus domesticus*): *петлача* (крушка);
сврака, *Pica caudata*: *свракача* (крушка).

Грађа преузете из Речника САНУ и прикупљена из других извора, без сумње указује да би се у трагању за семантиком лексема *гòведāрка*, *гòвећача*, *кòњура*, *кòњувача* итд. ваљало окретати у другом правцу и тражити другачија рјешења. А која?

Само поједине изведенице могле су настати према називима мјеста која у основи, изгледа, имају зооним, нпр. *козарица* (јабука, Врање) : *Козаре* (Лесковац), *кòњувача* (јабука, Јадар) : *Коњува* (Куршумлија), *кòњуха* (јабука) : *Коњух* (Крушевац и Липљан), *свракача* (крушка) : *Свраке* (Вогошћа), можда и још који.

Неке изведенице с именом домаће животиње у основи, као да имају експресивни смисао: *гòвећача* (јабука; шљива), *крмећача* (јабука, Шабац), *пасјара* (шљива, Славонија), *пасјача* (шљива), можда и још која, нпр. *кòњура* (јабука, Сарајево). Сходно значењу лексеме *крмећара* = врста гљиве коју радо једу свиње (Речник САНУ) (ми бисмо ипак рекли: врста некавалитетне гљиве (коју једу само свиње), и лексема *крмећача* (јабука, Шабац) у свијести говорних представника морала би да изазива сличне асоцијације. Зато смо склони да на њу гледамо као на лексему мотивисану метафоричким путем (*крмећ-* + *-ача*).

Колико је семантика ове поткатегорије осјетљив проблем, најбоље свједочи лексема *коњòвара* (јабука, Уб). За ту се јабуку каже да је изразито кисела (податак ауторв). Она би, по поријеклу, морала да буде сложена лексема. Можда би имало смисла доводити је у везу с лексемом *коњобарка* = најсилнија вјештица, која човјека с коња обара очима (у Сријему, Вук), те с лексемама *коњобара* или *коњобарка* (у Тамнави: старија „шарена“ дјевојка, која је помало на терету у кући, податак ауторв). Ако је све то тако, развој значења је логичан: *коњобара* (вјештица која с коња обара) → *коњобара* (неморална дјевојка) → *коњòвара* (изрзтито кисела јабука). За последњи облик ми претпостављамо развој *коњобара* → *коњòвара*, јер се једино тако може да објасни сегмент *-вара* у њеној структури. Уколико се услед

десемантизације другог члана сложенице творбена основа сводила на први пунозначни члан, тј. на основу *коњ-* (: *коњ*), онда је и облик са суфиксом *-ура*: *кòњура* (јабука, Сарајево), а можда и још који, творбено лако изводити из ње.

Поред наведених, постоји још која лексема чији су творбени сегменти дају да утврде, чији се формални склоп да рашчланити, али је недовољно јасно какав семантички садржај таквим изведеницама ваља приписати. Управо би овдје од користи били подаци са терена, подаци о особинама воћака именованих на овакав начин (а можда и нечем другом), јер је локалном становништву њихова семантика несумњиво ближа. Умјесто пуког довијања, овдје наводимо такве изведенице с најнужнијим попутним опаскама.

будàлина (крушка, Високо).

дулумача (јабука, Азбуковица). Skok —.

запұталица (смоква, Трпањ). Skok —.

крстац (крушка). Skok —.

обртұшка (јабука, Ужице). Skok (под одр. вртјети) наводи ову изведеницу али не као назив јабуке.

рàзбигұз (крушка, Славонија). Skok нема у овом значењу. Очито је да је императивна сложеница, али је мотивисаност недовољно јасна.

тарантуна (маслина, Тиват). Skok без објашњења наводи облик *тарантела* (маслина, Лепетане).

итедљйвка (јабука; крушка). Skok —.

Лексеме без јасне мотивисаности

ангйрача (крушка). Skok —, EPCJ —. Могао би се претпоставити развој: *јагйрача* (: *јаг*) → *ајгйрача* → *ангйрача*.

балйстача (јабука, Славонија). Skok —, EPCJ —.

баратина (јабука, Славонија). Skok —, EPCJ —.

бирйцика (јабука, Топлица). Skok —, Škaljić —. Вјероватно према *биринцик* (*бурунцук*) = танко бијело свилено платно (Skok). EPCJ (под одр. бирицик) указује као могућу везу с тур. *biricik* = јединствен.

бòжјака (шљива, Врање). Skok —; исп. *небожица*.

бојшанка (јабука, јужна Србија). Skok —.

букòвија (јабука, Славонија). (Skok —.

бѹтòвница (јабука, Славонија), *бѹтѹнлија* (јабука), *бѹтља* (јабука). Skok —.

Вјероватно према њем. *Batulnapfel*.

вѹводница (јабука, Далмација). (Skok —.

вѹзѹјка (јабука), *вѹзѹлка* (јабука, Таковица и Пећ). Skok —.

галѹмата (смоква, Бар). Skok —.

долкѹран (крушка Пећ). Skok —, Škaljić —.

дрѹгана (трешња Мостар). В. *драганлија*.

драгѹнлија (трешња, Ваљево). Skok доводи у везу с лат. придјевом *duracĭnus*: „драганлија је турцизам ... од *драгана*“ (Skok, под. одр. *дрганлија*).

дрѹпља (крушка, Славонија). Skok —.

дѹбак (трешња). Skok: метафора према *дуб* (под одр. *дуб*).

дѹргуља (шљива), *тѹргуља* (шљива, Славонија), *тѹргуња* (шљива, Славонија), *тргоњка* (шљива), *тргуља* (шљива), *тѹргуља* (шљива; јабука Сисак), *тѹргуња* (шљива, Славонија, Шабац), *тѹркуља* (шљива, Горобиле). Skok (под одр. *тѹргуља*) без покушаја разрешења наводи само основни облик; Елезовић такође. Можда сложеница с ријечју *гула* (тур. *gule*) = суд у облику сурахије (врча), од посебне врсте земље ... у којем су муслиманске хаџије доносиле из Меке абу-земзе при повратку са хаџилука (Škaljić, под одр. *гула*).

јерѹлма (јабука, Космет). Skok (под одр. *јер*): према тур. *yer*, земља, мјесто и тур. *alma*, јабука; Škaljić облик *јералма* доводи у везу с тур. *yer elmasi*, биљка *Helianthus tuberosus*, буквално: земаљска јабука.

јѹрбасма, *јѹрибасма*, *јѹрибосма*, *јѹрибосна* (крушка). Škaljić: према тур. *yerē bastmaz*, описно: оно што на земљу не пада.

кѹјкуша (крушка, Алексинац).

кѹкавац (јабука, Врање). Skok —.

кѹкѹвка (крушка), *кѹкаћа* (крушка, Драгачево). Skok —. Новији извори из јужне Србије потврђују и друге фонетске варијанте: *какичка*, *какличка*, *катличка*, *клакичка* (Цветковић 2000, 54). Мотивисаност би могла да буде двојака: или према именици *кѹк* (како се нама чини), или према *кѹтлича* или *кѹтлица* (= бубац, желудац живине, Речник САНУ).

клѹпчѹнка (јабука). Вјероватно према *Клопче* (село код Зенице) или *Клопце* (село код Славонске Бистрице); Skok (под одр. *клеп*) мисли да је можда метафора.

кòсмāч (јабука). Непоуздан извор.

крустумѐнка (крушка). Skok —. Можда индивидуална лексичка креација (само код С. Винавера).

куличе (крушка, Лесковац). Skok —.

лудаја (јабука, Србија). Skok (под одр. луд) мисли да је метафора према придјеву *луд*. Ипак, изгледа да је то врста брашнаве јабуке; исп. рус. *луда* = глыба камена, гранита, песчаная отмель, каменистоє русло реки (Фасмер, под одр. луда II).

лудаиш (орах, Пожаревац). (Skok —.

лупија (бресква, Дубровник). Skok је (под одр. луб) означава као „бресква у којој се не приања месо уз коштицу“.

магуша (крушка, Босна). Skok —.

мадуна (смоква, Херцеговина). Skok —.

мајчица (*мајчица*) (крушка, Ужице). Skok —.

меркушанта (смоква). Skok даје ову одредницу, али без објашњења.

мислинка (јабука, Крагујевац). Skok —. Можда према *муслин* = врста лагане и танке памучне тканине (назване по граду Мосулу у Ираку, где се првобитно израђивала (Речник САНУ).

милишијанка (крушка, Мостар). Skok —.

мртдшанка (смоква). Skok —.

мигавац (шљива, Смедерево), *мугавац* (шљива, Крагујевац). Skok (под одр. мигати) наводи облик *мигавац* али без конкретног објашњења.

муслима (јабука, Зеница), *муслимача* (јабука, Подриње). Skok —. Можда пема *муслин*; исп. *мислинка*.

небожица или *небожица* (шљива, Банија и Дубица). Skok —.

пандара (шљива, Рудник), *белопандара* (шљива, Рудник). Skok наводи ову последњу али каже да је други елеменат сложенице непознат.

паусија и *паусија* (маслина). Skok —.

писина (јабука, Славонија), *преслина* (јабука, Славонија), *прислина* (јабука). Skok —.

пранција (јабука). Skok (под одр. Frugy) мисли да је изведена од придјева *праначики*.

пртабоњка (јабука, Конавли). Skok (под одр. имбунити) сматра да је изведеница према тал. *brutte bone*.

р̇д̇ут (трешња, Шумадија), *х̇р̇д̇ут* (трешња). Skok (под одр. хрдати) сматра да је *р̇д̇ут* ономатопеја.

с̇ѣдак (крушка, Шумадија). Skok —. *с̇ѣдика* (јабука, Валпово). Skok —.

с̇ѣн̇ѡвка (јабука Топлица). Skok —.

ск̇ѡчип̇ѡрка (крушка, Славонија). Skok наводи ову лексему без конкретног објашњења.

с̇унлија (јабука, Босна). Skok —.

т̇ѣпавац, (крушка, Јагодина). Skok —; исп. *тепка*.

т̇ѣпка (крушка). Skok (под одр. тепсти) овај назив обазриво везује за основу *теп-* (: *топити*).

терм̇ѣѡача (смоква). Skok —.

турка (крушка, Космет). Skok овај облик наводи под одр. тургуља. Прије ће бити да је то хипокористик према *туркиња*.

ѡибара (шљива), *ѡибуља* (шљива, Лика), *ѡибуљѡица* (шљива, Лика). Skok (под одр. ѡиборица) посумњаваши у Даничићеву етимологију: тал. *с̇іpero* (као назив за мочварну биљку), оставља неријешено.

ѡиковача (јабука, Полимље). Skok —.

шар̇агуља (смоква). Skok —.

шиментија (крушка, Славонија). Skok —. Могло би да стоји у вези с ријечју *ѡим̇ѣнта* у Шајкашкој: *ѡим̇ѣнта* је метално лонче од пола литра или литра за мерење запремине пре свега пасуља и мака (Драгин 1991, 654).

ПОЈЕДИНАЧНИ НАЗИВИ ВОЋАКА: ТВОРБЕНИ ПРЕГЛЕД

УВОД

Опште напомене

Свако озбиљније проучавање лексике одређене термилошке области, поред лексичко-семантичког приступа, морало би и творбу да има за циљ. Само тако обједињен приступ пружа цјеловиту представу о свим битним семантичким и творбеним аспектима тематске групе лексема која се узима као предмет истраживања. „Давно је констатовано да је у творби речи мотивисаност комплексна појава и да укључује и форму и значење: изведена реч је мотивисана формом и значењем неке друге речи“ (Ђорић 2008, 25). При рашчлањавању народних термина на творбене елементе, не бисмо да се држимо формалних критерија. Формално гледано, нпр. облик *бјелијанка* (јабука, Горобиле итд.) могао би да се растави овако: *бјел-* + *-ија* + *-анка*. Тај облик би да посматрамо као јединствен резултат последњег творбеног чина, полазећи од типа творбене основе *бјелиј-* (: *бјелија*), творбеног значења и творбеног форманта (*-анка*) као његових битних конститутивних елемената.

Проблеме у идентификацији основе, идентификацији суфикса, потешкоће у одређивању границе између основе и суфикса, потешкоће изазване могућношћу помијерања те границе — веома је лијепо изразио М. Николић: „Комплексност суфиксације потиче делом из њене изузетне продуктивности, а још више из често тешко утврдиве границе између творбене основе и суфикса, што је последица различитих и неретко вишеструких фонетских промена извршених током историје нашег језика управо на тој граници, односно многобројних морфолошких алтернација, као и честих (понекад недовршених или лексички ограничених) померања границе између основе и суфикса изазваних перинтеграцијом (обично аналошког порекла), односно појавом сложених суфикса“ (М. Николић, из рецензије књиге И. Клајна: *Творба речи у савременом српском језику*).

Колико се суфиксација зна да усложњава, чак и онда када се занемаре гласовне промјене у основинском дијелу појединих лексема у различитим народним говорима

(губљење појединих гласова, упрошћавање гласовних група, појава супституције, развој нових гласова), на нивоу српске воћарске терминологије лијепо свједоче изведенице са основом *lif*, лексемом којом се у турском језику (између осталог) означава биљно влакно.²¹⁷ Поред сложенице *елифѿлма* (јабука, Зеница), сегмент *lif-* (*лив-*или *лип-*) се јавља као основа за коју су у различитим крајевима везивани различити суфикси:

- а: *елифа* (јабука, Полимље), *јелива* (јабука, Злакуса),
- анија: *елвѿнија* (← еливанија) (јабука),
- ѿнка/-ѿња: *елифѿнка* (јабука, Пожешко Поље), *илифѿнка* (јабука), *јеливѿнка* (јабука), *јелипѿнка* (јабука, Врховина), *лифѿња* (јабука),
- ка *јеливка* (јабука, Врање),
- ѿвна: *јелипѿвна* (јабука, Сарајево).

Наведене форме припадају различитим народним говорима. Већину њих карактерише замјена гласа *ф* у основинском дијелу гласом *в* или гласом *п* (*јелива*, *елвѿнија*, *јеливѿнка*, *јеливка*; *јелипѿнка*, *јелипѿвна*), а готово све развој гласова у иницијалном положају (гласа *е* : *елифа*, *елвѿнија*, *елифѿнка*; гласова *је*: *јелива*, *јеливѿнка*, *јелипѿнка*, *јеливка*, *јелипѿвна*; гласа *и*: *илифѿнка*).

Осипање гласова у основи или њихова замјена другим гласовима, карактеристично је за повећи број народних термина широм штокавске територије. Понекад такве гласовне промјене захватају основу у драстичној мјери, те је у оваквим случајевима каткад веома тешко утврдити шта чини саму основу некога деривата. Као примјер наводимо њемачку сорту *Voikenaepfel*, јабуку која се поодавно одомаћила у Славонији. Њен први њемачки члан *Voiken-* мијењао се у знатној мјери, а за поједине форме (тако измијењене или нарушене) основе везивали су се различити суфикси: -иња (*бојкиња*, *бѿиња*), -аница (*боланица*), -ѿнка (*булѿнка*), -ина (*бујина*).

Иако нпр. знамо да се коријенски дио деривата *ѿемурлијка* (јабука) крије у именици *ѿемре* (тур. *setre*, угљен од жераве, Škaljić), нисмо сигурни у одређивању границе између основе и суфикса, па ни самог суфикса (чини се да је у поменутој изведеници дошло до контаминације крајњих гласова основе с удвојеним суфиксом: *ѿемурлијка* (← **ѿемурли* + *-лија* + *-ка*).

²¹⁷ Исп. Ѓинђић и др. (зн. под т. 1).

Из претходних примјера који указују на путеве адаптације форми преузетих из других језика, види се да је утврђивање творбеног односа појединих чланова деривационог гнијезда веома приметан посао. Када су посриједи домаће (словенске) основе, слика је углавном јасна, али није увијек јасна до краја, посебно не у оним случајевима када основинска лексема одавно не чини дио активног лексичког фонда. Као примјер јасне слике пружа нам дио деривационог гнијезда с основинском лексемом *мука* (русл. *мука́*, чеш. *touka* итд., исп. Фасмер, под одр. *мука́*), лексемом која је, судећи по дериватима *мучница* и *мучњак* (Речник САНУ), с ријечју *брашно* некад била у синонимијском односу. Лексема *мука* јавља се и као основинска лексема у српској воћарској терминологији, за осову *мук-* везивли су се ови суфикси: *-лија*: *муклија* (јабука, Ужице), *-уља*: *мукуља* (шљива, Зеница), *-ница*: *мучница* (јабука, Славонија).

Наш циљ није да лексику којом се именују појединачне врсте воћака разлажемо на мање јединице, да се упорно бавимо гласовним промјенама које су захватале деривирани лексеме, већ да идентификујући творбене елементе настале последњим творбеним чином (Babić 1986, 14), утврдимо заступљеност појединачних суфикса и њихову учесталост, назначимо однос творбених основа, означимо најпродуктивније творбене типове и сл. У творбеном прегледу користимо се првенствено приручницима у којима је творба ријечи најпотпуније и најсвестраније представљена: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I* (Стевановић 1981), S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* (Babić 1986), И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику* (други део, суфиксација и конверзија) (Клајн 2003).

С обзиром на чињеницу да називи воћака потичу из различитих народних говора (од крајњих западних дијелова источнохерцеговачког дијалекта до рубних дијелова призренско-тимочких говора), те да знатан број њих у основи има локализам као основинску лексему, жељели смо да укажемо на промјене у гласовној структури појединих деривата, те на појаве које се јављају у процесу творбе. Деривате наводимо као илустрацију а не као исцрпан инвентар.

Гласовне промјене у творбеној основи или суфиксу

Гласовне промјене у основи тицале су се углавном сонантских али и других гласовних супституција, нпр. *бѐросāvка* (: Белосавци — шљива, Драгачево), *вд̂ђӣнка* (: Воћин — крушка, Славонија) итд. Такве промјене најочигледније су код изведеница с истим коријенским или основинским дијелом, код тзв. једнокорених синонима, како се они већ називају у нашој лексиколошкој пракси (исп. Матијашевић 1982, 121; Драгићевић 2007, 246; Ћорић 2008, 34), или код гласовних варијанти исте лексеме, нпр:

ваљувак: *ваљӯвāјка* (шљива, Неготин, Књажевац), *ва̄љупка* (шљива), *ва̄њуга* (шљива, Хрватска) итд.;

коло: *кōлка* (крушка, Алексинац), *кōнка* (крушка, Лесковац);

Лазар: *лāзāрка* (крушка, Славонија), *лāзāнка* (крушка, Славонија), *лазањка* (крушка, Ђаковштина);

дриска: *дрӣскуља* (шљива, Славонија), *дрӣцкуља* (шљива, Травник итд.), *дрӣшкуља* (шљива), *дрӣцкуља* (шљива, Чајниче; трешња, Босна);

Јакоб: *јāкобōвка* (крушка), *јāкопōвка* (крушка), *јакōпōљка* (крушка, Славонија);

Караман: *карāмāнка* (крушка), *карāmāлија*, (крушка, Мачва итд.), *карāбāнка* (крушка, Космет);

Магдалена: *магдāлēнка* (јабука; крушка), *мандāлēнка* (јабука; крушка), *мандāљēнка* (јабука).

Гласовне супституције карактеристичне су углавном за основински дио лексеме, веома ријетко и за суфиксе. Такве промјене могле су да се јаве и у чину преосмишљавања, које је настајало као последица затирања значења израженог општим значењем творбене основе, нпр. *ек̄зи*: *ѐксѐрка* (крушка).²¹⁸ Постоје и изведенице које несумњиво потврђују да ни суфикси нису у потпуности били поштеђени гласовних алтернација, нпр.

²¹⁸ Основинска лексема никако није *ексер* (како би се то данас могло да чини), већ тур. *ек̄зи* (= кисео, *Škaljić*), и ми претпостављамо развој: *ек̄з-* + *-ѐнка* → **ексенка* → *ѐксѐрка* (крушка).

Јакоб: *ј̑̀акоб̑̀овка* или *ј̑̀акоп̑̀овка* (крушка) / *ј̑̀ако̀п̑̀о̀љка* (крушка, Славонија);
муљ: *муљача* (шљива, Тимок) / *муљаша* (шљива, Алексинац);
мудо: *муд̑̀овка* (шљива) / *муд̑̀орка* (шљива);
сушити: *сушѐница* (смоква, Дубровник) / *сушѐлица* (смоква, Бока).

Скраћивање или крњење основе

Појава крњих основа у нашој грађи своди се на појединачне случајеве. У начелу, рекло би се да је појава крње основе резултат упрошћавања гласовних група (било гласовне групе у завршном дијелу основе (исп. *дам̑̀ас̑̀о̀нка*), или новонастале сугласничке групе на споју основе и суфикса. Идући од краја до краја, на терену обично обитавају једне и друге форме:

пуна осн. изведеница	крња осн.	изведеница
<i>Дамаск:</i> <i>дам̑̀ас̑̀е̑̀нка</i> (шљива)	<i>Дамас-</i>	<i>дам̑̀ас̑̀о̀нка</i> (јабука),
<i>пров-:</i> <i>про̀в̑̀ача</i> (крушка, Врхов.)	<i>про-</i>	<i>про̀в̑̀ача</i> (крушка, Шумадија)
<i>стрек-:</i> <i>стр̑̀ек̑̀ња</i> (јабука, Рудник)	<i>стек-</i>	<i>ст̑̀ек̑̀ња</i> (јабука).

Упадљиво скраћивање основа примијећено је углавном код деривираних лексема које имају своје дуже парњаке, а ови по поријеклу представљају изведенице сложено-суфиксалног типа:

пуна осн. и дужи облик	скраћена осн. и краћи облик
<i>Белосав-</i> <i>бѐрос̑̀авка</i> (шљива, Драгачево)	<i>сав-</i> <i>с̑̀авка</i> (шљива, Врховина);
<i>gülab-</i> <i>ђула̀бија</i> (јабука)	<i>ђул-</i> <i>ђу̀ла</i> (јабука);
<i>lif- + alma</i> <i>елѝф̑̀алма</i> (јабука, Зеница),	<i>lif-</i> <i>елѝфа</i> (јабука, Полимље);
<i>Пловдин</i> —	<i>дин-</i> <i>дѝнка</i> (шљива; крушка). ²¹⁹

²¹⁹ Уз шљиву и крушку, *дѝнка* је и једна врста винове лозе названа према имену бугарског града Пловдива. П. Скок урбаноним Пловдив, трачки Pulpudeva, изводи из грч. Philipropolis (Skok, под одр. динка). Та лоза се у стручним круговима назива и *плов̀дина* или *плов̀дѝнка* (Речник МС; Polj. enc.). Истовјетни дужи облик за шљиву и крушку није потврђен у нашој грађи, а да је постојао и претходио краћем облику *дѝнка*, посредно се може закључити и према називу за једну врсту парприке: *плов̀динка* (исп. Марковић 1997, 11).

Ипак, не само код њих, исп. нпр. *види́нлија* (крушка, Ресава) и *ви́да* (крушка, Жича); *чења́ча* (јабука, Шумадија) и *чења* (јабука, Шабац). Дуже и краће форме (посматрано на нивоу цјелокупног језичког простора), углавном егзистирају упоредо. При творби краћих, хипокористичких форми, за овако скраћену основу везивао се суфикс *-а*. Суфикс *-а* је поред хипокористичке улоге код ових, могао (да се узгред напомене) имати и моциону улогу, исп. нпр. *бунџи́ца* (: Бунарцик — јабука), *кожде́ка* (: кождрак — јабука, Врање) итд.

Б. ПРЕГЛЕД ИЗВЕДЕНИХ ЛЕКСЕМА ПО СУФИКСИМА

При дистрибуцији деривираних лексема у оним случајевима када се творбени однос између основинске лексеме и изведене ријечи чинио нејасним, а таквих је нејасноћа заиста пуно (посебно због великог броја локализама који се јављају у улози основинских лексема), у загради ће се давати пуни облик основне ријечи, а тамо гдје се то учини сходним, и творбена основа и мотивна ријеч. Творбене основа мотивних ријечи, по већ утврђеним правилима, одређиваће се одбацивањем наставка у генитиву једнине (исп. Babić 1986, 21).

-а: *бунарџика* (: Бунарџик — јабука), *вида* (: *вид-*, *види*нлија — крушка, Жича), *ђула* (: *ђул-*, *ђула*бија — јабука), *зека* иили *зека* (: *зека*ст — јабука, Банија), *елифа* (: *lif-*, *елиф*анка и сл. — јабука, Полимље), *јелива* (: *lif-*, *јелив*анка — јабука, Ужице), *карабаша* (: *карабаш* — јабука), *кождека* (: *кождрак* — јабука, Врање), *коба* (: *коб-*, *кобав* — јабука, Поцерина), *макарија* (: *Макариј-*, *Макарије* — крушка, Банија), *медњака* (: *медња*к — крушка), *мушкута* (: *мушкат* — јабука), *мушкаћела* (: *мушкаћел* — крушка, Дубровник), *пљуска* (*пљуск-*, *пљуск*ача — крушка, Врховина), *савка* (: *савк-*, *берос*авка — шљива, Врховина), *слаја* (: *слачина* — јабука, Славонија), *чења* (: *чењ-*, *чења*ча — јабука, Шабаци), *цања* (: *цан-*, *ца*нарника — шљива, Црна Гора), *шара* (: *шар-* — шљива, Црна Гора).

-ава: *шугава* (: *шуга* — јабука).

-ав(а)ц: *гужавац* (: *гука* — крушка, Врање), *капавац* (: *капати* — шљива, Драгачево), *кокавац* (: *кокати се* — крушка, Пчиња), *муцавац* (: *муц-*, *муца* — шљива, Фрушка гора).

-авица: *крвавица* (: *крв* — маслина, Далмација), *прскавица* (: *прскати* — шљива), *мутавица* (: *муса* — шљива, Срем), *муцавица* (: *муца* — шљива), *пљуцавица* (: *пљуца* — шљива), *пуцавица* (*пуц-*, *пуцати* — смоква; шљива).

-авка: *дињавака* (: *диња* — крушка, Врање), *јелипавка* (: *lif-* — јабука, Мали Зворник), *крвавака* (: *крв* — бресква; крушка), *прскавака* (: *прскати* — шљива), *пуцавака* (: *пуцати* — крушка, Славонија).

-авна: *јелипавна* (: *lif-* — јабука, Сарајево).

-аја/-јаја: *водењаја* (: *воден* — крушка, Рудник итд.; шљива, Горобиле), *гркаја* (*трешња*, *Дучаловићи*), *зимаја* (*јабука*, Шумадија; *крушка*, Шумадија), *зимњаја* (:

зимњи — јабука; крушка, Врњци), *зукваја* (: *зукв-*, зуква — јабука, Шумадија), *кврџаја* (: крврга — крушка, Шумадија), *кисѣљаја* (: кисель — јабука, Шумадија итд.), *крѣваја* (јабука, БиХ), *крѹглаја* (: *крѹгл-* — јабука), *крѹпнаја* (: крупан — јабука, Полимље), *мѹдаја* (: *муд-*, мудро — шљива), *озѣмаја* (крушка, Драгачево, Лика), *подрѹмаја* (јабука), *прутаја* (: прут, прутаст — јабука), *стрѣкаја* (: стрека — јабука, Колубара итд.), *тврдаја* (јабука; крушка, Чачак), *тикваја* (: тиква — јабука).

-ајица: *свилѣица* (: *свил-*, свила — крушка, Ужице).

-ајка: *ваљѹвѣја* (: *ваљув-*, ваљуваст — шљива, Неготин итд.), *кѹтлѣја* (: *котл-* — шљива, Лесковац), *кѹлѣја* (: *кол-*, коло, коласт — јабука, Топлица; крушка, Лесковац), *крѹтѣја* (: крт — јабука, Левач), *кисѣлѣја* (јабука, Шумадија, Расина), *перѣја* (: *пер-*, перо, пераст — јабука), *црвѣнѣја* (: црвењ — јабука, Левач и Темнић).

-ајлија: *ѹгѣлија* (јабука, Крагујевац; смоква, Далмација).

-(а)к/-ј(а)к: *зѹрудак* (шљива, Херцеговина), *мијѹлак* (: Мијољ — крушка, Ужице), *сијѣрак* (: сијер — крушка, Ужице итд.), *сјѣрак* (крушка, Јагодина), *чѣволак* (: чавољ — јабука).

-ѣк/-јѣк: *водѣнѣк* (крушка, Левач и Темнић), *дрвѣнѣк* (: дрвен — крушка), *лисѣк* (: лиса — смоква), *лѹшчѣк* (: Луштица — орах), *медѣнѣк* (крушка, Врање).

-ака/-јака: *бѹшнѣака* (: *Бошнѣ-*, Бошнѣаци — јабука), *водѣнака* (крушка, Ужице, Колубара), *зѣмака* (крушка, Босна), *зѣмнѣака* (: *зимнѣ-* — јабука; крушка, Колубара), *ледѣнака* (: леден — јабука, Славонија), *медѣнака* (јабука), *пожѣака* (: *Пож-* Пожега — шљива), *тврѣака* (крушка, Чачак), *трнѣака* (: трн — шљива, Подриње).

-алица: *грѹжѣалица* (: *грѹжѣ-* — смоква), *капатица* (: капати — крушка, Славонија), *мѹѣалица* (: муѣа — шљива, Срем), *мушкѣалица* (: *мушк-*, мушкат — јабука, Славонија), *пуѣалица* (: пуѣати — смоква).

-ѣлка/-ѣлька: *граѹтѣлка* (: *граѹт-*, граѹтак — јабука, Врање), *звѣчѣлка* (: *звѣч-*, звѣчати — јабука), *звѣчѣлька* (: звѣчати — јабука, Поуње, Банија), *јѣгодѣлька* (крушка, Славонија), *јѣкѹпѣлька* (: Јакоб — крушка, Славонија), *коврѣтѣлька* (: коврѣт — јабука, Левач), *мирѣсѣлька* (крушка, Ужице).

-ѣлуша: *мркѣлуша* (: мрк — крушка, Фоча).

-ѣн(а)ѣ: *грѹзјѣнаѣ* (: грѹзје — крушка, Врање).

-ѣнија: *ѣлѣнија* (: *лѣл-* — јабука).

-аница: *бег̀аница* (: бег — крушка, ужички крај), *мез̀аница* (: мез-, мезина — смоква; маслина), *кал̀аница* (: калати — бресква; шљива, Славонија).

-а̀нка/-ја̀нка: *алексѝња̀нка* (дуња), *амери́кѝ̀нка* (јабука, Горобиле), *бо̀сѝ̀нка* (трешња, Славонија; јабука, Сиринић), *бјелѝја̀нка* (: бјелија — јабука, Горобиле), *бу̀здѝ̀мка* (: буздован — крушка, Црна Гора), *ваљу̀ва̀нка* (: ваљувак — шљива, Неготин, Књажевац), *во̀сѝ̀нка* (: восак — јабука), *га̀рѝ̀нка* (: гар — јабука, Врњци), *вра̀ња̀нка* (дуња), *елѝфа̀нка* (: *lif-* — јабука, Пожешко поље), *илѝфа̀нка* (: *lif-* — јабука), *ја̀стрепа̀нка* (јабука), *јелѝва̀нка* (: *lif-* — јабука), *јелѝпа̀нка* (: *lif-* — јабука, Врховина), *ка̀ла̀нка* (: *кал-*, калати — бресква; шљива, Славонија), *кана̀ња̀нка* (јабука), *ка̀ра̀ча̀нка* (: Карача — шљива, Лесковац), *кња̀жѝ̀ва̀нка* (јабука), *лѐва̀чка* (: Левач — крушка, Врање), *лѐско̀ва̀чка* (крушка), *ло̀жѐчка* (: лојзе — крушка), *љѐштѝчка* (: Љештанско — крушка, Ужице), *мо̀тичѐчка* (: Мотике — шљива), *па̀очѝ̀чка* (: Паоци — јабука), *прѐспа̀чка* (: Преспа — јабука), *про̀шѝ̀чка* (: *прос-*, просо — јабука), *скѝ̀па̀чка* (јабука, Јагодина), *тѐта̀чка* (: *Тет-*, Тетово — јабука), *тѝмо̀ча̀чка* (јабука), *то̀пличѐчка* (јабука), *ша̀ма̀чка* (: Шам — крушка).

-а̀ња: *лѝфа̀ња* (: *lif-* — јабука), *лѝша̀ња* (: Лишане — крушка, Славонија), *мѐда̀ња* (крушка).

-а̀р: *ја̀буча̀р* (орех, Босна).

-ара/-јара: *ба̀лу̀зѝ̀ара* (шљива, Славонија), *бра̀шиѝ̀ара* (јабука, Славонија), *бро̀нѝ̀ара* (: бронза — крушка, Ужице), *во̀дѐња̀ра* (крушка, Славонија), *грѝ̀жа̀ра* (крушка, Ужице, Лика), *гу̀за̀ра* (: гуз — крушка, Вировитица), *гу̀ка̀ра* (: гука, гукав — крушка, Крагујевац), *госпо̀јиѝ̀ара* (јабука), *дѐбѐља̀ра* (: *дебел-* — шљива, Славонија), *дѝва̀ља̀ра* (: *дивљ-* — крушка, Славонија), *жу̀та̀ра* (шљива; крушка, Славонија), *зѝмѝ̀ара* (крушка), *зу̀ква̀ра* (: зуква — јабука), *зла̀та̀ра* (јабука), *ја̀ја̀ра* (шљива, Врховина), *ка̀ја̀ча̀ра* (јабука), *ка̀јсѝја̀ра* (шљива), *ко̀жа̀ра* (јабука, Ужице итд.; крушка, Ужице), *ко̀ла̀ча̀ра* (јабука), *ко̀лу̀та̀ра* (јабука, Ужице), *ло̀нча̀ра* (крушка), *ма̀сла̀ра* (крушка, Славонија), *му̀да̀ра* (: мудро — шљива, Крагујевац), *обру̀ча̀ња̀ра* (крушка, Славонија), *озѝ̀ма̀ра* (крушка, Шаптиновац), *пѐца̀ра* (: пећи — крушка, Славонија), *пљу̀ца̀ра* (крушка), *по̀га̀ча̀ра* (јабука), *пра̀шиѝ̀ара* (: прашњав — крушка, Славонија), *про̀ја̀ра* (јабука, Ужице), *пру̀та̀ра* (: прут — јабука), *пу̀ца̀ра* (шљива), *рѝжа̀ња̀ра* (: рижањ — јабука, Славонија), *тѝква̀ра* (крушка; јабука), *тѝпса̀ра* (: типса — крушка), *то̀пу̀за̀ра* (крушка), *ту̀ришѝја̀ра* (крушка, Алексинац), *фу̀нта̀ра* (: фунта — крушка, Славонија).

-а̀р(а)и: *гу̀та̀раи* (: *гут-*, гута — крушка, Тимок), *жу̀та̀раи* (крушка, Поморавље).

-арица: *капуч̀арица* (: капуч — смоква, Пољица), *мишк̀арица* (: миск-, мискет — јабука, Петриња), *пољ̀арица* (: Поље и сл. — смоква, Далмација).

-`арка/-ј`арка: *б`ег`арка* (крушка, Космет), *в`алиј`арка* (: ав`алија — јабука, Шабац), *в`ин`арка* (крушка, Топлица), *виноград`арка* (крушка, Тимок), *зв`еч`арка* (: звечати — јабука), *зв`ож`арка* (јабука, Крушевац), *з`уњ`арка* (: гуња — јабука, Поцерина), *ж`ут`арка* (крушка, Тимок), *ј`агод`арка* (крушка, Левач и Темнић), *ј`еч`м`арка* (крушка, Мачва), *кам`ењ`арка* (крушка), *к`ож`арка* (јабука, Шумадија; крушка), *кол`ач`арка* (јабука; крушка, Темнић), *к`опљ`арка* (: копље — јабука, Шабац), *к`ошинич`арка* (: Кошница — крушка, Колубара), *л`онч`арка* (крушка), *луб`енич`арка* (крушка, Мачва итд.; јабука, Ваљево), *љуб`енич`арка* (крушка, Славонија), *м`асл`арка* (крушка), *м`ац`арка* (шљива, Горобиле итд.), *м`ед`арка* (крушка), *п`амуч`арка* (бресква), *п`атрич`арка* (: патрице — јабука), *п`огач`арка* (јабука, Врховина), *пш`енич`арка* (крушка), *р`ујич`арка* (јабука), *ст`енич`арка* (: Стенице — крушка), *т`иквич`арка* (крушка, Славонија), *ф`унт`арка* (: фунта — крушка), *ш`енич`арка* (крушка, Колубара итд.).

-ануша: *грож`ануша* (: грожђе — шљива, Зеница).

-(а)ц: *бљ`узгавец* (шљива, Србија), *бљ`утавац* (крушка), *вр`ускавац* (: врускав — трешња, Левач), *вр`уштавац* (: вруштав — трешња), *гњ`илац* (крушка, Тимок), *г`уњац* (: гуња — дуња, Мачва), *з`утавац* (крушка, Алексинац), *дрв`енац* (крушка, Тимок, Врање), *д`уњац* (: дуња — дуња, Ресав), *ж`утац* (крушка, Врање, Морача), *з`имац* (крушка, Заглавак), *к`иселац* (крушка, Врање), *м`уљац* (: муљ — шљива, Типужница), *пш`скавац* (шљива, Горобиле), *р`анац* (крушка, Рудник), *р`ускавац* (: рускав — трешња, Коцељева), *сирац* (: сијер — крушка, Алексинац), *сл`дац* (крушка, Алексинац), *такушац* (крушка), *хр`скавац* (трешња), *хр`ускавац* (трешња), *хр`уштавац* (трешња), *хрш`тавац* (трешња, Подриње), *шљ`ивац* (: шљива — шљива).

-ача/-јача: *ашл`амача* (: тур. *aşlama* — трешња, Дубица), *б`ајача*, *б`аквача*, *б`аклача*, *б`акљача*, *б`атвача*, *б`атлача* (: **bъtv-ěti* — крушка),²²⁰ *бардагача* (: бардак — шљива), *б`елача/б`јелача* (бресква; шљива), *б`јелача* (смоква; бресква), *бљ`узгача* (крушка, Шабац), *босиљ`ача* (: босиљак — крушка, Славонија), *бр`есквача* (јабука), *вел`икача* (јабука, Злакуса), *в`идовача* (јабука, Ужице; крушка, Ужице, Јагодина), *вл`ахињача* (: Влахиње — шљива, Херцеговина), *вл`ајињача* (: Влахиње — шљива, Вировитица, јабука, Славонија), *вод`ењача* (крушка), *волуј`ача* (: Волујац — шљива,

²²⁰ Исп. одјелјак о гњилавости плодова.

Рудник), *гњи́лчa* (крушка, Банија, Комарница), *госпођињача* (крушка, Злакуса; јабука, Ниш), *госпојинача* (јабука, Книн), *госпòјињача* (крушка, Банија, Врховина), *гра̀дѝњача* (: Градина — јабука, Ужице), *гра̀хорача* (: грахораст — јабука, Банија), *губача* (јабука, Славонија), *гүвњача* (јабука), *гүгача* (: гука — крушка, Пирот), *гүњача* (: гуња — крушка; смоква, Далмација), *дебѐљача* (: *дебел-* — шљива, Тимок, Банија итд.), *дивљача* (: дивљи — јабука), *дињача* (: диња — крушка, Поуње), *дрвѐњача* (крушка), *дрòбњача* (: дробан — маслина, Далмација), *дүгача* (смоква, Крк; јабука, Подравина), *жүтача* (шљива, Славонија), *звòнчa* (: звоно — крушка), *зејтињача* (крушка), *зелѐњача* (јабука, Ваљево), *зи́мача* (јабука; крушка), *зл̀тача* (јабука; крушка), *зүквача* (: зүква — јабука, Шумадија), *ивањача* (: Ивањ — јабука, Славонија), *ил̀нчa* (јабука), *ил̀ињача* (јабука; крушка, Славонија; шљива, Славонија; смоква, Црна Гора), *инѝйрача* (: инѝир — крушка, Ужице), *ј̀јача* (шљива), *ј̀сѐњача* (смоква, Кучи; крушка), *ј̀чмача* (крушка, Подриње), *ка̀бача* (: кабао — јабука, Сарајево), *кадүмача* (: кадуна — јабука, Горобиле), *ка̀лчa* (: калати се — шљива, Славонија), *камѐњача* (крушка, Ужице), *капүлчa* (: капула — смоква, Книн), *ка̀р̀мача* (: Караман — крушка, Поцерина итд.), *кисѐљача* (јабука, Ужице итд.; крушка, Рудник), *ковр̀љача* (: коврљ — јабука, Љештанско), *кол̀јнчa* (: колајна — јабука, Крагујевац), *колүтача* (јабука, Ваљево, Сарајево), *котүрача* (јабука, Тимок; крушка, Лесковац), *кр̀стача* (: краста, крастав — јабука), *кривача* (шљива, Лесковац), *крмѐњача* (јабука, Шабац), *кр̀стовача* (: Крстов — јабука, Ниш, Банија), *крүглчa* (: округао — јабука, Ваљево), *крүпњача* (шљива), *куришүмача* (: Куршумлија — шљива, Бољевац), *кутињача* (: кутиња — јабука), *кутүрача* (: котур — јабука, Подравина), *ледѐњача* (јабука, Колубара), *леновача* (: Леновац — јабука), *лимүњача* или *лїмүњача* (јабука), *лубѐњача* (: лубеница — крушка, Ужице), *лүтача* (: лутав — јабука, Полимље), *љубѐњача* (: љубеница — јабука, Славонија), *љүтача* (јабука, Краље), *малињача* (јабука), *маргарѐтача* (крушка), *марињача* (: Мариње — крушка, Сисак), *м̀рковача* (: Марковац и сл. — јабука, Сиринићка жупа), *маслѐњача* (крушка, Мостар), *мѐдвача* (: медвен — крушка), *медѐњача* (јабука, Црна Гора; крушка, Црна Гора), *мѐкача* (јабука, Ужице), *мѐтлчa* (мелта, мелтав — крушка),²²¹ *мијољача* (крушка), *миољача* (јабука, Ужице; крушка, Славонија), *михољача* (крушка; јабука), *митровача* (: Митров — јабука, Лесковац), *мүдача* (шљива, Славонија), *мүљача* (: муљ — шљива, Тимок), *никољача* (крушка, Врање),

²²¹ В. одјељак о воћкама брашнавих плодова.

оврљача (: оврљ — јабука, Подриње), *огњиљача* (крушка, Суњ), *озимача* (крушка, Ужице; јабука, БиХ), *округљача* (шљива), *округљача* (крушка, Сребреница), *ориовача* (: Ориовац — јабука, Славонија), *напрѐњача* (крушка), *пелимача* (: пелин — јабука, Бастаји), *пѐтровача* (јабука, Мачва итд.; крушка, Славонија, Врховина; смоква), *пљѹскача* или *пљѹскача* (крушка, Мачва), *подрѹмача* (јабука), *пѹжегача* (шљива), *прѹтача* (: пртен — јабука, Шабац), *прѹгача* (јабука), *пуркача* (: пурак — шљива), *разбијача* (крушка), *рајковача* (: Рајковац — јабука), *рѐбрача* (јабука), *рудача* (: руд — јабука), *слаткача* (јабука, Љештанско итд.), *старчевача* (: Старчевац и сл. — крушка, Подриње), *тањирача* (јабука), *тиквача* (јабука, Колубара итд.), *томињача* (: Томин, Томиндан — крушка), *хлибача* (: хлиб — јабука, хрв. Приморје), *цѐпача* / *ицѐпача* (: цепати се — шљива), *црвѐњача* (шљива, Шумадија; јабука, Шумадија; крушка), *црњача* (смоква), *чѐњача* (: чен, чењ — јабука, Шумадија), *шакача* (: шака — крушка).

-а̄ш: *дебѐља̄ш* (орех), *ја̄бук̄а̄ш* (: јабука — орех, Славонија), *крѹпн̄а̄ш* (: крупан — орех), *муљ̄а̄ш* (: муљ — шљива, Зајечар), *мѐтл̄а̄ш* (: мелта, мелтав — шљива, Горобиле),²²² *округљ̄а̄ш* (: округласт — крушка, Полимље).

-ашица: *фунта̄шица* (: фунта — јабука; крушка).

-ва: *зѹква* (: зук-, зукао — јабука, Ужице итд.).

-вица: *бѐлвица* (*бел-* — јабука, Врање; шљива, Врање).

-ѐвка: *краљѐвка* (крушка, Ваљево; јабука, Славонија), *мѐзѐвка* (: мез-, мезана — јабука, Славонија), *ц̄арѐвка* (крушка, Драгачево).

-еника: *јачмѐника* (: јачам — јабука), *јечмѐника* (: јечам — јабука), *зобѐника* (: зоб — крушка; јабука).

-еница: *брѐменица* (: брѐме — крушка, Босна), *зобѐница* (: зоб — крушка; јабука), *јачменица* (: јачам — јабука), *сушелица* (: сушити — смоква, Бока), *сушѐница* (: сушити — смоква, Дубровник).

-ѐнка: *батѹлѐнка* (: *Batunapfel* — јабука), *вѐзѐнка* (: вез — јабука, Врање), *дам̄асцѐнка* (: Дамаск — шљива), *жѐтвѐнка* (: жетва — крушка), *зобѐнка* (: зоб — јабука), *ѐксѐрка* (: тур. *ekşi* — крушка), *јачмѐнка* (: јачам — крушка), *јечмѐнка* (: јечам — крушка, ужички крај; јабука), *конопљѐнка* (: конопља — крушка), *прѹсѐнка* (: просо — крушка, Шаптиновац), *сивѐнка* (: сив — крушка).

-ѐњака: *јѐчмењака* (: јечам — крушка, Јагодина итд.).

²²² Ипс. одјѐљак о воћкама брашнавих плодова.

-ења́ча: *жетвења́ча* (: жетва — крушка), *зобења́ча* (: зоб — крушка), *јечемења́ча* или *јечмења́ча* (: јечам — крушка, Поуње итд.), *литрења́ча* (: литра — крушка), *тиквења́ча* (: тиква — крушка, Славонија), *цвјетења́ча* (: цвијет — смоква, Далмација).

-ија: *авáлија* (: тур. *auvali* — јабука), *арвáлија* (: тур. *auvali* — јабука, Лесковац), *вáлија* (: тур. *auvali* — јабука, Рудник), *аршлáмија* (: аршлама — трешња), *бèлија/бјèлија* (крушка; шљива), *буздováнија* (крушка, Славонија), *ђулáбија* (: тур. *gülab-*, *gülabi* — јабука), *мелáтија* (: мелта, мелтав — јабука), *мишћија* (: мишћ — крушка), *озимија* (: озим — крушка), *парадија* (: *парад-*, парадис — јабука), *санáбија* (: Синоб — јабука, Бања Лука итд.), *сенáбија* (јабука, Мачва итд.), *синáбија* (јабука, Босна), *срнáбија* (јабука, Сребреница), *тврдија* (крушка, Ужице).

-йк: *бèличнйк* (: белица — јабука), *рaнйк* (: рани — орах).

-йн: *мушкaтйн* (: мушкат — крушка).

-ина: *билина* (: ик. *бил-* — јабука, Славонија), *бјèлина* (шљива, Славонија; јабука, Славонија), *жyтина* (крушка, Славонија), *јòсипина* (: Јосип — крушка), *љубàчина* (: љубачац — јабука, Славонија), *озимина* (: озим — крушка), *округли́на* (јабука, Славонија), *слачина* (: сладак — јабука, Славонија).

-йнка/-йња́ка: *голyбйња́ка* (: голубаст — крушка), *жетвйнка* (: жетва — крушка, Славонија), *зефйрйнка* (: зефир — крушка), *левaнтйнка* (: Левант — маслина), *мaслйнка* (: масло — крушка, Ужице; јабука), *мишћeтйнка* (: мишћет — крушка, Ужице), *пaшинка* (: паша — јабука, Санџак), *apaйнка* (: Арап — крушка), *челeбйнка* (: челебија — крушка, Славонија), *шумaдйнка* (: Шумадија — крушка).

-иња́: *бошња́киња* (: *бoшњака* — јабука, Славонија), *влaхиња* (: Влах — јабука; смоква), *врyшкиња* (: *врyск-*, *врyскав* — трешња), *гркиња* (: грк — трешња). *кaргйња* (: каргија — смоква, Херцеговина итд.), *кoштaткиња* (: *кoштатка* — крушка, Славонија), *мaргaрeтиња* (јабука), *млeткиња* (: Млеци — смоква, Бока итд.; трешња, Бока), *мyшкиња* или *мyшкиња* (: *мyшк-*, мушкат и сл. — јабука, Банија итд.), *пoжeгиња* (шљива), *стрeкиња* (: *стрeк-*, *стрeка* — јабука).

-иња́к: *лушчиња́к* (: Луштица — орах).

-йш: *гркйш* (бадем, Дубровник), *влaшкиш* (: Влашко — орах, хрв. Приморје).

-иша: *тaкиша* (: тур. *tah-*, *tahin* — крушка, Драгачево).

-ика/-јика: *авáлика* (: тур. *auvali* — јабука), *бaника* (: бан — јабука, Славонија), *бèлика/бјèлика* (јабука; трешња), *вáлика* (: тур. *auvali* — јабука, Ужице), *вйника* (: вино — шљива, Книн), *водeника* (јабука), *дeбeлика* (јабука), *дрoбника* (: дробан —

трешња, Славонија; шљива; крушка), *жутика* (крушка, трешња), *жутлика* (крушка; шљива; трешња, Ваљево), *загорјаника* (јабука, Славонија), *зеленика* (јабука; крушка, Лесковац), *инџирика* (: инџир — крушка, Подриње итд.), *киселика* (јабука), *лимуника* (крушка), *маслика* (: масло — јабука, Славонија), *меденика* (шљива, Славонија), *озимика* (крушка), *попадика* (: попадија — јабука), *прутика* (јабука, Славонија), *руменика* (јабука, Врховина), *седика* (јабука, Валпово), *срчика* (: срч — јабука, Славонија), *тамјаника* (јабука, Ужице; крушка), *тамњаника* (крушка, Крагујевац), *цетика/цјетика* (шљива), *црвеника* (јабука, Мачва итд.), *црљеника* (јабука, Врховина), *шареника* (јабука, Врховина итд.; крушка), *шуплика* (: шупаљ — јабука).

-ица: *алица*, *аница* (: ал — трешња), *ашламица* (: тур. *aşlama* — трешња, Ливно), *баница* (: бан — крушка, Хрватска), *белица/бјелица* (шљива, трешња, јабука, крушка, бресква, смоква, маслина), *белница* (шљива, Бачка), *брџарица* (: Брџари — јабука, Качер), *воштаница* (јабука, Славонија; крушка, Славонија), *вучица* (: вучаст — смоква), *галица* (bresква), *гњилица* (крушка, Лика, Банија), *голица* (bresква, кајсија, крушка), *горчица* (трешња; бадем, Брач), *госпојица* (: Госпоја — јабука, Славонија; крушка, Славонија), *грбавица* (крушка, Славонија), *дебелица* (шљива), *дрискавица* (шљива), *дробница* (: дробан — маслина, Корчула), *дужица* (: дуг — смоква, Котор), *дуњица* (: дуња — јабука, Београд), *ђулабица* (: ђулабија — јабука, Колубара), *ђулица* (: *ђул* — јабука, Топлица), *жутица* (крушка, маслина; трешња, Лесковац; шљива, Лесковац; јабука, Лесковац), *зекица* (: зекаст — смоква, Книн), *зеленица* (јабука; маслина; смоква), *зечица* (: зечаст — крушка, Рудник), *зимница* или *зимница* (јабука, Херцеговина; крушка, Босна; смоква, Пељешац), *йвица* (: Иво — јабука, Славонија), *йвичица* (: йвица — јабука), *инџирика* (крушка, Ужице), *калуђерица* (крушка, Босна), *капушица* (: кашуч — смоква, Сарајево), *киселица* (јабука; крушка, Тимок; шљива, Дарувар), *киселачица* (крушка, смоква; бресква, Славонија), *куглица* (: округао — шљива; крушка, Врање), *куглица* (: округао — крушка, Крагујевац), *круница* (: крупан — јабука, Лесковац; шљива, Лесковац), *круницица* (јабука, Дарувар; крушка, Славонија; шљива, Пирот), *леденица* (јабука), *ледерица* (јабука), *љутица* (јабука, Херцеговина), *мађарица* (јабука), *маљавица* (bresква), *меденица* (крушка, Србија, Босна), *мекушица* (: мекуша — бадем, бресква), *млијечница* (крушка), *мљечица* (крушка), *модрица* (шљива), *морица* (смоква, Далмација итд.), *мркица* (трешња, Ужице), *мушкателица* (: мушкател — јабука, бресква), *мушкатица* (: мушкат — јабука), *дблицца* (маслина, Паштровићи итд.; смоква, Приморје), *овчарица* (: Овчар —

крушка, Левач), *о̀жмиљчавица* (јабука, Славонија), *о̀зимица* (крушка, Бољевац; смоква, Далмација), *окру̀глица* (крушка, Горобиле итд.; шљва, Босна итд.; јабука, Славонија), *пѣгавица* (крушка, Срем итд.), *помо̀ра̀нџица* (крушка), *по̀пица* (: поп — смоква, Бока), *по̀савица* (шљива, Врховина), *пуда̀рица* (: Пудари? — крушка, Славонија), *раница* или *ра̀ница* (трешња), *р̀скавица* (трешња, Мостар), *ру̀жица* (јабука), *ру̀њавица* (бресква), *сеља̀нчица* (: сељанка — јабука), *сѝтница* (трешња, Врховина; крушка, Врховина; шљива, Чачак), *сла̀ткица* (: сладак — трешња), *сурица* (: сур — трешња, Мостар), *тѝквица* (крушка, Поткозарје), *тѝквичица* (: тиквица — шљива, Славонија), *црвѣница* (јабука), *цр̀ница* (*цр̀ница*) (трешња, Љештанско итд.; шљива, маслина; смоква), *цига̀нчица* (: Циганка — јабука, Тамнава).

-ка: *ангу̀лѣмка* (: Anguleme — крушка), *ара̀пка* (крушка, јабука, шљива), *бартулка* (: Бартул — крушка), *бѐлка/бѝјелка* (јабука, Врање; крушка; шљива), *бѐличка* (: Белица — шљива, Тимок), *бео̀градка* (крушка), *бѐросавка* (: Белосавци — шљива, Драгачево), *био̀градка* (: Биоград — крушка, Ужице), *бу̀ди́мка* (: Будимље — јабука, Горобиле итд.), *боздо̀ва̀нка* (крушка, Призрен), *боздо̀га̀нка* (крушка, Призрен), *бо̀ста̀нка* (крушка, Драгачево итд.), *бр̂ѣ̀анка* (: Брађани — јабука, Ваљево), *бу̀га̀рка* (шљива; јабука, Врање), *буздо̀ва̀нка* (крушка), *бу̀ко̀вка* (: Буково — јабука), *бу̀нка* (: Буна — крушка, хрв. Приморје), *ва̀ље́вка* (јабука, Врање), *ва̀лка* (: *ва̀љ-*, *ва̀љу́вка* и сл. — шљива), *ва̀љу́пка* (: ваљувак — шљива), *вѐзи́рка* (јабука), *вѝдо̀вка* (: Видов — јабука, Левач и Темнић; трешња), *вѝје́нка* (: Вијена, њем. Wien — крушка), *вѝлија̀мка* (крушка), *вѝсу́лка* (: *висуљ-*, *висуљак* — крушка, Подриње итд.), *водѣ̀ничарка* (: Воденичари — крушка, Славонија), *во̀де́нка* (крушка, Тимок), *во̀дњика̀вка* (крушка), *во̀ђи́нка* (: Вођин — крушка, Славонија), *во̀лу́јац* (: Волујац — јабука, Пожега), *вра̀торка* (: вратор — крушка), *гњи́лка* (крушка, Врање), *голу̀ша̀вка* (бресква), *горја̀ника* (: Горјани — јабука), *го̀рчи́вка* (трешња, Пирот), *госпо̀ђи́нка* (крушка, Рађевина итд.; јабука), *даро̀савка* (: Даросава — шљива), *дѐми́рка* (: Демир-капија — крушка, Врање; јабука), *дѐрвѣ́нка* (: Дервен? — крушка, Врање), *дѐрви́шка* (јабука), *ди́нка* (: *дин-*, Пловдив — шљива, бос. Посавина; крушка, Београд итд.), *до̀кторка* (трешња), *дри́нка* (јабука), *дрѝшљи́вка* (: дришљив — шљива), *ду̀ша̀нка* (: Душаново и сл. јабука), *ђе́рма̀нка* (: Жермен — крушка, Лесковац), *ђу̀лка* (: *ђул-*, *ђула̀бија* — јабука), *ђу̀рђе́вка* (: Ђурђево и сл. — крушка; трешња, Срем итд.), *е́јвѣ́нка* (: тур. ehven — крушка, Зеница), *е́рде́лка* (јабука, Ваљево), *же́рма́нка* (: Жермен — крушка), *жу̀тка* (бресква, Далмација), *за̀јечарка* (јабука), *за̀кушка* (: *Закуш-*, Закушје — смоква), *зе́јти́нка* (јабука, Србија; крушка), *зе́ле́нка* (маслина; смоква; јабука, Тимок

итд.; крушка, Тимок итд.), *зѣчѣвка* (: Зечево — крушка, Славонија), *зѣмка* (јабука, крушка), *злѣтка* (јабука), *зрѣнка* (: зрно — јабука, Славонија), *ѣнцирѣка* (крушка, Ужице), *јѣлѣвка* (: тур. *lif* — јабука, Врање), *јѣсѣнка* (јабука; крушка, Космет; смоква, Ријека Црнојевића; бресква, Бока), *јѣсѣњка* (смоква; куршка, Врање; јабука, Врање; шљива, Лесковац), *јосифѣка* (крушка), *казанѣика* (: Казанѣије и сл. — јабука), *кѣјзѣрка* (крушка), *кѣлатѣка* (: калати — крушка, Сарајево), *кѣлѣмка* (јабука, Мачва), *кѣлуђѣрка* (крушка), *кѣнтѣрка* (крушка), *карѣбѣнка* (: Караман — крушка, Космет), *карѣмѣнка* (крушка), *катѣрѣнка* (: Катарина — шљива), *кѣсѣлка* (јабука, Пирот; крушка, Врање), *кѣсѣљка* (јабука, Банат итд.), *кѣћѣнка* (јабука, Славонија), *ковѣчѣвка* (: Ковачевац и сл. — јабука, Лесковац; крушка, Лесковац), *кожѣвѣрка* (: Кожувари — јабука), *кѣлка* (крушка, Алексинац), *кѣнка* (: коло — крушка, Лесковац), *колѣбѣрка* (јабука, Крагујевац), *кѣштѣтка* (крушка, Славонија), *крѣвѣјѣка* (: кравај — шљива, Лесковац), *крѣстѣвка* (јабука), *крѣстѣвка* (крушка, Лесковац; јабука), *лѣзѣнка* (: Лазар — крушка, Славонија), *лазањѣка* (: Лазар — крушка, Ђаковштина), *лѣзѣрка* (крушка, Славонија), *лѣстѣвка* (: Ластово — маслина; смоква), *лѣрѣнка* (: Лерин — крушка), *ливѣдѣрка* (: Ливадари — јабука), *лимѣнка* или *лимѣнка* (јабука; крушка), *лишињѣка* (: Лишане — крушка, Славонија), *лубѣничѣка* (: лубеница — крушка, Сарајево), *лѣнка* (: луна — јабука), *магдѣлѣнка* (јабука; крушка), *магдѣлѣнка* (: Магдалена — крушка; јабука), *магдѣлѣнка* (: Магдалена — јабука), *мѣђѣрка* (шљива), *мѣлѣнка* (: малина — јабука, Ваљево), *мѣљѣнка* (: Маљен — јабука, Рудник; крушка, Ужице), *мѣртѣнка* (крушка, Славонија), *мѣслѣнка* (крушка), *мѣцѣрка* (шљива; јабука, Фоча; крушка, Врање), *мѣшиѣрка* (: Маѣарија и сл. — шљива), *мѣдѣнка* (крушка; јабука), *мѣрисѣвка* (крушка, Славонија), *мѣрисѣвка* (крушка, Ужице итд.; јабука, Врање; бресква, Херцеговина), *мѣхѣлѣнка* (: Мехелен — крушка), *мѣхѣлка* (: *Мехел*-, Мехелен — крушка), *мијѣлка* (: Михољ — јабука, крушка, Поуње), *миришињѣвка* (јабука), *мишићѣтка* (: мишићет — крушка, Ужице), *мослѣвка* (: *Мослав*-, Мославина — крушка, Славонија), *мускѣтѣлка* (крушка), *мушкѣтѣлка* (крушка), *мушкѣтѣлка* (јабука), *наполѣнка* (крушка, Ужице; трешња), *никѣлѣјѣка* (: Николаји — трешња, Коцељево), *нођѣјѣка* (: Нођај — јабука, Мачва), *овѣѣрка* (: Овчар — јабука; крушка Јагодина), *озданѣвка* (: Оздановац — крушка, Славонија), *озѣмка* (јабука, Ужице), *олишињѣка* (: Лишане — крушка, Славонија), *омѣнка* (: оман — јабука), *назѣрка* (јабука, Полимље), *напрѣнка* (јабука, Славонија), *пелѣгрѣнка* (смоква), *пѣтрѣвка* (јабука; крушка, Славонија), *плѣвка* (шљива), *пѣдрѣнка* (јабука), *пѣлошка* (: Полог — крушка, Јагодина), *пѣсѣвка* (шљива), *прѣпѣрка* (шљива, Алексинац), *прѣкупѣка* (: *Прокуп*-, Прокупље — јабука), *рѣнка*

(шљива, Горобилје; јабука), *ра̑ња* (шљива), *ра̑сѝнка* (јабука), *ре̑сѝвка* (јабука), *ре̑ше̑та̑рка* (: Решетари — крушка), *ру̑змари̑нка* (јабука), *ру̑мѝнка* (јабука), *са̑вка* (сав-, Белосава — шљива), *са̑рајѝвка* (шљива, Кремна), *са̑рај̑ка* (: *Сарај-*, Сарајево — крушка Врховина), *си̑јер̑ка* (: сијер — крушка, Ужице итд.), *ста̑мбо̑лка* (шљива; јабука), *ста̑па̑ња* (: Степање — крушка, Шабац итд.; јабука, Ужице), *тали̑ја̑нка* (шљива; крушка), *та̑мња̑нка* (јабука; крушка, Рудник), *те̑пте̑да̑рка* (крушка), *те̑то̑вка* (јабука), *тро̑ј̑ка* (: *трој-*, тројак, тројити се — смоква, Бока итд.), *це̑са̑рка* (крушка), *це̑ве̑нка* (шљива; крушка, Славонија), *це̑ље̑нка* (јабука; крушка, Славонија), *ча̑по̑ња* (: *чапоњ-*, чапоњак — крушка), *че̑ча̑вка* (: Чечава — крушка, Врховина), *ца̑нка* (*цан-*, цана, цанарика — шљива), *ше̑рбет̑ка* (јабука), *ше̑ће̑рка* (крушка; јабука), *шу̑мат̑вка* (: Шуматовац — јабука).

-ки̑ња: *ви̑нкѝви̑ња* (јабука, Славонија), *гла̑мѝки̑ња* (јабука, Фоча), *ле̑дер̑ки̑ња* (: ледер — јабука), *мо̑сла̑ви̑ња* (: *Мослав-*, Мославина — крушка, Славонија), *по̑же̑шки̑ња* (: Пожега — шљива), *ору̑шки̑ња* (*руш-*, рушт — трешња), *ру̑шки̑ња* (: *руш-*, рушт — трешња).

-ла: *ду̑ра̑нѝла* (мађ. *duránz-*, *duránzi* — бресква, Бачка).

-ли̑ја: *бар̑да̑кли̑ја* (шљива, Фрушка гора), *бр̑да̑кли̑ја* (шљива), *бос̑ан̑ли̑ја* (трешња), *буд̑и̑мли̑ја* (: *Будим-*, Будимље — јабука), *бу̑здов̑а̑ли̑ја* (крушка, Славонија), *бу̑здов̑ан̑ли̑ја* (крушка; јабука, Славонија), *бу̑зли̑ја* (: *буз-*, буза — јабука), *бу̑сли̑ја* (: *буз-*, буза — јабука, Босна), *вид̑и̑н̑ли̑ја* (: Видин — крушка, Ресава), *ду̑ра̑нѝли̑ја* (: мађ. *duránz-*, *duránzi* — бресква), *ђу̑ла̑вли̑ја* (: тур. *gölâlabi* — јабука, Шабац), *звор̑ни̑кли̑ја* (трешња, Ужице), *зе̑ј̑ти̑н̑ли̑ја* (крушка, Жича), *зе̑ј̑ту̑н̑ли̑ја* (крушка), *ив̑ан̑ли̑ја* (: Иван — јабука, Славонија), *ип̑ек̑ли̑ја* (: Ипек — јабука), *кан̑та̑р̑ли̑ја* (крушка, Шумадија), *ка̑ра̑ма̑ј̑ли̑ја* (: Караман — крушка, Мачва итд.), *му̑кли̑ја* (*мук-*, мука — јабука, Ужице), *пам̑у̑кли̑ја* (јабука, Славонија итд.), *то̑пу̑зли̑ја* (крушка, Ужице), *ци̑га̑н̑ли̑ја* (: Циган — јабука), *че̑пе̑т̑ли̑ја* (: чепет — крушка, Славонија), *ше̑рбе̑т̑ли̑ја* (јабука, Подриње итд.; крушка, Подриње), *ше̑ће̑р̑ли̑ја* (јабука, Ужице, Рудник).

-ни̑к: *ме̑д̑ни̑к* (крушка, Драгачево итд.).

-ни̑ца: *бо̑жи̑ћи̑ница* (јабука; крушка), *зи̑м̑ница* или *зи̑м̑ница* (смоква), *зо̑б̑ница* (крушка), *ја̑го̑д̑ница* (крушка, Славонија), *ка̑за̑нѝни̑ца* (: Казанѝје и сл. — јабука), *ка̑ра̑ма̑ни̑ни̑ца* (: Караман — крушка, Сарајево), *ме̑д̑ница* (јабука, Сарајево; шљива, Плав и Гусиње), *ме̑с̑ница* (: месо — маслина; смоква), *му̑чи̑ница* (: *мук-*, мука — јабука, Славонија), *му̑ш̑ку̑т̑ница* (: мушкунт — јабука), *по̑га̑чи̑ница* (: погача — јабука; крушка).

-ња: *лакња* (: *лах-*, лахани — јабука), *стѣкња* (: стрека — јабука), *стрѣкња* (: стрека — јабука, Рудник).

-њак: *мѣдњак* или *мѣдњак* (крушка, Тамнава итд.).

-њача: *бáрњача* (: Баре — јабука), *блатњача* (јабука, Славонија), *будíмњача* (: Будимље — јабука, Поцерина), *видòвњача* (: Видов — јабука), *госпòдњача* (крушка), *житњача* (крушка, Славонија итд.), *зíмњача* (јабука; крушка; смоква, Далмација), *зòбњача* (крушка, Врховина итд.), *јáгодњача* (крушка; јабука, Славонија), *јáњчача* (шљива, Босанска Крајина), *каурњача* (: *Каур-*, Каури — крушка, Банија), *клапурњача* (: клапура — смоква, Црна Гора), *мѣдњача* (крушка, Зеница, Банија; шљива, Славонија), *миòљњача* (: Михољ — крушка, Славонија), *пепѣљњача* (: пепео — крушка, Славонија), *пѣтровњача* (крушка, Врховина; јабука, Врховина; смоква), *поскурњача* (: поскура — јабука), *прòвњача* (: прова — крушка, Врховина), *прòњчача* (: проја, прова — крушка, Шумадија), *сегедњача* (: Сегедин — јабука, Славонија), *сегетњача* (: Сегедин — јабука, Славонија).

-овача: *бáртоловача* (: Бартол — крушка, Славонија), *бѣловача* (јабука), *вòсковача* (: восак — јабука, Чачак, Ужице; шљива), *зíмовача* (јабука, Шумадија итд.; крушка Шумадија итд.), *казáзовача* (: Казази — јабука, Зеница), *кòровача* (: кора — крушка), *мудовача* (: мудро — шљива), *пòповача* (: поп — крушка, Мачва; јабука), *прутовача* (: прут — јабука, Ужице), *рàновача* (шљива, Колубара итд.), *трновача* (шљива, Врховина итд.; крушка), *шећеровача* (крушка).

-овина: *бáновина* (: бан — јабука, Славонија).

-овица: *ђòновица* (смоква, Далмација).

-òвка: *àдамòвка* (: Адам — јабука), *антуновка* (: Антун — јабука), *бáртолòвка* (: Бартол — крушка; јабука), *бòстòвка* (: *бост-*, бостак — трешња, Ресава), *вèлијамòвка* (крушка), *вèљамòвка* (крушка), *вèнòвка* (: вино — крушка), *вòскòвка* (: восак — јабука), *зèмòвка* (јабука, Тимок; крушка, Тимок итд.), *јàкобòвка* (: Јакоб — крушка), *јàкопòвка* (: Јакоб — крушка), *капетánòвка* (крушка, Славонија), *мàлинòвка* (: малина — крушка, Славонија), *мàслòвка* (: масло — крушка), *мàтанòвка* (: Матан — крушка, Славонија), *мѣдòвка* (: мед — крушка), *мудòвка* (: мудро — шљива), *рàсòвка* (: Рас — јабука, Полимље), *чèтлòвка* (: *Читл-*, Читлук и сл. — шљива, Хомоље).

-овњача: *лèтровњача* (: *литр-*, литра — крушка, Врховина), *медòвњача* (: мед — јабука, Славонија).

-òјка: *тврòдòјка* (: тврд — јабука, Алексинац).

-ор: *пèскор* (: *писк-*, пискав, пискати — шљива, Крагујевац).

-уга: *ва̀љуга* (: *ваљ-*, ваљуваст — шљива, Далмација), *ва̀њуга* (: *ваљ-*, ваљуваст — шљива, Хрватска).

-уља: *вѝмкуља* (: виме — крушка), *вѝсуља* (шљива, Херцеговина), *гòркуља* (: горак — крушка, Ваљево), *дрѝскуља* (: *дриск-*, дриска — шљива, Славонија), *дрѝцкуља* (: *дриск-*, дриска — шљива, Травник итд.; трешња, Мостар итд.), *дрѝшкуља* (шљива), *дрѝцкуља* (шљива, Чајниче; трешња, Босна), *дугуља* (крушка, Градачац), *жу̀туља* (крушка, Славонија; смоква, Далмација), *зѝмкуља* (јабука; крушка, Пожаревац), *крѝвуља* (смоква; маслина), *лу̀гуља* (: луг — смоква), *ма̀цуља* (: *мац-*, мацаст — јабука), *мѐкуља* (крушка, Бачка), *мѐсуља* (: месо — крушка, Славонија), *мо̀друља* (шљива; смоква, Брач), *му̀куља* (: *мук-*, мука — шљива, Зеница), *му̀ргуља* (: *мург-*, мургав — маслина; смоква), *пѝцуља* (: *пиц-*, пица — маслина, Дубровник), *пр̀скуља* (шљива, Винковци), *пру̀туља* (: прут, прутаст — јабука, Шабац), *сѝпкуља* (: сипак — крушка, Славонија), *фр̀чкуља* (: фрчка — шљива, Славонија), *ша̀руља* (: шара — јабука, Славонија), *шва̀буља* (: Швабија и сл. — јабука, Сребреница).

-уљка: *му̀шка̀ту̀љка* (: мушкат — крушка, Хрватска).

-у̀н: *вла̀ху̀н* (: Влах — крушка).

-у̀н(а)к/-у̀њ(а)к: *мѐду̀нак* (: мед — крушка, Крагујевац, Космет), *мѐду̀њак* (: мед — крушка).

-у̀н(а)ц: *во̀ду̀нац* (: вода — крушка, Лесковац), *жу̀ту̀нац* (: жут — крушка, Лесковац), *мѐду̀нац* (: мед — крушка), *сла̀ду̀нац* (: слад — крушка).

-у̀ника: *мѐду̀ника* (: мед — шљива, Сиринић).

-у̀ница: *цвјѐту̀ница* (: цвијет — смоква).

-у̀нка: *зла̀ту̀нка* (: злато — јабука), *мѐду̀нка* (: мед — крушка, Левач и Темнић), *сла̀ду̀нка* (: слад — јабука; крушка), *су̀ру̀нка* (: сур — шљива, Алексинац), *ша̀ру̀нка* (: шара, шарен — јабука, Топлица).

-у̀њика: *мѐду̀њика* (: мед — крушка).

-у̀рак: *жу̀ту̀рак* (: жут — крушка, Тимок).

-у̀рда: *ма̀ља̀ву̀рда* (: маљав — бресква, Бачка).

-у̀ша: *арба̀нуша* (: *Арбан-*, Арбанашко — јабука, Скадар), *бѐглуша* (: *Бегл-*, Беглук, Беглуци и сл. — крушка, Ужице), *бјѐлуша* (шљива, Босна), *бр̀да̀руша* (: Брдари — шљива, Гружа), *бр̀ја̀руша* (шљива, Гружа), *га̀куша* (: гак — шљива, Сомбор), *гро̀ва̀туша* (: грохот — јабука), *гро̀ха̀туша* (: грохот — јабука), *зѝмња̀куша* (: зимњака — јабука, Врање), *зла̀туша* (јабука), *канта̀руша* (крушка, Драгачево), *кола̀туша* (: *кулат-*, кулатаст — крушка, Поуње; јабука, Бос. Крајина),

колàчуша (крушка, Високо; смоква, Херцеговина), *крàљуша* (: краљ — јабука), *крастàвуша* (крушка, Лесковац), *крвàвуша* (бресква, Вировитица, *крпуша* (: крпа — смоква), *кулàтуша* (: кулат-, кулатаст — крушка, Поуње), *латифуша* (јабука, Ливно), *мађàруша* (шљива), *маљàвуша* (бресква, Бачка), *маџàруша* (шљива; јабука, Фоча), *пèруша* (: перо — јабука), *пискоруша* (: пискор — шљива), *плàвуша* (шљива, Драгачево), *рàнуша* (шљива, Горобиле), *ра̑нуша* (шљива), *ребèљуша* (: Ребел — јабука, Подриње), *ри̑уша* (крушка, Врховина; јабука), *тамјàнуша* (крушка), *та̑куша* (: тур. *tah-*, *tahīn* — крушка, Мачва итд.).

-џи(а)џ: *меку̑шаџ* (: мек — бадем).

-ушица: *меку̑шица* (: мек — бадем; бресква).

-чица: *бостàнчица* (: бостан — јабука), *гд̑сп̑јчица* (: Госпој-, Госпоја — крушка), *ивàнчица* (: Иван — јабука, Славонија), *ив̑а̑нчица* (: Ива̑н-, Ива̑не — јабука, Славонија), *јакòпчица* (: Јакоб — крушка), *крàљевчица* (крушка; јабука), *п̑ст̑рчица* (: пастор — крушка).

В. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Просте ријечи у воћарској терминологији

Просте (лексичке или немотивисане) ријечи у српској воћарској терминологији спорадична су појава. Оне би могле да се сведу на појединачне случајеве какви су *рушит* (трешња, Срем итд.) или *ба̀тва* (крушка, Ужице итд.).

Лексема *рушит* у другим крајевима живи у низу својих гласовних варијанти: *врѹшит* (трешња, Срем; вишња, Бачка), *фрѹшит* (трешња) или *хрѹшит* (трешња), од којих би се за ове последње рекло да су књишког карактера.

Што се тиче лексеме *ба̀тва* и њених фотнетских варијанти: *ба̀зва* (крушка), *ба̀зга* (крушка, Морача, Алексинац), *ба̀ква* (крушка), ми полазимо од претпоставке да се оне налазе у непосредној творбено-семантичкој вези с глаголом **bъtv-ěti* (исп. одјељак о структури плода), те да су у неким крајевима служиле као основинске лексеме при настајању нових назива, нпр. *ба̀твача* (: *ба̀тва* — крушка), *ба̀тлача* (: *ба̀тва* — крушка, Книн) итд. *ба̀квача* (: *ба̀ква* — крушка). Сасвим је могуће да су *ба̀твача*, *ба̀тлача*, *ба̀квача* старији ликови, а да су *ба̀тва*, *ба̀ква* новије форме настале додавањем хипокористичког суфикса *-а* на исту основу.

Семантичко варирање

Семантичко варирање у оквирима једне лексеме назива се полисемија. Блиска веза између полисемије и творбе ријечи неким је ауторима давала основ да у семантичком варирању виде посебан тип творбених процеса. „Та бликост, сматра Апресјан, даје основ да се о полисемији може говорити као о семантичкој деривацији“ (Драгићевић 2008, 197). „Са ономасиолошког становишта то [тј. полисемија] је процес номинације једне исте лексеме са једног појма на други“ (Премк 1997, 137).

Невелик број воћарских термина настао је метафоричком дисперзијом чије је полазиште у семама нижега ранга. Семе нижег ранга биле су активне у настанку нових номинација, а оне су могле да се односе на облик: *амáлија* (јабука, Ужице), величину: *вр̀пчара* (трешња; шљива, Београд), боју: *гр̀нчара* (крушка) итд. Неке су, опет, могле настати и ширењем основног семантичког садржаја, нпр. *миш̀етѿн*

(крушка). Ми бисмо овдје да наведемо само оне типичне случајеве који на упадљив начин илуструју ову појаву. Њих несумњиво има још, али смо сматрали да је у творбеном прегледу такве лексеме цјелисходније сврстати под одређени суфикс, те тако бар посредно указати којем творбеном типу би оне могле да припадају.

примарно значење лексеме

амајлија = предмет (ромбичног облика)

висуљак = оно што је обешено ...

врапчара = ситна сачма

грнчара = жућкаста земља

дунда = пуначка женска особа

пастрмка = риба

попадија = попова жена

туркиња = припадница турског народа

терминолошка реализација

амáјлија (јабука, Ужице)

висуљак (крушка)

вра̀пчара (трешња; шљива Београд)

г̀рнчара (крушка)

д̀унда (шљива, Врање)

пáстр̄мка (крушка)

по̀па̀дија (јабука)

т̀ур̄киња (јабука, Славонија)

Двојаке могућности творбе

Код једног дијела деривата као да је извођење могуће посматрати на двојак начин. Са формалног гледишта могао би да буде оправдан и један и други творбени модел. Ако се изведенице сврставају по суфиксима, једној те истој лексеми не могу да се определијеле два засебна мјеста. Једном творбеном обрасцу мора да се да предност. Овдје наводимо само оне случајеве код којих је сасвим очигледна таква могућност. Првом творбеном моделу се даје прдност:

дрвѐњача (крушка): *дрвен* + *-јача* или *дрв-* + *-ењача*;

крвáвица (маслина, бресква, смоква): *крвав* + *-ица* или *крв* + *-авица*;

кра̀стáвка (јабука): *крастав* + *-ка* или *крáста* + *-áвка*;

мирѝсáвка (крушка, Славонија): *мирисав* + *-ка* или *мирис* + *-áвка*;

медѐница (крушка, Србија, Босна): *меден* + *-ица* или *мед* + *-еница*;

медѐња̀к (крушка, Врање): *меден* + *-јак* или *мед* + *-ења̀к*.

Уколико се, дакле, творбено значење тиче особине, сматрали смо да је у функцији основинске ријечи придјев (чије је категоријално значење управо исказивање особине). Уколико је пак посриједи какав однос (нпр. однос у погледу зрења), функцију основинске лексеме има (прије би могла да има) именица: *зоб* +

-еница → зобѐница (крушка; јабука), зоб + -еника → зобѐника (крушка; јабука), зоб + -ѐнка → зобѐнка (јабука), јечам + -еника → јечмѐника (јабука), јечам + -ењача → јечмењача или јечмѐњача (крушка, Поуње итд.).²²³ Овакво творбено рашчлањивање потврђују и деривати *јечм̄рка* (крушка, Мачва), *јечмача* (крушка), *шѐнич̄рка* (крушка, Колубара итд.), код којих се природа основе (*јечм-*: јечам; *шениц-*: шеница) не би могла да доводи у питање.²²⁴

Други степен деривације

У српској воћарској терминологији постоји невелик број деривата чију основу (или боље речено, основинску ријеч) чини изведеница. То су тзв. изведенице другог степена. Деривирани лексеме изведене од већ изведених ријечи карактеришу компликовани творбено-семантички односи (исп. Ћорић 2008, 27). „Другостепени деривати се, као и првостепени, чврсто саодносе са мотивном речју творбене основе“ (Драгићевић 2007, 212). Сложеност односа ове природе у нашој грађи није се испољила у толикој мјери.

основа	1. ст. дерив.	основа	2. степен дерив.
*аува	вајлија	вајлиј-	ва̀лиј̄рка (јабука, Шабац)
Бошњ- (: Бошњаци)	бђшњака	бошњак-	бошњ̄акиња (јабука, Слав.)
зим- (: зима)	зђмка	зимк-	зђмкуља (јабука, крушка)
зимњ-	зђмњака	зимњак-	зимњ̄акуша (јабука, Врање)
Ив- (: Иво)	ђвица	ивиц-	ђвичица (јабука)
кисел-	кисѐљача	кисељач-	кисѐљачица (крушка)
коштат	кђштатка	коштатк-	кђштаткиња (крушка, Слав.)
писк-	пђскор	пискор	пискоруша (шљива)

Било би инспиративно утврдити разлоге због којих су се од већ изведених ријечи твориле нове изведенице у народној воћарској терминологији. Изгледа да су се неке лексеме (нпр. *кисѐљача*) у народу осјећале као општи воћарски термини (у

²²³ Skok (под одр. јечам), за ову последњу наводи суфикс *-јача*. Ако је тако, смјер мотивације ишао би од синтагматске формације (исп. Ћорић 2008, 30): јечмена крушка → *јечмењача*.

²²⁴ Тако и П. Скок: за крушку *јечмача* наводи суфикс *-ача* (Skok, под одр. јечам).

конкретном случају као назив било које воћке киселих плодова), а неки првостепени деривати, нпр. *пѝскор* (← *писк* + *-ор*) као просте ријечи, које би се тек новим творбеним поступком и уз употребу продуктивнијег суфикса: *пискоруша* (← *пискор* + *-уша*), сврставали у одређени творбени тип.

Универбизација

У српској народној воћарској терминологији двочлане синтагматске номинације чине праву ријеткост. Двочлана именована знатно су чешћа у воћарским приручницима и брошурама, гдје се махом презентују воћке страног поријекла. Па ипак, у народу има и таквих форми и оне као да упоредо егзистирају (или су егзистирале) с називима суфиксалног типа. Као посвједочење о постојању двочланих форми наводимо примјер из једног старијег извора за *царску крушку*: *Нема сорти од позно јесењих и зимњих крушака, него се завршују са липовачом и царском крушком, које се код нас до конца октобра најдаље одрже* (СН 1890, Речник САНУ). Пишући о рационализацији у коришћењу језичких средстава, Б. Ћорић (2008, 30) наводи примјере двоструке номинације: једне представљене синтагматским називом, друге семантички еквивалентном именичком изведеницом. Двочлане синтагме (обично карактеристичне за официјелну употребу) теже ка преобликовању, ка свођењу на једноставније језичке форме. „Један тип универбизације јесте и скраћивање двочланих, синтагматских назива применом модела суфиксалног типа“ (Ћорић 2008, 161). За поједине називе воћака може се са приличном сигурношћу тврдити да су имале двочлану форму (бар у вријеме пријема воћке из друге средине), нпр. **шванска јабука* → *шва̀буља* (јабука, Сребреница), али смо ипак склони да такве лексеме подводимо под изведенице суфиксалног типа (исп. *ма̀царка*, *ма̀царуша* и сл.). Синтагматске јединице су се у таквим случајевима јављале у улози мотиватора. Из српске воћарске терминологије као илустрацију наводимо само оне случајеве код којих су откривене еквивалентне форме.

синтагматски назив

винска крушка (Шумадија)

виљамова крушка

модра слива

магарешка слива

модел суфиксалног типа

вѝнѝрка (крушка, Топлица)

вѝљамѝвка (крушка)

мо̀дрица (шљива)

ма̀гарица (шљива)

царска крушка

ц̣а̀р̣ѣ̀вка (крушка, Драгачево)

Код неких такав језички економичнији еквивалент изостаје. Нпр. двочлани, синтагматски назив *царска јабука*: *Јабуре*: ... *срчике, царске јабуке, коврљаче* (СН 1902, 691), нема свој краћи парњак и поред постојања прикладног модела (исп. *царска крушка* : *ц̣а̀р̣ѣ̀вка*). Без сваке је сумње да је универбизација, тј. свођење синтагматских форми на семантички еквивалентне једночлане јединице, претходила настанку и многих других лексема суфиксалног типа.

ЗАКЉУЧАК

Општа воћарска лексика

У животу сваке заједнице (била она примитивна или уживала благодети савременога доба), воће са својим храњивим и љековитим својствима има изузетно значајну улогу.

У нашој средини, у српском етничком и језичком поднебљу, упоредо са гајењем и подизањем воћака и воћара, развијала се и употпуњавала општа воћарска лексика. Када су посриједи воћке из фамилије **Rosaceae** (= **руже**), ријеч је о домаћој (словенској) лексици (*јабука, крушка, трешња, вишња*) или о лексици турског поријекла (*бадем, кајсија, зерделија, мушмула*), те лексици латинског поријекла (*дуња, бресква, шљива*), која се посредством других европских језика инкорпорирала у наш лексички систем.

Значај воћке у животу етничке заједнице упоредо прати и њен значај у обредним и култним радњама; важност воћке увелико одређује њено мјесто у митолошким представама, предању и фолклорним формама. Митолошке представе везане за поједине воћке, нпр. за јабуку, дубоко су укоријењене у библијским легендама. Свједочанство о томе чини јабука *адамџка* (исп. одјељак о антропонимији), анатомски термини *Адамова јабучица* или *Адамова јабука*, изрази **забрањена јабука, јабука сазнања** итд. Неке опет потичу из старогрчке митологије: **јабука раздора**, и различити језици их у свом лексичком систему чувају као древно митолошко наслијеђе. У митолошким представама, обредима и предању (ослањајући се на древну многобожачку религију и заједнички индоевропски култ), јабука по живој симболици у животу српскога народа ужива највећи значај (везана је за култ бога Перуна, мртвачки култ, љубавне и друге враџбине). У симболици је, додуше ријетко, замјењује дуња. За разлику од јабуке, крушка се код Срба углавном сматра дрветом злих демона, она има своју улогу у обредима жртвовања (било да је ријеч о жртви душама прдака или демонима болести). Трешња, вишња и шљива имају извјестан религијски значај (каткад у у добром, каткад у рђавом смислу), али за разлику од јабуке и крушке, њихов значај је неупоредиво мањи. Остале воћке

стаблашице из фамилије **Rosaceae** (бадем, бресква, кајсија, зерделија, мушмула), готово да немају своје симболике у народном животу.

У тијесној вези са особинама (посебно особинама плодова), са значајем и симболиком воћака у животу етничке заједнице, лексеме из лексичко-семантичке групе *врста воћке* развијале су своју семантичку структуру, градиле улогу и мјесто у фразеолошком систему српског језика, деривационом систему и ономастикону српскога народа.

Једне лексеме карактерише знатан број међусобно повезаних значења (лексеме *јабука* и *крушка*), код других је спектар значења ужи (лексеме *шљива* и *бадем*), код осталих сведен на основна значења (*трешња*, *вишња*, *bresква*, *кајсија*, *зерделија*, *дуња*, *мушмула*). Семантички покретач за развој нових значења био је плод воћке. Упрошћено гледано, развој значења би могао да се представи овако:

лексема	метон. зн.	метаф. зн.	термин. зн.
јабука	+	+	+
крушка	+	+	+
шљива	+	–	+
трешња	+	–	–
вишња	+	–	–
бадем	+	–	+
bresква	+	–	–
кајсија	+	–	–
зерделија	+	–	–
дуња	+	–	–
мушмула	+	–	–

Основна значења изражена формулом: **а. воћка**, **б. плод воћке** (нпр. *воћка* *Malus pomila*; *плод воћке* *Malus pomila*), међу којим постоји метонимијски однос, карактеристична су за све лексеме наведене групе. Поједина секундарна значења настала из потребе за новим номинацијама као полазни семантички садржај имају *плод воћке*. Она се остварују дејством лексичке метафоре и производ су дјеловања сема нижега ранга. Код лексема *јабука*, *крушка*, *бадем*, то су обличке семе, код лексеме *шљива* обличке семе и семе боје. Дејство метафоричких асоцијација и развој метафоричких значења могао би да се представи на овај начин:

плод воћке	облик предмета ...	термин. вриједност
Malus pomila	→ лоптаст предмет ...	→ лучни део седла
Pirus communis	→ предмет крушк. облика	→ део кантара
Prunus domestica	→ —	→ модри оток
Prunus communis	→ —	→ крајник, tonsilla.

Наведене лексеме развиле су, дакле, и термилошко значење (једно или више њих). Једна су из народне терминологије опреме и оруђа (део седла; део кантара), друге из сфере медицинске или анатомске лексике (модри оток; крајник).²²⁵ Такав развој метафоричких значења не прати остале лексеме из поменуте групе.

Народ своје искуство, свеколико па и језичко, темељи на појавама које га окружују или га црпе из њих. Стечено искуство веома често је пословично, своје значењско тежиште оно обично има у лексемама основног лексичког фонда, а израз налази у пословицама: **јабука не пада далеко од стабла**, или фразеолошким конструкцијама као специфичним јединицама лексичког система.

У фразеолошком систему српског језика као чланови фразеолошких конструкција не јављају се све лексеме из лексичко-семантичке групе *врста воћке*, већ само оне што означавају важније воћке: *јабука*: **када роди јавор јабукама**; *крушка*: **пасти као гњила (зрела) крушка**; *шљива*: **враћати шљиве за брашно**; *трешња*: **зобати трешње (с ким)**. Када се јављају као чланови фразеолошких конструкција, те лексеме у општем значењу израза (каткад саме, каткад са којом другом ријечју) имају улогу семантичког тежишта.

Лексеме из лексичко-семантичке групе *врста воћке* као ријечи базичног лексичког фонда српског језика, имају веома запажено мјесто у деривацији. Као основинске лексеме оне учествују у грађењу великог броја изведених ријечи. Такве изведенице чине готово искључиво именице и придјеви. Изузеци су глагол *јабуковати* (с етнографским садржајем) и прил. *вишњево* (из сфере индивидуалне употребе, исп. Речник САНУ). Разматрајући деривате настале према основним

²²⁵ Попут стручних термина који не морају увијек да буду једнозначни — „стручни термини чешће [су] полисемични него што би се мислило“ (Zgusta 1991, 63) — и лексеме из круга народне терминологије не морају нужно да буду једнозначне. Као потврду наводимо анатомска значења лексеме *јабука* реализована као *Адамова јабука*, *очна јабука*, *бедрена јабука* (исп. Речник САНУ, зн. под т. 3).

лексемама, лексемама најшире употребне вриједности, уочено је да је број деривираних форми варијабилан. Лексеме с развијенијом семантичком структуром углавном имају моћнији деривациони потенцијал.

Поглед на деривационо гнијездо ове групе ријечи (онако како је обликовано и презентовано у Речнику САНУ), управо потврђује наведену констатацију: за *јабуку* као стожерну ријеч везује се 40-ак деривата, за *крушку* 30-ак, знатно мањи број за *дуњу* и *вишњу*, још мањи за *бадем*, *брескву*, *кајсију* и *мушмулу*, док *зерделија* остаје усамљена ријеч. Велик деривациони потенцијал (према стању презентованом у Речнику МС) има и лексема *шљива*, а лексема *трешња* нешто мањи од ње. Богатија полисемантичка структура и велик деривациони потенцијал лексема *јабука*, *крушка*, *шљива* (уз још коју лексему из њихове групе), експлицитно указују на важну позицију коју ове лексеме заузимају у лексичком систему српског језика.

У поглављу о воћарској лексици бавили смо се, међу осталим, и деривационим аспектима који су били најинтересантнији за поједине воћке (освртали смо се на именовање пића, воћних засада, лексику боја итд.). Овдје бисмо жељели да осветлимо неке правце развоја деривираних лексема који се у семантичком смислу (углавном и творбеном) могу сматрати обрасцем карактеристичним за цијелу лексичко-семантичку групу. Индуктор за настанак деривата чешће чини значење изражено као *воћка* (нпр. *воћка Malus pomila*) од оног израженог као *плод воћке* (нпр. *плод воћке Malus pomila*):

воћка	воћњак	дрво	мотка	пиће
јабука	<i>ја̀бучња̀к</i>	<i>ја̀буковина</i>	<i>ја̀буковача</i>	<i>ја̀буковача</i>
крушка	<i>кру̀шиќ</i>	<i>кру̀шковина</i>	<i>кру̀шковача</i>	<i>кру̀шковача</i>
шљива	<i>шљѝвѝќ</i>	<i>шљѝвовина</i>	<i>шљѝвовача</i>	<i>шљѝвовица</i>
трешња	<i>трѣшњаќ</i>	<i>трѣшњевина</i>	<i>трѣшњевача</i>	<i>трѣшњевача</i>
вишња	<i>вѝшњаќ</i>	<i>вѝшњевина</i>	<i>вѝшњовача</i>	<i>вѝшњевача</i>
бадем	–	<i>ба̀демовина</i>	–	–
бресква	<i>брѣсквѝќ</i>	<i>брѣсковина</i>	–	<i>брѣсковача</i>
кајсија	–	–	–	<i>ка̀јсијовача</i>
зерделија	–	–	–	–
дуња	<i>ду̀њаќ</i>	<i>ду̀њовина</i>	–	<i>ду̀њовача</i>
мушмула	–	<i>му̀шмуловина</i>	–	–

Празнине у табеларном прегледу могу се објашњавати или недостатком грађе, или чињеницом да се пред настанком потенцијалних деривата испријечио недостатак ваљаних мотива. Деривација је жив процес, то је начин на који настају нове лексеме у свим сферама лексичког система: зато остају отворене могућности да се и круг воћарске лексике у српском језику употпуњава и шири (да се, рецимо, бадемов воћњак назове ријечју *бадемик и сл., или да се пиће од мушмулиних плодова, саображено систему, назове нпр. *мушмуловача).

Важније лексеме из лексичко-семантичке групе *врста воћке* налазиле су своје мјесто и у ономастикону. Када је ријеч о антропонима, семантичко упориште у каквој особини плода имају женска лична имена *Вишња, Дуња и Јабука* или *Јабучица*. Представа о плодовима осталих воћака стаблашица у нашем народу није препозната као предмет симболичког поређења, те према томе ни као адекватан семантички ослонац погодан за настанак других имена.

Подручје топонимије пружа занатно другачију слику. Велики број топонима широм штокавске територије у основи има неку од лексема из ове лексичко-семантичке групе. Па ипак, ни овдје нису заступљене све лексеме. У погледу бројности и опште територијалне распрострањености, примат имају оне с важнијим мјестом у лексичком систему, а неке се (бар како то показује грађа презентована у Рјечнику JAZU) и не појављују у улози основинских ријечи у топонимији (нпр. лексеме *кајисја, зерделија, мушмула*).

Изведена имена географских објеката с важнијим лексемама из наведене групе заступљена су најчешће у ојконимији (села: *Јабучје, Шљивовац, Трешњево* итд.) или микротопонимији (*Кручица, Дуњак, Прасквице* итд.). Овакво стање проистекло је из потребе да се култивисани засад или земљиште са већим бројем самониклих воћака именује, да се какво мјесто с маркантном воћком, која је нпр. уживала извјестан култ — назове по њој (исп. одјељак о лексеми *крушка*). Поређење заобљених облика рељефа, горе, главице и сл., ограничавало се на типичан облик заобљеног плода какав је плод јабуке, нпр. *Јабука*, мјесто код Пријепоља итд.; исп.: *Ти прегази четири планине / ... и прегази Јабуку планину* (нар. пјесма, Вук, I—V).

Оно што се намеће као општи закључак, могло би да се сведе на следеће: називи за важније воћке стаблашице веома се често у топонимији јављају у улози основинских лексема, а плод (облик плода) као индуктор метафоричких асоцијација, имао је маргиналну улогу у топонимији.

Појединачни називи воћака и њихова семантика

У прегледу посвећеном воћкама стаблашицама могло је да се запази како све лексеме из лексичко-семантичке групе *врста воћке* развијају основна значења међу којима постоји метонимијски однос. Она нам пружају елементарну представу о биљној (воћној) јединци и о њеном плоду. Када је посриједи нпр. *воћка* *Malus pomila*, и осредњи познаваоци воћака и воћа имају представу о дуговјечној (калемљеној) воћци стаблашици заобљене круне која доноси лијепе плодове.

Без обзира на то шта представља семантички покретач при именовању појединачних врста воћака (дио воћне јединке или њен плод, топоним, титулула или име), њихова семантика ограничена је на основна значења: нпр. ријечју *карамањка* именује се и одређена воћна јединка и њен плод: *У ливади крушка караманка* (нар. пјесма, Вила 1868, Речник САНУ); *Вредно је поменути лепеничке крушке караманке, које су жуте као лимун и необично пријатна мириса и укуса* (Радивојевић Т., Речник САНУ). Такве лексеме у српском језику нити су развијале нова значења, нити су се у деривацији надаље јављале у улози мотивних ријечи.

Инвентар народних назива у погледу опште заступљености појединих воћака, неравномјерно је распоређен. Најважније воћке, нпр. јабука и крушка, имају најшири деривациони потенцијал, а њихови појединачни називи подлијежу свим критеријима семантичког рашчлањивања (било да је ријеч о боји, укусу, времену сазријевања, поријеклу итд.). Деривациони потенцијал осталих воћака је ужи, код појединих посве узак, нпр. бадема и дуње, а код неких као што су зерделија, вишња и мушмула, потпуно неактиван. Ако се деривациони потенцијал посматра код најмоћнијег рода, код род **Prunus** (као ширег ботаничког назива за **шљиве**), видно је да најснажнији деривациони потенцијал имају најважније воћке из овога рода: шљива и трешња, а да он надаље градацијски опада у зависности од општег значаја воћке и њених особина. Откуда то! Одговор на такво питање изискивао је потребу да се проблем номинације појединачних сорти воћака шире постави и да укључи све битне параметре (ванјезичке и језичке) који су у процесу обликовања воћарске терминологије у српском језику имали пресудну улогу.

С обзиром на чињеницу да су ботаничке особине јединке или њени дијелови у нашем народу имали маргиналан значај при именовању појединачних сорти воћака (њихова су имена извођена према општем значењу малобројних лексема, нпр. *калем*: *калѐмка* (јабука); *трн*: *трновача* (шљива, крушка); *цвијет*: *цвѣтуница* (смоква) — прави предмет лексиколошке анализе представљале су изведенице чији је индуктор био плод воћке, те изведенице које изражавају однос антропонимијске или топонимијске природе.

Воћни плод и његова обиљежја

Плод његоване воћке као ентитет, у номинацији је показао неслућено велики деривациони потенцијал. Његове особине, онако како их заједница доживљава и гледа на њих, чиниле су индуктор за настанак непојмљиво великог броја народних термина. Узроци оваквог стања углавном леже у генетици воћних врста. Јабукe и крушке нашега поднебља (за овим и шљиве, трешње, брескве и смокве) знају за мноштво варијетета чије се међусобне разлике испољавају у особинама плодова. Мноштво варијетета (врста или сорти) наметало је потребу за међусобном диференцијацијом, а језички израз диференцијације испољавао се у именовању. То је главни начин на који се развијала и употпуњавала народна воћарска терминологија код нас.²²⁶ Обично се дешавало да се нека кључна особина плода, нпр. боја (исп. *бјелијанка*, јабука у околини Ужица), наметне као основ именовања науштрб осталих њених особина.²²⁷ Диференцирање воћака према особини плода наметало је потребу да се у жижи интересовања нађе типичан или препознатљив детаљ као семантички основ именовања. Збирне особине плода остајале су тако на нивоу колективних представа о идентитету. Заједничку, колективну представу о идентитету јабуке зване *јелива*, један сакупљач народне лексике изразио је овако: *Јелива, име*

²²⁶ Новија адаптирана или неадаптирана имена, она доспјела махом послје Другог свјетског рата упоредо са плантажним воћкама страногa поријекла, чине новији слој, карактеристичан углавном за стручне кругове и новије воћарске приручнике.

²²⁷ Упадљива особина плода не мора неизоставно да представља основ именовања. Мотиви могу да буду и друге, нпр. социолингвистичке природе: крушка позната под именом *лимунка* (бојом подсјећа на лимун, унеколико и обликом), у Тамнави се зове *солунка* (исп. образложење дато у одјељку о топонимији).

јабуке, која се од осталих одликује руменом кором, на којој је с једне стране као кончић танка бразда, те изгледа да је јабука расечена (Злакуса, Павловић Б., Речник САНУ).

Изгледа да се у народу на називе појединих воћака (на називе јабука, на називе крушка итд.), гледало као на засебне, аутономне низове с главним, чеоним појмом као представником скупа, и нижим појмовима као чиниоцима тога скупа. У духу савремених лексиколошких гледишта рекло би се: с хиперонимом као надређеним (нпр. *крушка*), и хипонимима као подређеним лексичким јединицама (*жутица, округлица, медуника, мирисавка, петровача* итд.). Такви низови могли су и да се укрштају, да се сијеку у појединим тачкама, да као производ семантичко-морфолошког варирања истог творбеног модела имају исту лексему за различите референцијалне вриједности (исп. Премк 1997, 132—133). Тако се у Лесковцу једна врста трешње, врста шљиве и врста јабуке (с жутом или жућкастом бојом као општом заједничком особином) именују ријечју *жутица*. На нивоу воћарске терминологије као цјелине, појава једног творбено-семантичког модела за два, три, четири па и више различитих садржаја, представља опште мјесто (у индексу исп. нрп. лексеме *бџица, жутица, округлица, медуника, илињача*).

Уопштени шематски приказ обиљежја плода релевантних у процесу номинације, изгледа овако:

воћка	боја	обл./вел.	укус	мирис	структ.	вр. сазр.
јабука	+	+	+	+	+	+
крушка	+	+	+	+	+	+
шљива	+	+	+	-	+	+
трешња	+	+	+	-	+	+
вишња	-	-	-	-	-	-
бадем	-	-	+	-	+	-
бресква	+	+	+	+	+	+
кајсија	-	-	-	-	-	-
зерделија	-	-	-	-	-	-
дуња	-	-	-	-	-	-
мушмула	-	-	-	-	-	-
орах	-	+	-	-	-	+

смоква	+	+	+	-	-	+
маслина	+	+	-	-	-	-

Процес настанка појединачних назива за воћке мотивисане особинама плода двојак је природе. Упореди ли се лексеме *мири́сѡвка* (крушка, јабука, бресква) и *ру̀змари́нка* (јабука), видно је да прва преузима цјелокупан семантички садржај мотивне ријечи *мирис* (*мирисав*); процес настанка друге лексеме је сложеније природе: он подразумијева поредбени однос у домену мириса, везу између изворног и циљног домена засновану на метафоричким асоцијацијама. Из семантичког садржаја лексеме *рузмарин* у деривирану лексему преносе се само семантичке компоненте које се односе на мирис (у процесу именовања то није била представа о неком неодређеном мирису, већ мирису листова биљке *Rosmarinus officinalis*, за који се на основу искуства зна да је особен, резак и некако тежак). Двојак начин мотивисања карактеристичан је за све критерије семантичког рашчлањивања, па и за вријеме сазријевања, иако се периодом зрења: *о̀зимача* (крушка, Ужице), *нѝкољача* (крушка, Врање), *зобѐњача* (крушка) итд., изражавају секундарне особине плода. Илустрације ради, наводимо само по један пар изведених ријечи код код којих је семантички саоднос према основинским лексемама посве јасан.

особ. плода	непоср. мотивисаност	посред. мотивисаност
боја:	<i>жу̀тица</i> (крушка итд.)	<i>лѝмунка</i> (крушка итд.)
облик:	<i>окру̀глица</i> (крушка итд.)	<i>зв̀днача</i> (крушка)
величина:	<i>др̀обника</i> (шљива)	<i>бр̀даклија</i> (шљива)
укус:	<i>бљ̀утавац</i> (крушка)	<i>дѝњаѡвка</i> (крушка)
мирис:	<i>мири́сѡвка</i> (крушка итд.)	<i>тамј̀аника</i> (крушка)
структ.	<i>мѐкача</i> (јабука)	<i>ко̀ждека</i> (јабука)
вр. сазр.:	<i>зѝмака</i> (крушка)	<i>ко̀нопљѡнка</i> (крушка).

Удио посредно мотивисаних и непосредно мотивисаних лексема варира идући од једне поткатегорије до друге. Знатна (или знатнија) превага непосредно мотивисаних деривата уочена је код боје, укуса, структуре и времена зрења, а превага посредно мотивисаних код облика и величине. Збирни однос лексема мотивисаних особинама плода могао би да буде 3 : 1 у корист

непосредно мотивисаних (или да се посеве приближно креће у оквирима тога односа).

Предочени резултати и запажања о плоду као најснажнијем индуктору номинације, некако намећу потребу да се на крју освијетли и средишње питање о његовој суштинској улози у именовану: откуда то да су се код једних воћака на лексичком плану рефлектовале све особине плода, код других само неке, а да су код трећих особине плода биле ирелевантне у процесу номинације? Одговор на ово питање није тако једноставан да би се могао свести на ријеч или двије, већ захтијева један шири поглед поткријепљен ваљаном аргументацијом.

Различите особине плода давале су основ да се јединке једне ботаничке врсте (нпр. *Pirus communis*) међусобно супротстављају и пореде, а испољавање конкретне особине (нпр. боје, мириса итд.) да се се у народу доживљава као инспиративно полазиште при именовану. Упоредо са кристализацијом истих или сродних особина плодова ботанички различитих воћних врста у природи, искристалисали су се и семантички критерији именовања на лексичком плану, према којим је такве лексеме могуће разматрати, пратити и груписати. Семантичка анализа изведених лексемама мотивисаних особинама плода показала је да се може издвојити шест таквих критерија (или седам, уколико се облик и величина посматрају одвојено).

Шематски приказ обиљежја плода показује да све наведене критерије задовољавају јабука, крушка и бресква. То су воћке, јабуке и крушке посебно, које су се управо због разноликих особина својих плодова највише калемиле и шириле. Дода ли се овом распрострањена појава двојаког лексичког изражавања исте особине (непосредног и посредног) и факат да се једна особина веома често лексички изражава на мноштво начина, нпр. брашнавоост код јабуке: *брашњара* (Славонија), *муклија* (Ужице), *подгачарка* (Врховина) итд., или воденост код крушке: *воденјаја* (Рудник, Драгачево), *водњикāvка*, *пљуцара* итд. — онда не би требало да се изненађујемо пред чињеницом што у српском језику (према нашој грађи) постоји 499 назива за јабуку, 500 назива за крушку итд.

Заступљеност семантичких критерија у непосредној је вези са спектром варијетета међу плодовима воћака. Већи спектар варијетета имплицира ширу заступљеност семантичких критерија. То показују именовања нпр. за шљиву и трешњу, које задовољавају све критерије изузимајући мрис (плодови шљива и трешања имају свој особит мирис, али ниједна тако изразит да би се доживљаво

као дистинктивни фактор, те према томе и као мотиватор у процесу номинације). Узак спектар варијетета плода карактеристичан за маслину, бадем и орах, имплицирао је појаву празнина код знатног броја семантичких критерија. Називи за маслине нашли су своје семантичко упориште у боји: *црњака* (Паштровићи), облику: *кривуља* и величини: *дробњача* (Далмација); називи за бадем у укусу: *гркџи* (Дубровник) и структури: *мекушац*; називи за орахе у величини: *крупнџи*, *јабукџи* (Оток), *јабучар* (Босна) и времену зрења: *ранџк*.

Воћке без уочљивијих варијетета, без стварних разликовних обиљежја плодова: вишња, кајсија, зерделија, дуња и мушмула, дакле воћке које су без обзира на начин размножавња доносиле увијек идентичне или готово идентичне плодове (зрео плод сваке вишње је тамноцрвен, ситан, воден и кисео) — нису, по логици ствари, ни могле да имају плод као индуктор појединачних именована (ни непосредних, ни оних метафоричке природе).

Ономастичке основе у именовану

Општи преглед српске народне воћарске терминологије показује да је плод воћке средишњи и најснажнији индуктор именована, да његове особине имплицирају бројне и веома сложене лексичко-семантичке односе, али постоје и други чиниоци који су у знатној мјери утицали на изградњу воћарске терминологије и обликовање њенога профила. То су у првом реду ономастичке основе. Међу њима антропоними, титуле и звања у погледу учесталости имају скрајнуту улогу.

Оно што је најважније, семантички садржај воћарских термина с именом, нпр. *Хусеин* (Хусеин-капетан Градашчевић, у народу Хусеин-бег): *усеинбеговача* (крушка, Јадар) итд., титулом или звањем у основи, нпр. *цар*: *царевка* (крушка, Драгачево), *Kaiserbirne*: *кајзибџерка* (крушка, Славонија), *поп*: *попица* (смоква, Бока), неодређен је, и само на инплицитан, више имагинаран начи изражава однос према одређеној историјској личности или личности из каквог другог друштвеног миљеа.²²⁸

²²⁸ Такав однос могуће је пратити и на плану народних пословица, нпр. *Што је попово да је готово* (Вук, под одр. попов); *Шта је попово, да је готово: чанак гра и повјесма два* (посл. из источне Босне, Симић М.) итд.

За разлику од ових, разнородне топонимијске основе (које су се, изгледа, с лакоћом наметале у процесу именовања широм штокавске територије),²²⁹ дубоко су се уткале у српски воћарски именослов. Грубљи показатељи наводе на закључак да термини с ономастичким основама запремају петину цјелокупног инвентара (или око 20%), од чега топонимијске основе чине неспорно највећи дио. Ужа топономастичка спецификација обухвата сљедеће:

- а. имена држава, нпр. *Шам* (тур. *Şam*, данашња Сирија или Дамаск): *шам̄анка* (крушка);
- б. имена ширих области, нпр. *Карача* (област у Бугарској): *кар̄ачанка* (шљива, Лесковац); *Морава*: *мор̄авац* (орех, Љештанско);
- в. елементе рељефа, нпр. *Маљен*: *маљ̄енка* (јабука, Рудник; крушка, Ужице);
- г. имена градова (урбанониме): *Београд* (*Биоград*): *бид̄гатка* (крушка, Ужице);
- д. имена села (ојкониме): *Белосавци*: *б̄ерос̄авка* (шљива, Драгачево).

Чињеница да су се воћке најчешће и најлакше преносиле из сусједних области, из села у село, резултирало је превагом термина с ојконимима као основинским елементима. Уопште, пренос воћака с једног терена на други подразумијевао је веома често преименовање, а сам чин преименовања (уколико је ишао у правцу: *назив мјеста* → *име воћке изведено према називу мјеста*), губљење првобитног лексичког идентитета. Разлози се углавном могу да сведу на неразумљивост имена које потиче из стране језичке средине,²³⁰ или на постојање истовјетног имена у новој средини за исту или сличну воћну јединку исте ботаничке припадности (уколико је ријеч о лексеми из домаћег термилошког фонда).

У погледу времена настанка, имена воћака с топонимијским основама чине новији лексички слој, те као таква имплицирају постојање лексичке синонимије. Синонимијске односе међу воћарским терминима веома је тешко

²²⁹ Показатељ оваквог стања чине нпр. имена крушака у Славонији: *лишӣанка*, *олишӣанка*, *мо̄сл̄авка*, *мо̄сл̄авкиња*, *о̄здан̄овка* итд. (исп. одјељак о топонимији).

²³⁰ Јабука *син̄абија* (Босна) или *ср̄набија* (Сребреница), засигурно се у околини Синоба (турског града на обали Црног мора) није називала тако; тамошњи назив и његова првобитна мотивисаност остали су нам непознати (да ли засвагда?).

поуздано одредити само на основу језичких факата, али иза неких као што су: *лїмўнка* (крушка, околина Београда, Колубара) = *слòлўнка* (крушка), или *црљèника* (јабука, Врховина) = *сељàнчица* (јабука) = *шуматòвка* (јабука), на општем термиолошком нивоу стоје тврди семантички и помолошки аргументи.

Творба и творбени типови

Досадашња проучавања народне терминологије и термиолошке лексике у српском језику била су парцијалне природе. Обухватајући лексику појединих термиолошких области, она су се углавном сводила на семантичка истраживања и питања употребе, заступљености и распрострањености лексичких јединица у некој, обично ужој, области. Творба и творбена проблематика, изузимајући покоји рад, нпр. *Фитонимија југозападне Бачке (коровска флора)* (Шпис-Ћулум 1995), углавном су бивале запостављене. Тако се десило да резултате до којих смо дошли у творбеној анализи српске воћарске лексике, нисмо могли да сучељавамо с резултатима какве друге сродне термиолошке области.

Ако би се неко од нас данас покушао да присјети нпр. назива за јабуке у своме крају, схватио би да је њихов инвентар веома скучен. Насупрот оскудног инвентара једнога краја (кажимо: једнога села), стоји разнолик и моћан термиолошки фонд на нивоу цјелокупног подручја нашега језика.

Што се начина номинације тиче, изведене лексеме запремају безмало читав корпус. Сложенице су ријетка, маргинална појава и оне у укупној грађи заузимају тек 2%: *црнòшљива* (шљива, Драгачево), *жyторèпњача* (крушка, Сарајево), *елифàлма* (јабука, Зеница); синтагматски називи такође (мање од 3%), нпр. *Мїличїн водèњàк* (крушка, Левач и Темнић), *вїнскā крўшка* (крушка, Шумадија).²³¹ Такав однос давао нам је за право да се у поглављу о творби (руководећи се редовно последњим творбеним чином), усредсредимо на изведене лексеме, представимо сву сложеност карактеристичну за њихову деривацију, расвијетлимо однос основа, представимо инвентар и фреквентност суфикса и утврдимо значајније творбене типове. Овдје

²³¹ Нема сумње да се терминима *вїнскā крўшка* (Шумадија) и *вїнāрка* (крушка, Топлица) именује једна воћна јединка; појава једночланог назива могла би да се схвати као израз тежње ка рационализацији језичких средстава (исп. Ћорић 2008, 30).

бисмо зато да преносемо важније резултате на основу којих је могуће успоставити јасну слику о деривационим процесима карактеристичним за народну воћарску терминологију.

Творбеним прегледом обухваћено је нешто више од 1.000 деривираних лексема.²³²

Велик број изведеница којим се именују појединачне врсте воћака и знатно ужи спектар лексема које су се јављале у улози основинских ријечи, већ је показатељ да су се за исту основу не баш тако ријетко везивали различити суфикси. Низове изведеница с истом творбеном основом (истим коријенским дијелом) а различитим суфиксима, у духу наших лексиколошких гледишта називали смо једнокореним синонимима. Појаву гласовних варијанти, нпр. *дрѝскуља* (шљива, Славонија), *дрѝцкуља* (шљива, Травник, Грахово; трешња, Мостар, Осијек), *дрѝцкуља* (шљива, Чајниче; трешња, Босна), подводили смо под фонетским дублетизам и мјесто им давали под одређеним суфиксом (наведене деривате под суфиксом *-уља*) као обједињујућим творбеним елементом.

Иако се као основинске лексеме јављају углавном именице и придјиви, категоријалну припадност основе није увијек баш тако лако одредити. Постоје они проблематични случајеви код којих је мотивисаност јасна, а творба магловита:

грбавица (крушка, Славонија) ← *грбав* + *-ица* или *грба* + *-авица*;

зобѝница (крушка, јабука) ← *зоб* + *-еница* или *зобен* + *-ица*).

Испусти ли се незнатан број изведеница код којих творбено устројство даје повод да се на резултат творбе двојачко гледа, обимна грађа несумњиво потврђује следеће: творбене основе различите категоријалне припадности служиле су за изражавање истог (обазривије: сродног) семантичког садржаја. Као илустрацију наводимо имена мотивисана структуром плода (прво се дају именичке а затим придјевске основе):

вода: *водунац* (крушка, Лесковац); *воден*: *водѝника* (јабука), *вѝдѝнка* (крушка, Тимок),

масло: *мѝслара* (крушка, Славонија), *мѝслѝрка* (крушка) итд.; *маслен*: *мѝслѝнка* (крушка).

²³² Да ли се до знања да лексика без јасне мотивисаности није чинила предмет творбене анализе (13%), те да на термилошке синтагме и сложенице отпада шездесетак назива (око 5%) — сабирање показује да изведенице које су биле предмет творбене анализе чине 82% цјелокупне тематске групе (сасвим прецизно: 1.029 лексичких јединица).

Однос придјевских и именичких основа варира и у зависности од општег индуктора мотивисаности. Знатно или знатније учешће придјевских основа уочено је код лексема мотивисаних бојом, укусом, мирисом и структуром; незнатна превага именичких код лексема мотивисаних обликом, величином, временом сазријевања.

Именичке основе у цјелокупној грађи су знатно бројније у односу на придјевске, али су придјевске основе, бар оне важније, испољиле знатно већи деривациони потенцијал од именичких. Има случајева кад се за једну придјевску основу (посебно када се њом изражава какво фундаментално обиљежје плода карактеристично за већи број воћних врста, рецимо боја или укус), везује и по десетак суфикса, нпр. *жут*: *жу̀тара* (шљива; крушка Славонија), *жу̀та̀рац* (крушка, Књажевац итд.), *жу̀та̀рка* (крушка, Тимок), *жу̀тац* (крушка, Врање итд.), *жу̀тача* (шљива, Славонија) итд.; за именичке ријетко кад више од три или четири, нпр. *боздован/буздован*: *боздòв̀анка* (крушка, Призрен), *буздовà̀лија* (крушка, Славонија), *буздовà̀нија* (крушка, Славонија) итд.

Инвентар суфикса је изненађујуће велик. Творбени преглед изведених лексема показује да он обухвата 82 суфикса (што основних, што оних насталих перинтеграцијом). Свакако, њихова дјелотворност је посве неуједначена у творби, тако да се угрубо могу издвојити продуктивни и мање продуктивни суфикси, или да их ближе диференцирамо: продуктивни, продуктивнији, мање продуктивни и непродуктивни суфикси:

а. продуктивни: *-ка*, *-ача/-јача*, *-ица*;

б. продуктивнији: *-ара/-јара*, *-ика/-јика*, *-анка/-јанка*, *-уша*, *-(а)ц*, *-лија*, *-уља*, *-њача*;

в. мање продуктивни: *-а*, *-аја/-јаја*, *-ака/-јака*, *-енка*, *-ењача*, *-авица*, *-авка*, *-ајка*, *-(а)к/-ј(а)к*, *-алица*, *-алка/-аљка*, *-ија*, *-ина*, *-инка/-ињка*, *-иња*, *-киња*, *-ница*, *-овача*, *-овка*, *-унка*, *-чица*;

г. непродуктивни: *-ава*, *-ав(а)ц*, *-авна*, *-ајица*, *-ајлија*, *-а̀к/-ја̀к*, *-аљуша*, *-ан(а)ц*, *-анија*, *-аница*, *-ањка*, *-ануша*, *-а̀р(а)ц*, *-арица*, *-а̀рка*, *-аши*, *-ашица*, *-ва*, *-вица*, *-евка*, *-еника*, *-еница*, *-ењака*, *ѝк*, *-ин*, *-иња̀к* *-иши*, *-ишиа*, *-ла*, *-ник*, *-ња*, *-њак*, *-овина*, *-овица*, *-овњача*, *-òјка*, *-ор*, *-уга*, *-ун*, *-ун(а)к/-у̀њ(а)к*, *-ун(а)ц*, *-у̀љка*, *-уника*, *-уница*, *-уњика*, *-у̀рак*, *-у̀рда*, *-у̀ш(а)ц*, *-ушица*.

Најпродуктивнија два суфикса: *-ка*, *-ача/-јача* јављају се, збирно узето, као творбени елементат 1/3 деривираних лексема. Наведени суфикси су уопште веома продуктивни у извођењу именица женскога рода. Р. Бошковић нпр. за суфикс *-ача/-*

јча наводи слeдеће: „У оним случајевима где се њиме граде именице од придевских општих делова, насавак *-ача/-'ача* са својим дериватима *-њача* и *-овача* један је од најпродуктивнијих наставака у језику ... именице њиме саграђене врло су различита значења, — оне могу значити ма који предмет који може бити носилац оне особине што је основни придев значи“ (Бошковић 1978, 156).

Продуктивност осталих суфикса опада поступно, да би се они означени као непродуктивни: *-ава*: *шугава* (јабука), *-иш*: *гркџиш* (бадем, Дубровник), *-џка*: *тврџка* (јабука, Алексинац), *-џрак*: *жутџрак* (крушка, Тимок), *-џрда*: *маљавџрда* (бресква, Бачка), с овим и четрдесетак других суфикса маргиналне улоге у деривацији, у општем инвентару суфикса јављали као творбени елементи посве занемарљивог бораја лексема (обично једне).

Плодотворност једних суфикса и неплодотворност других, условило је појаву продуктивних и непродуктивних творбених типова. Полазећи од тројединства битних конститутивних елемената (творбене основе, творбеног значења и творбеног форманта) које се реализује у изведеници као резултату творбеног чина (исп. Ћорић 2008, 32 и даље), у обимној и прилично сложеној лексичкој грађи (изведеницама чији је гласовни склоп веома често бивао нарушен појавом крњих основа, бројним гласовним промјенама на граници основе и суфикса, гласовним супституцијама карактеристичним за различите народне говоре) — издвојили смо неколико најпродуктивнијих творбених типова, који су опредјелјивали процес именовања наших воћака и давали му печат. Мање продуктивни творбени типови су у номинацију уносили особеност, давали јој боју, у општем творбеном погледу били чинилац њене ширине.

Први тип: **придјевска осн. + суфикс *-ка*** (интегрише лексеме које изражавају особину плода):²³³

²³³ „Наставком *-ка* — наглашава М. Стевановић — од основе придева изводе се именице: *бџлка* ... *мирџсџвка*, *мекџкџрка* ... и др. овакве речи, које именују женска лица или животиње, па и биљке (*рањка*, нпр.), или предмете уопште, с особином која је означена основним придевом“ (Стевановић 1981, 481—482). Наводећи називе биљака: *мирџсџвка* (грожђе, крушка, јабука), *рањка* (воћка), С. Бабић показује како је суфикс *-ка* плодан и код изведеница с придјевским основама (Вабич 1986, 244—245). Задржавајући се на изведеницама: *б(и)џелка* (крава или друга животиња), *рањка* (шљива или друго воће итд.), И. Клајн напротив сматра да таквих изведеница (изузимајући универбације) има врло мало (Клајн 2003, 134).

придј. осн.	суфикс	изведеница	вр. воћке (и лок.)
<i>бел-/бијел-</i>	<i>-ка</i>	<i>бѣлка</i>	јабука, Врање итд.
<i>кисел-</i>	<i>-ка</i>	<i>кѝсѣлка</i>	јабука, Пирот итд.
<i>мирисав</i>	<i>-ка</i>	<i>мирисѣвка</i>	крушка, Ужице итд.

Други тип: **именичка осн. + суфикс -ка** (интегрише лексеме које изражавају особину плода):²³⁴

имен. осн.	суфикс	изведеница	вр. воћке (и локација)
<i>бостан</i>	<i>-ка</i>	<i>бòстѣнка</i>	крушка, Драгачево
<i>зејтин</i>	<i>-ка</i>	<i>зѣјтѣнка</i>	јабука, Србија
<i>кантар</i>	<i>-ка</i>	<i>кѧнтѣрка</i>	крушка

Трећи тип: **топонимијска осн. + суфикс -ка** (интегрише лексеме које изражавају поријекло):²³⁵

топоним. осн.	суфикс	изведеница	вр. воћке (и локација)
<i>Колубар-</i>	<i>-ка</i>	<i>колубарка</i>	јабука, Крагујевац
<i>Ноћај</i>	<i>-ка</i>	<i>ноћајка</i>	јабука, Мачва
<i>Сарај-</i>	<i>-ка</i>	<i>сѣрајка</i>	крушка, Врховина

Четврти тип: **придјевска осн. + суфикс -ача/-јача** (интегрише лексеме које изражавају особину плода):²³⁶

придј. осн.	суфикс	изведеница	вр. воћке (и локација)
<i>воден</i>	<i>-ача/-јача</i>	<i>водѣњача</i>	крушка
<i>дебел-</i>	<i>-ача/-јача</i>	<i>дебѣљача</i>	шљива, Тимок итд.
<i>меден</i>	<i>-ача/-јача</i>	<i>медѣњача</i>	јабука, Црна Гора

²³⁴ Исти творбени образац уочен је и код имена животиња; С. Бабић (Babić 1986, 243) наводи слједећа таква имена: *бѝсѣрка* (кокош), *нѧочѣрка* (змија).

²³⁵ Овај творбени тип одавно је уочен код изведеница с топонимијским основама: „Имена појмова која карактеристику добивају према својој везаности за појам с именом географског објекта у основи као у: *дрѣнка* и *дѣнѣвка* (воденица на Дрини и Дунаву), *колубѣрка* (колубарска крава), *нѣштѣрка* (овца или крава) итд. такође се изводе овим наставком“ (Стевановић 1981, 482). За етнике женског рода који припадају истом творбеном типу, нпр. *Бугарка*, *Ваљевка*, *Сарајка* итд., исп. Клајн 2003, 134.

²³⁶ Међу изведеницама с придјевским основама као најбројнијим, С. Бабић као имена биљака са суфиксом *-ача/-јача* наводи: *блѧтњача* (јабука), *црвѣњача* (шљива), *водѣњача* (тиква) итд. (Babić 1986, 78); Бошковић: *мекача* (Art Äpfel), *медѣњача* (Бошковић 1978, 156); Стевановић: *медѣњача* (1981, 530).

Пети тип: **именичка осн. + суфикс -ача/-јача** (интегрише лексеме које изражавају особину плода):²³⁷

имен. осн.	суфикс	изведеница	вр. воћке (и локација)
<i>коврљ</i>	<i>-ача/-јача</i>	<i>коврљача</i>	јабука, Љештанско
<i>пелим</i>	<i>-ача/-јача</i>	<i>пелимача</i>	јабука, Бастаји
<i>тањир</i>	<i>-ача/-јача</i>	<i>тањирача</i>	јабука

Шести тип: **еортонимска осн. + суфикс -ача/-јача** (интегрише називе воћака чији је временски орјентир зрења народни црквени празник):²³⁸

еортоним. осн.	суфикс	изведеница	вр. воћке (и локација)
<i>Крстов</i>	<i>-ача/-јача</i>	<i>крстовача</i>	јабука, Ниш, Банија
<i>Петров</i>	<i>-ача/-јача</i>	<i>петровача</i>	јабука, Мачва итд.
<i>Томин</i>	<i>-ача/-јача</i>	<i>томинџача</i>	крушка

Седми тип: **придјевска осн. + суфикс -ица** (интегрише лексеме које изражавају особину плода):²³⁹

прид. основа	суфикс	изведеница	вр. воћке (и локација)
<i>бел-/бијел-</i>	<i>-ица</i>	<i>бџелица/бјџелица</i>	шљива, трешња итд.
<i>љут</i>	<i>-ица</i>	<i>љутица</i>	јабука, Херцеговина
<i>црн</i>	<i>-ица</i>	<i>црњица (црњица)</i>	трешња, Љештанско

Наведени творбени типови испољавају прилично уравнотежен однос у погледу продуктивности. Попратне опаске о творбеним типовима показатељ су да се они

²³⁷ Од назива воћака М. Стевановић поред *јажача* „биљка с плодом у облику јајета“, наводи и низ других изведеница исте творбене структуре, нпр. *тањирача* „какав предмет у облику тањира“ (1981, 532); у нашој грађи *тањирача* је врста јабуке.

²³⁸ Од изведеница на *-ача/-јача* с оваквом основом, С. Бабић (Бабић 1986, 78) наводи једино: *михљача*. Такве основе су бројне, од њих су настали „називи воћки односно плодова названих по празнику који пада у време њиховог сазревања: *ивањача, петровача, илињача ...*“ (Клајн 2003, 66).

²³⁹ Међу бројним изведеницама овог творбеног типа М. Стевановић (1981, 527), наводи: *жутица* (риба или болест), *бџелица* (пшеница), *рџелица* (трешња); Бошковић (1978, 66): *црњица* (женска, земља, трешња). Бабић (Бабић 1986, 149) за исти образац наводи дериват *бјџелица* са различитим семантичким реализацијама: животиња (овца, куна), биљка (шљива, трешња, пшеница) итд., и даље (1986, 151): *љутица* (особа, животиња), *киселица* (биљка), *црњица* (биљка, ствар) итд.; Клајн (2003, 118) уз изведеницу *црњица* (земља), наводи и низ других (углавном без семантичке конкретизације).

протежу и на друге термилошке области, на друге тематске гурпе ријечи, нпр. *бјелица*: животиња (овца, куна), биљка (шљива, трешња, пшеница) итд. Издавање мање значајних творбених образаца, образаца с тек понеким паром лексема које карактерише поменуто јединство конститутивних елемената (нпр. деривата на *-чица* са значењем времена зрења мотивисаног називима народних црквених празника: *иванчица* или *ивањчица* (јабука, Славонија), *јакончица* (крушка)), утврђивање подтипова, уопште свако цјепкање грађе усмјерено ка освјетљавању појава ван главних творбених токова — замагљивало би представу о ионако компликовним творбено-семантичким односима у српској воћарској терминологији.

Имајући у виду цјелокупан корпус српске воћарске терминологије од 1.254 лексичке јединице (на чије је обресе дјелотворно утицала расположива грађа па и сам одбир језичких јединица), те схватање да се и код лексема без јасне мотивсаности углавном поуздано могу идентификовати творбени чланови — жељели смо да на крају дамо један крајње уопштен преглед са најнужнијим семантичким и творбеним параметрима. Преглед има за циљ да посредством бројчаних односа пружи јаснију слику о именовану и деривационом потенцијалу сваке воћке, да путем лексичких података посвједочи примарно мјесто једних воћака у животу заједнице (крушка, јабука, шљива)²⁴⁰ или крајње периферни значај других (зерделија, мушмула), да посредно укаже на удио воћарске терминологије у општем лексичком фонду српског језика, на специфично лексичко богатство које његови ноциоци, етничка и језичка заједница чувају у свом језичком памћењу.

воћка	изведенице	сложенице	двочл. синг.	укупно
јабука	489	9	1	499
крушка	475	10	15	500
шљива	193	8	8	209
трешња	66	—	1	67
вишња	1	—	1	2

²⁴⁰ Уврежена је представа да у српском језику има више назива за јабуку него за крушку (до ње смо дошли у спонтаном разговору о воћкама с двадесетак познавалаца воћа из различитих крајева). Грађа показује да је њихов бројчани однос у погледу именовања изједначен (исп. податке у табеларном прегледу); имена јабука изгледа да се само живље чувају у свијести (јабука се више цијени од крушке, она има већу употребну вриједност, ширу симболику, уопште ужива већи култ).

бадем	4	–	2	6
бресква	31	–	–	31
кајсија	2	–	–	2
зерделија	–	–	–	0
дуња	3	–	3	6
мушмула	–	–	–	0
орах	10	–	–	10
смоква	69	–	2	71
маслина	20	–	2	22

.....

збирни број именованих воћака

1.425

Бројчани подаци не претендују на безусловну пуноважност, они немају за циљ утврђивање коначног омјера односа међу именованим воћкама у општем лексикону српског језика, већ представљају пресјек стања дат на основу грађе из наведених извора. Потпунија грађа дјелимице би измијенила наведене резултате, чвршће упоставила односе, али у знатнијој мјери не би оповргла овакве омјере.

ЛИТЕРАТУРА:

- Андрић 2005:** Д. Андрић, *Речник жаргона*, 2. изд., Zepher Book World, Београд.
- Азарх 1981:** Ю. С. Азарх, *О диахронических пластах и диалектных различиях в словообразовательной структуре лексико-семантической группы (на материале фитонимической лексики)*, Диалектология и лингвогеография русского языка, Издательство „Наука“, Москва, 119—130.
- Апресян 1974:** Ю. Д. Апресян, *Лексическая семантика. Синонимические средства языка*, Издательство „Наука“, Москва.
- Асоцијативни речник:** П. Пипер, Р. Драгићевић, М. Стефановић, *Асоцијативни речник српскога језика*, Београд 2005.
- Babić 1986:** S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU, Globus, Zagreb.
- Бајић 2007:** Р. Бајић, *О православним празницима у Речнику Матице српске и Речнику српскохрватског књижевног и народног језик САНУ*, Шездесет година Института за српски језик (зборник радова), Институт за српски језик, Београд, 9—20.
- Батистић 1982:** Т. Батистић, *О компонентној анализи лексичког значења*, Лексикографија и лексикологија (зборник реферата), Београд—Нови Сад, 9—13.
- Беговић 1887:** Н. Беговић, *Живот и обичаји Срба-Граничара*, Загреб.
- Век-Mannagata 1903:** G. Vek-Mannagata, *Flora Bosne i Hercegovine i Novopazariskog Sandžaka*, Sarajevo.
- Белић 1936:** А. Белић, *Радосав Бошковић, Развихак суфикса у јужнословенској језичкој заједници*, Јужнословенски филолог, књ. XV, Београд, 232—246.
- Бертельс 1982:** А. Е. Бертельс, *Разделы словаря, семантические поля и тематические группы слов*, Вопросы языкознания, св. 4, Академия наук СССР, Москва, 52—63.
- Блинова 1972:** О. И. Блинова, *Лексическая мотивированность и некоторые проблемы региональной лексикологии*, Вопросы изучения лексики русских народных говоров, Диалектная лексика, Издательство „Наука“, Ленинград, 92—104.
- Bogišić 1874:** V. Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena*, knj. I, Zagreb.

Бошковић 1978: Р. Бошковић, *Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници*, Одабрани чланци и расправе, Подгорица, 49—175.

Бошњаковић 1985: Ж. Бошњаковић, *Пастурска терминологија Срема*, Нови Сад.

Bubić 1948: Šerif Bubić, *Izbor sorti voćaka za Bosnu i Hercegovinu (voćni sortiment)*, Svjetlost, Sarajevo.

Bugarski 1997: N. Bugarski, *Morfološka adaptacija pozajmljenica iz nemačkog jezika*, Прилози проучавању језика, бр. 28/29, Нови Сад, 116—126.

Vajs 1979: N. Vajs, *Zoomorfski elementi u nazivima biljaka*, Rasprave Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, sv. IV—V, Zagreb, 89—104.

Vajs 1981: N. Vajs, *Semantizam „bosti“ u fitonimiji*, Rasprave Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, sv. VI—VII, Zagreb 1980—1981, 319—336.

Vajs 1982: N. Vajs, *O leksikografskoj definiciji (od leksikografije do semantike)*, Лексикографија и лексикологија (зборник реферата), Београд —Нови Сад, 21—26.

Vajs 1983: N. Vajs, *Fitonimijske bilješke*, Rasprave Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, sv. VIII—IX, Zagreb 1982—1983, 265—280.

Vajs 1985: N. Vajs, *Fitonimijske bilješke II*, Rasprave Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, sv. X—XI, Zagreb 1984—1985, 231—243.

Vajs 1989: N. Vajs, *Struktura fitonima onomasiološki motiviranih religijom i drugim srodnim sadržajima*, Rasprave Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, sv. XV, Zagreb, 239—273.

Васильев 1971: Л. М. Васильев, *Теория семантических полей*, Вопросы языкознания, св. 5, Академия наук СССР, Москва, 105—113.

Willfort: Richard Willfort, *Ljekovito bilje i njegova upotreba*, Mladost, Zagreb.

Вујичић 1977: Д. Вујичић, *Прилог познавању досадашњег рада на терминологијама код нас и у неким другим словенским земљама*, Савјетовање о терминологијама народне материјалне и духовне културе, Сарајево, 22. и 23. децембра 1974, АНУБиХ, Посебна издања, књ. XXXI, Одјелјење друштвених наука, књ. 5, Сарајево, 79—85.

Вук: Вук Ст. Караџић, *Српски рјечник* (четврто државно изд.), Београд 1935.

Вуковић и др. 1984: Г. Вуковић, Ж. Бошњаковић, Љ. Недељков, *Војвођанска коларска терминологија*, Филозофски факултет, Институт за јужнословенске језике, Нови Сад.

- Вуковић 1988:** Г. Вуковић, *Терминологија куће и покућства у Војводини*, Филозофски факултет, Институт за јужнословенске језике, Нови Сад.
- Вуковић 1990:** Г. Вуковић, *Теоријско-методолошки приступ проучавању терминологија*, Научни састанак слависта у Вукове дане, св. 18/1, Нови Сад—Београд, 27—30.
- Вуковић А. 1939:** *Народна ветеринарска терминологија*, Београд.
- Гак 1972:** В. Т. Гак, *К проблеме соотношения языка и действительности*, Вопросы языкознания, св. 5, Издательство „Наука“, Москва, 12—22.
- Грицкат 1967:** И. Грицкат, *Стилске фигуре у светлу језичких анализа*, Наш језик, књ. XVI, св. 4, 218—235.
- Грицкат 2004:** *Из проблематике синонимије у српској филологији*, Глас СССХСVIII Српске академије наука и уметности, Одељење језика и књижевности, књ. 20, Београд, 11—17.
- Грковић 1977:** М. Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Вук Караџић, Београд.
- Даничић 1871:** Ђ. Даничић, *Пословице*, на свијет издао Ђ. Даничић, Загреб.
- Deanović:** Mirko Deanović, *Talijansko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1942.
- Дешић 1990:** М. Дешић, *Из српскохрватске лексике*, Универзитетска библиотека, Никшић.
- Дыбо 1989:** А. В. Дыбо, *О названиях орешника в индоевропейских языках Европы*, ОЛА, Материалы и исследования, 1985—1987, „Наука“, Москва, 103—113.
- Драгин 1991:** Г. Драгин, *Ратарска и повртарска терминологија Шајкашке*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXVII, Београд, 621—708.
- Драгићевић 1996а:** Р. Драгићевић, *О правим именичким и придевским антонимима*, Јужнословенски филолог, књ. LI, Београд, 25—39.
- Драгићевић 1996б:** Р. Драгићевић, *О неким парадигматским лексичким скуповима*, Наш језик, књ. XXXI, св. 1—5, 96—105.
- Драгићевић 2001:** Р. Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику*, Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, Београд.
- Драгићевић 2007:** Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Завод за уџбенике, Београд.

Дубчинский 1998: В. В. Дубчинский, *Теоретическая и практическая лексикография*, Wiener slawistischer almanach, sonderband 45, Wien—Charkov.

Đinđić i dr.: S. Đinđić, M. Teodosijević, D. Tanasković, *Türkç-Srpça Sözlük*, Ankara 1996.

Ђукановић 1995: Петар Ђукановић, *Говор Драгачева*, Српски дијалектолошки зборник, књ. ХLI, Београд, 1—140.

Елезовић: Г. Елезовић, *Речник косовско-метохијског дијалекта*, св. I—II, Београд 1932—1935.

Енци. Просв.: *Мала енциклопедија Просвета*, књ. I и II, Београд 1959—1960.

ЕРСЈ: *Етимолошки речник српског језика*, св. 1—3, САНУ, Београд 2003—2008.

ЕСН: *Енциклопедија српског народа*, Завод за уџбенике, Београд 2008.

ЕССЯ: *Этимологический словарь славянских языков*, под ред. О. Н. Трубачева, Москва 1974—.

Живановић 1877: Ј. Живановић, *Српски рјечник за кованџије*, Нови Сад 1877.

Зајцева 1982: С. Зајцева, *Дијалекатски речници као база за савремена лингвистичка истраживања*, Лексикографија и лексикологија (зборник реферата), Београд—Нови Сад, 69—76.

Zgusta 1991: Ladislav Zgusta, *Priručnik leksikografije*, Svjetlost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo.

Ивић М. 1982: „О регуларној полисемији“ у *лексикографској теорији и лексикографској пракси*, Лексикографија и лексикологија (зборник реферата), Београд—Нови Сад, 77—81;

Ивић М. 1995: М. Ивић, *О зеленом коњу* (Нови лингвистички огледи), Словограф, Београд.

Ивић П. 1958: П. Ивић, *Значај лингвистичке географије за упоредно и историјско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима*, Јужнословенски филолог, књ. XXII, св. 1—4, Београд 1957/58, 179—206.

Ивић П. 1960: П. Ивић, *Почетак организованог рада на лингвистичкој географији код нас*, Наш језик, н. с. књ. X, св. 3—6, Београд, 101—107.

Ивић П. 1986: П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шгокавско наречје*, Матица српска, Нови Сад.

Ивић П. 1990: П. Ивић, *Основни аспект структуре дијалекатске диференцијације*, у књизи: *О језику некадашњем и садашњем*, БИГЗ—Јединство, Београд—Приштина, 32—58.

Ивић П. 1998: П. Ивић, *Преглед историје српског језика* (целокупна дела, књ. VIII), Издавачка књижница Зорана Стојановића, Сремски Карловци—Нови Сад.

Imenik mesta: *Imenik mesta u Jugoslaviji*, Службени лист, Београд 1973.

Јашовић 1997: Г. Јашовић, *Пастирска терминологија Пећког Подгора*, Народна и универзитетска библиотека, Приштина.

Караџић 1960: В. С. Караџић, *Живот и обичаји народа српског*, Матица српска—Српска књижевна задруга, Нови Сад—Београд, 289—327.

Кашић 1967: Ј. Кашић, *Војвођанска лексика у Вуковом Рјечнику*, Годишњак Филозофског факултета, књ. X, Нови Сад, 199—224.

Клајн 2003: И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику* (други део, суфиксација и конверзија, Београд.

Klaić: Klaić B., *Veliki rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb 1974.

Ковачевић 1999: М. Ковачевић, *Метонимија и синегдоха*, Српски језик, књ. IV, св. 1—2, Београд, 171—202.

Ковачевић 2000: М. Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац—Београд.

Kristal 1988: D. Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderene lingvistike* (prev. I. Klajn i V. Hlebec), Nolit, Beograd.

Кузнецова 1963: А. И. Кузнецова, *Понятие семантической системы языка и методы ее исследования (из истории разработки данной проблемы в современном зарубежном языкознании)*, Издательство Московского Университета, Москва.

Кузнецова 1975: Е. В. Кузнецова, *Часту речи и лексико-семантичке групе речи*, Вопросы языкознания, св. 5, Академия наук СССР, Москва, 78—86.

Lang 1911: Milan Lang, *Samobor. Narodni život i običaji*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. XVI, sv. 1, Zagreb, 1—128.

Lovretić 1897: Josip Lovretić, *Otok. Narodni život i običaji*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. II, Zagreb.

Лома 1996: А. Лома, *Два словенска назива за црну тополу и Аполон као божански огањ*, Кодови словенских култура, Клио, Београд, 23—30.

- Ludvik 1972a:** D. Ludvik, *O imenih zdravilnih rastlin*, Slavistična revija, 1/20, Ljubljana, 71—85.
- Ludvik 1972b:** D. Ludvik: *Dopolnila k imenom zdravilnih rastlin*, Slavistična revija, 4/20, Ljubljana, 419—425.
- Лукман 1938:** Фрањо Лукман, *Које сорте јабука и крушака треба гајити*, Сељачки буквар, св. 16, Београд.
- Марковић 1997:** Ј. Марковић, *Јужноморавска повртарска лексика*, Просвета, Ниш.
- Матешић 1982:** Ј. Матешић, *Фразеолошки рјечник хрватског или српског језика*, Школска књига, Загреб.
- Матијашевић 1982:** Ј. Матијашевић, *О синонимији и синонимима*, Лексикографија и лексикологија (зборник реферата), Београд—Нови Сад, 115—130.
- Матијашевић 1987:** Ј. Матијашевић, *Око неких питања у творби речи*, НССВД, св. 16/1, Београд, 109—117.
- Матијашевић 2000:** Ј. Матијашевић, *Дериватологија данас*, Славистика, св. IV, Славистичко друштво Србије, Београд.
- Медић 1884:** М. Медић, *Принос народној терминологији биљака и животиња*, Летопис Матице српске, књ. 139, св. III, Нови Сад, 85—100.
- Мелвингер 1966:** Ј. Мелвингер, *Теорије лингвистичких поља у семантици. Метод стилистичких поља Pieree Guirauda*, Прилози проучавању језика, св. 2, Нови Сад, 23—39.
- Милићевић 1876:** Милан Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876. (фототип. изд. Београд 2005).
- Митровић 1927:** Танасије Митровић, *Илустровани пољопривредни речник*, Београд.
- Михајловић—Вуковић 1977:** V. Михајловић и G. Vuković, *Srpskohrvatska leksika ribarstva*, Institut za lingvistiku, Novi Sad.
- Молотков 1987:** А. И. Молотков, *Фразеологизми русског језика и принципи их лексикографическог описанија*, у *Фразеологическиј словарь русског језика*,⁴ Москва, 7—23.
- Московљевић 1936:** М. Московљевић, *Називи за воћњаке*, Наш језик, књ. IV, Београд.

Mrazović—Primorac 1991: P. Mrazović i R. Primorac, *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*, 2. izd., Naučna knjiga, Beograd.

Мршевић 1987: Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Филолошки факултет, Београд.

Мршевић 2008: Д. Мршевић-Радовић, *Фразеологија и национална култура*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд.

Недељков 2009: Љ. Недељков, *Архаична пчеларска и терминологија у Војводини*, Филозофски факултет, Нови Сад.

Николић 1987: М. Николић, *Ужичка лексика у Вуковом Рјечнику*, Наш језик, књ. XXVII, св. 3—4, 288—291.

Николић 1996а: *Недеклинабилне именице у српском језику*, Наш језик, књ. XXX, св. 1—5, Београд, 15—33.

Николић 1996б: М. Николић, *Непроменљиви придеви у српском језику*, Наш језик, књ. XXXI, св. 1—5, 35—54.

Николић 2000: М. Николић, *Обратни речник српског језика*, Београд.

Николић 2002: М. Николић, *Тешкоће при утврђивању одреднице у речницима српског језика*, Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе, Нови Сад—Београд, 49—57.

Пелагић 1903: В. Пелагић, *Стварни народни учитељ*, Београд.

Пелагић 1940: Васа Пелагић, *Народни учитељ*, Београд.

Петровић Д. 1982: Д. Петровић, *Проблеми и изгледи српскохрватске дијалекатске лексикографије*, Лексикографија и лексикологија (зборник реферата), Београд—Нови Сад, 195—199.

Петровић С. 1882: С. Петровић, *Флора околине Ниша*, Београд.

Петровић Сн. 2012: Снежана Петровић, *Турцизми у српском призренском говору*, Институт за српски језик САНУ, Монографије, књ. 16, Београд.

Пецо 1987: А. Пецо, *Творбени процеси у области српскохрватских оријентализама*, НССВД, св. 16/1, Београд, 83—92.

Пижурица 1977: М. Пижурица, *Боје у зоонимији*, Посебна издања АНУБиХ, књ. XXXI, Одјелјење друштвених наука, књ. 5, Сарајево, 29—45.

Pihler 1905: А. Pihler, *Prilozi poznavanju narodnih imena biljaka u Hercegovini*, Mostar.

Подосьская 1988: Н. В. Подосьская, *Словарь русской ономастической терминологии*, Наука, Москва.

Polj. enc.: *Poljoprivredna enciklopedija*, knj. 1—3, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1967—1973.

Поповић Ђ. 1884: Ђорђе Поповић, *Турске и друге источанске речи у српском језику*, ГлСУД 59, Београд.

Поповић Ђ. 1886: Ђорђе Поповић, *Речник српског и немачког језика*, I немачко српски део, II изд. Панчево.

Поповић Љ. 1991: Љ. Поповић, *О семантици назива за боје у руском, украјинском и српском фолклору*, Зброник Матице српске за славистику, књ. 41, Нови Сад, 149—154.

Пословице: *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи*, Издао их Вук Стеф. Карацић, Беч 1849.

Премк 1980: Д. Гортан-Премк, *О граматичкој информацији и семантичкој идентификацији у великом описном речнику*, Наш језик, књ. XXIV, св. 3, Београд, 107—114.

Премк 1982: Д. Гортан-Премк, *О семантичком садржају лексикографске дефиниције*, Лексикографија и лексикологија (зборник реферата), Београд—Нови Сад, 49—51.

Премк 1986: Д. Гортан-Премк, *О семантичком односу деривата према творбеној основи*, Научни састанак слависта у Вукове дане, св. 16/2, Београд, 101—107.

Премк 1994: Д. Гортан-Премк, *О лексичкој синонимији*, Научни састанак слависта у Вукове дане, св. 22/2, Београд, 5—11.

Премк 1996: Д. Гортан-Премк, *О несамосталним семантичким елементима у структури лексема*, Јужнословенски филолог, књ. LI, Београд, 19—24.

Премк 1997: Д. Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику*, Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 14, Београд.

Prčić 1997: Т. Prčić, *Semantika i pragmatika reči*, Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci—Novi Sad.

Радић-Дугоњић 1990: М. Радић-Дугоњић, *О неким видовима полисемије и хомонимије у оквиру термилошке лексике*, НССВД, св. 18/1, Београд—Нови Сад, 105—110.

Радић И. 1941: И. Радић, *Крушка*, Лички Календар, год. 1941, 63—65.

- Радић П. 1987:** П. Радић, *Поглед на творбу речи у делима Гаврила Стефановића Венцловића*, НССВД, св. 16/1, Београд, 43—50.
- Радић П. 2001:** *Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском*, Библиотека Јужнословенског филолога, Институт за српски језик, Београд.
- Радовић-Тешић 2009:** М. Радовић-Тешић, *С речима и речником*, Учитељски факултет, Београд.
- Речник МС:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књ. 1—6, Матица српска (Матица хрватска), Нови Сад 1967—1973.
- Речник САНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 1—18, Српска академија наука и уметности, Београд 1959—2010.
- Ристић 1993:** С. Ристић, *Лексички систем и лексичко значење*, Наш језик, књ. XXIX, св. 3—4, Институт за српски језик, Београд, 229—234.
- Ристић 2002:** С. Ристић, *Експресивна лексика у дескриптивном речнику*, Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе, Нови Сад—Београд, 89—102.
- Ристић 1012:** С. Ристић, *О речима у српском језику (творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти)*, Институт за српски језик САНУ, Монографије, књ. 14, Београд.
- Ристић—Радић-Дугоњић 1999:** С. Ристић и М. Радић-Дугоњић, *Реч. Смисао. Сазнање (студија из лексичке семантике)*, Филолошки факултет, Београд.
- Рјечник ЈАЗУ:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. I—XXIII, Zagreb 1880—1975.
- Рјечник НЈ:** Vladimir Silić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, 2. izd., Novi Liber, Zagreb 1996.
- Р—К:** *Речник српскохрватског и немачког језика*, II део, српскохрватски речник, Београд 1936.
- РКТ:** *Речник књижевних термина*, Нолит, Београд 1985.
- Симић 2001:** Р. Симић, *Српска граматика I*, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд.
- Симоновић 1959:** Д. Симоновић, *Ботанички речник. Имена биљака*, Посебна издања САН, књ. 3, Научно дело, Београд.
- Skok:** Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1971—1974.

- СМ:** *Словенска митологија (енциклопедијски речник)*, ред. Светлана М. Толстој, Љ. Раденковић, Zepher Book World, Београд 2001.
- СМР:** *Српски митолошки речник*, друго изд., Етнографски институт САНУ, Интерпринт, Београд 1998.
- Софрић 1990:** П. Софрић, *Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба. По Ангелу де Губернатису; скупио и составио Нишевљанин* (фототипско издање из 1912. године), БИГЗ 1990, Београд.
- Стакић 1988:** *Деривациона фонетика именица и придева у јужнословенским језицима*, Филолошки факултет, Београд.
- Стакић 1990:** М. Стакић, *Деривациона терминологија у српскохрватском језику (основни појмови)*, Научни састанак слависта у Вукове дане, св. 18/1, Нови Сад—Београд, 83—87.
- Стевановић 1981:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Научна књига, Београд.
- Стевановић 1979:** *Савремени српскохрватски језик II*, Научна књига, Београд.
- Тановић 1927:** С. Тановић, *Српски народни обичаји у Бевђелијској Кази*, Српски етнографски зборник, књ. 40, Београд.
- Тaфра 1982:** Branka Tafra, *Sinonimija*, Лексикографија и лексикологија (зборнички реферат), Београд—Нови Сад, 297—300.
- Тaфра 1988:** Branka Tafra, *Razgraničavanje opisnih i odnosnih pridjeva (leksikološki i leksikografski problem)*, Rasprave Zavoda za jezik, knj. XIV, Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, Zagreb, 185—197.
- Тaфра 1995:** Branka Tafra, *Jezikoslovna razdvojba*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Тодоровић 1899:** Благоје Тодоровић, *Воћке и воће*, Српска књижевна задруга, Београд.
- Тодоровић Ч. 1901:** Чедомил Тодоровић, *Поуке за сеоску омладину и привреднике*, књ. I, Београд.
- Толстой 1963:** Н. И. Толстой, *Из опытов типологического исследования славянского словарного состава*, Вопросы языкознания, св. 1, Академия наук СССР, Москва, 29—45.
- Толстой 1966:** Н. И. Толстой, *Из опытов типологического исследования славянского словарного состава, II*, Вопросы языкознания, св. 5, Академия наук СССР, Москва, 16—36.

Толстой 1968: Н. И. Толстой, *Об изучении полесской лексики* (Предисловие редактора). Лексика Полесья, Материалы для полесского диалектного словаря, Издательство „Наука“, Москва, 3—19.

Толстой 1969: Н. И. Толстой, *Некоторые проблемы сравнительной славянской семасиологии*, Славянское языкознание (VI международный съезд славистов, Прага, Август 1968: доклады советской делегации), Издательство „Наука“, Москва, 339—365.

Толстој 1984: Н. И. Толстој, *Српскохрватска дијалекатска лексикографија у лингвогеографској перспективи*, Лексикографија и лексикологија (зборник радова), Нови Сад—Београд, 181—190.

Тројановић 1896: С. Тројановић, *Старинска српска јела и тића*, Српски етнографски зборник, књ. II, Београд.

Туцаков 1966: Ј. Туцаков, *О именима и фармакомедицинској вредности лековитог биља у Вуковом „Српском рјечнику“*, Вуков зборник (посебна издања САНУ, Одељење друштвених наука, књ. 56, Одељење литературе и језика, књ. 17), Београд, 107—124.

Туцаков 1986: Ј. Туцаков, *Лечење биљем. Фитотерапија*, ИРО „Рад“, Београд.

Трубачев 1973: О. Н. Трубачев, *Лексикографија и етимологија*, Славянское языкознание (VII международный съезд славистов, Варшава, август 1973: доклады советской делегации), Издательство „Наука“, Москва, 294—313.

Ђорић 2008: Б. Ђорић, *Творба именица у српском језику*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд.

Ђоровић 1989: В. Ђоровић, *Историја Срба*, књ. I—III, Београдски издавачко-графички завод, Београд.

Уфимцева 1976: А. А. Уфимцева, *Семантический аспект языковых знаков. Принципы и методы семантических исследований*, Издательство „Наука“, Москва, 31—46.

Уфимцева 1986: *Лексическое значение (Принцип семиологического описания лексики)*, Наука, Москва.

Фасмер: М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, I—IV (перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева), Москва 1986—1987².

Филин 1973: Ф. П. Филин, *Актуальные проблемы диалектной лексикологии и лексикографии*, Славянское языкознание (VII международный съезд славистов,

Варшава, август 1973: доклады советской делегации), Издательство „Наука“, Москва, 347—377.

Флора Србије: *Флора Србије* (група аутора), том I—IX, Српска Академија наука и уметности, Београд 1970.

ФСРЯ: *Фразеологический словарь русского языка*, 4. изд., Русский язык, Москва 1987.

Цветковић 2000: И. Цветковић, *Творба назива за воће*, Прилози из филолингвистике, св. III, Просвета, Ниш, 51—56.

Чажкановић 1927: *Српске народне приповетке*, књ. I, уредио Чажкановић др Веселин, Српски етнографски зборник, књ. XLI, Београд—Земун.

Чажкановић 1994: В. Чажкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, 2. изд. (рукопис приредио и допунио Војислав Ђурић), Српска књижевна задруга, Београд.

Cichonska 1990: Maria Cichonska, *Место терминологије у језичком систему*, НССВД, св. 18/1, Београд, 23—30.

Šipka 1998: D. Šipka, *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Matica srpska, Novi Sad.

Škaljić: A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom—hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo.

Škiljan 1987: Dubravko Škiljan, *Pogled u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb.

Schmaus 1979: A. Schmaus, *Pojave tursko-srpskohrvatske jezičke interferencije*, *Gesammelte slavistische und balkanologische Abhandlungen, IV Teil*, München, 355—368.

Шмелев 1973: Д. Н. Шмелев, *Проблеми семантичког анализа лексики (на материјалу руског језика)*, Издательство „Наука“, Москва.

Шмелев 1982: Д. Н. Шмелев, *Способи номинације у савременом руском језику* (предисловие), АН СССР, Москва.

Шпис-Ђулум 1995: М. Шпис-Ђулум, *Фотонимија југозападне Бачке (коровска флора)*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XLI, Београд, 397—490.

Шћепановић 1997: М. Шћепановић, *Именослов ваљевске Петнице*, Београд—Ваљево.

Šulek 1879: В. Šulek, *Jugoslavenski imenik bilja*, Jugoslavenska akademija, Zagreb.

ИНДЕКС НАРОДНИХ НАЗИВА ВОЋАКА (с локацијом и примјерима)

ИЗВОРИ:

Bubić 1948: Šerif Bubić, *Izbor sorti voćaka za Bosnu i Hercegovinu (voćni sortiment)*, Svjetlost, Sarajevo.

Вук: Вук Ст. Караџић, *Српски рјечник*, четврто државно издање, Београд 1935.

Ђукановић 1995: Петар Ђукановић, *Говор Драгачева*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XLI, Београд.

I—В: F. Iveković i I. Broz, *Rječnik hrvatskog jezika*, I—II, Zagreb 1901.

Lovretić 1897: Josip Lovretić, *Otok. Narodni život i običaji*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. II, Zagreb.

Lukić 1919: Luka Lukić, *Varoš. Narodni život i običaji*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. XXIV, Zagreb.

Милићевић 1876: Милан Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд (фототип. изд. Београд 2005).

Николић 1966: Берислав Николић, *Мачвански говор*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XVI, Београд.

Николић 1969: Берислав Николић, *Колубарски говор*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XVIII, Београд.

ПИ: *Преглед излагача и изложених предмета на воћарско-виноградарској и повртарској изложби*, Београд 1926.

Политика 1950: *Политика* (дневни лист), бр. 13699/5 и бр. 13717/3, Београд.

Polj. enc.: *Poljoprivredna enciklopedija*, knj. 1—3, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1967—1973.

РЈА: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. I—XXIII, Zagreb 1880—1975. (контролни извор).

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књ. 1—6, Матица српска, Нови Сад 1967—1973.

РСА: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 1—18, Српска академија наука и уметности, Београд 1959—2010.

Симоновић 1959: Драгутин Симоновић, *Ботанички речник (имена биљака)*, Научно дело, Београд.

Skok: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I—IV, Zagreb 1971—1974.

СН 1902: *Српске новине*, год. LXIX, бр. 156, Београд.

Тешић 1977: Милосав Тешић, *Говор Љешићанског*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXII, Београд.

Тодоровић 1899: Благоје Тодоровић, *Воћке и воће*, Београд 1899.

Тодоровић Ч. 1901: Чедомиљ Тодоровић, *Поуке за сеоску омладину и привреднике*, књ. I, Београд.

Škaljić: A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom—hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo.

авајлија ж *врста јабуке*. — Јабуке ... авајлије (вајлике) (СН 1902, 691). Постоји још и безброј других домаћих сората јабука ... на пример: пранција, кадуманка, авајлија (Лукман Ф., РСА). Између многих сората јабука . . . највише се цене ове: авајлија, бедрика (Тодоровић Б., РСМ). (у Ужичкој нахији, Вук).

авајлика ж *врста јабуке*. — Зато старице ... по авајлику или жуту дуњу сачувају у ковчегу (Настасијевић М., РСА).

адамѡвка ж *врста јабуке*. — Јабуке [су]: ивањчице (адамовке, петроваче), ивице (Марковац М., РСА). Адамовке ... сазору о Ивању и Петрову, па су жућкасте, мекље и слађе од петровке (Варош, Лукић 1919, 178).

алексињанка ж *врста дуње* (Алексинац, РСА).

алица ж *врста трешње*. — (у Мостару) прва трешња (ваља да је *ал*, црвена) (Вук). Од домаћих трешања ... нарочиту пажњу да посветимо алици у подручју горње Неретве (Вубић 1948, 33).

амáјлија ж *врста јабуке* (Вук).

америкáнка ж *врста јабуке* (Горобиле, Николић М., усмена потврда).

анги́рача ж *врста крушке*. — Нарочито много има крушака ... и ... најслађе [су] ... ангираче (Максимовић Д., РСА).

ангу̀лѡмка ж *врста крушке*. — Ангулемка или војвоткиња ангулемска спада у најфиније крушке (Лукман Ф., РСА). Од наведених сората ... препоручили би Вам ... Од

крушака: ангулемку ... зимску деканку ... можда још једну од раних сорти (лимунка, мирисавка, Вилдерова рана) (СБ 1938, РСА).

аница ж *врста трешње*. — Трешње се смеју и црвене по виноградима. Анице и драгане дозивају се кроз лишће, а црнице обасуле грање као хиљада црних очију (Хумо Х., РСА).

антуновка ж *врста јабуке*. — Бергамонтни ренет . . . [добивена је] крижањем крушке и јабуке антуновке (НЕ, РМС).

арапџика ж *врста крушке* (Борјановић Ј., РСА).

арапка ж **а.** *врста крушке*. — Од крушака највише су биле заступљене лончаре (арапке) (Самоуправа 1903, РСА). Крушке: ... жуте арапке, тамњанике, шумадинке (СН 1902, 691). (Вук; Јагодина, Милићевић 1876, 209). **б.** *врста јабуке*. — Јабуке: ... арапке (СН 1902, 691). (Ужичка нахија, Вук; Левач, РСА). **г.** *врста шљиве* (Тузла, РСА).

арашлама ж *врста трешње*. — Зготовили господске понуде: / Тулбаклаву у златној тепсији / ... Арашламе у меду куване (нар. пјесма, Вук).

арбануша ж *врста јабуке* (Скадар, Борјановић Ј., РСА).

арвалија ж *врста јабуке* (Лесковац, РСА).

аршлама ж *врста трешње*. — Трешања има: белица, трешњева, хрштаваца, и аршлама (Подриње, Милићевић 1876, 567). Аршламе ... су црљене и мало тврђе од босанки (Варош, Лукић 1919, 179). (Вук; Шулек Б., РСА).

ашлама ж *врста трешње*. — Истом укалемљену трешњу зову „ашлама“ (Развитак 1938, РСА). Процветале трешње и ашламе (Ољача М., РМС).

ашламача ж *врста шљиве* (Дубица, РСА).

ашламица ж *врста трешње* (Ливно, РСА).

бабаја ж *врста трешње*. — Бабаје ... (у Мостару) некаке трешње, које се зову и рскавице (Вук). Треба у топлим крајевима Херцеговине даље задржати бабају (домаћи хрушт црвенкастог плода) (Вубић 1948, 33).

бабајка ж *врста јабуке*. — Између јабука и крушака највише се препоручују . . . јабуке: астракан бели, апи, бабајка, барњача (Тодоровић Б., РМС).

бабљача ж *врста јабуке*. — Бабљача значи „иглу и неку киселу јабуку“ (Skok, под одр. баба)

бабовача ж *врста јабуке*. — У нашем језику има око 150 назива за разне сорте јабука. Ево најобичнијих и најчешћих: бабовача ... кисељача, колачара ... мирисавка (Политика 1950, РСА). (Полимље, Polj. енс. 1, 530)

бадем м бот. с атрибутом: *смоквички бадем, чарски бадем*. — У Државној виноградарској и воћарској станици има неколико страних сорти бадема, међу којима се нарочито истичу: принцеза, смоквички, чарски и неколико типова бадема из Италије (Bubić 1948, 41).

ба̀зва ж *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ...: алесонка, арапка . . . базва (Тодоровић 1899, 257). (Левач и Темнић, РСА; Косово и Метохија, РСА; Јагодина и Чачак, Милићевић 1876, 209 и 692, Драгачево, Ђукановић 1995, 177).

ба̀зга ж *врста крушке*. — Кад угњиле базге и старци их једу (Алексинац, Марковић С., усм. потврда). (Морача, РСА).

ба̀јама ж *врста брескве*. — Праске су најбоље из Подстранице, оне велике зову бајаме, свака је ка' шака (Пољица, Иванишевић Ф., РСА).

ба̀јача ж *врста крушке* (Босна, РСА).

ба̀ква ж *врста крушке*. — Виш куће ти баква крушка, | Убила ти брата пушка (нар. пјесма, БВ 1896, РСА). (Митровић Т., РСА).

ба̀квача ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА; ЛМС 139, РСА).

ба̀кљача ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА).

ба̀кљача ж *врста крушке* (Макарска, Шулек Б., Skok, под ријечју багулина; Поповић Ђ., РСА).

ба̀листача ж *врста јабуке*. — Овди знаду за ово воће: Јабуре: госпојице или иванчице ... балистаче, баратине (Оток, Ловретић Ј., РСА).

ба̀лунача ж *врста смокве* (Дубровник, РСА; Словинац 1880, РСА).

ба̀луница ж *врста шљиве* (Лика, РСА).

ба̀ника ж *врста јабуке*. — Банике су ... чисто прислатке, с једне стране мало црљенкасте ... а нису за останак (Варош, Лукић 1919, 178).

ба̀ница ж *врста крушке* (Хрватска, РСА).

ба̀новина ж *врста јабуке*. — Јабуре [су]: ивањчице (адамовке, петроваче), ивице, бановине (Славонија, Марковац М., РСА).

баратина ж *врста јабуке*. — Овди знаду за ово воће: Јабуре: госпојице или иванчице ... балистаче, баратине (Оток, Ловретић Ј., РСА).

бардагача ж *шљива Prunus italica* (Космет, Skok, под ријечју бардак).

бардаклија ж шљива *Prunus italica*. — Поделио [је] шљиве у десет група. Те су групе ... јајаре ... бардаклије ... племените ренклоде (Тодоровић Б., РСМ). (у Фрушкој гори, Вук).

барњача ж *врста јабуке*. — Између јабука и крушака највише се препоручују ... јабуке: астракан бели, апи, бабајка, барњача (Тодоровић Б., РСМ). (33 1904, РСА).

бартолџка ж а. *врста крушке* (Даничић Ђ., РЈА). б. *врста јабуке* (Даничић Ђ., РЈА).

бартоловача ж *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче ... крупнице, бартоловаче (Оток, Ловретић Ј., РСА).

бартулка ж *врста крушке* (РСА, под одр. бартоловача).

батва ж *врста крушке*. — Има крушака: такуша ... сијерака ... батава (Ужице, Милићевић Ђ. М., РСА). Батве, зимске крушке (Сарајево, РСА). У доловије и данас има једна батва крушка (Врховина, Јошић Н.).

батвача ж *врста крушке*. — Караманку зову још и буздогања, влахун, батвача, сладунац ... прилично [је] крупна и лепа летња крушка (Лукман Ф., РСА). Батвача је врста крушака; род је крупан, доспијева у јесен, али се не једе док не угњили (Босна, РСА).

батлача ж *врста крушке* (Книн, РСА; Хрватска, РСА).

батуљенка ж *врста јабуке*. — Између јабука и крушака највише се препоручују: јабуке ... батуленка, бреданка, бресквача (Тодоровић Б., РСМ).

беганица ж *врста крушке* (у Ужичкој наји, Вук).

бегармут м *врста крушке* (Ужице, РСА).

бегармута ж *врста крушке* (Сарајево, РСА).

бегарка ж *врста крушке* (Космет, Скок, под ријечју бег).

беглуша ж *врста крушке* (Каран, Ужице, Тешић М.).

бедрика ж *врста јабуке*. — Зар може бити некога, ко ће ... имати шта замерити њиховим ... миришљавим ... бедрикама, кадуманама и толиком другом сочном воћу (Тројановић С., РСА). Од воћа има: јабука: бедрика ... градињача, шења (Милићевић М. Ђ., РСА). Слатке и тврде [јабуке], у Краг. Јасеници ... се зову бедрике (Павловић Ј., РСА). (Вук; Ужице, Милићевић 1876, 628; Полимље, Пољ. енс. 1, 530).

бедринка ж *врста јабуке* (Босна, РСА).

бедрица ж *врста јабуке* — Ево ... неколико врста [јабука] ...: петроваче, белице ... бедрице (Шабац, Милићевић 1876, 511). Народ наш цени и ове врсте јабука ...: зеленике, црвенике, тврдокорке, бедрице (Тодоровић Ч. 1901, 37).

белача ијек. *бјелача* ж *воћка белчастога плода а. бресква* (Шулек Б., РСА; Банат, Борјановић Ј., РСА). **б.** *шљива* (Лика, РСА).

белвица ж **а.** *врста јабуке* (Врање, РСА). **б.** *врста шљиве* (Врање, РСА).

белија ијек. *бјелија* ж **а.** *врста крушке* (Поповић Ђ., РСА). **б.** *врста шљиве* (Р—К, РСА).

белика ијек. *бјелика* ж **а.** *врста јабјке* (Шулек Б., РСА). **б.** *врста трешња* (Шулек Б., РСА; Борјановић Ј., РСА).

белица ијек. *бјелица* ж **а.** *шљива Prunus italica*. — Ту су у мају ... зацрниле реске вишње, крушке ранке и шљиве бјелице по туђим вртовима (Симић Н., РСА). Бјелице преродиле, у црну се земљу савиле (Врховина, Јошић Н.). (Вук; Шабац, Милићевић 1876, 511). **б.** *врста трешње*. — Трешања има: белица, трешњева, хрштаваца, и аршлама (Подриње, Милићевић 1876, 567). Има данас више стотина врста [трешања] ... раница, закићевка и белица (Матица 1867, РСА). **в.** *врста јабуке* (Шабац, Милићевић 1876, 511; Шулек Б., РСА). **г.** *врста крушке* (Борјановић Ј., РСА). **д.** *врста брескве*. — Имамо питоме [брескве] ... „бјелице“ и „јесенке“, које ... долазе под јесен (Бока, Накићевић С., РСА). **ђ.** *врста смокве* (Шулек Б., РСА) **е.** *врста маслине* (Шулек Б., РСА).

беличка ж *врста шљиве* (Тимок, РСА).

беличњик м *врста јабуке*. — Од раних љетних јабука ... можемо препоручити јабуку која је у Словенији позната под именом „беличник“, а код нас „кајмачара“ (Вубић 1948, 15). Беличник или белојабука је стварно бела или белозеленкаста јабука, висококупастог и нешто ребрастог облика ... (Лукман Ф., РСА).

белка ијек. *бјјелка* ж **а.** *врста јабуке* (Врање, РСА). **б.** *врста крушке* (Шулек Б., РСА) **в.** *врста шљиве* (Шулек Б., РСА).

беловача ж *врста јабуке*. — Јабукe ... беловаче (белојабуке) (СН 1902, 691). (Рудник, Милићевић 1876, 354; Хомоље, Милосављевић С., РСА).

белојабука (у Вуковом Рјечнику: *бјелојабука*) ж *врста јабуке*. — Беличник или белојабука је стварно бела или белозеленкаста јабука, висококупастог и

нешто ребрастог облика ... (Лукман Ф., РСА). Јабуре ... беловаче (белојабуре)
(СН 1902, 691). (Шумадија, Вук; Јагодина, Милићевић 1876, 301).

белопандара ж *шљива* *Prunus italica*. — (у Рудничкој нахији) бијела крупна
шљива (Вук). Белопандара је крупна калемљена бела шљива (Рудник, Караулић
Р.).

белошљива ијек. **бјелдишљива** ж *шљива* *Prunus italica*. — Да беремо ранке
шљиве, / Белошљиве и читловке (нар. пјесма, Хомоље, Милосављевић С., РСА).
Испод куће вотњак ... По њему шљива од сваке врсте: ранка, маџарка,
белошљива и трношљива (Костић Т., РСА). (Вук; Јуришић Ж., Симоновић 1959;
Херцеговина, Пихлер А., РСА).

бѐљица ж *врста шљиве* (Бачка, РСА).

бѐдгратка ж *врста крушке*. — [Има] крушака: јагодњача ... шеничарака,
београдака, водењака (Милићевић М. Ђ., РСА).

бѐргџмка ж *врста крушке*. — Појешћете коју крушку крустуменку и бергамку ... из
мог воћњака (Винавер С., РСА).

бергамот м *врста крушке* (Шулек Б., Skok).

бергамота ж у изр. **Есперенова бергамота** *врста крушке*. — Каснозимске
(јануар—април): мадам Верте, зимска деканткиња, Лепинова, Есперенова бергамота
и мехелка (Вубић 1948, 25). Прије 20 година било је по башчама Сарајева Есперенове
бергамоте (Вубић 1948, 30).

бѐросџвка ж *врста шљиве* (Драгачево, Ђукановић 1995, 178).

билина ж *врста јабуке*. — Јабуре: ... срчике, билине (Оток, Lovretić 1897,
280).

бидгратка ж *врста крушке* (у Ужичкој нахији, Вук; Ужице, Милићевић 1876,
629).

бирџица ж *врста јабуке* (Топлица, Polj. enc. 1, 530).

бџстрица ж *шљива* *Prunus domestica* (РСА; каталог САНУ, Симоновић 1959).

бјелџјанка ж *врста крушке* (у Ужичкој нахији, Вук; Горобиље, Николић М.,
усмена потврда).

бјелина ж **а.** *шљива* *Prunus italica* (Славонија, Марковац М., РСА). **б.** *врста*
јабуке. — Бјелине ... већим су талом зеленкасте и жуте ... Дођу у касну јесен, па
су брашнате (Варош, Лукић 1919, 179). (Шулек Б., РСА).

бјелдишљива ж *врста шљиве* (Горобиље (Николић М., усмена потврда).

бјѐлуша ж *врста шљиве* (Босна, Борјановић Ј., РСА).

бјѐљача ж **а.** *врста смокве*. — По залијеву ће пливати, а онда по виноградима тражити смокве бјѐљаче и рано грождје (Шимуновић Д., РСА). **б.** *врста брескве* (Борјановић Ј., РСА).

блатњача ж *врста јабуке* (Славонија, Скок, под одр. блато).

бљљзгавца, -гавца м *врста шљиве* (Србија, Ковачевић Љ., РЈА).

бљљзгара ж *врста шљиве* (Пакра, Славонија, Богдановић Л., РСА).

бљљзгача ж *врста крушке* (I—V; Шабац, Милићвић М. Ћ., 511).

бљљтавац, -авца м *врста крушке* (Тодоровић 1899, 259). с артибутом:

Мартинов бљљтавац *врста крушке* — Највише се цене за ова места ... крушке ... бљљтавац Мартинов (Тодоровић 1899, 259).

бёжииница ж **а.** *врста јабуке*. — Зову ју [јабуку колачарку] још и погачар, погачница, кањишка ... или божићница (Лукман Ф., РСА). У нашем језику има око 150 назива за разне сорте јабука. Ево најобичнијих и најчешћих: бабовача, белица, божићница (Политика 1950, РСА). **б.** *врста крушке* (Неманић Д., РСА).

бёжичница ж *врста јабуке*. — Пожешка долина — јабука срчика и „божичница“ (Турић Ћ., РСА).

бёжјака ж *шљива Prunus domestica* (Врање, РСА; каталог САНУ, Симоновић 1959).

боздёвѧнка ж *врста крушке*. — Боздованка тражи место, она неће свут (Призрен, РСА).

боздёгѧнка ж *врста крушке*. — Боздоганке су слабо родиле (Призрен, РСА).

бёиња ж *врста јабуке*. — Боиње су [јабуке] ко шака крупне, полак црљене ... Боиње сазрију потље бербе, па су с почетка окиселе (Варош, Лукић 1919, 179).

бојкиња ж *врста јабуке* (Polj. enc. 1, 530).

бојшанка ж *врста јабуке* (јуж. Србија, Polj. enc. 1, 530)

бёланица ж *врста јабуке* (РСА).

бёсѧнка ж **а.** *врста крушке* (Шулек Б., РСА). **б.** *врста трешиње*. — Руштеви ... су тврди и буду исто нако крупни ко и босанке (Варош, Лукић 1919, 179). **в.** *врста јабуке* (Сиринић, РСА).

босѧнлија ж *врста трешиње*. — Сорта звана босанлија — једна ранија трешња врло слатка, али мршаваг меса (Вубић 1948, 33).

босѧљача ж *врста крушке* (Славонија, РСА).

босиљкача ж *врста крушке*. — Босиљкачом се зове једна врста крушке (Војводина, РСА).

боскопка ж *врста јабуке*. — Боскопка се зове и „лепи Боскоп”, боскопска кожарка, боскопска лепојка ... Ово је једна крупна јабука ... Боја кожице је у основи зелена са више или мање грубе рђе у виду тачкица, пегица (Лукман Ф., РСА).

бостанка ж *врста крушке* (Ужице, РСА; Драгачево, Ђукановић 1995, 179).

бостанчица ж *врста јабуке*. — Народ наш цени и ове врсте јабука ... зеленике, црвенике, тврдокорке, бедрице, шећерлије, говеђаче, бостанчице, илињаче, госпођинке и др. (Тодоровић Ч. 1901, 37).

бостовка ж *врста трешиње* (Ресава, РСА).

бошњака ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

бошњакиња *врста јабуке* (Славонија, РСА).

братабонка ж „врста лијепе јабуке унесене из Италије“ (Лепетане, Бока, Skok, под ријечју пртабоњка).

брашњара ж *врста шљиве* (Славонија, Skok, под ријечју брашно).

брдаклија ж *шљива* *Prunus italica* (каталог САНУ, Симоновић 1959).

брдарица ж *врста јабуке* (Качер, РСА).

брдаруша ж *врста шљиве* (Гружа, РСА).

брђанка ж *врста јабуке* (Ваљево, РСА).

брђаруша ж *врста шљиве* (Гружа, РСА).

брџовача ж *врста крушке* (Павловић И., РЈА; Драгачево, Ђукановић 1995, 179).

брџанка ж *врста јабуке* (Мачва, Николић 1966, у речнику).

брџеница ж *врста крупне крушке* (Босна, РСА).

брџквача ж *врста јабуке*. — Између јабука и крушака највише се препоручују: јабуке . . . батуленка, бреданка, бресквача (Тодоровић 1899, 257).

брџкорка ж *врста крушке*. — Ал’ што имам једну крушку брескорку — то нема више (Срем, Радојчић Н., РСА).

брџовача (брџовача) ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

брџара ж *врста крушке* (Николић М., усмена порврда)

бугарка ж **а.** *шљива* *Prunus domestica* (Падеж, РСА). **б.** *шљива* *Prunus divaricata* (Бољевац, РСА; Сталаћ, РСА). **в.** *врста јабуке* (Врање, РСА).

будѝлина ж *врста крушке* (Височка Нахија, Филиповић М., РСА).

будѝмка ж *врста јабуке*. — Кад сам Ере из предела ариљског запитао за једну јабуку — плод како је зову, рекоше: ми је зовемо будимка а негде је зову сенабија (СН 1890, РСА). Јабукe: ... госпођинке, будимке (СН 1902, 691). Највише се цене за ова места јабуке ... будимка (Тодоровић 1899, 258). (у Ужичкој нахији, Вук; Горобиле, Николић М., усмена потврда).

будѝмлија ж *врста јабуке* (Вук; СН 1890, РСА; Шабац, Милићевић 1876, 511).

будѝмњача ж *врста јабуке* (Поцерина, Московљевић М., РСА).

буздѝмка ж *врста крушке* (ЦГ, РСА).

буздовѝлија ж *врста крушке*. — Крушке ... јечменке, буздовајлије, петровке (Славонија, Марковац М., РСА).

буздовѝнија ж *врста крушке*. — Буздованије [крушке] су средње величине, род им је крупан, жут ... сазру у јесен, па су воденасте (Варош, Лукић Л., РСА).

буздѝвѝнка ж *врста крушке*. — Број назива за разне сорте крушака у нашем језику прелази стотину. Ево тих назива: арапка ... брашњенка, буздованка (Политика 1950, РСА).

буздовѝнлија ж **а.** *врста крушке*. — Буздованлија, врста крушке, сочне, крупне и квргасте као чвор на буздовану (Енц. Станојевић М., РСА). Од свих крушака садиће се: кањишка ... караманка (буздованлија) (Бубић Ш., РСА). **б.** *врста јабуке*. — Јабукe: петроваче ... буздованлије и шаруље (Оток, Ловретић Ј., РСА).

бузлија ж *врста јабуке*. — У Метохији највише се цене јабуке бузлије (Костић К., РСА).

бујина ж *врста јабуке* (Славонија, Шулек Б., РСА).

буковача ж *врста јабуке*. — Буковача сазрева новембра, а траје до априла (Буково, РСА).

букѝвија ж *врста јабуке*. — Буковије су црвене, јесење јабуке (Славонија, РСА).

буќѝвка ж *врста јабуке*. — У Србији су је [јабуку каселку] прозвали буковка, по Пољопривредној школи у Букову (Лукман Ф., РСА).

булѝнка ж *врста јабуке*. — Црљена као јабука буланка (Приморје, Шулек Б., РСА). (Skok, под ријечју була).

бунарџика ж *врста јабуке*. — Не би требало више засађивати: [јабуке] будимку ... бунарџике, ливадарке (СБ 1937, РСА).

бунка ж *врста крушке* (Хрватско Приморје, РСА).

буслија ж *врста јабуке*. — Буслија је мала слатка, скоро сасвим (до семена) провидна и врло скупочена јабука. Чуо сам да и у Пећи има оваквих јабука (Босна, Борјановић Ј., РСА).

бутља ж *врста јабуке*. — Од воћа има: јабука: бедрика ... бутља, миољача (Милићевић. М. Ћ., РСА).

бутџеница ж *врста јабуке* (Славонија, РСА).

бутунлија ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

вајлија ж *врста јабуке*. — Има ... јабука: ... петровача, илињача ... вајлија (Рудник, Милићевић 1876, 354).

вајлика ж *врста јабуке*. — Јабука има: ... вајлика (крупне, слатке, меке) (Павловић Ј., РСА). Јабуке ... авајлије (вајлике) (СН 1902, 691). (Ужице, Милићевић 1876, 628).

валијарка ж *врста јабуке*. — [Врсте јабука]: ... кисељаче, и валијарке беле и црне (Милићевић М. Ћ., РСА). (Шабац, Милићевић 1876, 511).

ваљевка ж *врста јабуке* (Врање, РСА).

ваљка ж *шљива Prunus italica* (Симић М., Симоновић 1959).

ваљупка ж *шљива Prunus italica* (Симић М., Симоновић 1959).

ваљувџика ж *шљива Prunus italica* (Неготин, РСА; Књажевац, РСА).

ваљувџанка ж *шљива Prunus italica* (Неготин, РСА; Књажевац, РСА).

ваљуга ж *шљива Prunus italica* (Далмација, РСА).

вањуга ж *шљива Prunus italica* (Хрватска, РСА).

ведрика ж *врста јабуке*. — Од других питомих воћака, има ... јабука: петровача ... кисељача ... и ведрика (Милићевић М. Ћ., РСА).

везенка ж *врста јабуке*. — Такве су сорте [јабука], на пример: пранџија ... шербетка, везенка, лакња (Лукман Ф., РСА). (Врање, РСА).

везирка ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... цемурлике, везирке (СН 1902, 691).

великача ж *врста јабуке*. — Великача је ... јабука која се ... одликује крупноћом, меким брашњастим месом и зеленожућкастом кором са карминастим пругама (Злакуса, Павловић Б., РСА).

вџводница ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА; Далмација, РСА).

вѝда ж *врста крушке* (Жича, РСА).

видѝнлија ж *врста трешње* (Параћин, РСА; Ресава, РСА).

вѝдовача ж **а.** *врста јабуке* (у Ужичкој нахији, Вук). **б.** *врста крушке*. — Између ових највише се препоручују [крушке] видовача, владарка (Тодоровић 1899, 261). (у Ужичкој нахији, Вук; Јагодина, Милићевић 1876, 210).

вѝдѝвка ж **а.** *врста јабуке*. — У Богдана девет винограда, | А десета видовка јабука (нар. пјесма, Андрић Н., РСА). (Милићевић М. Ђ., РСА; Левач и Темнић, РСА; Радић Д., РСА). **б.** *врста трешње* (Вук).

видѝвњача ж *врста јабуке*. — Има их [јабука] врло раних (јагодњаче, видовњаче, петроваче) (СН 1887, РСА).

вѝзѝјка ж *врста јабуке* (СБ 1937, РСА).

визаљка ж *врста јабуке* (Ђаковица, Пећ, Polj. enc. 1, 530).

вѝјѝнка ж *врста крушке*. — Вијенка или тријумф из Вијена, бечка дика је септембарско-октобарска фина, доста крупна крушка (Лукман Ф., РСА). (Bubić, РСА).

вѝлијѝмка ж *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... базва ... вилијамка, владарка (Тодоровић 1899, 257).

вѝлијѝмѝвка ж *врста крушке*. — Каснољетне и ранојесенске [крушке] ... Вилијамовка (Bubić 1948, 24). Вилијамовка је најраширенија племенита крушка на свијету (Bubić 1948, 27).

вѝљамѝвка ж *врста крушке* (СБ 1938, РСА; Бубић Ш., РСА).

вѝмкуља ж *врста јабуке*. — Ево најобичнијих и најчешћих [назива за разне сорте јабука]: ... дивљача, дуњица, вимкуља, јесенка ... колачара (Политика 1950, РСА, под одр. дивљача).

вѝнѝрка ж *врста крушке* (Топлица, РСА).

вѝника ж *шљива Prunus italica* (Книн, РСА).

вѝнкѝвкиња ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... зеленике, винковкиње (Оток, Lovretić 1897, 280).

вѝнѝвка ж *врста крушке* (Радић Ј., ЛК 1941, РСА).

виноградѝрка ж *врста крушке*. — Виноградарка је крушка која сазрева септембра месеца и траје до Божића (Тимок, Димитријевић Т., РСА).

вѝсуља ж *врста шљиве* (Херцеговина, РСА).

висуљак, -љка м *врста крушке* (РСА).

вѝсѹља ж *врста крушке* (Подриње, Милићевић 1876, 567; Колубара, Николић 1969, у речнику; Тамнава, Јошић Н.).

вѝшња ж бот. с атрибутом: *облачинска вишња врста домаће вишње* (Рој. епс.).

владѡрка ж *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... базва ... вилијамка, владарка (Тодоровић 1899, 257).

владѡјла ж *врста крушке*. — Регенткиња [крушка] или владојла ... [је] октобарско-новембарска фина масловка, нешто ситнија и прилично осетљива (Лукман Ф., РСА).

владѡјача ж **а.** *врста шљиве* (Вировитица, Шулек Б., РСА). **б.** *врста јабуке* (Славонија, РСА).

владѡхиња ж **а.** *врста јабуке* (Шулек Б., РСА). **б.** *врста смокве* (Шулек Б., РСА).

владѡхињача ж *врста шљиве* (Херцеговина, Борјановић Ј., РСА).

владѡхѹн, -ѹна м *врста крушке*. — Караманку зову још и буздогања, влахун, батвача, сладунац ... прилично [је] крупна и лепа летња крушка (Лукман Ф., РСА).

владѡшкѡш, -ѡша м *врста ораха* (Хрватско приморје, Борјановић Ј., РСА; Шулек Б., РСА).

владѡшкѡпѡлка ж *врста крушке* (Тимок, РСА).

водѡника ж *врста јабуке*. — Запјевала је Кате заносно болно, кроз ружичасту воденику и отворен прозор (Матић М., РСА).

водѡничѡрка ж *врста крушке* (Славонија, РСА).

водѡѡнка ж *врста крушке* (Тимок, РСА).

водѡњаја ж **а.** *врста крушке*. — Има ... крушака: водењаја, озимаја (Рудник, Милићевић 1876, 354). (Драгачево, Ђукановић 1995, 180; Горобиле, Николић М., усмена потврда). **б.** *врста шљиве (ѡенерике)* (Горобиле (Николић М., усмена потврда)).

водѡњѡк, -ѡка м *врста крушке*. — Од јесењих крушака овде [у Левчу, Темнићу] су највише распрострањене: ... водењаци (Мијатовић С. и Бушетић Т., РСА). (Јагодина, Милићевић 1876, 209). с атрибутом: *Миличин водењак врста крушке*. — „Миличин водењак“ ... је ... ту накалемила нека Милица из Наупара (Левач и Темнић, Мијатовић С., РСА).

водењака ж *врста крушке* — [Има] крушака: јагодњача ... шеничарака, београдака, водењака (Милићевић М. Ђ., РСА). (Ужице, Милићевић 1876, 629; Колубара, Николић 1969, у речнику).

водењара ж *врста крушке*. — Крушке ... водењаре, фунтаре или лончаре (Оток, Ловретић Ј., РСА).

водењача ж **а.** *врста крушке*. — Водењаче су сасвим водене, доста су велике ... немају мериса (Варош, Лукић 1919, 177). Од крушака цене се: зимњача ... такуша, водењача домаћа (Тодоровић Ч., РСА). (Вук; Крагујевац, Милићевић 1876, 301; Тодоровић 1899, 257). **б.** *врста трешње* (Шулек Б., РСА). **в.** *врста смокве*. — На полуотоку ... расте још смоква и то ових врсти: петровача ... водењача (Бјеловучић Н. З., РСА). Чобани наши нека ... о смокву водењачу ... објесе виловите гусле своје (СЛ 1880, РСА).

вџдњикџвка ж *врста крушке* (РСА).

водунац, -нца м *врста крушке*. — Водунац зове се водена крушка (Врање, РСА). Водунци су врста крушака (Лесковац, РСА).

вођинка ж *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче ... вођинке, госпојице (Оток, Ловретић Ј., РСА).

војвоткиња ж *врста крушке*. — Ангулемка или војвоткиња ангулемска спада у најфиније крушке (Лукман Ф., РСА).

волујача ж *врста шљиве* (Рудник, Мишковић Ј., ГЛСУД 41, РСА).

волујка ж *врста јабуке*. — Волујка, сорта јабуке која се још зове: колачарка, колачара, ноћајка (Пожега, РСА).

воџјанка ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

вџсковача ж **а.** *врста јабуке* (Чачак, Ужице, РСА; ПИ, РСА; Полимље, Рој. епс. 1, 530). **б.** *врста шљиве* (РМС).

вџскџвка ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

воштџница ж **а.** *врста јабуке* (Славонија, РСА). **б.** *врста крушке* (Славонија, РСА).

вранџшљива ж *врста шљиве* (Сарајево, РСА).

вранџанка ж *врста дуње* (Врање, РСА).

вранчара ж **а.** *врста (дивље) трешње*. — Подлоге од дивље трешње (врапчаре) и магриве подесне су за све начине пресађивања (Тодоровић Б., РМС). (Матица 1867, РСА; Срем, РСА; ПК 1923, РСА). **б.** *врста шљиве* (Београд, РСА).

врѣторка ж *врста крушке* (Поповић Ђ., РСА).

врѣовача ж **а.** *врста јабуке* (Јагодина, Милићевић 1876, 301; Босна и Рашка, РСА; Полимље, Polj. епс. 1, 530). **б.** *врста крушке* (Ужице, РСА).

врѣѣвка ж *врста јабуке* (Косово, Polj. епс. 1, 530).

врѣѣвѣча ж *врста јабуке*. — Разбираше старац даље: да ли у селу код извора још траје јабука врѣовѣча (пресад на врби) (Јовановић А., Караџић 1899, РСА).

врѣѣпѣлка ж *врста крушке* (Славонија, Борјановић Ј., РСА; Шулук Б., РСА).

врѣускавац, -ѣвца м *врста трешње*. — Кад буде о Ивану дне, нигде у селу трешања, врускавци сви прешли а наш стари врускавац тек стиже (Ранковић С., РСА). (Левач, РСА).

врѣушкиња ж *врста трешње* (Вук).

врѣушт, врѣушта м **а.** *врста трешње* (Срем, РСА). **б.** *врста вишње*. — Врушт је крупна вишња налик на трешњу (Бачка, РСА).

врѣуштавац, -ѣвца м *врста трешње*. — Аршлама трешња. У народу [су] познате под именом хруштавци или вруштавци (Митровић Т., РСА).

врѣуѣца ж *врста смокве* (Арсенијевић В. РСА; РМС).

врѣкуша ж *врста шљиве* (Сомбор, РСА).

врѣлѣмата ж *врста смокве* (Бар, РСА).

врѣлица ж *врста брескве*. — Код бресака треба узети „Амсден“, „галицу“, „мајски свет“ (СБ 1937, РСА).

врѣрѣнка ж *врста јабуке* (Врњци, РСА).

врѣѣжѣрка ж *врста јабуке* (Крушевац, РСА).

врѣлѣмочкиња ж *врста јабуке* (Фоча, РСА).

врѣлѣлац, -лца м *врста крушке* (Тимок, РСА; Књажевац, РСА).

врѣлѣлача ж *врста крушке* (Банија, РСА; Комарница, РСА).

врѣлѣлица ж *врста крушке*. — Гњилица је тврда јесења крушка, која се може јести само кад угњије (Лика, Арсенијевић В., РСА, Банија, РСА).

врѣлѣлка ж *врста крушке* (Врање, РСА).

врѣведѣрка ж *врста шљиве* (Мали Пожаревац и Алексинац, РСА).

врѣвеѣча ж **а.** *врста јабуке*. — Од других питомих воћака, има ... јабука: петровача, кисељача ... говеѣча (Милићевић М. Ђ., РСА). Највише се цене за ова места јабуке ... говеѣча, графенштајнка (Тодоровић 1899, 258). (I—V; Skok, под

ријечју говедо). **б. врста шљиве.** — Имена шљива: ... маџарке, говеђаче (Милићевић М. Ђ., РСА).

гдлица ж а. врста брескве. — Голице брескве немају маља и немају никаквог значаја за тржиште (Зечевић М., РСА). Голица је врста бресака које су голе као шљиве (Банат, РСА). Бреске ... што немаје длака по себ, зову се голице (Варош, Лукић Л., РСА). (Тодоровић Б., РМС). **б. врста кајсије** (Шулек Б., РСА). **в. врста крушке** (Шулек Б., РСА).

голубињка ж врста крушке. — Крушке: ... голубињке, зејтунлије (СН 1902, 691).

голушавка ж врста брескве (Шулек Б., РСА).

горјаника ж врста јабуке (Славонија, Шулек Б., РСА).

гдркџиш, -иша м врста бадема (Борјановић Ј., РСА; Симоновић 1959).

гдркуља ж врста крушке (Ваљево, РСА).

гдрупља ж врста ситне трешње. — Горупља је трешња чији је плод ситан, те није добра за јело; обично стиже доцније него остале трешње (Врање, Димитријевић Т., РСА).

гдрчџивка ж врста трешње (Пирот, РСА).

гдрчица ж а. врста трешње. — Од трешања знале су се ове врсте: горчице, црнице (Павловић Ј., РСА). **б. врста бадема** (Брач, ГЛХНД 1887, РСА).

господњача ж врста крушке. — Господњача [је] ... крушка која доспијева о Госпођину дне (Вук).

госпођинка ж а. врста крушке. — Највише се препоручују за ова места: Крушке ... госпођинка (Тодоровић 1899, 37 и 257). (Рађевина, РСА; Лепеница, РСА; Тимок, РСА). **б. врста јабуке.** — Јабуке: ... госпођинке, будимке (СН 1902, 691).

госпођињача ж а. врста крушке (Злакуса, РСА). **б. врста јабуке** (Ниш, РСА).

госпојинача ж врста јабуке (Книн, РСА).

госпојињара ж врста јабуке. — Ево најобичнијих и најчешћих [назива за разне сорте јабука]: ... воденика, госпојињара (Политика 1950, РСА). (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).

госпојињача (госпдјињача) ж врста крушке. — Ево тих назива [крушака]: ... воденичарка, госпојињача (Политика 1950, РСА). Госпдјињача крушка одма послије Илина дана помало жутне (Врховина, Јошић Н.). (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА; Банија, РСА).

гдспојица ж а. *врста јабуке*. — Јабуке: госпојице или иванчице, петроваче (Оток, Lovretić 1897, 280). *б. врста крушке*. — Крушке ... оздановке, вођинке, госпојице (Оток, Ловретић 1897, 280).

гдспојчица ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА).

грабовача ж *врста јабуке* (Ваљево, РСА).

градџињача ж *врста јабуке*. — Од воћа има: јабука: бедрика ... градињача, шења (Милићевић М. Ђ., РСА). Јабуке: ... градињаче, подринке (дринке) (СН 1902, 691). (Ужице, Милићевић 1876, 628; Љештанско, Тешић 1977, у рјечнику).

граотџка ж *врста јабуке* (Врање, РСА).

граћорача ж *врста јабуке* (Банија, РСА).

грбавица ж *врста крушке*. — Грбавица [крушка] је мало већа од мирисавке. Суши се за зиму (Славонија, Арсенијевић В., РСА).

гркаја ж *дивља ненакалемљена трешња*. — Гркаја је трешња која се не накалеми, већ онако остане. Плод јој је врло горак (Дучаловићи, Ковачевић Р., РСА). Гркаја, ситна и горка трешња (Србија, Жунџић В., РСА).

гркиња ж *дивља некалемљена трешња*. — Јунак [је] ... доле под трешњом „гркињом“ чистио и у ред доводио своје оружје (Комарчић Л., РСА).

гркџиш, -иша м *врста бадема* (Дубровник, РЈА).

грнчара ж *врста крушке* (ПИ, РСА).

гровџуша ж *врста јабуке* (Поповић Ђ., РСА; Шулек Б., РСА).

гроджџалица ж *врста смокве* (Николајевић Ђ., РСА).

грожђануша ж *врста шљиве* (Зеница, РСА; Филиповић М., РСА).

грожђара ж *врста крушке* — Једне су [крушке] осредње крупне (зову се и грожђаре и зејтунлије). (Ужице, Димитријевић Т., РСА). (Лика, Медић М., БК 1903, РСА; Митровић Т., РСА).

грозјанац, -нца м *врста крушке* (Пирот, РСА).

грожџуша ж *врста јабуке* (Браничић Б. и Дера Ђ., Српско-мађарски речник, РСА).

губача ж *врста јабуке* (Славонија, Јошић Н.).

гувњача ж *врста јабуке* (Босна, Борјановић Ј., РСА).

гугача ж *врста крушке* (Пирот, РСА).

гузара ж *врста крушке* (Вировитица, Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).

гукавац, -авца м *врста крушке* (Врћеновица, РСА; Врање, РСА).

гӯкара ж *врста крушке* (Крагујевац, РСА).

гӯндача ж *шљива* Prunus italica (Јуришић Ж., Симоновић 1959; Хрватска, Арсенијевић В., РЈА).

гӯња̄рка ж *врста јабуке* (Поцерица, РСА).

гӯњац, -њца *врста дуње* (Мачва, Николић 1966, у рјечнику).

гӯњача ж **а.** *врста крушке* (Браничевић Б. и Дера Ђ., РСА). **б.** *врста смокве* (Далмација, Шулек Б., РСА).

гӯтавац, гӯта̄вца м *врста крушке*. — Има крушака: ... такуша, гутаваца (великих арапака) (Милићевић М. Ђ., РСА). Крушака ... сираца, гутаваца (Алексицац, Милићевић 1876, 814).

гутарац, -рца м *врста крушке* (Тимок, РСА).

дамасџнка ж *врста јабуке*. — Кожарке ... се продају по истим ценама као јабуке за прераду (кожарка јесења ... дамасонка, Паркер и друге) (Лукман Ф., РСА).

дамасџенка ж *врста шљиве*. — Тако су пала и кривоврата дрвета вишне ... и шљиве дамасценке (Бојић Р., РСА).

дарџсавка ж *врста шљиве*. — Ранка. Позната је у разним крајевима ... као раношљива ... пискавац, даросавка (Никетић М., РСА). Приликом продаје ране шљиве „даросавке“ Савез је трговао и са многим предузећима (Политика 1951, РСА).

дебелика ж *врста јабуке* (Поповић Ђ., РСА).

дебелица ж *врста шљиве*. — Има пет врста [шљива] ... шара и јесенка или дебелица (Јовићевић А., РСА). Падину ... прекрио шљивак, у коме има и дебелица (Вуковић Ч., РСА).

дебелџкожа ж *врста крушке* (Тимок, РСА).

дебелџкџрка ж *врста крушке*. — Дебелокорка значи једну врсту зимњих крушака које имају дебелу кору (Топлица, Ризнић М., РСА).

дебелџара ж *врста шљиве* (Славонија, РСА).

дебелџача ж *врста шљиве* (Пирот, РСА; Тимок, РСА; Банија, РСА).

дебелџа̄ш, -а̄ша м *врста ораха* (РСА; РЈА).

деканка ж (према нем. Dechantsbirne) *врста крушке*. — Од наведених сората ... препоручили би Вам ... Од крушака: ангулемку ... зимску деканку ... можда још једну од раних сорти (лимунка, мирисавка, Вилдерова рана) (СБ 1938, РСА). (Лукман Ф., РСА).

дèканткиња ж *врста крушке* (Лукман Ф., РСА). с атрибутом: **зимска деканткиња** *врста позне крушке*. — Од свих крушака садиће се кањишка ... караманка (буздованлија) ... јерибасма ... Дилова масловка ... калуђерка ... зимска деканткиња (Bubić 1948, 11).

дèличес м в. *делишес*. — Код нас су уведене само две жуте америчке ... сорте јабука, и то њутон ... и жути деличес (СБ 1938, РСА).

дèлишез м в. *делишес*. — Сорте зимских јабука ... најљепшег укуса ... цонатан, делишез, вајнсеп, графенштајнка (Bubić 1948, 17).

дèлишес м *врста јабуке (пореклом из Америке)*. — Калифорниске јабуке има неколико врста: делишес, цонатан, ромбјути и вајнсеп (СБ 1938, РСА). Делишес је новија америчка сорта. Плод ... ребрастог облика и црвено пругаст. Прилично је крупан ... Месо је жућкасто ... има ванредан мирис ... Зимска јабука (Лукман Ф., РСА).

дèмјрка ж **а.** *врста крушке* (Врање, РСА; Борјановић Ј., РСА). **б.** *врста јабуке* (ПИ, РСА).

дèрвѣнка ж *врста крушке* (Врање, РСА).

дèрвјишка ж *врста јабуке* (Лукман Ф., РСА).

дѣвљара ж *врста крушке*. — Крушке ... тиквењаче, дивљаре или крушчице (Оток, Lovretić 1897, 280).

дѣвљача ж *врста јабуке*. — Ево најобичнијих и најчешћих [назива за разне сорте јабука]: ... дивљача, дуњица, вимкуља, јесенка ... колачара (Политика 1950, РСА).

дѣнка ж **а.** *врста шљиве* (босанска Посавина, РСА.). **б.** *врста крушке* (околина Београда, РСА; Тамнава, Јошић Н.).

дѣњавка ж *врста крушке* (Врање, РСА).

дѣњача ж *врста крушке*. — Крушке су им: „јечмењача“ ... „дињача“ и „мијољка“ (Поуње, Карановић М., РСА).

дѣктѳрка ж *врста трешње*. — Неки препоручују да се уведе и лионска рана (звана докторка) која стиже одмах иза најраније а која се јако добро показала у околици Београда (Bubić 1948, 34).

долкàран м *врста крушке*. — Долкàран. Врста слатких крушака, које дозревају о Крстову дне у јесен. И кад сазру, не могу се јести, јер су опоре, зато их међу у сламу и тек о божићном посту се једу (Пећ, РСА).

дорáнција ж *врста брескве*. — Доранције су крупне, жуте и доста водене ... Нису длакаве (Варош, Лукић 1919, 181).

дорóнција ж *врста брескве*. — Бреске ... Доронције су крупне ... водене (Варош, Лукић Л., РСА). (Дубица, РСА).

дра̀гана ж *врста трешиње*. — Трешиње се смеју и црвене по виноградима. Анице и драгане дозивају се кроз лишће, а црнице обасуле грање као хиљада црних очију (Хумо Х., РСА). (Мостар, Скок, под ријечју драганлија).

драга̀нлија ж *врста трешиње*. — Драганлија има осредње плодове црвенкасте боје, доста је месната и тврда (Вубић 1948, 33). Драганлија [је] нека врста слатких трешања (Ваљево, РСА).

дрвѐнац, -нца м *врста крушке*. — Дрвенац је врста крушака; зри око Св. Илије, може да се чува преко целе године (Тимок, Станојевић М., РСА). (Врање, РСА).

дрвѐња̋к, -а̋ка м *врста крушке* (ПИ, РСА).

дрвѐњача ж *врста крушке*. — Дрвењача ... није за јело јер је дрвенаста као келераба на суши (СН 1890, РСА).

дрѐновача ж (ек. и ијек.) **а.** *врста трешиње*. — Дреновача је најпознатија трешња, тврда је као и рушт, али је од њега ситнија (у Сријему, Вук). **б.** *врста шљиве*. — Шљиве, које се не употребљавају за сушење, познате су у народу под именом: ранке, рановаче, дреноваче (Милошевић Б., ГлМП 1930, РСА). (Ужице, РСА). **в.** *врста јабуке*. — Дреновача је јабука која сазрева у септембру; добра као стоно воће (Ваљево, Димитријевић Т., РСА).

дрѐнѓвка ж *врста шљиве*. — Шљива има ових врста: белошљива, ценерика ... дреновки (Павловић Ј., РСА). (Павловић П., РСА; Драгачево, Ђукановић 1995, 183; Горобиле, Николић М., усмена потврда).

дрѓнка ж *врста јабуке*. — Јабуре: ... градињаче, подринке (дринке) (СН 1902, 691).

дрѓкавица ж *шљива Prunus italica* (Симоновић 1959).

дрѓскуља ж *шљива Prunus italica*. — Саде се највише шљиве ... дрискуље, фрчкуље (Оток, Lovretić 1897, 280).

дрѓцкуља ж **а.** *шљива Prunus italica*. — Најио сам се дрицкуља, па ме трбух заболио (Травник, РСА). Ове године родиле само дрицкуље (Бос. Грахово, Билбија Ј., РСА). **б.** *врста трешиње*. — Дрицкуља [је] врста трешања, исто што и сурица (Мостар, Пихлер А., РСА). (Осијек, РСА).

дрѓскуља ж *шљива Prunus italica* (Скок П., РСА).

дрѣшљѣвка ж шљива *Prunus italica* (Скок П., РСА).

дрѣбника ж (ген. мн. дѣбнѣкѣ) назив за разне врсте (дивљих) воћака ситна плода
а. *врста (дивље) трешиње.* — Дробнике су ненакалемите црешње. Буду за по ситне ко босанке ... само су ситније и лошије феле (Варош, Лукић 1919, 179). (Загорје, Шулек Б., РСА; Симоновић 1959). **б.** *врста шљиве* (Шулек Б., РСА). **в.** *врста (дивље) крушке* (Шулек Б., РСА; Симоновић 1959).

дрѣбница ж *врста маслине.* — Дробница је врста маслине високе и гранате, листа продуга. Зрно јој је осредње величине (Зоре Л., РСА). (Корчула, Словин. 1881, РСА; Крк, Милчетић И., РЈА).

дрѣбњача ж *врста маслине.* — Дробњаче ... *Art Oliven* ... које се зову и *мале* и држе се за најбоље (у Далмацији, Вук).

дрѣпља ж *врста крушке.* — Воће ... Крушке: Челебинке, водењаче, дропље (Славонија, Марковац М., РСА).

дрѣцкуља ж **а.** *врста шљиве* (Чајниче, РСА). **б.** *врста трешиње* (БиХ, РСА).

дубак, -пка м *врста трешиње* (Вук).

дугајлија и **дугајлија** ж **а.** *врста јабуке.* — Јабукe ... дуге (дугајлије) (СН 1902, 691). У трећем воћарском крају ... јабуке: расинку, тетовку, јастрепчанку и дугу (дугајлију) (Тодоровић Ч. 1901, 36). Такве су сорте [јабука], на пример ... босанка, дугајлија, зејтинка (Лукман Ф., РСА). (Крагујевац, РСА). **б.** *врста дугуљасте смокве* (Далмација, РСА).

дугача ж **а.** *врста смокве* (Крк, Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА; РЈА). **б.** *врста јабуке* (Подравина, Шулек Б., РСА).

дугѣдршка ж *врста крушке* (Милићевић М. Ђ., РСА).

дугѣпатљица ж *врста крушке.* — Главне су врсте ... крушака: меднице, колачуше ... дугѣпатљице (Филиповић М., РСА). (Зеница, РСА).

дугѣпѣтљка ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

дугѣпѣтља ж *врста крушке* (Медић М., РСА).

дугѣрѣпњача ж *врста јабуке* (Сарајево, РСА).

дугуља ж *врста крушке.* — Добра је по своме квалитету као суха крушка за компот (ошаф) нарочито једна ситнија дугуљаста крушка звана „дугуља“ (Вубић 1948, 21). Код нас се суше само домаће крушке ... као што су: мркаљуше (из околице Фоче), дугуља (из околице Градачца), и такише, т. зв. бијеле такише (Градачца, Вубић 1948, 32).

дужница ж *врста смокве*. — (у Котору) смоква дугуљаста (Вук).

дулѹмача ж *врста јабуке* (Азбуковица, РСА).

дунда и *дѹнда* ж *врста шљиве*. — Има их [шљива] више врста ... дунде: беле и црвене ... које су крупне и добре за јело (Ђорђевић Д., РСА). Дунда се зове крупна шљива (Врање, РСА).

дуња ж бот. с атрибутом: *врањска дуња* — Најкрупније су дуње: врањска, крушевачка и лесковачка. Њих једино треба калемити (Тодоровић Ч., 37). За кућне потребе може се гајити и врањска дуња (Бубић Ш., 41). *крушевачка дуња* — Најкрупније се дуње: врањска, крушевачка и лесковачка. Њих једино треба калемити (Тодоровић Ч., 37). *лесковачка дуња* — Најкрупније се дуње: врањска, крушевачка и лесковачка. Њих једино треба калемити (Тодоровић Ч., 37). Од свих сорти за прераду је најбоља лесковачка дуња која је сочна и мека (Бубић Ш., 41).

дуњица ж *врста јабуке*. — Између јабука и крушака највише се препоручују: јабуке . . . дуга, дуњица (Тодоровић 1899, 257). Дуњица је јабука која сазрева септембра и траје до фебруара (Београд, Димитријевић Т., РСА).

дуранзлија ж *врста брескве*. — Образ бео, румен као најлепша дуранзлија (Игњатовић Ј., РСА).

дуранџија ж *врста брескве*. — Моја покојна мамица ... говорила би: какве аргентинске дуранџије? (Крлежа М., РСА). (Бенешић Ј., РСА).

дуранџла ж *врста брескве*. — Дуранџла се зове јесења бресква за коштицу прилепљена (Бачка, Радонић Н., РСА).

дуранџлија ж *врста брескве*. — Њени румени образи, румени [су] као брескве дуранџлије (Сремац С., РСА). (Поповић Ђ., РСА).

дургуља ж *шљива Prunus italica*. — Шљива има: ... црница и дургуља или црљенгуза (Краље, Кларић И., РСА). Дургуља се зове нека врста раних шљива (Босанска Крајина, Закић Д., РСА). (Драгачево, Ђукановић 1995, 183).

душанка ж *врста јабуке*. — Метохија је и данас чувена са својих изврских јабука међу којима су као најбоље т.з. душанке (Мијатовић С., БВ 1913, РСА). (ПИ, РСА).

ђерманка ж *врста крушке* (Лесковац, РСА).

ђоновица ж *врста смокве* (Далмација, Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).

ђул и *ђул* м *врста јабуке* (Поповић Ђ., РСА).

ђула ж *врста јабуке*. — Од ... воћака има ... јабука: петровача ... ђула (Милићевић М. Ђ., РСА). Од српских домаћих јабука [требало би садити]: колачарку, ђулу

(ђулабију), стрекњу (кисељачу), шуматовку и кадуману (Тодоровић Ч. 1901, 36). Ђула је црвенкаста и дугуљаста [јабука] (Петровић П. Ж., РСА). (Србија, Медић М., РСА; Левач и Темнић, РСА; Јагодина, Милићевић 1876, 209).

ђула̀бија ж *врста јабуке*. — Јабука има будимака, ђулабија (Милићевић М. Ђ., РСА). Јабуре ... ђуле (ђулабије) (СН 1902, 691). Од српских домаћих јабука [тревало би садити]: колачарку, ђулу (ђулабију), стрекњу (кисељачу), шуматовку и кадуману (Тодоровић Ч. 1901, 36). Полошке јабуке се ... извозе за Цариград, нарочито најбоља врста њихова ђулабије (Цвијић Ј., РСА). (Вук).

ђула̀бица ж *врста јабуке* (Колубара, Николић 1969, у рјечнику).

ђула̀влија ж *врста јабуке* (Шабац, Милићевић 1876, 511).

ђу̀лица ж *врста јабуке* (Топлица Ролј. епс. 1, 530).

ђу̀лка ж *врста јабуке* (РСА; Бакотић Л., РСА).

ђу̀рђевка ж **а.** *врста крушке* (ПИ, РСА; Политика 1950, РСА). **б.** *врста трешиње* (Срем, РСА; Лесковац, РСА; Коцељева, Јошић Н.).

џевѣнка ж *врста крушке* (Зеница, РСА).

џексѣрка ж *врста крушке*. — Исто то важи и за највећи део других јужносрбијанских сората [крушака] (екшикути, ексерка, зејтинка) (Лукман Ф., РСА).

џлифа ж *врста јабуке* (Полимље, РСА).

џлифѣлма ж *врста јабуке* (Зеница, РСА).

џлифѣнка ж *врста јабуке* (Пожешко Поље, Шулек Б., РСА).

џрдѣлка ж *врста јабуке* (Ваљево, РСА).

џелезѣвка ж *врста јабуке*. — Највише се цене за ова места јабуке ... говеђача ... железовка (Тодоровић 1899, 258).

џермѣнка ж *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују ... госпођинка ... жерменка ... зеленика (Тодоровић 1899, 257).

џетвѣнка ж *врста крушке*. — Ако је крушка, је ли мирисавка, жетвенка, или михољача? (Ковачић А., РСА). (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).

џетвѣњача ж **а.** *врста крушке*. — Овди знаду за ово воће: ... Крушке: јагодњаче, петроваче ... жетвењаче (Оток, Ловретић Ј., РСА). Број назива за разне сорте крушака у нашем језику прелази стотину ... арапка, воденичарка, дивљака ... жетвењача (Политика 1950, РСА). (Поповић Ђ., РСА; Славонија, РСА).

џетвѣнка ж *врста крушке*. — Рушке [крушке] ... Жетвинке ... Сазрију о жетве, па су жуте или мало румене (Варош, Лукић Л., РСА).

житњача ж *врста крушке*. — Житњаче су то, те моје крушке, жуте и мирисаве (Вујчић-Лашовски И., Реп. 1948, РСА). Крушке ... округлице, житњаче, илињаче (Оток, Lovgetić 1897, 280). (Шабац, РСА; Мачва, Николић 1966, у рјечнику; Змај Ј. Ј., РСА).

жуџтара ж **а.** *врста шљиве* (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА). **б.** *врста крушке* (Славонија, Марковац М., РСА).

жуџтарáц, -рца м *врста крушке* (Књажевац, РСА; Поморавље, РСА).

жуџтáрка ж *врста крушке* (Тимок, РСА).

жуџтац, жуџца м *врста крушке* (Врање, РСА; Лесковац, РСА; Морача, РСА).

жуџтача ж *врста шљиве* (Славонија, РСА; Шулек Б., РСА).

жуџтика ж **а.** *врста крушке* (Шулек Б., РСА; Борјановић Ј., РСА). **б.** *врста трешиње* (Шулек Б., РСА; Борјановић Ј., РСА).

жуџтина (у РСА: жуџтина) ж *врста крушке*. — Жуџтине нарасту велике, сазрију о Року (Варош, Lukić 1919, 177).

жуџтица ж **а.** *врста крушке*. — Прођох гору густицу, нађох крушку жуџтицу (нар. пјесма, Вук). Питомих воћака има доста, и то ... крушака: караманака, жуџтица, јечмењача (Милићевић 1876, 300). Од крушака имају [у Качеру]: караманке ... жуџтице (Качер, Павловић Ј. РСА). **б.** *врста трешиње* (Лесковац, РСА). **в.** *врста шљиве* (Лесковац, РСА). **г.** *врста јабуке*. — Између јабука и крушака највише се препоручују: јабуке . . . жуџтица зимска, зачинка (Тодоровић 1899, 257). (Лесковац, РСА). **д.** *врста маслине из (из чијег се плода цеди жуто уље)*. — Од три врсте има маслина ... жуџтице ... су у себи најмасније (Вучетић Н., РСА). Маслина ... Од ње у Боки налазе се ове врсте: жуџтица, којој је род увијек зелен, уље жуто и бистро (Накићевић С., РСА). Жуџтице су најмасније [маслине] и дају највише и најбоље уље, које је жуто и врло бистро (Дробњаковић Б., ГЛЕМ 1936, РСА).

жуџтка ж *врста брескве* (Церник, Шулек Б., РСА; Далмација, РСА).

жуџтљика ж **а.** *врста крушке* (Шулек Б., РСА). **б.** *врста шљиве* (Шулек Б., РСА). **в.** *врста трешиње* (Ваљево, Шулек Б., РСА).

жуџторéпњача ж *врста крушке* (Сарајево, РСА).

жуџтуља ж **а.** *врста крушке*. — Број назива за разне сорте крушака у нашем језику прелази стотину. Ето тих назива: арапка ... жуџтика, жуџтуља (Политика 1950, 13717/3). (Славонија, Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА; Борјановић Ј., РСА). **б.** *врста смокве* (Далмација, РСА).

жуџтуњац, -нца м *врста крушке* (Лесковац, РСА).

журурак, -рка м *врста крушке* (Тимок, РСА).

загорјаника ж *врста јабуке*. — У Привлаки још [и јабуке] загорјанике, преслине ... парадије (Оток, Lovrečić 1897, 280).

зђечарка ж *врста јабуке*. — У четвртом воћарском крају ... [треба размножавати] јабуке: зајечарку, тимочанку, ресавку и сладунку (Тодоровић Ч. 1901, 36).

заквићевка и *зџквићевка* ж *врста трешње*. — Закићевка ... (у Карловцима) рана црвена трешња (Вук). Има данас више стотина врста [трешања] ... раница, закићевка и белица (Матица 1867, РСА).

закушка ж *врста смокве*. — На гласу је смоква закушка, пуно [је] сласна (Пољица, Иванишевић Ф., РСА).

запунталица ж *врста смокве* (Трпањ, РСА).

зџрудак, -утка *врста шљиве* (Херцеговина, РСА).

звечџлка ж *врста јабуке*. — Јабукe: ... звечарке (звечалке) (СН 1902, 691).

звечџлка ж *врста јабуке*. — Јабукe су им „петроваче“ (слатке), „звечџлке“ (киселе) (Каранановић М., Развитак 1938, РСА). Звечџлка је јабука чије семе при дрмању звечи (Банија, Грчић М., РСА).

звечџрка ж *врста јабуке*. — Издаваће се ... саднице ... звечарке и златуше [јабуке] (СН 1893, РСА). Јабукe: ... звечарке (звечалке) (СН 1902, 691).

звџнача ж *врста крушке*. — Између многих сората ... крушака ... највише се цене ове: ... звџнача ... печенка (Тодоровић Б., РСА).

зворниклија ж *врста трешње*. — Зворниклија ... (у Ужичк. н.) некаква трешња (Вук). (Поповић Ђ., РСА).

зејтинка ж **а.** *врста јабуке*. — Сорте [јабука] ... босанка, дугајлија, зејтинка (Лукман Ф., РСА). (Србија, Polj. енс. 1, 530). **б.** *врста крушке* (Лукман Ф., РСА).

зејтинлија ж *врста крушке* (Жича, РСА).

зејтињача ж *врста крушке*. — Од крушака највише су биле заступљене лончаре ... зејтињаче (Самоупр. 1903, РСА). (Поповић Ђ., РСА).

зејтунлија ж *врста крушке*. — Једне су [крушке] осредње крупне (зову се и грожђаре и зејтунлије). Зејтунлија (крушка) сазрева крајем септембра и почетком октобра, врло је добра и као асталско и као привредно воће (Ужице, Димитријевић Т., РСА). Крушке:... голубињке, зејтунлије (СН 1902, 691).

зека и *зџка* ж *врста јабуке* (Банија, РСА).

зџкица ж *врста смокве* (Книн, РСА).

зеленика ж а. *врста јабуке*. — О јабуко зеленико! Што с' толики род родила (нар. пјесма, Вук). Јабуре ... зеленике (СН 1902, 691). Јабуре: ... зеленике, винковкиње (Оток, Lovrečić 1897, 280). (Јагодина, Милићевић 1876, 209; Горобиле, Николић М., усмена потврда; Врховина, Јошић Н.). **б.** *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... жутица, зеленика (Тодоровић 1899, 257). (Лесковац, РСА). с атрибутом: *приједорска зеленика врста јабуке*. — У сјеверозападној Босни народ много цијени такозвану „приједорску зеленику“ (Bubić 1948, 17). у изразу: *шећер зеленика врста крушке* (Крагујевац, РСА).

зелџница ж а. *врста јабуке* (Поповић Ђ., РСА). **б.** *врста маслине* (Шулек Б., РСА). **в.** *врста смокве* (Шулек Б., РСА).

зелџнка ж а. *врста маслине* (Шулек Б., РСА). **б.** *врста смокве*. — Подигне се да убере смокава. Двије зеленке, сухе, бијаху високо (Стипчевић А., РСА). (Неманић Д., РСА). **в.** *врста јабуке* (Тимок, РСА; Хрватска, РСА; Лесковац, РСА). **г.** *врста крушке* (Тимок, РСА; Лесковац, РСА).

зелџнора ж *врста крушке*. — Крушка [у Славонији]: Челебинке ... јечменке ... госпоје, зеленкоре (Марковац М., РСА). (Сарајево, РСА).

зелџњача ж *врста јабуке* (Ваљево, Шулек Б., РСА).

зефџрџнка ж *врста крушке* (Врање, РСА).

зеџџвкa ж *врста крушке*. — Крушке [у Славонији]: Челебинке ... јечменке ... петровке ... зеленкоре, зечевке и шиментије (Славонија, Марковац М., РСА).

зеџица ж *врста крушке*. — Има крушака [у околини Рудника]: ... такиша, зечица, жутица (Рудник, Милићевић М. Ђ., РСА).

зџмаја (зџмаја) ж а. *врста јабуке* (РСА; Шумадија, РСА). **б.** *врста крушке*. (РСА; Шумадија, РСА).

зџмака ж *врста крушке*. — Чобани за стоком пеку крај ватре на ражњићима крушке зимакe и једу (Павловић Ј., РСА). (Босна, РСА).

зџмац, -мца м *врста крушке*. — Зимац је нека врста крушке, опора за јело и сивкасте боје. Зато се обично оставља за зиму, јер је тврда па може да траје (Заглавак, Стефановић Ж., РСА).

зџмача ж а. *врста јабуке*. — И Маријина комора с мирисом устајалих дуња и јабука зимача отвара се (Дончевић И., РСА). **б.** *врста крушке*. — Од крушака цене се: зимача (лончарка, арапка) ... такушац ... зимкуља (Тодоровић Ч., РСА). Од крушака имају: караманке, лончаре, зимаче, такуше, арапке (Павловић Ј., РСА).

зѝмица и **зимѝца** ж **а.** *врста јабуке.* — Зимица — врста смокве, крушке, јабуке (Херцеговнина, Борјановић Ј., РСА). Зимица [је] суврст зимске јабуке (Шулек Б., РСА). **б.** *врста крушке.* — Зимица је врста крушака, која стиже доцкан (Босна, Димитријевић Т., РСА). (Херцеговнина, Борјановић Ј., РСА). **в.** *врста смокве.* — Зимица — врста смокве ... (Херцеговнина, Борјановић Ј., РСА). На полуострву [Пељешцу] ... расте још смоква и то ових врсти: петровача ... водењача ... зимица (Бјеловучић Н., РСА).

зѝмка ж **а.** *врста јабуке* (Шулек Б., РСА; РСА). **б.** *врста крушке* (Шулек Б., РСА; Р—К, РСА).

зѝмкуља ж **а.** *врста јабуке.* — У нашем језику има око 150 назива за разне сорте јабука. Ево најобичнијих и најчешћих: бабовача ... дивљака ... зимкуља, јесенка (Политика 1950, РСА). Јабукe ... зимкуље (крупне) (СН 1902, 691). (ПИ, РСА). **б.** *врста крушке.* — Зимкуља је врста крушака, која сазрева касно у јесен (Пожаревац, Остојић Д., РСА). Од крушака цене се: зимњача (лончарка, арапка), „арапка“ (такушац, крупна такуша), такуша, водењача ... зимкуља (стоји на дрвету до Божића), михољача, јагодњача (Тодоровић Ч. 1901, 37).

зѝмница и **зѝмница** ж *врста смокве.* — Воћа има размјерно мало. Највише има смокава. Поједине врсте зову се репаче, зимнице, билице (Широла Б., РСА). Зимница, смоква [је] што касно под зиму сазријева (Пихлер А., РСА). (ЦГ, РСА)

зѝмњаја (зѝмњаја) ж **а.** *врста јабуке* (Врњци, РСА). **б.** *врста крушке* (Врњци, РСА).

зѝмњака и **зѝмњака** ж **а.** *врста јабуке.* — Тако је, и не сјетивши се на то, минуо мимо комшијину презрелу јабуку „зимњаку“ (Ћопић Б. РСА). **б.** *врста крушке* (Колубара, Николић 1969, у рјечнику).

зимњакуша ж *врста јабуке.* — Зимњакуша је врста јабука које сазревају око Крстов дана (Врање, Влајинац М., РСА).

зѝмњара ж *врста крушке.* — Зимњара [је] суврст зимске крушке (Шулек Б., РСА).

зѝмњача и **зѝмњача** **а.** *врста јабуке.* — Зимњача [је] на кисела јабука и тек [је] онда за јело кад устоји (Вук; Шулек Б., РСА). **б.** *врста крушке.* — Зимњаче [крушке] су средњег дебла ... мало су црљенкасте, тврде, чувају се за зиму, средње су величине, у зиме омекану, па су добре јест (Варош, Лукић Л., РСА). Број назива за разне сорте крушака ... прелази стотину. Ево ти назива: арапка ... жутика, зимкуља,

зимњача (Политика 1950, РСА). (Вук; Јагодина, Милићевић 1876, 209). **в. врста смокве** (Шулек Б., РСА; Далмација, Борјановић Ј., РСА).

зимовача (у РСА: зимовача) **ж а. врста јабуке**. — Имена јабука [у нишком крају су]: петроваче ... зимоваче (Ниш, Милићевић М. Ђ., РСА). (Шумадија, РСА; Врање, РСА). **б. врста крушке**. — За крушке је боља ... песковита и топла земља, нарочито за зимоваче (СН 1885, РСА). (Шумадија, РСА; Врање, РСА).

зимовка **ж а. врста јабуке**. — Зимовка је врста јабука која траје преко целе зиме (Тимок, Станојевић М., РСА). (Заглавак, РСА; Књажевац, РСА). **б. врста крушке**. — Зимовка је име зимских крушака (Лесковац, Требјешанин Р., РСА). (Заглавак, РСА; Књажевац, РСА).

златара **ж врста јабуке** (Тодоровић Б., РМС).

златача **ж а. врста јабуке**. — Највише се цене за ова места јабуке ... говеђача ... златача, колачара (Тодоровић 1899, 258). Између јабука и крушака највише се препоручују: јабуке ... гравенштајнка (Тодоровић 1899, 257). (Славонија, РСА; Полимље, Рој. епс. 1, 530). **б. врста крушке**. — Јосикину сестрицу нисам видио тја од прошле јесени, кад смо у двоје брали крушке златаче, мирисне и жуте као мед (Шимуновић Д., РСА).

златка **ж с** атрибутом: **пјегава златка врста јабуке** (Шулек Б., РСА, под одр. златка).

златуња **ж врста јабуке** (Милинковић М., РСА).

златуша **ж врста јабуке**. — Издаваће се ... саднице ... звечарке и златуше [јабуке] (СН 1893, РСА).

зобеника **ж а. врста крушке** (Шулек Б., РСА). **б. врста јабуке** (Шулек Б., РСА).

зобеница **ж а. врста крушке** (Шулек Б., РСА). **б. врста јабуке** (Шулек Б., РСА).

зобѣнка **ж врста јабуке** (Скок П., РСА; Шулек Б., РСА).

зобница **ж врста крушке** (Шулек Б., РСА).

зобѣњача **ж врста крушке**. — Број назива за разне сорте крушака у нашем језику прелази стотину. Ево тих назива: арапка ... зобењача, јагодњача, јечменка, калуђерка (Политика 1950, РСА). Зобењача је врста крушке што приспева кад и зоб (Хрватска, Борјановић Ј., РСА). (Шулек Б., РСА).

зѡбњача и *зѡбњача* ж *врста крушке*. — Ко да је на Бабића кућишту испод Страна у Јавораније, остала једна зѡбњача крушка (Врховина, Јошић Н.). (Сарајево, РСА)

зрнка ж *врста јабуке*. — Јабуке [су]: ивањчице (адамовке, петроваче) ... ђулабије, црне зеленике, округлине, зрнке и маслике (Славонија, Марковац М., РСА).

зуква ж *врста јабуке*. — Јабуке ... зукваче (зукве) (СН 1902, 691). Чим зукве будну пред зрењем, ми би да уберемо коју — али, ко би од Крстане! (Врховина, Јошић Н.). (Вук; Ужице, Милићевић М. Ђ., РСА; Шабац, Милићевић 1876, 511; Херцеговина, Пихлер А., РСА).

зукваја ж *врста јабуке*. — Зукваја [је] нека јабука слатка, у којој сјеме звечи кад се тресне њоме (Шумадија, Вук).

зуквара ж *врста јабуке* (Вук; Шулек Б., РСА).

зуквача ж *врста јабуке*. — Јабуке ... зукваче (зукве) (СН 1902, 691). Јабука је зуквача најкрупнија воћка (Корајац В., РСМ). (Шумадија, Вук; Чачак, Милићевић М. Ђ., РСА; Тодоровић Б., РСА).

иванлија ж *врста јабуке* (Славонија, РСА).

иванчица ж *врста јабуке*. — Јабуке: госпојице или иванчице, петроваче (Оток, Lovretić 1897, 280).

ивањача и *ивањача* ж *врста јабуке*. — Ивањача [је] ... јабука, која о Ивању дне доспијева (Вук). Истом на Ивање свако се окуша **јабука** ивањача (Славонија, Филаговац И., РСА).

ивањчица ж *врста јабуке*. — Јабуке [су]: ивањчице (адамовке, петроваче), ивице (Славонија, Марковац М., РСА). Дијелила нам јабуке ивањчице (Кукуљевић И., Аркив 2, РСА). (Шулек Б., РСА).

ивица ж *врста јабуке*. — Јабуке [су]: ивањчице (адамовке, петроваче), ивице, бановине (Славонија, Марковац М., РСА). (Шулек Б., РСА).

ивичица ж *врста јабуке*. — Ивичица ... Суврст слатке летње јабуке (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА; Skok, под ријечју Иван).

ивовача ж **а.** *врста крушке* (Ранковић С., РСА). **б.** *врста јабуке* (Зеница, РСА).

илијњача ж *врста јабуке*. — [Врсте јабука] илијњача (Рудник, Мишковић Ј., РСА).

илијњача ж **а.** *врста јабуке*. — Илијњача ... јабука ... која доспијева о Илијну дне (Вук). **б.** *врста крушке*. — Илијњача ... крушка ... одликује се слатким

сочним месом (Злакуса, Павловић Б., РСА). Илињаче ... дођу о Илијињу, па су ко ораси крупне, жућкасте и водене (Варош, Лукић 1919, 181). (Вук).

илињача ж *врста јабуке*. — Уз сваку [кућу] воћњак, и у њему ... јабука: петровача, илинача, сенабија (Костић Т., БВ 1905, РСА).

илињача и **ѝлињача** (у Вуковом Рјечнику: илињача) ж **а. врста јабуке**. — Народ наш цени и ове врсте јабука ... зеленике, црвенике ... илињаче (Тодоровић Ч. 1901, 37). Брижан хода испод широке крошње јабуке „илињаче“ (Ђопић Б., РСА). (Јагодина, Крагујевац и Рудник, Милићевић 1876, 209, 301 и 354). **б. врста крушке**. — Има крушака: јечмењаче, илињаче (Милићевић М. Ђ., РСА). Крушке ... округлице, житњаче, илињаче (Оток, Lovrečić 1897, 280). **в. врста шљиве**. — Илињаче [врста шљива] су нижјег дебла, добри грана (Варош, Лукић Л., РСА). **г. врста смокве**. — Илињача је сорта смокава (ЦГ, Јовићевић А., РСА).

илифџанка ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА; РЈА).

инџирача ж *врста крушке* (Ужице, Борјановић Ј., РСА; Поповић Ђ., РСА; Милићевић М. Ђ., РСА).

инџирика ж *врста крушке* (Подриње, Милићевић 1876, 567; Ужице, Милићевић 1876, 629).

инџирица ж *врста крушке* (у Ужичкој нахији, Вук).

ѝнџирка ж *врста крушке* (Ужице, Борјановић Ј., РСА; Поповић Ђ., РСА; Милићевић М. Ђ., РСА).

ипеклија ж *врста јабуке* (Борјановић Ј., РСА).

јџблџн м **а. врста јабуке**. — Јабуре: ... јаблани (бели и црвени) (СН 1902, 691). (Пирот, РСА). **б. врста крушке** Крушке: ... јаблан, круне арапке (СН 1902, 691).

јџблџнка ж **а. врста јабуке** (Шумадија, РСА; РМС). **б. врста маслине** (Далмација, Шулек Б., РСА; Борјановић Ј., РСА). **в. врста смокве** (Поповић Ђ., РСА).

јаблен ж *врста јабуке* (Алексиначко Поморавље, РСА).

јабука ж бот. с атрибутом: **царска јабука**. — Јабуре: ... срчике, царске јабуке, коврљаче (СН 1902, 691).

јџбукџи м *врста ораха*. — Још саде и орасе, а ту имаде: јабукаша (крупни), мекани ораја и коштунаца, из који је тешко језгру извадити (Оток, Ловретић Ј., РСА).

јџбучџр м *врста ораха* (Босна, РСА)

ја̀гма ж *врста јабуке*. — Главне су врсте јабука: бјелице, сенабије ... јагма (Височка нахија, Филиповић М., РСА).

ја̀годѡ̀ља ж *врста крушке* (Славонија, РСА.).

ја̀годѡ̀рка ж *врста крушке*. — Од других питомих воћака, има: крушака: караманака, водењака ... тамњаника, видовача, јагодарака (Јагодина, Милићевић 1876, 210). У Левчу се јагодарке зову неке летње крушке које врло рано стижу (кад јагоде сазревају) (Левач и Темнић, Мијатовић С., РСА).

ја̀годница ж *врста крушке* (Славонија, РСА).

ја̀годња́ча ж **а.** *врста крушке*. — [Има] крушака: јагодња́ча ... шеничарака, београдака, водењака (Милићевић М. Ђ., РСА). Концем маја доспевају наше „јагодња́че“ [крушке] (СН 1887, РСА). Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... зеленика ... јагодња́ча (Тодоровић 1899, 257). (Вук).

б. *врста јабуке*. — Има их [јабука] врло разних (јагодња́че, видовња́че, петроваче) (СН 1887, РСА). Јагодња́ча је врста јесенске јабуке (Славонија, Милеуснић С., РСА).

ја̀завичѡ̀рка *врста крушке* (Јештанско, Тешић М., усмена потврда).

ја̀јара ж *шљива* Prunus italica. — Па набрекне лудара / Као шљива јајара, / Белопандра (Кошутић Р., РСА). Јајара шљива је мало било, па дјеца огуљаче чим заруде (Врховина, Јошић Н.). (Вук; Поповић Ђ., РСА).

ја̀јача ж *шљива* Prunus italica. — Од старине сељаци гаје разне врсте јабука ... а од шљива: „тургуње“, „јајаче“ (Фрушка гора, Шкарић М., РСА). Окитиле су се цвијећем шљиве ранке: бјелице, јајаче и прскуље (Ољача М., Књиж. 9, 480). (Вук; Поповић Ђ., РСА; Шулек Б., РСА). са атрибутом: *летња јајача врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... јајача летња (Тодоровић 1899, 257).

ја̀јња́ча ж *шљива* Prunus italica (Босанска Крајина, РСА).

ја̀кобѡ̀вка ж *врста крушке* (Skok, под ријечју Јаков).

ја̀копа̀ља ж *врста крушке*. — Јакопа̀лке ... дођу о вршевине, округле су, зелене коре, огњилу, добре су за јело и саме падаје (Варош, Лукић 1919, 177). (Skok, под ријечју Јаков).

ја̀коповка ж *врста крушке* (Skok, под ријечју Јаков).

ја̀копѡ̀ља ж *врста крушке*. — Крушке [у Славонији]: Челебинке, водењаче, дропље, јакопо̀лке (Марковац М., РСА).

ја̀копчи́ца ж *врста крушке* (RJA; Skok, под ријечју Јаков).

ја̀стрепча̀нка ж *врста јабуке*. — У трећем воћарском крају ... јабуке: расинку, тетовку, јастрепчанку и дугу (дугајлију) (Тодоровић Ч. 1901, 36). Јабуке: ... јастрепчанке, колубарке (СН 1902, 691).

јачмѐника ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА).

јачменица и **јачмѐница** ж *врста јабуке*. — Јачменица, велика сладка јабука, дозријева кад и јечам (Шулек Б., РСА).

јачмѐнка ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА).

јелива ж *врста јабуке*. — Јелива, име јабуке, која се од осталих одликује руменом кором, на којој је с једне стране као кончић танка бразда, те изгледа да је јабука расечена (Злакуса, Павловић Б., РСА).

јелива̀нка ж *врста јабуке* (РСА; РЈА).

јелѝвка ж *врста јабука* (Врање, РСА).

јелипа̀вка ж *врста јабуке* (Мали Зворник, Тешки М., Азбуковица, Тешки М., усмена потврда).

јелипа̀вна ж *врста јабуке*. — Јелипавна [је], ситна жута сладка јабука за оставу (Шулек Б., РСА). (Поповић Ђ., РСА; Сарајево, РСА).

јелипа̀нка ж *врста јабуке*. — Имам доље зеленику јабуку и јелипанку једну, а уза млин јерибосна крушка — и она је моја (Врховина, Јошић Н.).

јералма ж „врста јабуке сасвим ниског стабла“ (Космет, Skok, под ријечју јер).

јербасма ж *врста крушке*. — Она је као крушка јербасма, слатка а мека (Андрић И., РСА).

јерибасма ж *врста крушке*. — Од свих крушака садиће се кањишка ... караманка (буздованлија) ... јерибасма ... Дилова масловка ... калуђерка ... зимска деканткиња (Вубић 1948, 11). Јесен ... донесе два сепета јерибасми ужугјелих, сочних (Диздаревић З., РСА). (Вук; Горобиље, Николић М., усмена потврда).

јерибосма ж *врста крушке*. — Чувена сарајевска крушка „јерибосма“ не може се нигде видети у Крајини (Карановић М., РСА).

јерибосна ж *врста крушке*. — Јерибосна је крупна сочна крушка (Ускоци, РСА). Јерибосна је остала и дан-данас на њијовоме староме кућишту — мекана, водена крушка (Врховина, Јошић Н.).

јесѣнка ж а. *шљива* *Prunus domestica*. — Ранке шљиве добре су, а јесенке спале су за 1/4 и оно што је остало, ситно је и не може се употребити за сушење (СН 1904, РСА). Има пет врста [шљива] ... шара и јесенка или дебелица (Јовићевић А., РСА). (Јуришић Ж., Симоновић 1959). **б. врста јабуке**. — Ево најобичнијих и најчешћих [назива за разне сорте јабука]: ... дивљача, дуњица, вимкуља, јесенка ... колачара (Политика 1950, РСА). **б. врста крушке** (Космет, Скок). **в. врста смокве**. — Од осталог воћа негују ... смокву (које има више врста: петровача, тројка, јесенка ...) (Ријечка нахија, Јовићевић А., РСА). **г. врста брескве**. — Имамо питоме [breskve] ... „бјелице“ и „јесенке“, које ... долазе под јесен (Бока, Накићевић С., РСА).

јесѣњача ж а. *врста смокве*. — Смокава ... имаде више врста с именима: петроваче, јесењаче (Кучи, Дучић С., РСА). **б. крушка** (Вук).

јесѣња ж а. *врста смокве*. — Пред кућом још има смокава. Јесење се зелењају, мало испуцале од зора на рачвастим гранама (Ђоновић Ј., РСА). **б. врста крушке**. — Јесења је крушка или јабука која сазрева септембра (Врање, Димитријевић Т., РСА). **в. врста јабуке**. — Јесења је крушка или јабука која сазрева септембра (Врање, Димитријевић Т., РСА). **г. врста шљиве**. — Јесење су пожеге, шљиве мацарке (Лесковац, Степановић Д., РСА).

јечмѣрка ж *врста крушке* (Мачва, Николић 1966, у рјечнику).

јечмача ж *врста крушке*. — Јечмача ... крушка што доспијева кад и јечам (Вук). (Подриње, Милићевић М. Ђ., РСА; Шулек Б., РСА).

јечмѣника ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА).

јечменица и *јечмѣница* ж а. *врста јабуке* (Шулек Б., РСА). **б. врста крушке** (Шулек Б., РСА).

јечмѣнка ж а. *врста крушке*. — Имена крушака ... јечменке, караманке (Милићевић М. Ђ., РСА). Јечменка је жута крушка осредње величине, доспијева кад сазри јечам (Полимље, Јевђевић М., РСА). Јечменка је крушка дугуљастог облика, жуте боје, дивно мирише и зри кад се јечам жње (отуда и име) (Заглавак, Стефановић Ж., РСА). (ужички крај, Николић М., усмена потврда). **б. врста јабуке**. — Јечменка [је] сладка јабука колик кокошје јаје (Шулек Б., РСА). (Поповић Ђ., РСА; Петровић Н., РСА).

јечмењака и *јечмѣњака* ж *врста крушке*. — Има крушака ... јагодарака, јечмењака (Јагодина и Алексинац, Милићевић 1876, 210 и 814; РСА).

јџмењача и *јечмењача* ж *врста крушке*. — Питомих воћака има доста, и то ... крушака: караманка, жутица, јечмењача (Милићевић 1876, 300). У Шумадији ћете наћи најлепше . . . караманке и јечмењаче (Недић Љ., РСА). Крушке су им: „јечмењача“ рана која доспјева кад се јечам жање (Карановић М., Развитак 1938, РСА). (Вук).

јџшџка ж *врста јабуке*. — Јешовка, суврст црвенкасте као јоха пјегаве јабуке (РЈА).

јџвџнка ж *врста крушке* (Драгачево, Ђукановић 1955, 188).

јџвача ж (Јадар, Тадић М., РСА; Поповић Ђ., РСА).

јџсипина ж *врста крушке* (СБ 1938, РСА).

јџсифка ж *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... јосифка, караманка (Тодоровић 1899, 257).

јџховача (дијал. јоовача) ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА; Skok, под ријечју јелха).

каџбача ж *врста јабуке* (Сарајево, РСА).

каџблџрка ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

каџдџмака ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

каџдџмама ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

каџдџмана ж *врста јабуке*. — Зар може бити некога, ко ће ... имати шта замерити њиховим ... миришљавим ... бедрикама, кадуманама и толиком другом сочном воћу (Тројановић С., РСА). Јабуке: ... руменике, кадумане (СН 1902, 691). Између јабука и крушака највише се препоручују: јабуке . . . илињача, кадумана (Тодоровић 1899, 257).

каџдџмџнка ж **а.** *врста јабуке*. — Постоји још и безброј других домаћих сората јабука ... на пример: пранција, кадуманка, авајлија (Лукман Ф., РСА). (у Ужичкој нахији, Вук; РСА). **б.** *врста крушке* (у Ужичкој нахији, Вук; РСА).

каџдџмача ж *врста јабуке* (Ужице, РСА; Горобиле, Николић М., усмена потврда).

каџдџунка ж *врста јабуке* (Ужице, РСА).

каџазовача ж *врста јабуке* (Зеница, РСА).

каџанџика ж *врста јабуке* (СН 1890, РСА).

каџанџињница ж *врста јабуке* — Јабуке: ... шербетлије, казанџинице (СН 1902, 691).

каџјзџрка ж *врста крушке* (Тамнава, Јошић Н.).

кајзѝбѣрка ж *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче, петроваче ... царовке или кајзиберке (Оток, Ловретић Ј., РСА).

кајзѝпѣрка ж *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче ... матановке, кајзиперке, мирисавке (Оток, Ловретић Ј., РСА). Рушке долазу овим редом: Кајзиперке су средње висине, жуте су, водене, а мало меришу и саме спадаје, сазору у јесен (Варош, Лукић Ј., РСА).

кајкуша ж *врста крушке* (Алексинац, РСА).

кајмачара ж *врста јабуке*. — Од раних љетних јабука ... можемо препоручити јабуку која је у Словенији позната под именом „беличник“, а код нас „кајмачара“ (Вубић 1948, 15).

кајсијара ж *врста шљиве*. — Мирабела, талијанска цепача, кајсијара [врсте шљива] (СН 1887, РСА).

какавац, -а̄вца м *врста јабуке* (Врање, РСА).

какавка ж *врста крушке* (РСА).

какаћа ж *врста крушке* (Драгачево, СН 1890, РСА).

каланица ж **а.** *врста брескве* (Шулулек Б. РСА). **б.** *врста шљиве* (Славонија, РСА; Шулек Б., РСА).

калѝнка ж **а.** *врста брескве* (Шулек Б., РСА). **б.** *врста шљиве* (Славонија, РСА; Шулулек Б., РСА).

калатка ж *врста крушке* (Сарајево, РСА).

калѝча ж *врста шљиве* (Славонија, РСА).

калѝмка ж *врста јабуке* (Мачва, РСА).

калуђерица и *калуђѣрица* ж *врста крушке* (Босна, РСА).

калуђѣрка ж *врста крушке*. — Крушке: ... лончаре, калуђерке (СН 1902, 691). Калуђерка или пасторчица, поповача је у нашим крајевима најпознатија страна сорта крушака (Лукман Ф., РСА). (СН 1902, РСА; Медић М., РСА).

камѣњарка ж *врста крушке*. — Имена крушака: медунке ... камењарке (Милићевић М. Ђ., РСА).

камѣњача и *камѣњача* ж *врста крушке*. — Сањари мала путем с двије крушке камењаче у руци (Божић М., РМС). (у Ужичкој нахији, Вук; РСА; Правопис, 365).

канађѝнка ж *врста јабуке*. — У њима успијевају од бољих врста [јабука]: канађанка, златна парменка (Петровић Руде, РМС).

ка̀нтѡрка ж *врста крушке*. — Од крушака ... најбоље су калуђерка ... кантарка (СБ 1937, РСА).

ка̀нтѡрлија ж *врста крушке*. — Кантарлија крушка сазрева крајем октобра и почетком новембра (Шумадија, Димитријевић Т., РСА).

ка̀нтѡруша ж *врста крушке*. — Могао ми је послати само четири сорте зимњих крушака; једна је арапка или кантаруша (СН 1890, РСА). Кантаруша је крушка која је крупна а доспева у јесен (Драгачево, Ковачевић Р., РСА). „Кантаруша“ је веома крупна крушка са зеленим пегамма (Петровић П. Ж., РСА).

ка̀пѡвац, -ѡвца м *врста шљиве* (Драгачево, Ђукановић 1995, 189).

ка̀пѡлицѡ ж *врста крушке*. — Капалице ... су жућкасте, доста су и гњиле и водене (Варош, Лукић 1919, 177).

ка̀петѡнѡвка ж *врста крушке*. — Саде се највише ... Крушке: јагодњаче ... капетановке ... оскоруш ... лубеничарке (Оток, Ловретић Ј., РСА).

ка̀пѡлѡча ж *врста смокве* (Книн, РСА).

ка̀пучѡрица ж *врста смокве*. — Смоква је пољарица, цвитењача, капучарица, озимица (Пољица, Иванишевић Ф., РСА).

ка̀пѡшица ж *врста шљиве* (Сарајево, РСА).

ка̀рѡбѡнка ж *врста крушке* (Косово и Метохија, Елезовић Г., РСА).

ка̀рѡбѡша ж *врста јабуке*. — Од домаћих јабука треба садити свуда што више тетовки и преспанки (карабаше) (СБ 1937, 2/15).

ка̀рамѡлија ж *врста крушке*. — Од воћа има ... крушака: јагодњача, јечмењача ... карамајлија, илињача, тврдокорака (Ужице, Милићевић М. Ђ., РСА). (Мачва, Николић 1966, у рјечнику; Колубара, Николић 1969, у рјечнику).

ка̀рамѡнка ж *врста крушке*. — У ливади крушка караманка (нар. пјесма, Вила 1868, РСА). Крушке: ... караманке, масларке (СН 1902, 691). Вредно је поменути лепеничке крушке караманке, које су жуте као лимун и необично пријатна мириса и укуса (Радивојевић Т., РСА). (Вук; Јагодина, Милићевић 1876, 209). с атрибутом:

зимска караманка *врста крушке*. — Од домаћих српских крушака ... [ваља размножавати] зимску караманку ... крупну такушу (Тодоровић Ч., 36).

ка̀рамѡнишица ж *врста крушке* (Сарајево, РСА).

ка̀рамѡча ж *врста крушке* (Поцерина, РСА; Тамнава, РСА; Тамнава, Јошић Н.).

ка̀рамут (kàрамут) м *врста крушке*. — Још се међу крушке у туршију, и то понајвише ... такиша, карамут и мркаљуша (Грђић-Бјелокосић Л., РСА). Стровалила се сила божја с оног карамута под Јаглинама (Врховина, Јошић Н.). (Зеница, РСА). с атрибутом: **бијели карамут** *врста крушке* (Бања Лука, РСА). **жути карамут** *врста крушке*. — По вртовима руде посљедње јабуке ... зрију жути карамути (Симић Н., РСА). **црни карамут** *в. карамут* (Бања Лука, РСА).

ка̀рчѝнка ж *врста шљиве* (Лесковац, РСА).

ка̀рашлѝма ж *врста трешње*. — Карашламе ... некаке ране трешње (Вук). Шећер с мора, смокве из Мостара ... | Карашламе у меду кухане (нар. пјесма, Вук, РСА). (Škaljić).

ка̀ргиња ж *врста смокве* (Дубровник, Решетар М., РСА; Поповци, Херцеговина, Мићевић Љ., РСА).

ка̀та̀рѝнка ж *врста шљиве* (Скок П., РСА).

ка̀урњача ж *врста крушке* (Банија, РСА).

квѝсница (квѝсница) ж *врста крушке* — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... квасница, кимовка (Тодоровић 1899, 258). (Драгачево, Ђукановић 1995, 189).

квѝргаја ж *врста крушке*. — Квргаја ... некака крушка по којој имају као мале кврге (у Шумад., Вук).

кестѝњача ж *врста крушке* (Арсенијевић В., РСА; Скок, под ријечју костан).

кѝселац, -ѝлца м *врста крушке* (Врање, РСА).

кисѝлика ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА).

кѝселица ж **а.** *врста јабуке*. — Киселица ... суврст јабуке (Шулек Б., РСА). Кад прероди дивља (дива) јабука, звана киселица, биће љута зима (Павловић Ј., РСА). **б.** *врста крушке*. — Кад крушке киселице много цветају, биће родна година (Тимок, ГЛЕМ 1933, РСА). **в.** *врста шљиве* (Дарувар, РЈА).

кѝсѝлка ж **а.** *врста јабуке*. — Крупна киселка [наслов]. Ова сорта је ... размножена у Србији, Босни и другим пределима (Љукман Ф., РСА). Киселка је јабука кисела и црвена; зри у јесен (Пирот, Николић В., РСА). **б.** *врста крушке* (Врање, РСА).

кисѝљаја ж *врста јабуке*. — Овде [у Левчу и Темнићу] су највише распрострањене ... од јабука ... кисѝљаје, црвењајке (Мијатовић С. и Бушетић Т.,

РСА). (Павловић И., РЈА; ПИ, РСА; Шумадија, РСА; Расина, РСА; Горобиле (Николић М., усмена потврда).

кисељајка ж *врста јабуке* (Павловић И., РЈА; ПИ, РСА; Шумадија, РСА; Павловић П., РСА; Расина, РСА).

кисељача ж **а.** *врста јабуке* — Има јабука: петровача, кисељача (Милићевић М. Ђ., РСА). Од српских домаћих јабука [требало би садити]: колачарку, ђулу (ђулабију), стрекњу (кисељачу), шуматовку и кадуману (Тодоровић Ч. 1901, 36). (у Ужичкој нахији, Вук; Шулек Б., РСА; Врање, РСА; Јагодина и Крагујевац, Милићевић 1876, 209 и 301; Горобиле, Николић М., усмена потврда). **б.** *врста крушке* (Рудник, Милићевић 1876, 354).

кисељачица ж *врста крушке*. — Има ... крушака: водењаја, озимаја ... караманак ... и ситних кисељачица (Милићевић М. Ђ., РСА).

кисељка ж *врста јабуке*. — Кисељка [је] кисела јабука (Књажевац, Станимировић В., РСА). (Зајечар, РСА; Банат, Шулек Б., РСА).

кићенка и **кићенка** ж *врста јабуке* (Славонија, РЈА).

клапурњача ж *врста смокве*. — Какве су ви смокве? Има, богами добрије оне је клапурњача (ЦГ, Шоћ П., РСА).

кловчанка ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА; Skok, под ријечју клеп IV).

књајжвчанка ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

коба ж *врста јабуке* (Поцерина, РСА).

ковачевка ж **а.** *врста јабуке* (Лесковац, РСА). **б.** *врста крушке* (Лесковац, РСА).

коврљача ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... срчике, царске јабуке, коврљаче (СН 1902, 691). (Љештанско, Тешић 1977, у рјечнику).

ковртљка ж *врста шљиве* (Левач, РСА).

коджара ж **а.** *врста јабуке*. — Јабуке: ... кожаре, пранције (СН 1902, 691). Шугаве или кожаре јесу ко шака крупне и округле. По себ имају краставу кожу. Спочетка су киселе, а кад стану, буду ко брашно (Варош, Лукић 1919, 178). (Драгачево, Ђукановић 1995, 190; РСА; Горобиле, Николић М., усмена потврда). **б.** *врста крушке*. — Ево тих назива [крушака]: арапка ... караманка, кожара (Политика 1950, РСА). (Ужице, РСА).

коджарка ж **а.** *врста јабуке*. — Ко не зна за њене [Штирске] „машанке“, „погачарке“ и „кожарке“ јабуке (СН 1887, РСА). Од свих јабука садиће се: колачара ... канадска рената ... златна парменка ... љепецвјетка ... француска кожара ...

графенштајнка (Bubić 1948, 11). (Шумадија, Димитријевић Т., РСА; Лукман Ф., РСА; Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА). **б. врста крушке** (RJA).

кòждека ж *врста јабуке* (Врање, РСА).

кожувџрка ж *врста јабуке* (ПИ, РСА).

кòзара ж **а. врста крушке**. — Крушке: јагодњаче ... козаре (Оток, Ловретић Ј., РСА). (Поповић Ђ., РСА; Шулек Б., РСА). **б. врста јабуке** (Поповић Ђ., РСА; Шулек Б., РСА).

козарица ж *врста јабуке* (Врање, РСА).

кòзина ж *врста јабуке*. — Јабуке: ивањчице ... зеленике, козине, љубењаче (Славонија, Марковац М., РСА).

кòзјача ж *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују ... Козјача, Колмарка (Тодоровић 1899, 258).

кòкавац, -џваца м *врста крушке* (Пчиња, РСА).

кòлџка ж **а. врста јабуке**. — Колајка ... зову јабуку чији је плод зелен са црвеним пругама озго на ниже (Топлица, Цветковић М., РСА). (Лесковац, РСА). **б. врста крушке** (Лесковац, РСА).

кòлајнача ж *врста јабуке*. — [Јабука] има доста, и то ... петровача, слаткача, кисељача, колајнача (Крагујевац, Милићевић 1876, 301).

кòлатуша ж **а. врста крушке** — Крушке су им ... „кулатуша“ (или колатуша) (Поуње, Карановић М., РСА). **б. врста јабуке** (Босанска крајина, Закић Д., РСА).

кòлачара ж *врста јабуке*. — Јабуке ... колачаре (тањираче) (СН 1902, 691). Колачара је једна врста јабука. Плод је махом румен, крупан, слadak и мало спљоштен према цвету и петелци (Гружа, Радојевић В., РСА). (Мачва, Николић 1966, у рјечнику; Колубара, Николић 1969, у рјечнику).

кòлачџрка ж **а. врста јабуке**. — Највише се цене за ова места јабуке ... златача, колачарка (Тодоровић 1899, 258). Од српских домаћих јабука [требало би садити]: колачарку, ђулу (ђулабију), стрекњу (кисељачу), шуматовку и кадуману (Тодоровић Ч. 1901, 36). (Жунић В., РСА.). **б. врста крушке**. — У Темнићу колачарком зову једну врсту летњих крушака, које су пљоснате, те лице на колач (Темнић, Мијатовић С., РСА).

кòлачуша ж *врста крушке*. — Добила је цијелу прегршт крушака ... заривала [је] зубе у те сочне и мирисне колачуше (Самоковлија И., РСА). Главне су врсте ...

крушака: меднице, колачуше ... дугопатљице (Високо, Филиповић М., РСА). **б.**
врста смокве (Херцеговина, Пихлер А., РСА).

кѡлка ж *врста крушке* (Алексинац, РСА).

колубѡрка ж *врста јабуке*. — У Шумадији ћете наћи најлепше диње и јабуке, бедрике и колубарке (Недић Љ., РСА). Јабуке: ... јастрепчанке, колубарке (СН 1902, 691). У другом воћарском крају ... од јабука домаћих [требало би гајити]: маљенку, подринку и колубарку (Тодоровић Ч. 1901, 36). (Крагујевац, РСА).

колутара ж *врста јабуке* (Ужице, РСА).

колутача ж *врста јабуке*. — Колутача је јабука која сазрева септембра, траје до јула; врло добра као стоно воће (Ваљево, Димитријевић Т., РСА). (Сарајево, РСА).

кѡнка ж *врста крушке* (Лесковац, РСА).

кѡноплѡнка ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).

кѡњара ж *врста крушке*. — Број назива за разне сорте крушака у нашем језику прелази стотину. Ево тих назива: арапка ... караманка, кожара, коњара (Политика 1950, РСА).

коњарица ж *врста шљиве* (Шулек Б., РСА).

коњѡвара ж *врста јабуке* (Уб, податак ауторов).

коњувача ж *врста јабуке* (у Јадру, Вук).

коњура ж *врста јабуке* (Сарајево, РСА).

коњуха ж *врста јабуке*. — Од воћа има: јабука: бедрика, коњуха, памукчија (Милићевић М. Ђ., РСА).

коњухача ж (у Вук: коњувача) *врста јабуке* (Јадар, Вук; РСА; Шулек Б., РСА; РЈА).

кѡпљѡрка ж *врста јабуке* (Шабац, Милићевић 1876, 511).

кѡровача ж *врста крушке*. — Питомих воћака има доста, и то ... крушака: караманака, жутица ... коровача (Милићевић М. Ђ., РСА).

кѡсматка ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА).

кѡсмѡч, -ѡча м *врста јабуке* (ПИ, РСА).

кѡстѡљ, -ѡља м *орех тврде љуске* (Поповић Ђ., РСА).

кѡтлѡјка ж *врста шљиве* (Лесковац, РСА).

котурача ж **а.** *врста јабуке*. — Котурача је врста јабуке, крупне и јако спљоштене (Тимок, Станојевић С. и Цветковић М., РСА). (РЈА). **б.** *врста*

крушке. — Котурача је врста крушке или јабуке (Лесковац, Требјешанин Р., РСА).

кòшничāрка ж *врста крушке*. — Кошничарка зре у јесен (Колубара, Николић 1969, у рјечнику).

кòштатка ж *врста крушке*. — Код нас ... саде се највише ... Крушке: јагодњаче, петроваче, јечмењаче ... коштатке, царовке (Оток, Ловретић Ј., РСА). (Арсенијевић В., РСА).

кòштаткиња ж *врста крушке*. — Кувају крушке коштаткиње и пуне, да укисну (Оток, Ловретић Ј., РСА).

кòштињ, -иња м *орак тврде љуске*. — Коштињ, је једно од имена тврдих ораха из којих се тешко вади језгра (Морача, Добричанин С., РСА).

коштињавац, -āвца м *орак тврде љуске* (Врање, РСА).

кòштун, -уна м *орак тврде љуске*. — У Босни народ дели ораје у „мехкише“ и „коштуне“ (Воља 1926, РСА). (Мостар, РСА).

коштунац, -нца м *орак тврде љуске*. — Орах ... сазрева у августу. По тврдоћи рода дели се на коштунце и мекушце (Тодоровић Б., РСА). Још саде и орасе, а ту имаде: јабукаша (крупни), мекани ораја и коштунаца, из који је тешко језгру извадити (Оток, Ловретић Ј., РСА). (Шумадија, РСА; Купиновац, РСА; Лика, РСА; Славонија, РСА).

коштуњ, -а и *кòштун*, -уња м *орак тврде љуске*. — Виш' куће ми коштуњ орах, те сам зубе поломила (нар. пјесма, Вук). (Р—К, РСА; Арсенијевић В., РСА).

коштуњавац, -āвца м *орак тврде љуске*. — Тај момчић ... жилав и тврд ... потсјећао је у нечем на онај чврсти и ситни орах „коштуњавац“ кога је врло тешко разбити (Ћопић Б., РСА). (Вук).

коштуњак, -њка м *орак тврде љуске* (Вук).

коштуњац, -њца м *орак тврде љуске*. — Сељаци гаје ... „орак“ (мек и коштуњац) (Шкарић В., РСА). Коштуњци ... су коштуњави, језгра им се не море од тврде љуске одлучит (Варош, Лукић 1919, 183).

кравāјка (дијал. кравајћа) ж *врста шљиве* (Лесковац, РСА).

крављевка ж **а.** *врста крушке* (Ваљево, РСА; Славонија, РСА). **б.** *врста јабуке* (Славонија, РСА).

крављевчица ж **а.** *врста крушке* (Шулек Б., РЈА; Хирц М., РЈА). **б.** *врста јабуке* (Хирц М., РЈА).

крављица а. *врста јабуке.* — Јабуке ... краљице (СН 1902, 691). (у Ужичкој нахији, Вук; СН 1902, РСА; Рудник, Милићевић 1876, 354). **б.** *врста крушке.* — Сад има ... крушака: водењаја ... краљица (Милићевић М., РСА). **в.** *врста брескве* (Зечевић М., РСА).

крављуша *ж врста јабуке* (СН 1887, РСА).

кравтавка *ж врста јабуке* (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).

кравтавуша *ж врста крушке* (Лесковац, РСА).

кравтача *ж врста јабуке.* — У нашем језику има око 150 назива за разне сорте јабука. Ево најобичнијих и најчешћих: бобовача ... кисељача, колачара, крастача (Политика 1950, РСА). (Шулек Б., РСА).

краткопетља *ж с атрибутом: краљева краткопетља врста јабуке.* — Краљева краткопетља (СН 1887, РСА).

кравлица и **кравлица** *ж а. врста маслине* (Шулек Б., РСА; Далмација, Борјановић Ј., РСА). **б.** *врста брескве.* — Бреске се саду само по виногради ... Кравлице ... извана су мало, а изнутра ко крв црљене (Варош, Лукић Ј., РСА). (Шулек Б., РСА). **в.** *врста смокве* (Поповић Ђ., РСА).

кравка *ж а. врста брескве.* — У траци свијетлог олова њено лице као у брескве кравке (Божич М., РСА). (РЈА). **б.** *врста крушке* (Шулек Б., РСА).

краввуша *ж врста брескве* (Шулек Б., РСА; Вировитица, РЈА; Поповић Ђ., РСА).

кравјаја *ж врста јабуке* (БиХ, РСА).

кравача *ж врста шљиве* (Лика, РСА).

криводршка *ж врста крушке.* — Криводршка ... некака крушка с кривијем дршком (Вук). Криводршка не може значити крива дршка него некаку крушку са кривом дршком (Живановић Ј., БК 1904., РСА). (Лесковац, РСА).

кривопетља *ж врста јабуке.* — Кривопетља или рајнска кривопетља [је]: средње крупна, црвенопругаста зимска јабука, ваљкастог облика (Лукман Ф., РСА).

кривуља *ж а. врста смокве.* — У „трсју“ расте још неколико старих смокава „кривуља“, што крупноћом и слашћу својега плода не узмичу пред смирнским (Драженовић Ј., РСА). (ГЛХНД 1887, РСА). **б.** *врста маслине.* — Од три врсте има маслина ... Има и четврта врста која се зове „кривуља“ (Врчевић В., РСА). (Поповић Ђ., РСА).

крмећача ж *врста јабуке* (Шабаци, Милићевић 1876, 511).

крпуша ж *врста смокве* (Решетар М., РСА).

крстац, крстаца (крсца) м *врста крушке* (Поповић Ј., РСА).

крстовача ж *врста јабуке*. — Крстовача је јабука, која сазрева у септембру, а траје до Божића (Ниш, РСА). (Банија, РСА).

крстџка ж **а.** *врста крушке*. — Крстовка је једна врста крушака ... које зру око Крстовдана (Лесковац, Требјешанин Р., РСА). **б.** *врста јабуке* (ПИ, РСА).

кртајка ж *врста јабуке* (Левач, РСА).

крџлаја ж *врста јабуке* (Босна, РСА).

крџлача ж *врста шљиве* (Ваљево, Шулек Б., РСА).

крџлица ж **а.** *врста шљиве* (Шулек Б., РСА). **б.** *врста крушке*. — Крџлице су врста крушака које сазревају почетком јула, округле су, не богзна колико крупне (Врање, Влајинац М., РСА).

крџница ж **а.** *врста јабуке* (Лесковац, РСА). **б.** *врста крушке* (Лесковац, РСА). **в.** *врста шљиве* (Лесковац, РСА).

крџнаја ж *врста јабуке* (Полимље, Пољ. енс. 1, 530).

крџнаши, -аша м *врста ораха*. — Негује се ово воће ... ораси: „крџнаши” (Петровић П. Ж., РСА).

крџница и *крџница* ж **а.** *врста јабуке* (Дарувар, Хирц Д., РЈА; Бастаји, Скок, под ријечју круп). **б.** *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче ... крупнице, бартоловаче (Оток, Ловретић Ј., РСА). **в.** *врста шљиве* (Пирот, РСА).

крџњача ж *врста шљиве* (РСА; Хирц Д., РЈА).

крџстумџнка ж *врста крушке*. — Појешћете коју крушку крустумџнку и бергамку ... из мог воћњака (Винавер С., РСА).

крушка ж бот. с атрибутом: *виљамова крушка* (Лукман Ф., СБ 1938, РСА). *винска крушка* — Винска крушка је асталско воће које сазрева октобра, а траје највише три недеље (Шумадија, РСА). *царска крушка* — Нема сорти од позно јесењих и зимњих крушака, него се завршују са лиловачом и царском крушком, које се код нас до конца октобра најдаље одрже (СН 1890, РСА, под ријечју лиловача).

куџлица ж *врста крушке* (Крагујевац, РСА).

кулатуша ж *врста крушке*. — Крушке су им ... „кулатуша“ (или колатуша) (Поуње, Карановић М., РСА).

кулице, -ета с *врста крушке* (Лесковац, РСА).

- кунџка* ж *врста крушке* (Лесковац, РСА).
- куршумача* ж *врста шљиве*. — Набере се зелених шљива куршумача, па се метну у лонац да се кувају (Бољевац, Грбић С., РСА).
- кутињача* ж „јабука црвено-бијела, пјегава, реска“ (Skok, под ријечју гдуња). (Шулек Б., РСА).
- кутџрача* ж *врста јабуке* (Подравина, Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).
- лџврџнка* ж *врста трешиње* (Истра, Шулек Б., Skok, под ријечју лаор).
- лџзџнка* ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА; Славонија, РСА).
- лазањка* ж *врста крушке*. — „Овамо иде [крушка] *лазањка* ... пвнјем. Lazarinbirne“ (Ђаковштина, Skok, под одр. Лазар).
- лџзџрка* ж *врста крушке*. — Рушке ... Лазарке нарасту велике ... доста су водене, дођу о Госпе (Варош, Лукић 1919, 177).
- лакња* ж *врста јабуке*. — Такве су сорте [јабука], на пример: пранција ... везенка, лакња, ливадарка (Лукман Ф., РСА). (Дечани, Polj. enc. 1, 530).
- ластџвка* ж **а.** *врста маслине*. — Ластовка [је] *врста маслине* која расте високо и гранато (Словинац 1882, РСА). **б.** *врста смокве*. — Осим лозе ... расте још смоква и то ових врсти: петровача ... ластовка (Бјеловучић Н., РСА).
- латџнка* ж **а.** *врста смокве* (Требиње, Пихлер А., РСА). **б.** *врста јабуке* (Обади, Симић М., РСА).
- латифуша* ж *врста јабуке* (Ливно, Polj. enc. 1, 530).
- лаштрица* ж *врста смокве* (Далмација., Шулек Б., РСА; Неманић Д., РСА, 35; Рад ЈА 115, 136).
- левантџнка* ж *врста маслине*. — Генерал је познавао удомаћене врсте маслине: уљарице левантинке, мезанице, зузорке, облице (Ковач М., РСА, под одр. зузорка).
- лџвџнка* ж *врста крушке* (Врање, РСА).
- ледџница* ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА).
- ледџњака* ж *врста јабуке* (Славонија, РСА).
- ледџњача* ж *врста јабуке* (Колубара, РСА).
- лџдерица* ж *врста јабуке* (Клаић Б., РСА; Хирц Д., RJA).
- лџдеркиња* ж *врста јабуке* (Клаић Б., РСА; Хирц Д., RJA).
- леновача* ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... сељанчице, леноваче (СН 1902, 691).

лепотица ијек. *љепотица* ж *врста брескве*. — Лепотица. Американска сорта [брескве], сазрева септембра. Плод округло овалан ... Дрво велико ... са ретком круном (Зечевић М., РСА).

лепоцветка ијек. *љепцветка* ж *врста јабуке*. — Лепоцветка је јабука која сазрева у новембру и траје до децембра (Врање, РСА). Од свих јабука садиће се: колачара 20% ... љепцветка 10% (Bubić 1948, 11). (Ужице, ПИ, РСА).

лериња ж *врста крушке*. — Готово исто то важи и за највећи део других [крушака] јужносрбијанских сората (екшикути ... леринка и др.) (Лукман Ф., РСА).

лєсковача ж **а.** *врста јабуке* (Ваљево, РСА). **б.** *врста крушке* (Коцељева, Јошић Н.).

лєскѡвчѡнка и *лєскѡвчѡнка* ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА).

ливадарка ж *врста јабуке*. — Не би требало више засађивати: [јабуке] будимку ... бунарцике, ливадарке (СБ 1937, РСА). Такве су сорте [јабука], на пример: пранција ... везенка, лакња, ливадарка (Лукман Ф., РСА).

лимуника ж *врста јабуке*. — Лимуника, јабука сазрева наоавембра ... врло добра као привредно, а изврсна као асталско воће (Димитријевић Т., РСА). (Р—К, РСА).

лимунка (лимунка) ж **а.** *врста јабуке*. — Јабуке ... лимунке (СН 1902, 691). **б.** *врста крушке*. — Од наведених сората ... препоручили би Вам ... Од крушака: ангулемку ... зимску деканку ... можда још једну од раних сорти (лимунка, мирисавка, Вилдерова рана) (СБ 1938, РСА).

лимуњача (лимунџача) ж *врста јабуке* — Између многих сората јабука и крушака које се гаје поред путева, највише се цене ове: Јабуке ... Колачарка ... Лимуњача (Тодоровић Б., РСА). (РМС).

липовача ж *врста јабуке*. — Нема сорти од позно јесењих и зимњих крушака, него се завршују са липовачом и царском крушком, које се код нас до конца октобра најдаље одрже (СН 1890, РСА). (РЈА).

лисичарка ж *врста крушке*. — Највише се препоручују ... крушке ... леонка, лисичарка (Тодоровић Б., РСА).

лисјак м *врста смокве* (Поповић Ђ., РСА).

литрењача ж *врста крушке* (Политика 1950, 13717/3).

литровњача ж *врста крушке* (Врховина, Јошић Н.).

лифѡња ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).

лѝшѝѧька ж *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче ... олишањке или лишањке (Оток, Ловретић Ј., РСА).

лѡјзѧнка ж дијал. *врста крушке*. — Ретко да има лојза у коме нема трешања, ораха, оскоруша или једне сорте крушака назване „лојзанка“ (Тежак 1875, РСА). (Неготин, РСА).

лѡнчара ж *врста крушке*. — Од крушака највише су биле заступљене лончаре (арапке) (Самоупр. 1903, РСА). Крушке: ... лончаре, калуђерке (СН 1902, 691). Лончара крушка сазрева децембра, траје до марта, одлична као асталско и привредно воће (Шумадија, Димитријевић Т., РСА). (Политика 1950, 13717/3).

лѡнчѧрка ж *врста крушке*. — Од крушака цене се: зимњача (лончарка, арапка), „арапка“ (такушац, крупна такуша), такуша, водењача домаћа (Тодоровић Ч., РСА). (ПИ, РСА).

лѡпѧнца ж **а.** *врста смокве* (Сарајево, РСА. **б.** *врста трешње* (Мостар, Ђоровић С., РСА).

лубѧничѧрка ж **а.** *врста крушке*. — Саде се највише ... Крушке: јагодњаче ... пуцавке ... лубеничарке (Оток, Lovrećić 1897, 280). (Мачва, Николић 1966, у рјечнику; Колубара, Николић 1969, у рјечнику; Тамнава, Јошић Н.; Политика 1950, 13717/3). **б.** *врста јабуке* (Ваљево, РСА).

лубѧничка ж *врста крушке* (Сарајево, РСА).

лубѧњача ж *врста крушке* (Ужице, РСА).

лѡгуља ж *врста смокве* (Тројановић С., Дело 16, РСА).

лѡдаја ж *врста јабуке*. — Лудаја ... (у Србији) њека јесења јабука која се зове и брашнара (Србија, Ковачевић Љ., РЈА; I—V; РСА).

лѡдѧш, -аша м *врста ораха* (Пожаревац, РСА).

лѡнка ж *врста јабуке* (СН 1887, РСА).

лѡпија ж *врста брескве* (Дубровник, Вук; РЈА).

лѡтача ж *врста јабуке* (Полимље, Polj. енс. 1, 530).

лѡшчѧк, -ака м *врста ораха* (Шулек Б., РСА; Борјановић Ј., РСА).

лѡшчињѧк м *врста ораха* (Шулек Б., РСА; Борјановић Ј., РСА).

љѧсковача ж *врста крушке* (Славонија, РСА).

љѧштѧнка ж *врста крушке*. — Од воћа има ... крушака: јагодњача ... лубеничарака, љештанака ((Ужице, Милићевић 1876, 629).

љубачина ж *врста јабуке*. — Јабуке: ивањчице ... Ђулабије ... љубачине (Славонија, Марковац М., РСА).

љубеничарка ж *врста крушаке*. — Љубеничарке има две феле. Једна је округла и црљена, а друга округла и жута (Варош, Лукић 1919, 177).

љубењача ж *врста јабуке*. — Јабуке: ивањчице ... зеленике, козине, љубењаче (Славонија, Марковац М., РСА).

љутача ж *врста јабуке*. — Јабуке су све: или љутаче или слаткаче (Краље, Кларић И., РСА).

љутица ж *врста јабуке* (Петровић Ј., РСА; Херцеговина, Пихлер А., РСА).

магарица ж *шљива Prunus italica* (Симић М., Симоновић 1959).

магдалѐнка ж **а.** *врста јабуке* — Скоро истовремено са Магдаленком сазревају [крушке]: јечменка ... кањушка (ситна, крушкастог облика, загасито црвена ...) (Лукман Ф., РСА). (Шулек Б., РСА). **б.** *врста крушке* (Шулек Б., ЛК 1941, РСА).

магуша ж *врста крушке* (Босна, РСА).

мадуна ж *врста смокве* (Херцеговина, РСА).

мађарица ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА; РЈА).

мађарка ж **а.** *шљива Prunus domestica*. — Пожегача (мађарка, бистрица, домаћа шљива, плавка ...), је стара сорта, непознатог порекла ... Цвета позно ... Цепача (Polj. епс., под одр. шљива). Шљиве, које се употребљавају за сушење познате су у нашем народу под разним именима као: пожегаче, читловке, мађарке, цепаче (Милошевић Б., ГлМП 1930, РСА). (Поповић Ђ., РСА; Павловић П., РСА). **б.** *врста кајсије*. — Најбоље су се досад показале ове сорте: мађарка ... Павиот ... Мађарка има плодове осредње крупноће (Вубић 1948, 39).

мађаруша ж *врста шљиве*. — Од шљива ... препоручује се: жута мирабела ... или домаћа мађаруша („пожега“) (СН 1886, РСА). (Петровић С., РСА; Панчић Ј., РСА; Панчић Ј., Симоновић 1959; Сељак 1868, РСА).

мајчица (мајчица) ж *врста крушке*. — Има ... крушака ... мајчица, мирисаљка (Ужице, Милићевић 1876, 629).

мајкарија ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА; Банија, РСА).

малјинка ж *врста јабуке* (Ваљево, РСА; ПИ, РСА).

малинѓвка ж *врста крушке* (Славонија, РСА).

малињача ж *врста јабуке*. — [Јабука] Црвена озимња малињача (СН 1887, РСА).

маломешница ж **а.** *врста крушке.* — Маломешница [је] ... суврст крушке дозревајуће о малој маши [о Малој Госпођи] (Шулек Б., РСА). **б.** *врста јабуке* (Шулек Б., РСА).

маљавица (маља̀вица) ж *врста брескве.* — Маљавица (маљавуша) је маљава бресква (Борјановић Ј., РСА).

маља̀вурда ж *врста брескве* (Бачка, Борјановић Ј., РСА).

маља̀вуша ж *врста брескве.* — Маљавица (маљавуша) је маљава бресква (Борјановић Ј., РСА). (Бачка, Борјановић Ј., РСА).

маљѐнка ж **а.** *врста јабуке.* — Јабуре: ... маљенке, црвенице (СН 1902, 691). Најбоље [је] размножавати калемљењем ... У другом воћарском крају ... од јабука домаћих: маљенку, подринку и колубарку (Тодоровић Ч. 1901, 39). (Рудник, РСА). **б.** *врста крушке* (Ужице, РСА).

манда̀лѐнка ж **а.** *врста крушке* (Шулек Б., РСА; РЈА). **б.** *врста јабуке* (Шулек Б., РСА).

манда̀љѐнка ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА).

маргарѐтача ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).

маргарѐтиња ж *врста јабуке* (Skok; РСА).

марѐњача ж *врста крушке* (Сисак, Хирц Д., РЈА; Skok, под ријечју Марија).

ма̀рковача ж *врста јабуке* (Сиринић, РСА).

ма̀ртѐнка ж *врста крушке.* — Крушке: јагодњаче ... мартинке ... пуцавке (Оток, Ловретић Ј., РСА).

ма̀слара ж *врста крушке.* — Крушке: јагодњаче ... мирисавке, масларе, сипкуље (Оток, Ловретић Ј., РСА).

ма̀сларка ж *врста крушке.* — Крушке: ... караманке, масларке (СН 1902, 691). У лесковачком срезу зову масларке крушке мале и округле и слатке као мед. Стасавају око Божића у слами (Лесковац, Костић Т., РСА).

ма̀слѐнка ж *врста крушке.* — Пулхерија ... је издала налог, да се подвостручи стража ... код ... великих зимских масленки (масленке — fine сорте крушака) (Шовари Р., РСА).

маслѐњача ж *врста крушке* (СН 1887, РСА; Мостар, РСА).

ма̀слика ж *врста јабуке.* — Јабуре [су]: ивањчице (адамовке, петроваче). ... ђулабије, црне зеленике, округлине, зрнке и маслике (Славонија, Марковац М., РСА).

маслина ж бот. с атрибутом: *лубардѣшка (лубардешка) маслина*. — Лубардешка мало уља дава, а доста има мяса (Бока, Накићевић С, РСА). Лубардешке [су] ... врло меснате, али дају мало уља (Дробњаковић Б., ГлЕМ 1936, РСА). *мала маслина*. — Art Oliven ... које се зову и *мале* и држе се за најбоље (у Далмацији, Вук).

маслѣнка и мѣслѣнка ж а. *врста крушке*. — Број назива за разне сорте крушака у нашем језику прелази стотину. Ево тих назива: арапка ... лончара, лубеничарка, маслинка, медарка (Политика 1950, РСА). Маслинка је крушка, која сазрева у месецу августу. Одликује се слатким, сочним и „као масло“ меким месом (Злакуса, Павловић Б., РСА). (Ужице, РСА; ПИ, РСА). **б.** *врста јабука* (ПИ, РСА).

мѣслѣвка ж *врста крушке*. — Напомињемо још да се под именом масловка не подразумева само једна сорта крушке, већ да ово име означава многе ванредне сорте крушака којима се месо топи у устима налик на маслац (путер) (СБ 1938, РСА).

мѣтанѣвка ж *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче, петроваче ... матановке (Оток, Ловретић Ј., РСА).

мѣцуља ж *врста јабуке* (Арсенијевић В., РСА).

мѣѣрка ж а. *шљива Prunus domestica*. — Највише се саде шљиве и то ранке и мацарке, које ... зову читловке (Хомоље, Милосављевић С., РСА). Наша главна домаћа шљива зове се ... читловка што се само она по воћњацима у читлуцима засађивала и мацарка, што се држало да нам је преко Мацара доспела (Савић М., РСА). (у Ужичкој нахији, Вук, Рј; Срем, РСА; Смедерево, РСА; Горобиле, Николић М., усмена потврда; РЈА). **б.** *врста јабуке*. — Мацарка (мацаруша) је врло добра, крупна црвена јабука, држи се преко Ускрса (Фоча, Борјановић Ј., РСА). (БиХ, РСА; ПИ, РСА). **в.** *врста крушке* (Врање, РСА).

мѣѣруша ж а. *шљива Prunus domestica*. — [Српски народ] је од памтивека ... радо сушио и јео воће, особито шљиве тако зване „мацаруше“ (Тежак 1878, РСА).

Питомих воћака има доста, и то: ... шљива: мацаруша, црвењача (ранки) (Милићевић М. Ђ., РСА). (Вук). **б.** *врста јабуке*. — Мацарка (мацаруша) је врло добра, крупна црвена јабука, држи се преко Ускрса (Фоча, Борјановић Ј., РСА).

мѣшѣнка ж *врста јабуке*. — Машанка или машанка штајерска [је] нешто ситнија, жута, округласта јабука, врло финог мирисавог укуса (Лукман Ф., РСА). Онај други [сандук] је већ на тавану са машанкама ... на слами (Петровић В., РСА). (Војводина, Борјановић Ј., РСА; Клаић Б., РСА).

мѣшѣрка ж *шљива Prunus domestica* (Јуришић Ж., Симоновић 1959).

мѣдњача и *мѣдњача* ж а. *врста крушке*. — Медњача је врста крушака које су слатке као мед (Зеница, РСА). (Банија, РСА). б. *врста шљиве*. — Медњаче су ситне жуте (шаренкасте, посуте црвеним бобицама) шљиве (Дарувар, Славовија, РСА).

мѣдѡвка ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА).

мѣдѡвњача ж *врста јабуке*. — Јабукe: госпојице или иванчице ... медовњаче (Оток, Ловретић Ј., РСА).

мѣдунак, -нка м *врста крушке* (Крагујевац, РСА: Космет, Skok, под одр. мед).

мѣдунац, -нца м *врста крушке*. — Медунац је једна врста крупних летњих крушака које су слатке као мед. У Левчу се ове крушке зову карамани, а медунац зову жутицу (Темнић, Мијатовић С., РСА). Медунац је рана крушка, врло слатка, а има их белих и црних (Левач, Јаковљевић Т., РСА). (Чачак, Милићевић 1876, 692).

мѣдуника ж а. *врста шљиве*. — Медунике су ране шљиве и слатке су као мед (Сиринићка жупа, Симић М., РСА). (Шулек Б., РСА). б. *врста јабуке* (Шулек Б., РСА). в. *врста крушке* (Skok, под одр. мед).

мѣдунка ж *врста крушке*. — Имена крушака: медунке ... камењарке (Милићевић М. Ђ., РСА). (Левач и Темнић, РСА; Лесковац, РСА; Шулек Б., РСА).

мѣдуњак, -њка м *врста крушке*. — Квалитетом су чувене ове ... [крушке]: јерибасме, медуњци, водењаче (СН 1887, РСА).

мѣдуњика ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА; Skok, под ријечју мед).

мѣђумашиница ж *врста јабуке* (Хрватска, Арсенијевић В., РСА).

мезаница ж а. *врста смокве* (Поповић Ђ., РСА). б. *врста маслине*. — Генерал је познавао удомаћене врсте маслине: уљарице левантинке, мезанице, зузорке, облице (Ковач М., РСА).

мезѡвка ж *врста јабуке*. — Јабукe: госпојице или иванчице ... мезевке, медовњаче (Оток, Ловретић Ј., РСА).

мѣкача ж *врста јабуке* (у Ужичкој нахији, Вук).

мѣкѡш, -иша м *орак меке љуске*. — Мекиш је орах који се лако ломи (ЦГ, Јовићевић А., РСА). У босни народ дели ораје у „мекише“ и „коштуне“ (Воља 1926, РСА). (Skok, под ријечју мек).

мѣкуља ж *врста крушке* (Бачка, РСА).

мѣкушац, -шца м а. *орак меке љуске*. — Мекушац је врста ораха, мек је и отуда му и име (Пожаревац, Димитријевић Т., РСА). Мекушац је орах танке љуске (Срем,

Ђерић В., РСА). **б. врста бадема.** — Мекушац је мек орах или бадем (Борјановић Ј., РСА). Мекушац је орах или бадем коме је љуска мека (Максимовић Ј., РСА).

мекушица ж **а. врста бадема.** — Мекушица [је] ... мек бадем (Бакотић Л., РСА; Skok, под ријечју мек). **б. врста брескве.** — Мекушица [је] ... мекана бресква (Бакотић Л., РСА).

мелџија ж **врста крушке** (Босна, РСА).

мерисџка ж **врста крушке.** — Саду [се] њеке феле јабука, рушака, шљива и ораси. Рушке су најраширеније ... Мерисавке су крупне и ситне (Варош, Лукић Л., РСА).

меркушанта ж **врста смокве.** — Изнијела ми неколико меркушаната и мургуља, па сам се најела (Стон, Милас М., РЈА). (Skok, под ријечју меркушанта).

месница и **мџница** ж **а. врста маслине** (Шулек Б., РСА). **б. врста смокве** (Поповић Ђ., РСА).

мџуља ж **врста крушке** (Вука, Славонија, Шулек Б., Skok, под ријечју месо; Поповић Ђ., РСА).

метлача ж **врста крушке.** — Између јабука и крушака највише се препоручају за ова места ... Крушке: ... Лисичарка ... Метлача (Тодоровић Б., РСА).

метлаш, -аша м **врста шљиве** (Горобиле, Николић М., усмена потврда).

мехеленка ж **врста крушке.** — Мехеленка ... Има ситне до средње крупне плодове ... месо јој је сочно и врло топлоиво (Polj. енс., под одр. крушка).

мехелка ж **врста крушке.** — У најбоље крушке за наше прилике убрајају се ... калуђерка, зимска деканткиња, мехелка (СБ 1937, РСА). Мехелка ... требала би да се зове Јосипина из Мехелна, по немачком, или Јосипина из Малинеса, по француском имену места Мехелн у Белгији (Лукман Ф., РСА). (Bubić 1948, 25; Тодоровић Б., РСА).

мигавац, -џа м **шљива** *Prunus italica*. — Мигавац ... (у Смедер.) округла шљива, која се у нахији Рудничкој зове *пискор*, а у Јадру *џанарика* (Вук). Шљиве, које се не употребљавају за сушење, познате су у народу под именом ... белошљиве, мигавци, џанарике (Милошевић Б., ГЛМП 1930, РСА). (Смедерево, РСА).

мијољача ж **врста крушке** (Вук).

мијољак, -љка м **врста крушке** (Злакуса, РСА).

мијољка ж **а. врста крушке.** — Крушке су им ... јечмењача ... мијољка ... батвача (Карановић М., Развитак 1938, РСА). **б. врста јабуке.** — Јабуке су им ... петроваче ...

мијољке ... велике киселе ... које дозријевају о Михољдану (Карановић М., Развитак 1938, РСА).

миљшијанка ж *врста крушке* (Мостар, РСА).

миољача ж **а.** *врста јабуке* (Ужице, Милићевић 1876, 628). **б.** *врста крушке*. — Миољача има били и црни ... међу се у туршију ... купу уста, дођу о Миољу (Варош, Лукић 1919, 177).

миољњача ж *врста крушке*. — Овди знаду за ... Крушке: јагодњаче ... миољњаче или пецаре (Оток, Ловретић Ј., РСА).

мирисајвка ж **а.** *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче ... мирисавке, масларе (Оток, Ловретић Ј., РСА). Ако је крушка, је ли мирисавка, жетвенка или михољача (Ковачић А., РСА). Крушке лимунка, мирисавка ... Коју би ми од њих препоручили? (Самуровић М., РСА). (у Ужичкој нахији, Вук; Хирц Д., РЈА; Славонија, РСА; Политика 1950, 13717/3). **б.** *врста јабуке*. — Мирисавка ... [је] осредња слатка јабука (Шулек Б., РСА). Највише се препоручују за ова места: Јабуке ... мирисавка, михољача (Тодоровић Б., РСА). (Врање, Димитријевић Т., РСА). **в.** *врста брескве* (Херцеговина, РСА).

мирисајљка ж *врста крушке*. — Има ... крушака ... мајчица, мирисаљка (Ужице, Милићевић 1876, 629).

миришљајвка ж *врста јабуке* (Вучетић Н., РСА).

мислјинка ж *врста јабуке* (Крагујевац, Павловић Јер., РСА).

митровача ж *врста јабуке*. — Постоји још и безброј других домаћих сората јабука. Оне су слабе вредности ... Такве су сорте ... пранција ... митровача (Лукман Ф., РСА). (Лесковац, РСА).

михдљача и *михољача* ж **а.** *врста крушке*. — Нек ми роде крушке михољаче (нар. пјесма, РСА). Питомих воћака има доста, и то ... крушака: караманака, жутица ... михољача (Милићевић М. Ђ., РСА). Од крушака цене се: зимњача (лончарка, арапка), „арапка“ (такушац, крупна такуша), такуша, водењача ... зимкуља (стоји на дрвету до Божића), михољача, јагодњача (Тодоровић Ч. 1901, 37). (Вук). **б.** *врста јабуке*. — Од воћа има: јабука: бедрика ... миољача, шареника (Милићевић М. Ђ., РСА). Највише се препоручују за ова места: Јабуке: ... михољача, оманка (Alant arfel) (Тодоровић 1899, 257).

мишкарица ж *врста јабуке* (Петриња, Борјановић Ј., РСА).

мишћетин, -йна м *врста крушке*. — Најраније крушке: мостарска мушкателка („мишћетин“), шарена јулска и Жифарова масловка (Вубић 1948, 23).

мишћетїнка ж *врста крушке* (у Ужичкој нахији, Вук).

мишћетка ж *врста крушке*. — Мишћетка ... *врста крушака жутих и повеликих*, миришу, кад се једу. Вук у рјечн. има за ове крушке назив, мишћетинка, али ја нијесам у ужичком округу то име никад чуо (Стојановић Љ., РЈА). (Злакуса, РСА).

мишћија ж *врста крушке* (Škaljić).

млеткиња ж **а.** *врста смокве*. — Код нас у Боки имају ове врсте смокава: „Сушелице“ ... „тројке“ ... „францакане“, „попице“, „млеткиње“, јер су из Млетака овамо донесене (Бока, Накићевић С., РСА). (Остојић А., ГЛХНД 1887, РСА). **б.** *врста трешње*. — Млеткиње ... (у Боци) некаке бијеле велике трешње (Вук).

млијечница ж *врста крушке* (Skok, под ријечју млијеко).

мљѣчица ж *врста крушке* (Skok, под ријечју млијеко).

модрица ж *шљива Prunus domestica* (Симоновић 1959).

модруља ж **а.** *врста шљиве*. — Чим се појави напетак [болест] узме се сувих слива модруља, па се изваде шпице (Грђић-Бјелокосић Л., РСА). **б.** *врста смокве* (Брач, РЈА).

морáвац, -вца **м** *врста ораха* (Љештанско, Тешић 1977, у рјечнику).

морица ж *врста смокве* (Ријека, Шулек Б., РСА; Далмација, РСА; РЈА).

мòслáвка ж *врста крушке* (Славонија, Борјановић Ј. и Арсенијевић В., РСА; Ораховица, Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).

мòслáвкиња ж *врста крушке* (Славонија, Борјановић Ј. и Арсенијевић В., РСА; Ораховица, Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА).

мòтичáнка ж *врста шљиве*. — „Каква патока? Каква клипара? ... То је препецана башица! Од седам година! Од шљиве мотичанке! Сам сам је хватао!“ — једи се Имро и хвали своју шљивовицу (Цепелић И., РСА). (Нашице, Шулек Б., РЈА; Поповић Ђ., РСА; Борјановић Ј., РСА).

мркаљуша ж *врста крушке*. — Још се међу крушке у туршију, и то понајвише ... *такиша*, *карамут* и *мркаљуша* (Грђић-Бјелокосић Л., РСА). Код нас се суше само домаће крушке ... као што су: *мркаљуше* (из околице Фоче), *дугуља* (из околице Градачца), и *такише*, т. зв. *бијеле такише* (Bubić 1948, 32).

мркица ж *врста трешње*. — Родила мркица, сва се у земљу савила (Љештанско, Тешић 1977, у рјечнику). (Ужице, РСА).

мртòшáнка ж *врста смокве*. — Смоква је *пољарица*, *цвитењача* ... *мртошанка* ... а то прама доби од године, како дозрије (Пољица, Иванишевић Ф., РСА).

мугавац, -авца м *шљива* Prunus italica. — Има шљива: мацаруша, трношљива или мугаваца (Крагујевац, Милићевић 1876, 300).

мудаја ж *шљива* Prunus italica. — Шљива има више сората, као што су: мацарка, ранка плава и црвенкаста, ранка бела или белошљива и мудаја (Карић В., РСА). (Јуришић Ж., Симоновић 1959).

мудара ж *шљива* Prunus italica (Крагујевац, РСА).

мудача ж *шљива* Prunus italica. — Мудача је врста шљиве (Славонија, Борјановић Ј., РСА). (Вук; Симоновић 1959).

мудовача ж *шљива* Prunus italica. — Воћака има доста, и од више врста ... Шљива има ... мудовача, беловача (Милићевић М. Ђ., РСА). (Јуришић Ж., Симоновић 1959; Бенешкић Ј., РСА).

мудбвка ж *шљива* Prunus italica (Бенешкић Ј., РСА).

мудбрка ж *шљива* Prunus italica (РСА; Јуришић Ж., Симоновић 1959).

муклија ж *врста јабуке* (ужички крај, Марковић С., усмена потврда).

мукуља ж *врста шљиве* (Зеница, РСА).

муљац, -љца м *врста шљиве*. — Муљац личи на мацарку, само није тако плаве боје, више је зеленкасто-мрк; мекши је, водникав, много слађи од мацарке и раније зри (Заглавак, Стефановић Ж., РСА). (Тупижница, РСА).

муљача ж *врста шљиве*. — Муљача се зове једна врста шљиве. Расте високо и право тако, да су гране све усправне. Плод је дугуљаст и загасите боје, слadak је кад сасвим презри, а иначе је горак (Тимок, Станојевић С. и Цветковић М., РСА). (Тимок, Станојевић М., РСА).

муљаш м *врста шљиве*. — Муљаш је врста шљиве. Стиже род у августу, док нису добро зреле, горке су. Месо им се не одваја од коштице (Зајечар, Цветковић М., РСА).

муљаша ж *врста шљиве* (Алексинач, РСА).

мургуља ж **а.** *врста маслине* (Решетар М., РСА). **б.** *врста смокве* (РЈА).

мускателка ж *врста крушке*. — Истовремено стижу и разне мускателке [крушке] ... чији мирис понешто личи на мирис грожђа тамњанике (Лукман Ф., РСА).

муслима ж *врста јабуке* (Зеница, РСА).

муслимача ж *врста јабуке* (Подриње, Пољ. енс. 1, 530).

мутавица ж *врста шљиве* (Срем, РСА).

муцавац, -авца м *шљива* Prunus italica (у Фрушкој гори, Вук; Симоновић 1959).

мўцавица ж *врста шљиве* (Поповић Ђ., РСА).

мўцалица ж *шљива* Prunus italica. — Муцалица је врста шљиве (слична тургуњи, само мало дугуљастичја). Слабо рађа, али брзо расте, те је радо узимају за подлогу при калемљењу (Беочин, Борјановић Ј., РСА). (Срем, Медић М., РЈА; Поповић Ђ., РСА; Јуришић Ж., Симоновић 1959).

мўчница ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА; Славонија, Борјановић Ј., РСА).

мушкàлица ж *врста јабуке* (Славонија, Борјановић Ј., РСА).

мушкàтелица ж **а.** *врста јабуке* (НН 1898, РСА; Николајевић Ђ., РСА). **б.** *врста брескве* (Неманић Д., РСА).

мушкàтѐлка ж *врста крушке*. — Од других домаћих сорти крушака најбоље су: „мушкатин“ (мушкателка) а у сјеверној Босни „кањишка“ (Bubić 1948, 20).

Најраније крушке: мостарска мушкателка („мишћетин“), шарена јулска и Жифарова масловка (Bubić 1948, 23).

мушкàтѐлка ж *врста јабуке* (Поповић Ђ., РСА).

мушкàтѐн, -йна м *врста крушке*. — Од других домаћих сорти крушака најбоље су: „мушкатин“ (мушкателка) (Bubić 1948, 20).

мушкàтица ж *врста јабуке* (Шулек Б., РСА).

мушкàтљька ж *врста крушке* (Хрватска, Борјановић Ј., РСА; РЈА).

мушкàћела ж *врста крушке* (Зоре Л., РСА; Дубровник, Skok, под ријечју мосак).

мўшкиња (мўшкиња) ж *врста јабуке* (Банија, Воркапић Ј., РСА; Слобоштина, Милеуснић С., РСА; Дубица, Хрваћанин Манојло и Мојо, РСА).

мўшкута ж *врста јабуке* (Борјановић Ј., РСА; Шулек Б., РСА).

мўшкутница ж *врста јабуке* (Борјановић Ј., РСА; Шулек Б., РСА).

наполѐнка ж **а.** *врста крушке*. — Наполеонка је крушка, сазрева септембра, траје до новембра, одлична као асталско а врло добра као привредно воће (Ужице, Димитријевић Т., РСА). **б.** *врста трешиње* (СН 1887, РСА).

небожица (небожица) ж *врста шљиве* (Банија, РСА; Дубица, РСА).

никòлѝјка ж *врста трешиње* (Коцељева, Јошић Н.).

никòљача ж *врста крушке*. — Никољача је крушка сазрева крајем октобра и почетком новембра, траје око пет недеља, а добра је као асталско и привредно воће (Врање, Димитријевић Т., РСА).

ноћајка ж *врста јабуке*. — Ноћајке су једна врста старинских српских јабука. Дрва су јако разграната. Под њима се држало и суђење и зборови (Мачва, Борјановић Ј., РСА). Старији и виђенији домаћини беху већ поседали на клупе под оне две старе јабуке „ноћајке“ (Комарчић Л., РСА).

облица и **облица** ж **а.** *врста маслине*. — Величина и каквоћа плода зависи од врсте маслине. Овде [у Паштровићима] постоје три врсте: жутица, црњака и облица (Вукмановић Ј., ГЛЕМ 1939, РСА). Генерал је познавао удомаћене врсте маслине: уљарице левантинке, мезанице, зузорке, облице (Ковач М., РСА). (Дубровник, РСА; РЈА). **б.** *врста смокве*. — Облица, суврст обле извана зелене, изнутра биеле нетечне смокве (Приморје, Шулек Б., РСА). (Шибеник, РСА; Поповић Ђ., РСА).

обртџушка ж *врста јабуке*. — Обртџушка је име јабуке која стасава почетком октобра. Љуска јој је жута, с присојне стране осута црвеном, а месо бело, сочно, слатко и пријатно (Злакуса, Ужице, Павловић Б., РСА).

обрџчњара ж *врста крушке* (Славонија, Борјановић Ј., РСА; Шулек Б., РСА; Поповић Ђ., РСА; РЈА).

оврљача ж *врста јабуке*. — Јабука има: самониклица, оврљача, ребелџуша (Милићевић М. Ђ., РСА). (Подриње, Милићевић 1876, 567; РЈА).

овчарица ж *врста крушке* (Левач, РСА).

овчарка ж **а.** *врста јабуке*. — У нашем језику има око 150 назива за разне сорте јабука. Ево најобичнијих и најчешћих: бабовача белица ... овчарка, петровача (Политика 1950, РСА). (Нашице, Шулек Б., РСА; Нашице, Борјановић Ј., РСА). **б.** *врста крушке* (Јагодина, Милићевић 1876, 209).

огњилача ж *врста крушке*. — Донијет ћу са собом огњилача, да се засладимо. Већ су омекшале (Горан И. К., РСА). (Суњ, Хрватска, I—V).

ожиљчавица ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... ожилчавице, сегедњаче (Оток, Lovrečić 1897, 280).

озданџка ж *врста крушке*. — Крушке ... озданџке, вођинке, госпојице (Оток, Lovrečić 1897, 280).

озимаја ж *врста крушке*. — Има ... крушака: водењаја, озимаја ... караманак ... и ситних кисељачица (Милићевић М. Ђ., РСА, под одр. водењаја). Само је пред кућом била она стара зимкуља куршка, што се сваке године окити лепим сипкавим озимајама, као што се трн начичка трњинама (Дачић Ж., РСА). (Србија, РЈА; Драгачево, РСА; Лика, РСА).

озимара ж *врста крушке* (Шаптиновац, Ившић С., РЈА).

озимача ж **а.** *врста крушке*. — Питомих воћака има доста, и то ... крушака: караманака ... озимача (Милићевић М. Ђ., РСА). Посадили су све само јесење воће: јабуке ђуле и колачаре и крушке арапке и озимаче (Дачић Ж., РСА). (у Ужичкој нахији, Вук). **б.** *врста јабуке* (БиХ, Борјановић Ј., РСА; Шулек Б., РЈА).

озимија ж *врста крушке*. — Има крушака: водењаја, озимија (Милићевић М. Ђ., РСА).

озимика ж *врста крушке* (НН 1898, РСА).

озимина ж *врста крушке* (Шулек Б., РСА).

озимица и *озимица* ж **а.** *врста крушке*. — Шљиве већ обране, али дуње и крушке озимице још се жуте (Дачић Ж., РСА). Проберу се лепе и здраве крушке, обично водењаци и крушке озимице, па се наслажу у какав чабар и прелију прокуваном водом (Бољевац, Грбић С., РСА). **б.** *врста смокве*. — Смоква је пољарица, цвитењача, капучарица, озимица (под зиму зрија), петровача (о Петровудне) (Пољица, Иванишевић Ф., РСА).

озимка ж *врста јабуке* (Ужице, РСА).

око с с атрибутом *вдловскѡ ѡко* *врста трешиње*. — У сјевероисточној Босни ... уведени су и Хеделфингеров хрушт и крупни црни хрушт, а понегдје и воловско око (Вубић 1948, 33).

округлача ж *врста шљиве* (Мијатовић Ј., РСА).

округлиџна ж *врста јабуке*. — Јабуке [су]: ивањчице (адамовке, петроваче) ... ђулабије, црне зеленике округлине, зрнке и маслике (Славонија, Марковац М., РСА). Феле јабука ... Округлине су сасвим округле, мање од шаке (Варош, Лукић Л., РСА). (Славонија, Борјановић Ј., РСА).

округлица ж **а.** *врста крушке*. — Округлица зове се врста крушака чији род је округлао и зре августа месеца (Мали Пожаревац, Остојић Д., РСА). Округлица је врста крушке ситног, округлог плода (Горобиље, Николић М., РСА). Крушке ... округлице, житњаче, илињаче (Оток, Lovrečić 1897, 280). **б.** *врста шљиве*. — Округлица значи неку врсту ситнијих округлих шљива (Бос. Крајина, Закић Д., РСА). Округлица значи врсту шљива (пискавац) (Мали Пожаревац, Остојић Д., РСА). **в.** *врста јабуке*. — Округлица је врста јабуке — будимка (Миловановић Е., РСА). (Славонија, Борјановић Ј., РСА; Шулек Б., РСА).

округљача ж *врста крушке* (Обади, Сребреница, Симић М., РСА).

округљаши, -аша м *врста крушке*. — Округљаши је крушка округла и средње величине, кад сазри, пожути (Полимље, Јевђевић М., РСА).

олишања ж *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче ... олишање или лишање (Оток, Ловретић Ј., РСА).

оманка ж *врста јабуке* — Највише се препоручују за ова места: Јабуке: ... михољача, оманка (Alant apfel) (Тодоровић 1899, 257). (Тодоровић Б., РСА).

орак м бот. с атрибутом: **бели/бијели орах** *орак* Juglans regia (Етингер Ј., Симоновић 1959).

ориовача ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... рижњаре, ориоваче (Оток, Lovretić 1897, 280).

орешкиња ж *врста трешње* (I—V, под ријечју трешња).

ошљача ж *врста шљиве*. — Ошљаче или плаве јесу ... дугуљасте, плаве, крупне, могу се раскалајати (Варош, Лукић 1919, 180).

пазјарка ж *врста јабуке* (Полимље, Polj. enc. 1, 530).

памуклија ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... двородњаче, туркиње, памуклије (Оток, Lovretić 1897, 280). (у Ужичкој нахији, Вук; СН 1902, 691; Крагујевац и Рудник, Милићевић 1876, 301 и 354).

памукчија ж *врста јабуке*. — Од воћа има: јабука: бедрика, коњуха, памукчија (Милићевић М. Ђ., РСА, под одр. коњуха).

памучјарка и **памучјарка** ж *врста брескве* (РЈА).

пандара ж *шљива* Prunus italica. — Пандара је крупна калемљена плава шљива (Рудник, Караулић Р., усмена потврда). (у Рудничкој нахији, Вук; Крагујевац, Милићевић 1876, 300).

паочјанка ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... паочјанке, срчике (СН 1902, 691). (ист. Србија, Polj. enc. 1, 530).

папрјенка ж *врста јабуке*. — Папрјенке су најситније. Мало су црљене, горчу, па су ко ораси крупне ... Дођу показно у јесен, добро меришу и могу се ушчувати (Варош, Лукић 1919, 179).

папрјњача ж *врста крушке* (Политика. 1950, 13717/3).

парадија ж *врста јабуке*. — У Привлаки још [и јабуке] загорјанике, преслине ... парадије (Оток, Lovretić 1897, 280). [Јагодица] искочила у образу ко двије парадије (Тординац Н., РМС). Парадије су ситне, полак жуте, а полак црљене ... дођу о Гојспама ... Више су тврде и слатке (Варош, Лукић 1919, 179).

пàсјара ж *врста шљиве*. — Пасјара (црне округле ситне [шљиве]) (Оток, Lovrečić 1897, 280)

пàсјача ж *врста шљиве* (Деановић М., РМС).

пàстѡрчица ж *врста крушке*. — Калуђерка или пасторчица, поповача је у нашим крајевима најпознатија страна сорта крушака (Лукман Ф., РСА, под одр. калуђерка).

пàстр̄мка ж *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују за ова места: ... пастрмка (Тодоровић Б., РМС).

патричарка ж *врста јабуке* (Славонија, Вук; Skok, под ријечју патерностер).

пау̀сија и **пау̀сија** ж *врста маслине*. — Масне маслине све нијесу обличја истог ... има и паусија с горкијем месом (Маретић Т., РМС).

пашѝлма ж *врста јабуке*. — Такве су сорте [јабука], на пример: пранција ... пашалма, буздогања, дервишка (Лукман Ф., РСА, под одр. буздогања).

паши́нка ж *врста јабуке* (Сандак, Polj. енс. 1, 530).

пѣ̀гавица ијек. **пјѣ̀гавица** ж *врста крушке* (Политика 1950, 13717/3; РЈА; Срем, Skok, под ријечју пјега).

пелѣ̀гр̄инка ж *врста смокве*. — Кад не роде пелегринке, кад прољеће осакати (Каштелан Ј., РМС).

пелимача ж *врста јабуке* (Бастаји, Skok, под ријечју пелин).

пепѣ̀л̄њача ж *врста крушке*. — Саде се највише ... Крушке: јагодњаче ... капетановке ... пепелњаче, коштакте (Оток, Lovrečić Ј., 280).

перајка ж *врста јабуке*. — Јабуке ... перајке (перуше) (СН 1902, 691).

пѣ̀руша ж *врста јабуке*. — Јабуке ... перајке (перуше) (СН 1902, 691).

пѣ̀тлача ж *врста крушке*. — Највише се препоручују ... крушке ... леонка, лисичарка, петлача (Тодоровић Б., РМС).

пѣ̀тровача ж **а.** *врста јабуке*. — [Јабука] има доста, и то ... петровача, слаткача, кисељача, колајнача (Крагујевац и Рудник, Милићевић 1876, 301 и 354). Сочна је ко јабука петровача (Кошутић Р., РМС). Јабуке: госпојице или иванчице, петроваче (Оток, Lovrečić 1897, 280). (Политика 1950, 13699/5; Јагодина, Милићевић 1876, 209; Мачва, Николић 1966, у рјечнику; Колубара, Николић 1969, у рјечнику; Горобиле, Николић М., усмена потврда; Врховина, Јошић Н.). **б.** *врста крушке*. — Крушке ... јагодњаче, петроваче, јечмењаче (Оток, Lovrečić 1897, 280). (Политика 1950, 13717/3; Врховина, Јошић Н.). **в.** *врста смокве*. — Петровача бијела ... је [смоква] врло крупних плодова само за потрошњу у врло свјежем стању (Вубић 1948, 41).

пѐтрѡвка ж **а.** *врста јабуке.* — У мојој башти осушила [се] петровка (Секулић И., РМС). **б.** *врста крушке.* — Петровке су [крушке] скоро исте ко и јагодњаче, само су ситније (Варош, Лукић 1919, 176).

пѐтровњача ж **а.** *врста крушке* (Врховина, Јошић Н.). **б.** *врста јабуке* (Врховина, Јошић Н.). **в.** *врста смокве.* — Цвјетају смокве петровњаче (Мартић Г., РМС).

пѐцара ж *врста крушке.* — Овди знаду за ... Крушке: јагодњаче ... миољњаче или пецаре (Оток, Ловретић Ј., РСА, под одр. михољњача).

писина ж *врста јабуке.* — Писине су мало дугуљасте и све црљене ... дођу по Бартолову, па су мекане и брашнате (Варош, Лукић 1919, 178).

пѝскавац, -āvца м *шљива Prunus italica.* — Округлица значи врсту шљива (пискавац) (Мали Пожаревац, Остојић Д., РСА, под одр. округлица). (Чачак, Милићевић 1876, 692; Горобиле, Николић М., усмена потврда).

пѝскор м *шљива Prunus italica* (у Рудн. нахији, Вук; РМС; Крагујевац, Милићевић 1876, 301).

пискоруша ж *шљива Prunus italica* (Јуришић Ж., Симоновић 1959).

пѝцуља ж „маслина танка, а дуга, названа по облику коштица ...“ (Дубровник, Скок, под ријечју пиц).

плāvка ж *врста шљиве.* — Свијетлоплаве јој очи помодреле као шљиве плавке (Божих М., РМС).

плāvуша ж *врста шљиве* (Драгачево, Ђукановић 1995, 200).

плѡуска ж *врста крушке.* — Под Јаглинама је била крушка риђуша, било је провњача, плусака, зимњача и који карамут (Врховина, Јошић Н.).

плѡускача ж *врста крушке* (Вук; Мачва, Николић 1966, у рјечнику).

плѡускавица ж *шљива Prunus italica* (Симић М., Симоновић 1959).

плѡускача (*плѡускача*) ж *врста крушке* (Вук; Колубара, Николић 1969, у рјечнику).

плѡуцавица ж *врста шљиве* (РЈА, РМС).

плѡуцара ж *врста крушке* (РЈА; Скок, под ријечју плувати).

погāчара ж *врста јабуке* (Свезнање, РМС).

погачāрка ж *врста јабуке.* — Од јесењије јабука најљевше су зеленике, погачарке и црљенике (Врховина, Јошић Н.).

погачница ж **а.** *врста јабуке.* — Зову ју [јабуку колачару] још и ... погачница ... или божићница (Лукман Ф., РСА, под одр. кањижак). **б.** *врста крушке* (Политика 1950, 13717/3).

по̀дрѝнка ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... градињаче, подринке (дринке) (СН 1902, 691). Најбоље [је] размножавати калемљењем ... У другом воћарском крају ... од јабука домаћих: маљенку, подринку и колубарку (Тодоровић Ч. 1901, 36).

по̀друмаја ж *врста јабуке*. — Јабуке ... подрумаје (подрумаче) (СН 1902, 691).

по̀друмача ж *врста јабуке*. — Јабуке ... подрумаје (подрумаче) (СН 1902, 691).

пожска ж *шљива Prunus domestica* (Симић М., Симоновић 1959).

по̀жега ж *шљива Prunus domestica*. — Међу свима шљивама најбоља је наша јесења, домаћа, српска шљива (цепача, пожега, мађарка) (Тодоровић Ч. 1901, 33). (Јуришић Ж., Симоновић 1959; Бенешкић Ј., РСМ).

по̀жегача ж *шљива Prunus domestica*. — Пожегача (мађарка, бистрица, домаћа шљива, плавка ...), је стара сорта, непознатог порекла ... Цвета позно ... Цепача (Polj. епс., под одр. шљива). Највише је распрострањена ... шљива пожегача (мађарка, савка, мрка шљива) (Bubić 1948, 3). (Поповић Ђ., Симоновић 1959).

по̀жегиња ж *шљива Prunus domestica* (Јуришић Ж., Симоновић 1959).

по̀жешкиња ж *шљива Prunus domestica*. — (Шљиве) тургуње, које такођер доспијевају прије пожешкиња, ни оне нијесу врло плаветне као пожешкиње, него црвене и не могу се цијепати (Вук). (Вук, Симоновић 1959).

по̀лошка ж *врста крушке* (Јагодина, Милићевић 1876, 210).

по̀љарица ж *врста смокве*. — Смоква је пољарица, цвитењача, капучарица, озимица (Пољица, Иванишевић Ф., РСА).

по̀моранѝница ж *врста крушке*. — Највише се цене за ова места ... крушке ... поморанѝница (Тодоровић 1899, 259).

по̀падија ж *врста јабуке*. — Између многих сората [јабука] ... највише се цене ... попадија, ренета (Тодоровић Б., РСМ).

по̀падика ж *врста јабуке* (РСМ).

по̀пица ж *врста смокве*. — Код нас у Боки имају ове врсте смокава: „Сушелице“ ... „тројке“ ... „францакане“, „попице“, „млеткиње“, јер су из Млетака овамо донесене (Бока, Накићевић С., РСА, под одр. млеткиња).

по̀повача ж **а.** *врста крушке*. — Калуђерка или пасторчица, поповача је у нашим крајевима најпознатија страна сорта крушака (Лукман 1938, 20). (РЈА; Политика 1950, 13717/3; Шабац, Милићевић М. Ђ., 511; Мачва, Николић 1966, у рјечнику; Колубара, Николић 1969, у рјечнику). **б.** *врста јабуке*. — Између јабука ... највише се препоручују за ова места ... поповача ... посластичарка (Тодоровић 1899, 257).

пòсавица ж шљива *Prunus domestica*. — Посавице знају да оману, збаце род, а бјелик ријетко кад (Врховина, Јошић Н.).

пòсāвка ж шљива *Prunus domestica* (РМС).

поскӯрњача ж *врста јабуке*. — Поскурњача ... Она може бити врло велика, на кисела је и кад се устоји просипа се у устима као брашно (Вук).

пòсластичāрка ж *врста јабуке* — Између јабука ... највише се препоручују за ова места ... поповача ... посластичарка (Тодоровић 1899, 257).

пранција ж *врста јабуке*. — Јабукe: ... кожаре, пранције (СН 1902, 691). Постоји још и безброј других домаћих сората јабука ... на пример: пранција, кадуманка, авајлија (Лукман Ф., РСА, под одр. кадуманка). (Брод, Skok).

прāпòрка ж *врста шљиве* (Алексинац, Милићевић 1876, 814).

прāшњара ж *врста крушке* (Ориовац, Skok, под ријечју прах).

преслина ж *врста јабуке*. — У Привлаки још [и јабуке] загорјанике, преслине (прислине ...), парадије (Оток, Lovretić 1897, 280).

прèспāнка ж *врста јабуке*. — Од домаћих јабука треба садити свуда што више тетовки и преспанки (карабаше) (СБ 1937, РСА, под одр. карабаша).

прислина ж *врста јабука* (РМС).

прòвњача ж *врста јабуке*. — Под Јаглинама је била крушка риђуша, било је провњача, пљусака, зимњача и који карамут (Врховина, Јошић Н.).

прòјара ж *врста јабуке* (Ужице, Милићевић 1876, 628).

прòкупка ж *врста јабуке*. — Јабукe: ... прокупке (СН 1902, 691). (РМС).

прòњача ж *врста крушке* (у Шумадији, Вук).

пранција ж *врста јабуке*. — Јабукe: ... кожаре, пранције (СН 1902, 691). Постоји још и безброј других домаћих сората јабука ... на пример: пранција, кадуманка, авајлија (Лукман Ф., РСА, под одр. кадуманка). (зап. Морава, Polj. enc. 1, 530).

прāпòрка ж *врста шљиве* (Алексинац, Милићевић 1876, 814).

преслина ж *врста јабуке*. — У Привлаки још [и јабуке] загорјанике, преслине (прислине ...), парадије (Оток, Lovretić 1897, 280).

прèспāнка ж *врста јабуке*. — Од домаћих јабука треба садити свуда што више тетовки и преспанки (карабаше) (СБ 1937, РСА, под одр. карабаша).

прислина ж *врста јабука* (РМС).

прòвњача ж *врста крушке*. — Под Јаглинама је била крушка риђуша, било је провњача, пљусака, зимњача и који карамут (Врховина, Јошић Н.).

прђјара ж *врста јабуке* (Ужице, Милићевић 1876, 628).

прђкупка ж *врста јабуке*. — Јабуре: ... прокупке (СН 1902, 691). (РМС).

прђњача ж *врста крушке* (у Шумадији, Вук).

прђсѣнка ж *врста крушке* (Шаптиновац, Skok, под ријечју просо).

прошјанка ж *врста јабуке*. — Јабуре: ... прошјанке (СН 1902, 691).

прђскавица ж *шљива Prunus italica* (Јуришић Ж., Симоновић 1959; Бенешић Ј., РМС).

прђскāвка ж *шљива Prunus italica* (Јуришић Ж., Симоновић 1959; Бенешић Ј., РМС).

прђскуља ж *шљива Prunus italica*. — Окитиле се цвећем шљиве ранке: белице, јајаче, прскуље (Ољача М., РМС). (Јуришић Ж., Симоновић 1959; Винковци, Skok, под ријечју прскати).

прђтабоњка ж Пртабоњка [је] „врста лијепе јабуке унесене из Италије“ (Конавли и Дубровник, Skok, под ријечју пртабоњка).

прђтача ж *врста јабуке* (Шабац, Милићевић 1876, 511; РМС).

прђгача ж *врста јабуке*. — Лукас ... поделио је све сорте јабука ... у петнаест група, тј. на: ... пругаче ... чуњаче ... колачаре (Тодоровић 1899, 62—63).

прђтаја ж *врста јабуке* (РМС).

прђтара ж *врста јабуке* (РМС).

прђтика ж *врста јабуке*. — Прутике су црљенкасте јабуке, више црљене него биле, а имају по себ пруже ... Сазривање о Малој Госпе (Варош, Лукић 1919, 178).

прђтовача ж *врста јабуке* (Вук; РМС; Политика 1950, 13699/5; Ужице, Милићевић 1876, 628).

прђтуља ж *врста јабуке* (Вук; Шабац, Милићевић 1876, 511; РМС).

пударица ж *врста крушке*. — Пударике су [крушке] крупне и жуте ... дођу пред пударином (Варош, Лукић 1919, 177).

пурак, -рка м *шљива Prunus italica* (каталог САНУ, Симоновић 1959).

пуркача ж *шљива Prunus italica* (Јуришић Ж., Симоновић 1959; РМС).

пуцавица ж **а.** *врста смокве*. — Над њиме ... висјеле [су] смокве пуцавице ... крцате медена сока (Ћипико И., РМС). **б.** *врста шљиве* (РЈА).

пуцавка ж *врста крушке*. — Саде се највише ... Крушке: јагодњаче ... капетановке ... разбигуз, пуцавке (Оток, Lovretić 1897, 280).

пуџалица ж *врста смокве*. — Један огранак пун је меснатих обних смокава пуџалица и вјешалица (Ћипико И., РМС).

пуџара ж *врста шљиве* (РЈА).

пиџеничџрка ж *врста крушке* (РМС).

разбџјача ж *врста крушке* (Политика 1950, 13717/3).

разбџгуз м *врста крушке*. — Саде се највише ... Крушке: јагодњаче ... капетановке ... разбџгуз, пуџавке (Оток, Lovreћић 1897, 280).

рајковача ж *врста јабке*. — Између јабука ... највише се препоручују за ова места ... посластичарка, рајковача, ребрача данцишка (Тодоровић 1899, 257).

рајнац, -нца м *врста крушке* (Рудник, Skok, под ријечју ран).

рајнић, -ића *врста ораха* (РМС).

рајница и *рајница* ж *врста трешње*. — Има данас више стотина врста [трешања] . . . раница, закићевака, руштева, белица (Матица 1867, РМС).

рајнка ж **а.** *врста јабуре* (Политика 1950, 13699/5). **б.** *врста шљиве* *Prunus divaricata*. — Питомих воћака има доста, и то: ... шљива: маџаруша, црвењача (ранки) (Милићевић М. Ђ., РСА, под одр. маџаруша). Шљива има више сората, као што су: маџарка, рајнка плава и црвенкаста, рајнка бела или белошљива и мудаја (Карић В., РСА, под одр. мудаја). (Јуришић Ж., Симоновић 1959; Горобиље, Николић М., усмена потврда).

рајновача ж *шљива* *Prunus divaricata* (Колубара, Николић 1969, у рјечнику; Љештанско, Тешић 1977, у рјечнику).

рајнуша ж *врста шљиве* (Горобиље, Николић М., усмена потврда).

рајњака ж *шљива* *Prunus divaricata* (Јуришић Ж., Симоновић 1959; РМС).

рајњуша ж *шљива* *Prunus divaricata* (Јуришић Ж., Симоновић 1959; РМС).

рајсинка ж *врста јабуре*. — Јабуре: ... ресавке, расинке (СН 1902, 691). [Треба размножавати] јабуре: расинку, тетовку, јастрепчанку (Тодоровић Ч., РСА, под одр. јастрепчанка). (Расина, Polj. енс. 1, 530).

рајсџвка ж *врста јабуре* (Полимље, Polj. енс. 1, 530).

рајсџвка ж *врста крушке*. — Растовке нарасту јако високе и гранате ... Дођу о Госпе ... а слабо меришу (Варош, Lukiћ 1919, 177).

рајдџт, рдџта м *врста трешње*. — Рдџт ... (у Шумадији) некака трешња, која се рска (Вук).

ребељуша ж *врста јабуке*. — Јабука има: самониклица, оврљача, ребељуша (Подриње, Милићевић 1876, 567).

ребрача ж *врста јабуке*. с атрибутом: *пругаста ребрача* — Између јабука ... највише се препоручују за ова места ... рајковача, ребрача данцишка, ребрача пругаста (Тодоровић 1899, 257).

регенткиња ж *врста крушке*. — Регенткиња или владојла ... [је] октобарско-новембарска фина масловка, нешто ситнија и прилично осетљива (Лукман 1938, 29).

ресавка ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... ресавке (СН 1902, 691). У четвртом воћарском крају ... [треба размножавати] јабуке: зајечарку, тимочанку, ресавку и сладунку (Тодоровић Ч. 1901, 36).

решетарка ж *врста крушке* (Р—К, РМС).

рибњача ж *врста јабуке* (РМС).

риђуша ж **а.** *врста крушке*. — Риђуша крушка стане да пристиже нономо кад стању да се жању жита (Врховина, Јошић Н.). **б.** *врста јабуке* (Skok, под ријечју риђ).

рижњара ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... рижњаре, ориоваче (Оток, Lovgetić 1897, 280).

ринглџ, -ова м *шљива Prunus italica* (Поповић Ђ., Симоновић 1959; Бенешкић Ј., РМС).

ринглџка ж *шљива Prunus italica* (Јуришић Ж., Симоновић 1959; Бенешкић Ј., РМС)

рогожница ж *врста смокве* (Р—К, РМС).

рסקавица ж *врста трешања*. — Бабаје ... (у Мостару) некаке трешње, које се зову и рסקавице (Вук).

рудача ж *врста јабуке* (Skok, под ријечју руд).

руџица ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... ружичарке (ружице) (СН 1902, 691).

руџичарка ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... ружичарке (ружице) (СН 1902, 691).

рузмаринка ж *врста јабуке*. — Између многих сората јабука ... највише се цене ове: ... рузмаринка бела, рузмаринка црвена (Тодоровић 1899, 257).

румѝника ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... румѝнике, кадумане (СН 1902, 691). (Врховина, Јошић Н.).

румѝнка ж *врста крушке* (РМС).

руњавица ж *врста брескве* (Skok, под ријечју рун).

рѹскавац, -āвца м *врста трешње* (Коцељево, Јошић Н.).

рушкиња ж *врста трешње*. — Унакрштањем настаде рушкиња ... „тврда трешња, која се хрушти“ (Skok, под ријечју грч).

рѹшт, рѹшта м *врста трешње*. — Дреновача је најпознатија трешња, тврда је као и рушт, али је од њега ситнија (у Сријему, Вук). Има данас више стотина врста [трешања] ... раница, закићевака, руштева, белица (Матица 1867, РМС). У виноградима саде трешње или тришње црне, које се зову и руштеви (Оток, Lovretić 1897, 281). Осто је још покоји рушт, ко да је народ заборавио да калеми оно шта ваља (Врховина, Јошић Н.).

ришлѹма ж *врста трешње* (Крагујевац, Милићевић 1876, 300).

сѹвка ж *врста шљиве*. — Највише је распрострањена ... шљива пожегача (мађарка, савка, мрка шљива) (Bubić 1948, 3). Имам нешто бјелика нешто савке шљиве (Врховина, Јошић Н.).

самѹликва ж *врста јабуке* (Сребреница, Симић М.).

самолѹшница ж *врста јабуке* (Цулине, Мали Зворник, Тешић 1977, у рјечнику).

самѹниклица ж *врста јабуке*. — Јабука има: самониклица, оврљача, ребељуша (Шабац, Милићевић М. Ђ., РСА). Највише се цене за ова места јабуке ... самониклица (Тодоровић 1899, 259). У срезу градачачком и грачаничком ... доста је проширена зимска јабука „самониклица“, која има лијепе црвене плодове, а држе се добро и у најобичнијим траповима (Bubić 1948, 18). (Вук; Подриње, Polj. enc. 1, 530).

санаѹбија ж *врста јабуке*. — Род родила сенабија (нар. пјесма, Škaljić). Род родила сенаби-јабука (нар. пјесма, Škaljić). (западна Босна, Подриње, Skok).

сарајѹвка ж *врста шљиве* (Кремна, Николић М., усмена потврда).

сарајка ж *врста крушке*. — Мало ко крушку сарајку има (Врховина, Јошић Н.).

сарјајлика ж *врста јабуке*. — Сарајлика ... некака јабука (у Ужичкој нахији, Вук).

свилѹница ж *врста крушке* (у Ужичкој нахији, Вук).

свраќача ж *врста крушке* (Политика 1950, 13717/3).

сегедњача ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... ожилчавице, сегедњаче (Оток, Lovretić 1897, 280).

сегетњача ж *врста јабуке* (Нијемци, Славонија, Skok).

сѹдак, сѹтка м *врста крушке*. — Сѹдак ... (у Шумадији) некака крушка која се једе само гњила (Вук).

седика ж *врста јабуке* (Валпово, Skok, под одр. сијед).

сединбеговача ж *врста крушке* (Тршић, Симић М., усмена потврда).

сељанчица ж *врста јабуке*. — Јабуре: ... сељанчице, леноваче (СН 1902, 691).

сембеговача ж *врста крушке*. — Нека крушка у Бељину била, звали је сембеговача (Тамнава, Јошић Н.).

сенабија ж *врста јабуке*. — Пред фила [слона] су сада почели по сокацима да избацују јабуке ... лепе, крупне сенабије (Андрић И., РМС). Јабуре ... сенабије (СН 1902, 691). Имамо и неких домаћих сорти које не смијемо одбацити, као што су: колачара, приједорска зеленика, сенабија, ђулабија (Вубић 1948, 17). Уз сваку [кућу] воћњак, и у њему ... јабука: петровача, илинача, сенабија (Костић Т., БВ 1905, РСА). (Вук; Шабац, Милићевић 1876, 51; Мачва, Николић 1966, у рјечнику; Колубара, Николић 1969, у рјечнику).

сенџвка ж *врста јабуке* (Топлица, Пољ. енс. 1, 530).

сивџнка ж *врста крушке*. — Између многих . . . крушака које се гаје поред путева највише се цене . . . сивенка (Тодоровић Б., РМС).

сијерак, -рка м *врста крушке*. — Има крушака: такуша ... сијерака ... батава (Ужице, Милићевић Ђ. М., РСА, под одр. батава). (Драгачево, Ђукановић 1995, 209).

сијерка ж *врста крушке* (Јагодина, Ужице, Скок, под ријечју сијер).

синџбија ж *врста јабуке* (Босна, Вук; РМС).

сипкуља ж *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче ... мирисавке, масларе, сипкуље (Оток, Ловретић Ј., РСА, под одр. маслара).

сирац, -рца м *врста крушке*. — Крушака ... сираца, гутаваца (Алексинац, Милићевић 1876, 814).

ситница ж **а.** *врста (дивље) трешње*. — Некака (ситна) трешња, дрво ... род од ње (Вук). Има горе по Ртовима сијасет божи трешања, све дивље ... ми и' зовемо ситнице (Врховина, Јошић Н.). (Јуришић Ж., Симоновић 1959; РМС). **б.** *врста крушке*. — Од дивљије крушака има стиница, округлица и жутица (Врховина, Јошић Н.). **в.** *врста шљиве* (Чачак, Милићевић 1876, 692).

ситношљива ж *шљива* *Prunus italica* (Црногорац К., Симоновић 1959).

сјерак, -рка м *врста крушке*. — Крушака ... сјерака (Јагодина, Милићевић 1876, 209).

скопљанка ж *врста јабуке*. — Јабуре: ... скопљанке (СН 1902, 691). (Јагодина, Милићевић 1876, 209).

скѡчипѡрка ж *врста крушке*. — Скочипорке ... сазрију о Великој Госпе, па се жуте, округле, кожа им је тврда. Мало су гњле, а и брашнате (Варош, Lukić 1919, 177).

слѡдац м *врста крушке* (Алексинац, Милићевић 1876, 814).

сладунац, -нца м *врста крушке*. — Караманку зову још и буздогања, влахун, батвача, сладунац ... прилично [је] крупна и лепа летња крушка (Лукман Ф., РСА, под одр. караманка).

слѡдунка ж *врста јабуке*. — У четвртом воћарском крају ... [треба размножавати] јабуке: зајечарку, тимочанку, ресавку и сладунку (Тодоровић Ч. 1901, 36). Јабуке ... слаткаче (сладунке) (СН 1902, 691).

слаја ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... слаје или слачине (Оток, Lovretić 1897, 280).

слѡткача ж *врста јабуке*. — [Јабука] има доста, и то ... петровача, слаткача, кисељача, колајнача (Крагујевац, Милићевић 1876, 301). Јабуке ... слаткаче (сладунке) (СН 1902, 691). Посади коју [јабуку] слаткачу (Љештанско, Тешић 1977, у рјечнику). (Политика 1950, 13699/5; Полимље, Polj. enc. 1, 530).

слѡткица ж *врста трешње*. — Ови су вољели и накаламљене трешње, које разликују као „слаткице“, „бјелице“ (Карановић М., Развитак 1938, РСА, под одр. белица).

слачина ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... слаје или слачине (Оток, Lovretić 1897, 280).

слива ж бот. с атрибутом: *магарешка слива шљива Prunus italica* (Симоновић 1959). *модра слива шљива Prunus domestica* (Симоновић 1959).

смоква ж бот. с атрибутом: *смирнска смоква*. — У „трсју“ расте још неколико старих смокава „кривуља“, што крупноћом и слашћу својега плода не узмичу пред смирнским (Драженовић Ј., РСА, под ријечју кривуља). **францакана смоква**. — Код нас у Боки имају ове врсте смокава: „Сушелице“ ... „тројке“ ... „францакане“, „попице“, „млеткиње“, јер су из Млетака овамо донесене (Бока, Накићевић С., РСА, под одр. млеткиња).

сѡлунка ж *врста крушке* (Београд, Колубара, Јошић Н.).

срнѡбија ж *врста јабуке* (Сребреница, Симић М.).

срѡчика ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... паочанке, срѡчике (СН 1902, 691). Јабуке: ... срѡчике, балистаче, баратине (Оток, Ловретић 1897, 280). Срѡчике су округле, зелене и посуте билим пикњицама. Дођу касно у јесен ... Могу се чуват и по годину, да не струну и да им се кора не повора ... Њи има више фела (Варош, Lukić 1919, 179).

Између многих сората јабука ... највише се цене ове: ... сладокусна, срчика (Тодоровић 1899, 257). (у Славонији, Вук; Skok, под ријечју срч).

стамболка ж а. шљива *Prunus italica* (Јуришић Ж., Симоновић 1959). **б. врста јабуке**. — Јабукe ... стамболке (СН 1902, 691). (Јужна Морава, Косово, Пољ. епс. 1, 530).

стáрчевача ж врста крушке (Подриње, Милићевић 1876, 567).

стѣкња ж врста јабуке. — Између јабука и крушака највише се препоручују за ова места: јабуке ... сенабија ... стекња (Тодоровић 1899, 257).

стѣпѣња ж врста крушке (Шабац, Милићевић М. Ђ., 511; Ужице, Милићевић 1876, 629).

стрѣкаја ж врста јабуке (Колубара, Николић 1969, у рјечнику; Тамнава, Јошић Н.).

стрѣкиња ж врста јабуке (Р—К, РМС).

стрѣкња ж врста јабуке. — Нашли [су] ... од српских, домаћих јабука: колачарку ... стрекњу (кисељачу) (Тодоровић Ч. 1901, 36). Између ових највише се препоручују [јабуке] срчика, стрекња (Тодоровић 1899, 261). (СН 1902, 691; Рудник, Милићевић 1876, 354; Р—К, РМС).

стѣничѣрка ж врста крушке (Политика 1950, 13717/3).

сѹнлија ж врста јабуке (Босна, Пољ. епс. 1, 530).

сурица ж врста трешње. — Дрицкуља [је] врста трешања, исто што и сурица (Мостар, Пихлер А., РСА, под одр. дрицкуља).

сѹрѹнка ж врста шљиве. — Шљива има ... белошљива, сурунака (Алексицац, Милићевић 1876, 814).

сѹшелица ж врста смокве. — Код нас у Боки имају ове врсте смокава: „Сушелице“ ... „тројке“ ... „францакане“, „попице“, „млеткиње“, јер су из Млетака овамо донесене (Бока, Накићевић С., РСА, под одр. млеткиња). Сушелице [смокве] које се троше и у сировом стању (Вубић 1948, 41). (РЈА).

сушѣница ж врста смокве (у Дубровнику, Вук).

такиша ж врста крушке. — Такише су мале (мало веће од ораха) и округле; док не угњиле опоре су за јело, а гњиле су врло слатке; особито су добре за сушење и за туршију; а и пекмез је од њих врло доба (Вук). Зреле такише се савијају и нагињу преко ограде (Андрић И., РМС). (Драгачево, Ђукановић 1995, 212; Горобиле, Николић М., усмена потврда). с атрибутом: **бијела такиша**. — Код нас се суше само

домаће крушке ... као што су: мркаљуше (из околице Фоче), дугуља (из околице Градачца), и такише, т. зв. бијеле такише (Bubić 1948, 32).

такуша ж *врста крушке*. — Крушке:... зејтунлије, крупне такуше (СН 1902, 691). Лешкарио је под сенком од такуше (Веселиновић Ј., РМС). (Јагодина, Милићевић 1876, 210; Мачва, Николић 1966, у рјечнику; Колубара, Николић 1969, у рјечнику; Драгачево, Ђукановић 1995, 212). с атрибутом: **крупна такуша**. — Од домаћих српских крушака ... [ваља размножавати] зимску караманку ... крупну такушу (Тодоровић Ч., 36).

такушац, -шца м *врста крушке*. — Од крушака цене се: зимњача (лончарка, арапка), „арапка“ (такушац, крупна такуша), такуша, водењача ... зимкуља (стоји на дрвету до Божића), михољача, јагодњача (Тодоровић Ч. 1901, 37).

талџјанка ж **а.** *врста шљиве*. — У народу је позната под именом „балканска царица“ као и Којдићева шљива (Никетић М., РСА, под одр. Којдићев). **б.** *врста крушке* (Skok, под ријечју Латин).

тамјјаника ж **а.** *врста јабуке* (у Ужичкој нахији, Вук; РМС). **б.** *врста крушке* (РМС).

тамјјанка ж **а.** *врста јабуке* (у Ужичкој нахији, Вук; РМС). **б.** *врста крушке* (РМС).

тамјјануша ж *врста крушке* (РМС).

тамњаника ж *врста крушке*. — Крушке:... жуте арапке, тамњанике, шумадинке (СН 1902, 691). (Крагујевац, Јагодина, Милићевић 1876, 209).

тамњанка ж **а.** *врста јабуке*. — Између многих сората јабука ... највише се цене ове: ... срчика, стекња, позна тамњанка (Тодоровић 1899, 257). (Политика 1950, 13699/5). **б.** *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... тамњанка, тепка (Тодоровић 1899, 258). (Рудник, Милићевић 1876, 354).

тањирача ж *врста јабуке*. — Јабукe ... колачаре (тањираче) (СН 1902, 691). (Вук; РМС; Политика 1950, 13699/5).

тарантуна ж „маслина врло ситна плода, а особито финог уља (сада готово искоријењена јер се не исплати“ (Тиват, Skok, под ријечју тарантула).

тврдаја ж *врста јабуке*. — Јабукe: ... тврдаје (тврдокорке) (СН 1902, 691). **б.** *врста крушке* (Чачак, Милићевић 1876, 692).

тврдака ж *врста крушке* (Чачак, Милићевић 1876, 692).

тврдија ж *врста крушке* (у Ужићкој нахији, Вук; РМС).

тврѡдѡш, -ѡша м *орак тврде љуске*. (Деановић М., РМС).

тврѡѡја ж *врста јабуке*. — Од питомих воћака има јабука: тврѡјака ... петровача ... Налази се по негде и кржљика, које не расту у висину више од колена, и које рађају готово до земље (Милићевић М. Ђ., РСА). (Алексинац, Милићевић 1876, 814).

тврѡѡкѡрка ж **а.** *врста крушке*. — Од воћа има ... крушака: јагодњача, јечмењача ... карамајлија, илињача, тврѡкорака (Ужице, Милићевић 1876, 629). (Вук; РМС; Политика 1950, 13717/3). **б.** *врста јабуке*. — Јабуре: ... тврѡјае (тврѡкорке) (СН 1902, 691). Народ наш цени и ове врсте јабука ...: зеленике, црвенике, тврѡкорке, бедрице (Тодоровић Ч. 1901, 37). (Јагодина, Милићевић 1876, 209).

тврѡѡнац, -нца м *орак тврде љуске, коштунац* (Р—К, РМС).

тѡница ж *врста смокве*. — Теница (добра и за потрошњу у свјежем стању и за сушење) (Вубић 1948, 41). Циганка Саја изнијела је захиру под велику, гранату смокву теницу (Хацић О. и Миличевић И., РМС).

тѡпавац, -вца м *врста крушке*. — Крушака ... тепаваца (Јагодина, Милићевић 1876, 209).

тѡпка ж *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... тамњанка, тепка (Тодоровић 1899, 258). Ако и кој имаде штогођ [од воћа], то му је крушка, тепка, медмашна и т.д. јер му ове највише оцта носе (ПП 1868, РСА, под одр. медмашна).

тептѡѡрка ж *врста крушке* (Бенешић Ј., РМС).

термењача ж *врста смокве*. — Термењача (смоква врло слабог квалитета, али најотпорнија од свију, употребљава се готово само за сушење (Вубић 1948, 41).

тѡтанка ж *врста јабуке*. — Између многих сората јабука ... највише се цене ове: ... тетанка ... цар Александар (Тодоровић 1899, 257).

тѡтѡвка ж *врста јабуке*. — Јабуре: ... тетовке (СН 1902, 691). Од домаћих јабука треба садити свуда што више тетовки и преспанки (карабаше) (СБ 1937, РСА, под одр. карабаша). У трећем воћарском крају ... јабуке: расинку, тетовку, јастрепчанку и дугу (дугајлију) (Тодоровић Ч. 1901, 36). (Чачак, Милићевић 1876, 692; РМС).

тиќваја ж *врста јабуке*. — Јабуре ... тикваје (тиќваче) (СН 1902, 691). (РМС).

тиќвара ж **а.** *врста крушке*. — Највише се препоручују за ова места ... крушке: ... тизон, тиквара ... томињача (Тодоровић Б., РМС). (РЈА). **б.** *врста јабуке* (РМС).

тиќвача ж *врста јабуке*. — Јабуре ... тикваје (тиќваче) (СН 1902, 691). (РМС; Шабац и Ужице, Милићевић 1876, 511 и 628; Колубара, Николић 1969, у рјечнику).

тиквењача ж *врста крушке*. — Разне сорте крушака ... тиквењача, трновача, царевка итд. (Политика 1950, 13717/3). Крушке ... тиквењаче, дивљаре (Оток, Lovretić 1897, 280). (RJA; РМС).

тйквица ж *врста крушке* (Поткозарје, Јошић Н.).

тйквицѝрка ж *врста крушке*. — Тиквичарке ... кад су зреле, изгледу ко мала тиквица, која је жућкаста (Варош, Lukić 1919, 176). (RJA; РМС).

тйквичица ж *врста шљиве*. — Тиквичице су мале шљиве ... дођу мало прије него ошљаче ... мало су дугачке ко тиква а плаве су и жућкасте (Варош, Lukić 1919, 180).

тймочѝнка ж *врста јабуке*. — У четвртом воћарском крају ... [треба размножавати] јабуке: зајечарку, тимочанку, ресавку и сладунку (Тодоровић Ч. 1901, 36).

тйпсара ж *врста крушке* (РМС).

томињача ж *врста крушке*. — Највише се препоручују за ова места . . . крушке: ... тизон, тиквара ... томињача (Тодоровић Б., РМС).

топличѝнка ж *врста јабуке* (Топлица, Рој. енс. 1, 530).

топузара ж *врста крушке*. — Између ... крушака које се гаје поред путева највише се цене ... тепке, топузаре (Тодоровић Б., РМС).

топузлија м *врста крушке* (у Ужичкој нахији, Вук; РМС).

торгуља ж *шљива Prunus italica*. — Торгуље ... су плавкасте, крупне, не могу се раскалаџат, а нису баш ни слатке (Варош, Lukić 1919, 180). (Пихлер А., Симоновић 1959).

торгуња ж *шљива Prunus italica*. — У дикога има торгуља или торгуња (шарене шљиве (Оток, Lovretić 1897, 280). (Славонија, Вук; I—B).

тргоњка шљива *Prunus italica* (Симић М., Симоновић 1959).

тргуља ж *шљива Prunus italica* (Поповић Ђ., Симоновић 1959).

трновача ж **а.** шљива *Prunus insititia* (Симоновић 1959). Шљиве, трноваче, које су округле (у Ужичкој нахији, Вук). Мало бјелица има, а више трновача и савки (Врховина, Јошић Н.). **б.** *врста крушке*. — Разне сорте крушака . . . тиквењача, трновача, царевка итд. (Политика 1950, 13717/3). Сједила је испод крушке трноваче . . . везући (Шимуновић Д., РМС). (Тодоровић 1899, 258). с атрибутом: *тачкаста трновача* *врста крушке* (Тодоровић 1899, 258).

трнослива ж *шљива Prunus institia* (Елезовић Г., Симоновић 1959).

трношљива ж шљива *Prunus institia*. — Има шљива: мацаруша, трношљива или мугаваца (Милићевић 1876, 300). (Панчић Ј., Симоновић 1959; Алексинац, Милићевић 1876, 814; Хрватска, Арсенијевић В., РЈА).

трњака ж шљива *Prunus institia* (Јуришић Ж., Симоновић 1959; Подриње, Милићевић 1876, 567).

трóјка ж *врста смокве*. — Код нас у Боки имају ове врсте смокава: „Сушелице“ ... „тројке“ ... „францакане“, „попице“, „млеткиње“, јер су из Млетака овамо донесене (Бока, Накићевић С., РСА, под одр. млеткиња). Од осталог воћа негују ... смокву (које има више врста: петровача, трóјка, јесенка ...) (Ријечка нахија, Јовићевић А., РСА, под одр. јесенка).

тургуља ж **а.** шљива *Prunus italica*. — Тургуље су и зреле накиселе и не љуште се од кошчице (Вук). Дуж хендека зрију ситне модре тургуље Кикић Х., РМС). **б.** *врста јабуке* (Сисак, Skok).

тургуња ж шљива *Prunus italica*. — (Шљиве) тургуње, које такођер доспијевају прије пожешкиња, ни оне нијесу врло плаветне као пожешкиње, него црвене и не могу се цијепати (Вук). У дикога има торгуља или торгуња (шарене шљиве) (Оток, Lovretić 1897, 280). Познате су две врсте шљива: трношљиве или тургуње и цепаче (Тодоровић Б., РМС). (у Славонији, Вук; Шабац, Милићвић 1876, 511).

турка ж *врста крушке* (Космет, Skok, под ријечју тругуља).

туркиња ж *врста јабуке*. — Јабуке: ... двородњаче, туркиње, памуклије (Оток, Lovretić 1897, 280). (Политика 1950, 13699/5).

туркошљива ж *врста шљиве* (Горобиле, Николић М., усмена потврда).

туркуља ж *врста шљиве* (Горобиле, Николић М., усмена потврда).

туршијара ж *врста крушке*. — Полудивље туршијаре пењу се и код нас до великих висина ... оне дају врло корисну туршију за зиму (Bubić 1948, 22). На јесен кад стигну туршијаре, стављаћемо у чабрице (Алексинац, Марковић С., усмена потврда).

усџинбеговача ж *врста крушке* (у Јадру, Вук)

фрџит м *врста трешње* (РМС).

фрчкуља ж *врста шљиве*. — Саде се највише шљиве ... дрискуље, фрчкуље (Оток, Lovretić 1897, 280).

фунтара ж *врста крушке*. — Крушке ... водењаре, фунтаре или лончаре (Оток, Ловретић Ј., РСА, под одр. водењара). Фунтаре ... као шака крупне. Жућкасте су, воденасте (Варош, Lukić 1919, 177).

фунт̄арка ж *врста крушке* (RJA).

фунта̀шица ж **а.** *врста јабуке* (Skok). **б.** *врста крушке* (РСА, под одр. бунка).

хамáјлија и *хамáјлија* ж *врста јабуке* (у Ужичкој нахији, Вук; РМС).

хлибача ж *врста јабуке* (Хрватско приморје, Skok).

хрдѹт, -ѹта м *врста трешиње* (I—V).

хр̀скавац, -áвца м *врста трешиње* (РМС).

хр̀ускавац, -áвца м *врста трешиње* (РМС).

хру̀шит м *врста трешиње*. — У сјевероисточној Босни ... уведени су и Хеделфингеров хрушт и крупни црни хрушт, а понегдје и воловско око (Bubić 1948, 33).

хру̀штавац, -áвца м *врста трешиње* (РМС).

хршитавац, -вца м *врста трешиње*. — Трешања има: белица, трешњева, хрштаваца, и аршлама (Подриње, Милићевић 1876, 567).

хусеинбеговача ж *врста крушке*. — Добра је крушка звана „Хусеинбеговача“, која се највише гаји у неким крајевима сјевероисточне Босне, нарочито у селу Корају, среза лопарског (Bubić 1948, 20). Каснољетне и ранојесенске [крушке] ... Хусеинбеговача (друга половина августа) (Bubić 1948, 24).

ц̄ар̄евка ж *врста крушке*. — Разне сорте крушака ... тиквењача, трновача, царевка итд. (Политика 1950, 13717/3). Јабуке: ... срчике, царске јабуке, коврљаче (СН 1902, 691). (РМС; Драгачево, Ђукановић 1995, 217; Skok, под ријечју цесар).

ц̄ар̄ица ж с атрибутом: *балканска царица* *врста шљиве*. — Талијанка. У народу је позната под именом „балканска царица“ као и Којдићева шљива (Никетић М., РСА, под одр. Којдићев).

ц̄ар̄ѡвка ж *врста крушке*. — Крушке: јагодњаче, петроваче ... царовке или кајзиберке (Оток, Lovretić 1897, 280).

цв̄јет̄ењача (ик. цвитењача) ж *врста смокве*. — Смоква је пољарица, цвитењача, капучарица, озимица (Пољица, Иванишевић Ф., РСА, под ријечју капучарица).

цв̄јет̄уница ж *врста смокве* (I—V).

ц̄епача ијек. *ц̄ј̄епача* ж бот. *шљива* *Prunus domestica*. — Цјепача ... шљива мацаруша, која се да цијепати (у Ужичкој нахији, Вук). Познате су две врсте шљива: ... тургуње и цепаче (Тод. Б. 1, РМС). Међу свима шљивама најбоља је наша јесења, домаћа, српска шљива (цепача, пожега, мађарка) (Тодоровић Ч. 1901, 33). (Петровић

С., Симоновић 1959). с атрибутом: *талијанска цепенача врста шљиве*. — Мирабела, талијанска цепенача, кајсијара [врсте шљива] (СН 1887, РСА).

цѐника ијек. *ијѐника* ж шљива *Prunus domestica* (Јуришиж Ж., Симоновић 1959).

цѐровача ж врста јабуке (Политика 1950, 13699/5).

цѐрѡвка ж врста крушке. — Код нас ... саде се највише ... Крушке: јагодњаче, петроваче, јечмењаче ... коштатке, царовке (Оток, Ловретић Ј., РСА, под одр. коштатка).

цѐсѡрка ж врста крушке (Skok, под одр. цесар).

цибара ж шљива *Prunus institia* (Шлосер—Вукотиновић, Симоновић 1959).

цибуља ж врста шљиве (Лика, Арсенијевић В., РЈА).

цибуљица ж врста шљиве (Лика, Арсенијевић В., РЈА).

цигѡнлија ж врста јабуке (Бакотић Л., РМС).

цигѡнчица ж врста јабуке (РЈА; РМС; Тамнава, Јошић Н.).

циковача ж врста јабуке (Полимље, Пољ. енс. 1, 530).

црвѐника ж врста јабуке. — Народ наш цени и ове врсте јабука ...: зеленике, црвенике, тврдокорке, бедрице (Тодоровић Ч. 1901, 37). (СН 1902, 691; Мачва, Николић 1966, у рјечнику; Колубара, Николић 1969, у рјечнику; РМС).

црвѐница ж врста јабуке. — Јабуре: ... маљенке, црвенице (СН 1902, 691).

црвѐнка ж а. шљива *Prunus italica* (Симић М., Симоновић 1959). б. врста крушке. — Крушке ... црвенке (које су за сушидбу) (Оток, Lovretić 1897, 280). (РЈА; РМС).

црвѐњајка ж врста јабуке. — Овде [у Левчу и Темнићу] су највише распрострањене ... од јабука ... кисељајке, црвењајке (Мијатовић С. и Бушетић Т., РСА, под одр. кисељајка). (Јагодина, Милићевић 1876, 209; РМС).

црвѐњача ж а. шљива *Prunus italica*. — Питомих воћака има доста, и то: ... шљива: мацаруша, црвењача (ранки) (Милићевић М. Ђ., РСА, под одр. мацаруша). (у Шумадији, Вук; РМС). б. врста јабуке (у Шумадији, Вук; РМС; Алексинац, Милићевић 1876, 814; СН 1902, 691; РЈА). в. врста крушке (РЈА).

црљѐнгуза ж врста шљиве. — Шљива има: ... црница и дургуља или црљенгуза (Краље, Кларић И., РСА, под одр. дургуља).

црљѐника ж врста јабуке. — Од јесењије јабука најљевше су зеленике, погачарке и црљенике (Врховина, Јошић Н.).

црљѣнка ж а. *врста јабуке*. — У Богдана девет винограда, / и десета црљенка јабука (нар. пјесма, Вук). **б.** *врста крушке*. — Црљенке су [крушке] средње величине ... скоро [су] црљене, па се зато и зову (Варош, Лукић 1919, 176).

црница (*црница*) ж а. *врста трешње*. — Од трешања знале су се ове врсте: горчице, црнице (Павловић Ј., РСА, под одр. горчица). Трешње се смеју и црвене по виноградима. Анице и драгане дозивају се кроз лишће, а црнице обасуле грање као хиљада црних очију (Хумо Х., РСА, под одр. драгана). (Вук; Љештанско, Тешић М., усмена потврда). **б.** *врста шљиве*. — Шљива има: ... црница и дургуља или црљенгуза (Краље, Кларић И., РСА, под одр. дургуља). **в.** *врста маслине* (РМС). **г.** *врста смокве* (РМС).

црноко̀рка ж *врста крушке*. — Црнокорке су тврде и црне коре, па су гњиле ... док су зелене купу уста (Варош, Лукић 1919, 177).

црнослива ж *шљива Prunus institia* (Јуришић Ж., Симоновић 1959). (Космет, Skok, под ријечју црн).

црношљива ж 1) *шљива Prunus domestica* (Јуришић Ж., Симоновић 1959; Драгачево, Ђукановић 1995, 217). 2) *шљива Prunus italica* (Јуришић Ж., Симоновић 1959).

црњака ж *врста маслине*. — Величина и каквоћа плода зависи од врсте маслине. Овде [у Паштровићима] постоје три врсте: жутица, црњака и облица (Вукмановић Ј., ГЛЕМ 1939, РСА, под одр. жутица).

црњача ж *врста смокве* (Skok, под ријечју црн).

ча̀вољак, -ољка м *врста јабуке* (Вук; РМС).

ча̀поњка ж *врста крушке*. — Највише се цене за ова места ... крушке ... тепка, чапоњка (Тодоровић 1899, 259).

челѣбѣнка ж *врста крушке*. — Воће ... Крушке: Челебинке, водењаче, дропље (Славонија, Марковац М., РСА, под одр. дропља). Крушке [у Славонији]: Челебинке ... јечменке ... госпоје, зеленкоре (Марковац М., РСА, под одр. јечменка).

чења ж *врста јабке* (Шабач, Милићевић 1876, 511).

чењача ж *врста јабуке*. — Чењача ... некака кисела јабука (у Шумадији, Вук). (РМС).

чепѣтлија ж *врста крушке*. — Чепетлије ... кад су зреле, изглеђу зелене, само мало пожуту, доста су брашнате и мекане. Сазрију о Року (Варош, Лукић 1919, 177).

чѐчавка ж *врста крушке*. — Мало која крушка зна да бидне ко чечавка родна (Врховина, Јошић Н.).

читлѡвка ж *шљива* Prunus domestica. — Да беремо ранке шљиве, / Белошљиве и читловке (нар. пјесма, Хомоље, Милосављевић С., РСА, под одр. белошљива). Највише се саде шљиве и то ранке и мацарке, које ... зову читловке (Хомоље, Милосављевић С., РСА, под одр. мацарка). Наша главна домаћа шљива зове се ... читловка што се само она по воћњацима у читлуцима засађивала и мацарка, што се држало да нам је преко Мацара доспела (Савић М., РСА, под одр. мацарка). (Јуришић Ж., Симоновић 1959).

иѡна ж *шљива* Prunus italica (у Црној Гори, Вук; Симоновић 1959).

иѡнарика ж *шљива* Prunus italica. — мѡгавац ... (у Смедер.) округла шљива, која се у нахији Рудничкој зове пискор, а у Јадру цанарика (Вук). Борци су јели чак незреле цанарике (Чолаковић Р., РМС). (Вук; Симоновић 1959).

иѡнка ж *шљива* Prunus italica (Симоновић 1959).

иѡмурлијка ж *врста јабуке*. — Јабукe: ... ѡемурлике, везирке (СН 1902, 691).

иѡнарика ж *шљива* Prunus italica (Вук, Симоновић Д.; Шабац, Милићвић М. Ђ., 511).

иѡнерика ж *шљива* Prunus italica. — Шљива има ових врста: белошљива, ѡенерика ... дреновки (Павловић Ј., РСА, под одр. дреновка). (Симоновић 1959).

иѡкача ж *врста крушке* (РЈА, РМС).

иѡмѡнка ж *врста крушке* (РМС).

иѡнтѡлија ж *врста брескве*. — Понеко у Јавораније има шантелију уз кућу (Врховина, Јошић Н.). (Колубара, Николић 1969, у рјечнику).

иѡра ж *врста шљиве*. — Има пет врста [шљива] ... шара и јесенка или дебелица (Јовићевић А., РСА, под одр. дебелица).

иѡрагуља ж *врста смокве*. — Шарагуља — црна смоква за сушење и за потрошњу у свјежем стању (Вубић 1948, 41).

иѡреника ж **а.** *врста јабуке*. — Од воћа има: јабука: бедрика ... миољача, шареника (Милићевић М. Ђ., РСА, под одр. миољача). Између многих сората јабука ... највише се цене ове: ... шареника, шарламовска (Тодоровић 1899, 257). Јабукe ... шаренике (шаруље) (СН 1902, 691). (у Ужичкој нахији, Вук; Горобиле, Николић М., усмена потврда; Врховина, Јошић Н.; Сребреница, Симић М.). **б.** *врста крушке*. — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... шареника, шекелка (Тодоровић 1899, 258). (Ужице, Вук).

шаруља ж *врста јабуке*. — Јабуке ... шаренике (шаруље) (СН 1902, 691). Јабуке: ... буздованлије и шаруље (Оток, Lovretić 1897, 280).

шаруња ж *врста јабуке* (Топлица, усмена потврда).

швабуља ж *врста јабуке* (Сребреница, Симић М.).

шеничарка ж *врста крушке*. — Крушака има: јагодњача, петровача, шеничарка ... медњака (Ужице, Милићевић М. Ђ., РСА, под одр. јагодњача). (Шабац, Милићевић 1876, 511; Колубара, Николић 1969, у рјечнику).

шења ж *врста јабуке*. — Од воћа има: јабука: бедрика ... градињача, шења (Милићевић М. Ђ., РСА, под одр. градињача).

шербетка ж *врста јабуке*. — Такве су сорте [јабука], на пример: пранција ... шербетка, везенка, лакња (Лукман Ф., РСА, под одр. везенка). (Skok, под ријечју шербе).

шербетлија ж **а.** *врста јабуке*. — Јабуке: ... пранције, шербетлије (СН 1902, 691). (у Црној Гори, Вук; Ужице, Милићевић 1876, 628; РСМ). **б.** *врста крушке* (Подриње, Милићевић 1876, 567).

шећерка ж **а.** *врста крушке*. — Испод велике крушке шећерке прострта серцада (Андрић И., РСМ). **б.** *врста јабуке*. — Јабуке ... шећерлије (шећерке) (СН 1902, 691).

шећерлија ж *врста јабуке*. — Народ наш цени и ове врсте јабука, јер су добре за домаћу потрошњу и трговину: зеленике, црвенике ... шећерлије, говеђаче (Тодоровић Ч., РСА, под одр. говеђача). Јабуке ... шећерлије (шећерке) (СН 1902, 691). Између многих сората јабука ... највише се цене ове: ... шећерлија, штетинка (Тодоровић 1899, 257). (у Ужичкој нахији, Вук; Рудник, Милићевић 1876, 354).

шећеровача ж *врста крушке* (РСМ).

шиментија ж *врста крушке*. — Крушке [у Славонији]: Челебинке ... јечменке ... петровке ... зеленкоре, зечевке и шиментије (Славонија, Марковац М., РСА, под одр. зечевка).

шљама ж *калемљена трешња* (Врховина, Јошић Н.).

шљива ж бот. с атрибутом: *Којдићева шљива*. — Талијанка. У народу је позната под именом „балканска царица” као и Којдићева шљива (Никетић М., РСА, под ријечју Којдићев). *мрка шљива*. — Највише је распрострањена ... шљива пожегача (мађарка, савка, мрка шљива) (Bubić 1948, 3). *српска шљива*. — Јајача. Зри у другој половини септембра; модре боје, слађа од српске шљиве (Савић М., РСА, под одр. јајача). *црна шљива* (Славонија, Јошић Н.).

шљивац, -вца м: Некака шљива, која је ситнија од пожешкиње и рано доспијева (I—B)

штедљивка ж а. врста јабуке. — Највише се цене за ова места јабуке ... шареника, штедљивка (Тодоровић 1899, 259). **б. врста крушке.** — Између ... крушака највише се препоручују за ова места ... шареника, шекелка, штедљивка (Тодоровић 1899, 258).

шугава ж врста јабуке. — Шугаве или кожаре јесу ко шака крупне и округле. По себ имају краставу кожу. Спочетка су киселе, а кад стану, буду ко брашно (Варош, Лукић 1919, 178).

шумадџинка ж врста крушке. — Крушке: ... жуте арапке, тамњанике, шумадинке (СН 1902, 691). (РЈА; РМС).

шуматџка ж врста јабуке. — Јабуке: ... шуматовке (СН 1902, 691). Од српских домаћих јабука [требало би садити]: колачарку, ђулу (ђулабију), стрекњу (кисељачу), шуматовку и кадуману (Тодоровић Ч. 1901, 36). (Крајина, Врање, Косово, Рој. епс. 1, 530).

шупљика ж врста јабуке. — Између многих сората јабука ... највише се цене ове: ... ренета ... срчика, шупљика (Тодоровић 1899, 257).

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Неђо Г. Јошић је рођен у Врховини; основну школу је завршио у селу Јаворанима а даље школовање наставио у Бањој Луци. Филолошки факултет у Београду уписао је 1981. године и дипломирао 1986. Постдипломске студије отпочео је исте године (као стипендист Српске академије наука и уметности). На овим стидијама имао је изузетно висок просјек оцјена. Магистрирао је 1991. године. Тезу *Микротопонимија села Јаворана*, бранио је на Филолошком факултету у Београду код проф. Радојице Јовићевића.

На Институту за српски језик САНУ ради од 1988. године. У двадесетпетогодишњем периоду као сарадник на изради *Речника САНУ* завршио је на десетине секција (на нивоу основне обраде, помоћне редакције и редакције). Данас је ангажован на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника САНУ*. У последњих десетак година сакупља грађу и самостално ради на уобличењу *Фразеолошког рјечника Врховине* (подручје између Врбаса, Врбање и Угра). Учествовао је на већем броју научних скупова и симпозијума с рефератима који се баве лексиком и лексиколошком проблематиком (у првом реду народном воћарском терминологијом), те објавио знатан број радова у нашим часописима и тематским зборницима.

Шире поље занимања Неђе Јошића јесте народни живот и материјална култура српског народа (и словенског свијета), фолклорне форме изражавања, обрдеди, вјеровања и предања. С живом народном лексиком они чине темељ и ауторовог прозног дјела, књиге кратких прича *Топови Петраш и Зеленко* (Народна књига, Београд 2008) и нових прозних форми објављених у најзначајнијим домаћим књижевним часописима.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Неђо Г. Јошић

Потписани-а _____
број уписа _____

Изјављујем

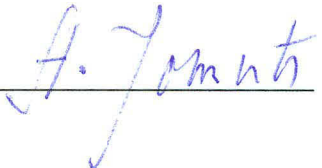
да је докторска дисертација под насловом

Воћарска лексика и терминологија у српском језику

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске верзије
докторског рада**

Неђо Г. Јошић

Име и презиме аутора _____

Број уписа _____

Студијски програм _____

Воћарска лексика и терминологија у српском језику

Наслов рада _____

Др Рајна Драгићевић

Ментор _____

Неђо Г. Јошић

Потписани _____

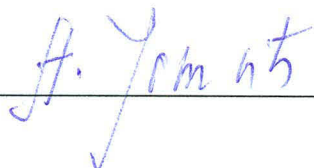
изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Воћарска лексика и терминологија у српском језику

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, _____

